ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷାପରିଷଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ଓ ତଦନୁଯାୟୀ ସଂଶୋଧିତ

ଗଳ୍ପ ଶ୍ରୀ

HIGHER STANDARD ORIYA DETAILED READER

FOR

HIGH SCHOOL CERTIFICATE EXAMINATION, 1972
& HIGHER SECONDARY SCHOOL CERTIFICATE
EXAMINATION, 1973.

ସମ୍ପାଦକଦ୍ୱୟ

ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ରବିନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ୧୯୬୧

ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ ୧୯୬୯

—ପ୍ରକାଶକ—

ଆଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ

ଖଟବିନ୍ ସାହି, କଟକ

ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଷାଠିଏ ପଇସା ମାତ୍ର

ଯେଉଁ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଲେଖମୀର ଦାନ 'ଗଳ୍ପ-ଶ୍ରୀ'ର ଶ୍ରୀ ବଢ଼ାଇଅଛି, ସଂଗ୍ରାହକଦ୍ୱୟ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛନ୍ତି ।

ସୂଚୀ

ମୁଦ୍ରାକର

ଶ୍ରୀ ଦଣ୍ଡନବୋଧ ମିଶ୍ର, ଏମ୍. ଏ.

ପ୍ରଭାତୀ ପ୍ରେସ

ଖଟବିନ ସାହି, କଟକ

ଆଦ୍ୟ କଥନୀ

".........ହସି ହସି ଅସୁରୁଣୀ ବୁଢ଼ୀ କହିଲା, 'ମୁଁ କ'ଣ ସହଜରେ ମରିବି ଭଲେ ଝିଅ ?' ରଜା ଝିଅ ହସି ହସି ଅସୁରୁଣୀ ବୁଢ଼ୀର ମୁଣ୍ଡରୁ ଉକୁଣୀ ବାଛୁଥାଏ—ମୁହଁରେ ତାର ଦରଦର ଲୁହ । ହସି ହସି ଫାଟିଗଲା ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ । 'ସେଇ ଯୋଜ ଅଗନାଅଗନ ବନସ୍ତ—ତା' ଭିତରେ ଅଛି ବେଣ୍ଟ ପୋଖରୀ । ପୋଖରୀ ମଝିରେ ଧାପିଦଣ୍ଡି ପାଖରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି ମନପବନ ଡଙ୍ଗା—ସେଇ ଡଙ୍ଗାରେ ବସିପଡ଼ିବ ଯେମିତି, ପୋଖରୀର ପାଣି ଦି'ଫାଙ୍କ ହୋଇଯିବ । ତା' ଭିତରକୁ ବାଟ ଖୋଲିଯିବ— ଡଙ୍ଗାରେ ବସି ବସି ଚାଲିଯିବ ଭିତରକୁ—ବହୁତ ଭିତରକୁ— ।' ଦୁଃଖ ଆଜ ଉପରେ ରଜାଝିଅର ଦେହ ଶିହରି ଉଠୁଥାଏ ।

ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କଲା ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ, 'ସେଇ ଅତଳ ପାଣିରେ କୋଉ କାଳର ପୁରୁଣା ଉଆସ—ଉଆସ ଭିତରେ ଗମ୍ଭୀର ଘର ଠଣା ଭିତରେ ଥୁଆ ହୋଇଛି ଫରୁଆଟିଏ- -ସେଇ ଫରୁଆଟି ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଭଅଁର ଅଛି—ସେଇ ଭଅଁରଟିକ ଯଦି ମାରିଦେବ, ତେବେ ଯାଇ ଏ ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ ମରିବ'—କହୁ କହୁ ହସି ହସି ଭୂଇଁରେ ଲୋଟିଗଲା ଅସୁରୁଣୀ ବୁଢ଼ୀ—'ଫରୁଆ ଖୋଲୁ ଖୋଲୁ ତ ଭଅଁର ଉଡ଼ିଯିବ, ଆଉ ଭଅଁର ମରିବ ନା ମୁଁ ମରିବି'—ହୋ ହୋ ହସି ହସି ଅସୁରୁଣୀ ବେଦମ ହୋଇଗଲା—ଆଉ ଗାକଲା ବାଳର ଉକୁଣୀ ମରା ବି ବନ୍ଦ ରହିଲା—ଲୁହ ଛଳ ଛଳ ଆଖିରେ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ ରଜାଝିଅ......"

"ମେଇଠୁ କ'ଣ ହେଲା ମା, କହନ୍ତୁ !" ଗୀତ ଘୋଟିଆସିଲାଣି —ନିଦରେ ଆଖି ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଲାଣି—ତେବେ ବି ଅଦ୍ଧ୍ୟ—ନାତି-ନାତୁଣୀ ବୁଢ଼ୀ ମା'ଙ୍କୁ ଛାଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି—ଅସରନ୍ତି କାହାଣୀର ଖିଅ-ଧରି ହୁଏତ ବୁଢ଼ୀର ଆଖିରେ ନିଦ ଭରିଗଲାଣି—

ଏମିତି କେତେକ କାହାଣୀ—ଅସୁମାରି । ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ କଥା, କଲୁରେଇ ବେଣ୍ଟ କଥା, ରଜାପୁଅ ରଜାଝିଅ କଥା, ଗଜଡ଼ିପିଲାର ମଣ୍ଡାପିଠା ଖିଆ କଥା—ଏମିତି କେତେ କଣ ! କେଉଁ କାଳରୁ ତୁଣ୍ଡରୁ ତୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଆସିଛି ଏଇ କାହାଣୀ ! ତାର ଆଜ ହିସାବ ନାହିଁ ।

ହିସାବ ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ଶେଷରେ ଯାଇ ସେଇଠି ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହୁଏ—ଏମିତି କେଉଁ ଅନାଦିକାଳରୁ ସମୟର ସୁଅରେ ଗଡ଼ି ଆସିଛି କାହାଣୀର ଧାରା । କଥା କହିବା ଆଉ କଥା ଶୁଣିବା ସତେ ଯେମିତି ମଣିଷର ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି—ପିଲାଦିନେ ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଡାହାଣୀ ଚିରୁଗୁଣୀର କାହାଣୀ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଶିଶୁ ଯେମିତି ଆବେଗ ଭରା ଆଖିରେ ଚାହିଁ ରହେ, ବଢ଼ିଲା ମଣିଷ ବି ଠିକ୍ ସେଇ ଗପ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କଥା ଶୁଣିବାରେ ଯେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଉପନ୍ୟାସ ବା ଗଳ୍ପ ପଢ଼ିବା ଭିତରେ ଯେମିତି 'କଥା'ର ସୁଅକୁ ଧରି ଗତି କରିବା ପାଇଁ ମଣିଷର ମନରେ କୌତୂହଳ ଜନ୍ମେ—ନାଟକ ଦେଖି ଉପଭୋଗ କଲାବେଳେ ନାଟକ କଥାର ଗଣ୍ଠାଘର ସେମିତି ଆନନ୍ଦ ଦିଏ ଦର୍ଶକକୁ । ଏ'ତ ନିତିଦିନର ଅଙ୍ଗେ ନିଭେଇବା କଥା ।

ଆଜର ପ୍ରବୃତ୍ତି ସେ ନୁହେଁ—ଭୂମିକମ୍ପର ଆକସ୍ମିକତା ଫଳରେ ବା ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ଅଗ୍ନିନିକ ସଞ୍ଚାରରେ କାହାଣୀ ଶୁଣିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଣିଷ ମନରେ ଦେଖା ଦେଇ ନାହିଁ । ସେଇ

ଆଦିମ ଯୁଗର ମଣିଷ—କାହିଁ କେତେ ଯୁଗ ତଳର ଆମର ସେଇ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ—ଯେତେବେଳେ ପାହାଡ଼ ତଳେ ପଶୁ ପରି ପଡ଼ିରହୁଥିଲା । ସେ—ଅନ୍ଧାରେ ଅନ୍ଧାରେ ବୁଲି ବୁଲି ଜୀବନ ବିତାଇ ଦେଉଥିଲା । ଆଜିଅକୁ ବାହାର 'ମଣିଷ' ବୋଲି କହି ବୁଲିବାକୁ ଗର୍ବ ନ ଥିଲା ତା'ର—ସେତେବେଳେ ବି ଏଇ କାହାଣୀ ଶୁଣିବା-ଲାଗି ମନରେ ତାର କେତେ ଆବେଗ, କେତେ ଆନନ୍ଦ, ଆଉ କେତେ ଉତ୍ସାହ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠୁଥିଲା କିଏ କହିବ ! ଦିନର ଶେଷରେ ଉଦରର ପରିପୋଷଣ ଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ସେ ଫେରିଆସୁଥିଲା ଯେତେ-ବେଳେ, ସେତେବେଳେ ସେ ସାଙ୍ଗସାଥି ଗହଣରେ ନାଚକୁଦ କରି ବେଳ ବିତାଇ ଦେଉଥିଲା ; ଆଉ ଏ ନାଚକୁଦ ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ ହେଉଥିଲା ଯେଉଁ ସମବେତ ସଙ୍ଗୀତ--ସେଇ ସଙ୍ଗୀତର ଛନ୍ଦେଛନ୍ଦେ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠୁଥିଲା କେତେ କେତେ ଅନୁଭୂତିର କାହାଣୀ । ଏବେ ବି ଏଇ ଉଦାହରଣର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଆଦିବାସୀର ଲୋକନୃତ୍ୟ ଆଉ ଲୋକ-ସଙ୍ଗୀତ ମଧ୍ୟରେ ସେଇ ଆଦିମ ମାନବର କଥା ବା କାହାଣୀ ଶୁଣିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ସେମିତି ସଞ୍ଜୀବିତ ରହିଛି ।

ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏଇ କଥା କାହାଣୀର ଇତିହାସ ଖୋଜି ବସିଲାବେଳେ ସେହିପରି ବହୁତ ପଛକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏବର କଥାକାରର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ ଯେ ସେଇ ପୁରୁଣା କାହାଣୀ—ଅତୀତର ବ୍ରତକଥା, ଓଷାକଥା ଭିତରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆମର 'ଶାରଳା' ମହାଭାରତ', ଯାହାକୁ ନେଇ ଆମେ ସେଦିନର ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧ ବୋଲି ଗର୍ବକରୁ, ସେ ପଦ୍ୟ ସତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ପଦ୍ୟର ପଦେ ପଦେ କାହାଣୀ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ନିଶା କବିଙ୍କୁ ଯେପରି ଆତ୍ମହରା କରିଛି; ଆଉ କବି ସେଥିଲାଗି 'ମହାଭାରତ' ପରି ବିରାଟ

ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଓଡ଼ିଆ ରୂପାୟନ କଲାବେଳେ ବି ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଦେଖି ଓଡ଼ିଶାର ନାନା ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକକଥା ଆଉ କାହାଣୀମାନ ତା' ଭିତରେ ଦେଇଅଛନ୍ତି । 'ଶାରଳା ମହାଭାରତ'ର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ, ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଘରର ବହୁ ପ୍ରଚଳିତ କଥା କାହାଣୀ ଲୁଚି ରହିଛି । ଏହି ମହାଭାରତକୁ ଅବଶ୍ୟ ଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପୁରୁଷ ବୋଲି କହି ହେବ ନାହିଁ—ତେବେ ରଚନାରେ ଯେ ସେଇ ଗଳ୍ପ କଥନର ଆଦିମ ପ୍ରବୃତ୍ତି କବିଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି, ଏହା ଗ୍ରହଣ କରିବା ଅସମୀଚୀନ ହେବ ନାହିଁ ।

ଅତୀତର ଅତୀତକୁ ଯାଇ ଅନୁଧାନ କଲେ ବି ସାହିତ୍ୟରେ ଏଇ କଥା କାହାଣୀର ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । 'ବେଦ'ର ଆଖ୍ୟାୟିକାରେ ଏଇ ଗଳ୍ପ କଥନର ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିହିତ ରହିଛି । 'ଉପନିଷଦ' ଗ୍ରନ୍ଥ, ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର 'ହିତୋପଦେଶ','ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର' ଆଦି ରଚନା ଭିତରେ, ପାଲି ଭାଷାରେ 'ଜାତକ କଥା' ମଧ୍ୟରେ, ଏହି ଗଳ୍ପକଥନର ମନୋବୃତ୍ତି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ।

ଏଇସବୁ ମଧ୍ୟରୁ ଉପାଦାନ, ଆଉ ଆମ ପ୍ରଚଳିତ ଲୋକକଥା କାହାଣୀ ମଧ୍ୟରୁ ଉପାଦାନ ନେଇ ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ କାହାଣୀ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପରେଖ ନେଇଛି । ଆମ ପୁରୁଣା ସାହିତ୍ୟରେ ଏଇ କାହାଣୀର ରୂପ ଖୋଜିଲାବେଳେ ବ୍ରତକଥା ଆଉ ଓଷାକଥା ଆଦି ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼େ । 'ସୋମନାଥ ବ୍ରତ କଥା' ସେହିପରି ଏକ ବ୍ରତ କଥା, ଯେଉଁଥିରେ କାହାଣୀ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସୋମନାଥ ବ୍ରତ-ପୂଜାର ମହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଜଣାପଡ଼େ, ଶିବଦାସ ଏହି ଗଳ୍ପର ଲେଖକ । ତେବେ ସେ କେଉଁ ମସିହାର ଲେଖକ, ଆଉ କେବେ ଏ ରୂପ ଗଳ୍ପମାଳାର ପରପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିଲା, ଏହା

ସଠିକ ନିରୂପଣ କରିବା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଗବେଷଣାର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିଛି । ତେବେ ଭାଷା ଆଉ ରଚନାଶୈଳୀରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେ ହୁଏ ଯେ 'ସୋମନାଥ ବ୍ରତ କଥା' ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବ । ସମସ୍ତ ମତଦ୍ୱୈଧ ଭିତରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ 'ସୋମନାଥ ବ୍ରତ କଥା'ରେ ସେଇ ପ୍ରାଚୀନ କାହାଣୀର ପରମ୍ପରା ରହିଛି । ଘଟଣାର ଅଦ୍ଭୁତ ବିବର୍ତ୍ତନ, ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ ବା ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରତି ଲେଖକଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ଗଳ୍ପକଥନର ମାଧ୍ୟମରେ ଲେଖକ ବ୍ରତପୂଜାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଧର୍ମମତର ସ୍ରୋତର ପ୍ରବାହ ଏହିରୂପେ ଗଳ୍ପ ଭିତରେ ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ରହିଅଛି । ଏହା ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ନୁହେଁ, ଖୋଜି ବସିଲେ ଏମିତି କେତେ ବ୍ରତକଥା, କେତେ ଓଷାକଥା, ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ଏ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିଛନ୍ତି ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରୁ ଏହିପରି କଥାକାହାଣୀ ନେଇଁ ଆସିଲେ ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼େ ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କର 'ଚତୁର ବିନୋଦ'—ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଶହ ବର୍ଷ ତଳର କଥା— ଗୁଡ଼ିଏ କଥାକୁ ନେଇ 'ଚତୁର ବିନୋଦ'ରୂପ ପାଇଛି—ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ଗଳ୍ପରଚନା-ଶୈଳୀ ଭିତ୍ତିରେ ଚତୁର ବିନୋଦର ସୃଷ୍ଟି । କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଚଳନ ରହିଅଛି । ସମସ୍ତ ଗୁଡ଼ୁଗୁଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ 'ଚତୁର ବିନୋଦ'ରେ ସେହି ଗଳ୍ପ ଅଂଶର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା । ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ କାହାଣୀ କହିବା ଆଉ ପାଠକକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବା ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଅଧିକ ବିଧେୟ ବୋଲି ସେକାଳର ଲେଖକ ସତେ ଯେପରି ଧରି ନେଇଥିଲେ । ଆଉ ସେହିହେତୁ ଏ ନୂଇଁଟି ଧାରା ସେଯୁଗର ଗଳ୍ପ-ସାହିତ୍ୟରେ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଛି ।

କଥାକାହାଣୀରେ ଅଳ୍ପ ସାମଗ୍ରୀକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ବଳିଷ୍ଠ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ କରିବା, ପାଠକକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆନନ୍ଦ ଦେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ ଯେପରି ଫକୀରମୋହନ ଲେଖନୀ ଧରିଥିଲେ। ତାଙ୍କର ରେବତୀ, ଡାକମୁନ୍‌ସୀ, ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗଳ୍ପରେ ଏହି ଧାରା ଏକାବେଳେ ଜୀବନ୍ତ ରହିଛି । ଏବର ଓଡ଼ିଆ କଥାକାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟି ଲାଗି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ କଥା କାହାଣୀ ଯେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ଏ ଯୁଗର ଗଳ୍ପ-ସାହିତ୍ୟକୁ ଦେଖି ମନେହୁଏ, ସେଇ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ପରମ୍ପରା ଯେପରି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ କଥା-ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ତରାଳରେ ବୁଡ଼ି ରହିଛି । ଏହି ଗଳ୍ପ ରଚନାର ଶୈଳୀ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର, ବାଙ୍କନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ବହୁଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରିଛି ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁ ଗଳ୍ପ-ଲେଖକ ଦେଖା ଦେଇଛନ୍ତି । ପତ୍ରପତ୍ରିକାର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ଏଯୁଗର ଗଳ୍ପ ରଚନା ଲାଗି ଉପଯୁକ୍ତ ସୁଯୋଗ ଓ ସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି, କାହ୍ନୁଚରଣ ମହାନ୍ତି, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର, ରାଜ-କିଶୋର ରାୟ, ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ, ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା, ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ କର — ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ରଚନାରେ ଯେମିତି ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବଜାୟ ରହିଛି । ଏଇ କେତେଜଣ ଲେଖକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଆମ ଆଧୁନିକ ଗଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରର ପରିସର ଆବଦ୍ଧ, ତା' ନୁହେଁ । ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ଏତେ ଗଳ୍ପଲେଖକ ବାହାରିଲେଣି,ଆଜି ଏତେ ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରକାର କଥା ଓ କାହାଣୀ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାଣି ଯେ

ସେ ସମସ୍ତର ଏକ ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିଶ୍ଚୟ ସାଧନାସାପେକ୍ଷ । ତେବେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିସରର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ଏବର ଗଳ୍ପରେ ନୂତନତା ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦୁଇଟି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା । କେଉଁଥିରେ ଗଳ୍ପ ସାମଗ୍ରୀ, କେଉଁଥିରେ ଚରିତ୍ର, କେଉଁଥିରେ ବା ଚରିତ୍ରର ମନୋଭାବ, ପୁଣି କେଉଁଥିରେ ବା ଚମତ୍କାର ଘଟଣା ଓ ଶୃଙ୍ଖଳାକର ଅନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । କେବଳ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର କାହାଣୀ ଦେଲେ ବା ବଳିଷ୍ଠ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ଦେଲେ ଯେ 'କଥା'ର ସୃଷ୍ଟି ହେବ, ଏ ଧାରଣା ଏ ଯୁଗର କଥାକାର ଯେପରି ଏକ ନିହାତି ପୁରୁଣା ଧାରଣା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଦେଇଛି । ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଅନୁଭୂତି, ଗୋଟିଏ ଦୈବୀ ସଂପାତ—ଏ ବି ଗଳ୍ପ-ରଚନାର ମୂଳପିଣ୍ଡ ହୋଇପାରେ, ଏହା କେବଳ ଧାରଣା ହୋଇ ରହି ନାହିଁ ; ରଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ଏହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ଏ ଯୁଗର ଓଡ଼ିଆ କଥାକାର ଦେଇପାରିଛି । ଦିନକୁ ଦିନ ଜୀବନରେ ଯେପରି ନୂଆ ନୂଆ ତଥ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ଏ ଯୁଗର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆଗେଇ ଚାଲିଛି, ସେହିପରି ନୂଆ ନୂଆ ସମାବେଶ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ଦେଖି ଭଳି. ଏ ଯୁଗର ଗଳ୍ପ-ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକ ତା' ବାଟରେ ଆଗେଇ ଯିବାକୁ ଭୁଲି ନାହିଁ । 'ଗଳ୍ପ-ଶ୍ରୀ'ରେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଆଜି ସୌଷ୍ଠବମୟ ଆକୃତି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଏକ କ୍ରମିକ ବିକାଶର ପଥରେ ଆଗକୁ-ଆଗକୁ ଗତି କରି ଚାଲିଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

———

ବତିଶ ସିଂହାସନ

[৺ ଶିବ ଦାସ]

[ପୁରାତନ-ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁ କାବ୍ୟ କବିତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ବା ଗଳ୍ପ ଯେ ନ ଥିଲା, ତାହା ନୁହେଁ । ଏଠାରେ ৺ ଶିବ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ବତିଶ ସିଂହାସନ ଗଳ୍ପରୁ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଏଥିରୁ ପୁରାତନ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଭାବ, ଭଙ୍ଗୀ ଓ ଶୈଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ ଧାରଣା କରିହେବ ।

ବତିଶ ସିଂହାସନ ଗଳ୍ପ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତରେ ବିରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଗଳ୍ପରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସମ୍ରାଟ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ସମ୍ରାଟ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ବେତାଳ ସାଧକ ଥିବା ଯୋଗୁ ଅନାୟାସରେ ଦୁଃସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିପାରୁଥିଲେ । ତା ଛଡ଼ା ସେ ତାଙ୍କର ନ୍ୟାୟପରତା ଯୋଗୁ ତ୍ରିଭୁବନରେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ଏପରି ନ୍ୟାୟବନ୍ତ ଥିଲେ ଯେ ଥରେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ରମ୍ଭା ଓ ଉର୍ବଶୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ନୃତ୍ୟ-ନିପୁଣା, ତାହା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦେବା ପାଇଁ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ ।

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷାକରି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ଓ ସେଠାରେ ଉଭୟ ନୃତ୍ୟଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଦର୍ଶନକରି ଉର୍ବଶୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନର୍ତ୍ତକୀ ବୋଲି ମତ ଦେଇଥିଲେ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ସନ୍ତୋଷଜନକ ହୋଇଥିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ବିବିଧ ରତ୍ନଖଚିତ ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ସିଂହାସନ ପୁରସ୍କାର ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ସିଂହାସନରେ ବତିଶ ଗୋଟି ପୁତ୍ତଳିକା ଖଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସିଂହାସନଟିକୁ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଉଜ୍ଜୟିନୀକୁ ନେଇ ଆସିଥିଲେ ଓ ତାହା

ଉପରେ ବସି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ଏହି ସିଂହାସନ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ପରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଦାୟାଦଙ୍କ ଅଭାବରୁ ଉକ୍ତ ସିଂହାସନଟିକୁ ପରିଷଦଗଣ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତରେ ପୋତିପକାଇଥିଲେ । ବହୁକାଳ ପରେ ଭୋଜରାଜ ଉଜ୍ଜୟିନୀର ରାଜସିଂହାସନରେ ଅଧିରୂଢ଼ ହେଲେ ଏବଂ ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଏହି ସିଂହାସନକୁ ଭୂଗର୍ଭରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ସିଂହାସନ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ଭୋଜରାଜ ଉକ୍ତ ସିଂହାସନରେ ବସିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୁଅନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ତଳିକା ତାଙ୍କୁ ସେପରି କରିବାକୁ ବାରଣ କଲା ଏବଂ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି କେବଳ ସେହିପରି ଗୁଣୀ ଲୋକ ହିଁ ସେ ସିଂହାସନରେ ଆରୋହଣ କରିବାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି କହିଲା । ଏହା କହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁତ୍ତଳିକା ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲା । ଏହିପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ତଳିକା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଗୁଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଏକ ବିଷୟ କହିଥିଲେ ଓ ତାହା ହିଁ ବତିଶ ସିଂହାସନ ଗଳ୍ପରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।]

ହେମନ୍ତ ସମୟେ ରାତି ପାଇଲା ଉତ୍ତାରୁ ଭୋଜରାଜା ନିତ୍ୟ କର୍ମ ସାରି, ରାଜା ହସ୍ତରେ ଫୁଲମଣ୍ଡା ଗୋଟିଏ ଘେନି ସିଂହାସନକୁ ବିଜେ କରନ୍ତେ, ପ୍ରଥମ ପିତୁଳୀ ହସିଉଠିଲା । ସେ ପିତୁଳୀ ହସିବା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ରାଜା ପଚାରିଲେ ତା କାହିଁପାଇଁ ହସିଲୁ କହି । ସେ ପିତୁଳୀ ବୋଇଲା, ହେ ରାଜନ, ସିଂହାସନେ ବିକ୍ରମ ରାଜା ଯେ ଭଜନ । ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ରାଜା ବୋଇଲେ, ତାହାଙ୍କର କି ଗୁଣ ? ରାଜାର ଏମନ୍ତ ବଚନ ଶୁଣି ପିତୁଳୀ ବୋଇଲା, ତାହାଙ୍କର ମୁଁ ନକ କହି ପାରଇ । ତାହାଙ୍କର କଥା ଦେବକୁ ଦୁର୍ଲଭ । ମୁଁ ତାହାଙ୍କର କଥା କିସ କହିବି ? ଧ୍ୟାନ ପରିଗୁଣେ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ । ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ଭୋଜରାଜା ବୋଇଲେ, ସେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ବଡ ଦାତା ? ଆମେ ଯାହା ଦେବାର କରୁ ଲକ୍ଷେ ସୁନଆ ଦାନ ଦେଇପାରୁଁ । ରାଜାର ସେ

ବଚନ ଶୁଣି ସେ ପିଙ୍ଗୁଳୀ ବୋଇଲା, ହେ ରାଜନ, ଏହିଠାରେ ଜାଣିଲଇଁ ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ କୃପଣ । ଯେତେବେଳେ ଆପଣା ଗୁଣ କହିଲ ତେତେବେଳେ ଜାଣିଲୁଣି । (ପୂର୍ବେ ଶୁଣିଅଛୁ ଆପଣା ପୁରୁଷାର୍ଥ ଆପଣା କହିଲେ ସେ ନଷ୍ଟ) ଏହିମନ୍ତେ ଋଷିବାକ୍ୟ ମନେ ଅଛୁ । ଯେତେ ଗୁଣବନ୍ତ ହେଲେ ଆପଣା ପୁରୁଷାର୍ଥ ନ କହିବ । ଏହିରୂପେ ଶୁଣିଥାଉ ଆପଣା ଗୁଣ ଯେବେ ପରକୁ କହଇ ତେବେ ସେ ଅକର୍ମ ଗୁଣରେ ଲେଖା । ତେଣୁକରି ଆପଣାର ଗୁଣ ପରକୁ ନ କହିବ । ଏହିମାନ ଉତ୍ତମ ଜନମାନଙ୍କର । କହିଲେ ତେତେ ମିଚତା ହୁଁ । ଏହି ପିଙ୍ଗୁଳୀ ଏମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ । ଏହି ପିଙ୍ଗୁଳୀ ବଚନ ଶୁଣି ବୋଇଲେ ସେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ବଡ଼ଦାମୀ । ସେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ କେମନ୍ତ ଗୁଣ କହ ଶୁଣିବା । ରାଜାର ଏ ବଚନ ଶୁଣି ପିଙ୍ଗୁଳୀ ବୋଇଲା, ସେ ବିକ୍ରମ ରାଜାଙ୍କ ଘରମୁରେ ସାମନ୍ତ ପାତ୍ର ରାଉତ ନିଯୋଗୀ ଭେଟନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ରାଜା ଅନାଇଲେ ସେ ରାଜା ଲୋକଙ୍କୁ ସହସ୍ରେ ସୁନାଆ ଦିଅନ୍ତି । ଯାହାକୁ ଗୁହାନ୍ତି ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡେ ବଚନ କହନ୍ତି । କୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଦେଲେ ଯେବେ ସେ ଖଣ୍ଡ କରନ୍ତି ତେବେ · ରାଜା ବୋଲଣା କରନ୍ତି । ଏହିଣୁକରି ଭଣ୍ଡାର ଅଧିକାରୀମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଧରି ବସିଥାନ୍ତି । ଏହିରୂପେ ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ପିଙ୍ଗୁଳୀ କହିଲା । ବୋଇଲା ହେ ରାଜ, ଏହିମନ୍ତେ ମହାତ୍ମା ଗୁଣ ଯେବେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଅଛି ତେବେ ସିଂହାସନେ ବସ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଶିବ ଦାସ ବିରଚିତ ଦ୍ୱିତ୍ରିଂଶ ପୁ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଚତୁର ବିନୋଦ କଥା

[୰ ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନା]

କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ନାମେ ଏକ ଭୂମିଜ ଥିଲା । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳବନ୍ତ ଅଟଇ । ତା ଧନୁରେ ଗୁଣ ଦେଇ ଆମର୍ଷଣ କରିବାକୁ ସଂସାରେ କେହି ନ ଥିଲେ । ସେ ଶର ବିନ୍ଧିଲେ ମତ୍ତହସ୍ତୀ ପ୍ରାଣ ହରଇ । ସେ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ଅହିପୁର ନାମେ ପର୍ବତରେ ଘର କରିଥାଏ । ସେ ବାଟରେ ଯିବା ଆସିବା ମହାଜନମାନଙ୍କଠାରୁ ଧନରତ୍ନ ଲୁଟି କରି ନେଇ ରାଜା ସମାନ ସମ୍ପଦ କରିଥାଇ । ପାଞ୍ଚଶ ଲୋକ ଯାଉଥିଲେ ମୃଗ ପଲରେ ସିଂହ ପଶି ମର୍ଦ୍ଦିଲା ପ୍ରାୟ ଲୁଟ କରଇ । ଏରୂପେ ଅନ୍ୟାୟ କରିବାରୁ ସେ ପଥ ନ ଚଳିଲା । ବାଣିଜ୍ୟ ବନ୍ଦ ହେବାରୁ ମହାଜନମାନେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ପାଇଲେ । କିଛି ଜିନିଷ ନ ମିଳିବା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଚଳ ହେଲା । ସେ ତ ମଧ୍ୟସ୍ଥାନ । ଯେଉଁ ଦିଗରୁ ଆଇଲେ ସେଇ ବାଟରେ ମିଳିବ । ଆନ ଦିଗରେ ଆତଯାତ ହେବାକୁ ସଜ ନୁହଇ । କେମନ୍ତ ସେ ବାଟେ ଗତାଗତ ହେବା ମହାଜନମାନେ ବସି ବିଚାର କଲେ; ଚାଲ, କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭେ ପ୍ରୀତି କରିବା, ନୋହିଲେ ଚଳିପାରିବା ନାହିଁ । ଏମନ୍ତେ ଦଶବଂଶ ମହାଜନ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ତାଠାକୁ ଯାଇ କହିଲେ, ହେ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ! ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ମିଳିଲୁ, ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ରୂପେ ବୋଲିବ, ସେ ରୂପେ ଧନ ଦେବୁ, ଆଜ୍ଞ ବାଟରେ ଆମ୍ଭ ଧନ

ଲୁଟ କରିବ ନାହିଁ । ଏରୂପେ ନାନା ଉପହାର ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଦେଇ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରୀତି କଲେ । ସେ ଯେଉଁ ରୂପେ କହଇ, ସେହି ରୂପେ ଧନ ସାରଣା କରି ବାଣ୍ଟି ଦିଅନ୍ତି । ସେହିଦିନୁଁ ସେ ବାଟରେ ନିର୍ଭୟରେ ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣ ଆତଯାତ ହୋଇ କାରବାର କଲେ । କ୍ଷେତ୍ରପାଳଠାରେ ବେଳୁବେଳ ଅଧିକ ପ୍ରୀତି କରି ଅପୂର୍ବ ପଦାର୍ଥ ମିଳଲେ ଆଗ ତାକୁ ଦେଇ ପଛେ ଖାଆନ୍ତି । ଉପୂରେ ଇଷ୍ଟବନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟେ ତା ଠାରେ ଭାବନା ରଖିଥାନ୍ତି । ଏହାକୁ ଦୁଷ୍ଟପ୍ରୀତି କହି । କଲେ ଅକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅଇ, ନ ଦଲେ ଚଳ ନ ପାରଇ, ଏ ଯେନ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ ଥିବାଠାରେ ବାସ ନ କରିବ । ଯେବେ ଅନ୍ତର ହୋଇ ନ ପାରିବ, ତେବେ ଉପର ମନରେ ପ୍ରୀତି ରଖିଥିବ, ଏ ଦୁଷ୍ଟପ୍ରୀତି ଅଟଇ ।

ଏବେ ମାତପ୍ରୀତି ଯେରୂପେ ତାହା ଶୁଣ । ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟୋତି ନାମେ ଏକ ରାଜହଂସ ଥିଲା ଯେ, ସେ ଏକ ଦିନକରେ ମାନସ ସରୋବରରେ ଗଙ୍ଗାକୁ ଆସୁଥିଲା । ବାଟରେ ଆସନ୍ତେ ଠାଏ ଦେଖିଲା ଏକ ଦିବ୍ୟ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଅଛି । ବିଚାରିଲା ଏଠାରେ ମୃଣାଳ ଖାଇବ । ଏମନ୍ତେ ସେ ଜଳରେ ପଶି ମୃଣାଳମାନ ଆହରଣ କରନ୍ତେ କୃଶପାଦ (*) ନାମେ ଏକ ବକ ସେ ହଂସକୁ ଦେଖି ବିଚାର କରୁଛି, ଏହା ଦେହ ଏଡ଼େ ପୃଥୂଳ କାହିଁକି ହେଲା, ମୁଁ କାହିଁକି ଏଡ଼େ ଦୁର୍ବଳ ହେଲି । ବର୍ଣ୍ଣରେ ତ ମୁଁ ଏହାଠାରୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଚକ୍ଷୁ ହିଁ ତ ମୋହର ସୁନ୍ଦର, ପକ୍ଷମାନେ ଅତି ଉତ୍ତମ, କେବଳ ଥଣ୍ଟ ବେକ ପାଦ ଏମାନେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ସରୁ ସରୁ ବୋଲି ଶୁଭିବା ବେଳକୁ ମାନୁ ନ ଥିବ । ମୋର ଯେବେ ଏହାପରି ଦେହ ମୋଟ

* କୃଶପାଦ—ପାଠାନ୍ତର

ହେବ, ତେବେ ଏହାଠାରୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର ହେବ, ବକମାନଙ୍କ ଉପରେ ରାଜା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇବ। ଏବେ ଏହା ସାଙ୍ଗେ ପ୍ରୀତି କରି ଏ ଯାହା ଖାଉଛି, ମୁଁ ତାହା ଖାଇବ। ଏମନ୍ତ ବିଚାରି ଡାକିଲା, ଆହେ ମରାଳବର, ତୁମ୍ଭେ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଆସି ଜଳକେଳି କର; ତେଣେ ବ୍ୟାଧମାନେ ଫାସ ବସାଇଥାନ୍ତି, ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଧରି ପ୍ରାଣ ନିଅନ୍ତି, ଏବେ ସତ୍ୱର ହୋଇ ଏଣିକି ଆସ। ଏହା ଶୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟୋତି ହଂସ କାତର ହେଲା। ବିଚାରିଲା ଏ ବକ ବଡ଼ ଦୟାଳୁ, ପ୍ରାଣୀଉପକାରୀ, ବଡ଼ ସଙ୍କଟରୁ ରକ୍ଷା କଲେ, ଏବେ ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରୀତି କରିବ। ଏମନ୍ତ ବିଚାରି କୃଶପାଦ ବକ ନିକଟକୁ ଆସି କହିଲା, ହେ ମହାତ୍ମା ବକରାଜ, ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ଦୟାଳୁ, ମୋହର ପ୍ରାଣଦାନ ଦେଲ, ଏ ସକାଶୁଁ ତୁମ୍ଭ ମୋ ପ୍ରୀତିପଣ ହେଲା, ଏଥିରେ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ। ବକ କହିଲା, ଏତ ମୋର ଭାଗ୍ୟକଥା, ମାତ୍ର ମୁଁ ଯାହା ପଚାରିବି ତାହା ନିର୍ମଳ କରି କହିବ। ଏହା ଶୁଣି ହଂସ ବୋଇଲା, ପଚାରିବା ହେଉ। ବକ କହିଲା, ଆପଣ କି ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଅ, ମୋତେ ତାହା କହ ମୁଁ ଖାଇବି। ହଂସ କହିଲା, ଆମ୍ଭେ ଯାହା ଖାଉଁ ଏଠାରେ ସେ ପଦାର୍ଥମାନ କାହୁଁ ମିଳିବ ? କେବଳ ସୁରଗଙ୍ଗାରେ ସେ ଥାଏ। ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲ, ତେବେ ମୁଁ ଆଣିଦେବି। ଏମନ୍ତେ ବକ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରୀତି କରି ହଂସ ମେଲାଣି ହୋଇ ସେଠାରୁ ଚଳିଲା। ଗଙ୍ଗାରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ କଳ୍ପିତ ବିହାର (*) କରି ଭକ୍ଷ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ଥଣ୍ଟରେ ଧରି କୃଶପାଦ ବକଠାକୁ ଅଇଲା। ଦେଖିଲା, ସେହି ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ବକ ମୀନ ଜଗିଛି, ହଂସ ଯାଇଁ ତା ପାଶେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ମାନ୍ୟ କଲା।

---

* ବିହାର—ପାଠାନ୍ତର

କହିଲା ତୁମ୍ଭପାଇଁ ଭକ୍ଷ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ଆଣିଛୁ । ଏହା ପାନ କର ।
ଏମନ୍ତ ଚଞ୍ଚୁରୁ କାଢ଼ି ତଳେ ଥୋଇ ଚହ୍ନାଇ ଦେଲା—

ଏ ମୃଣାଳ ରସ	ଏ ପୁଷ୍କର ରସ
ଏ କୁମୁଦ କନ୍ଦ	ଏ କୋମଳ ମକରନ୍ଦ,
ଏ କନକ ପଙ୍କ	ଏ ମୋତି ରଜକ ।

ଏ ନାମମାନ ହଂସଠାରୁ ଶୁଣି ମହା ଆନନ୍ଦ ହେଲା କୃଶପାଦ ନାମେ ବକ ।

ଏ ନିମନ୍ତେ ହରଷ ହୋଇ ସେ ରସମାନ ଖାଇଲା, ବିଚାରିଲା ଏଥର ମୁଁ ଅତି ସ୍ଥୂଳ ହେବି । ଏ ରୂପ ହଂସ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଥର ଆହାର ଆଣି ଦେଲା, ବକ ଔଷଧ ଖାଇଲା ପ୍ରାୟ ଖାଉଥାଏ । ନିଜକୁ ନିଜ ଦେହକୁ ଗୁହାଁ ବିଚାରୁଥାଏ, ମୁଁ ତ ମୋଟା ହେଲି ନାହିଁ । ହେ ଜନମାନେ ! ବିଚାର କର, ବକ କି ହଂସ ପ୍ରାୟ ହୁଅନ୍ତା । ଯଦ୍ଧୁଁ ଦେହ ନ ବଢ଼ିଲା, ବିଚାରିଲା, ଏ ହଂସ ପ୍ରୀତିରୁ ମୋର କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ! କେବଳ ପଙ୍କ, ପଥର, ଧୂଳିଗୁଡ଼ାଏ ମାତ୍ର ଖାଇଲି । ଏତିକି ହେଲା ଯେ, ହଂସ ଅଇଁଠା ଖାଇଲି, ଖୁଣ୍ଟା ରହିଲା । ବକମାନେ ଶୁଣିଲେ ନିନ୍ଦା କରିବେ, ଅଜାତି କରି ରଖିବେ, ଏବେ ହଂସକୁ ମୁଁ ଅଇଁଠା ଖୁଆଇଲେ ସିନା ହେବ । ଏମନ୍ତ ହଂସ ଏକ ନିଜକରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଥଣ୍ଟର ଆହାର ତଳେ ରଖି ବକକୁ କୋଳ କଲା । ବକ କହିଲା; ହେ ମରାଳବର ତୁମ୍ଭ ଦ୍ରବ୍ୟ ତ ମୁଁ ବହୁତ ଖାଇଲିଣି । ତୁମ୍ଭକୁ କିଛି ନ ଖୁଆଇ ପାରିଲି । ଏ ବଡ଼ ଅସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି । ପ୍ରୀତି ଦୁଇଆଡ଼ୁ ହେଲେ ସିନା ସୁନ୍ଦର, ମୁଁ ଯାହା ଦେବି ତୁମ୍ଭେ ତାହା ପାନ କରିବ । ହଂସ ବୋଇଲା କାହିଁକି ନ ଖାଇବି, ତେବେ ଦିଅ । ବକ କହିଲା, ମୁଁ ଯାଇ ଆଣେ, ତୁମ୍ଭେ ଦଣ୍ଡେମାତ୍ର ବସ । ଏହା କହି ଯାଇ ଗାଡ଼ିଆଠାରେ ପଶି ଗେଣ୍ଡା, ଶାମୁକା, ଭେକ,

ଜୋକ, ମୀନ ଏରୂପେ ମାରି ଚଞ୍ଚୁଁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଖାଇ ଆଉ ଝଣ୍ଡମାନ ଥଣ୍ଟରେ ଧରି ହଂସ ପାଶେ ପ୍ରବେଶ ହେଲା । ଥଣ୍ଟରୁ କାଢ଼ି ତଳେ ଥୋଇ କହିଲା, ଏହା ତେବେ ପାନ କର । ହଂସ ସେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧରୁ କହିଲା, ଏହା ପାନ କରି ନ ପାରିବା ପରି ! ବକ କହିଲା ଏ ତ ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟ, ମୋଠାରେ ଯେବେ ସୁଖ ଥିବ, ତେବେ ଭୋଜନ କରିବ । ହଂସ ତ ମହା ସୁଜନ, ବକ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଚଞ୍ଚୁଁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଗିଳି ଦିଅନ୍ତେ ପେଟରେ ପଡ଼ି ଦେହ ମୂର୍ଚ୍ଛି ହେଲା । ହଂସ ବଡ଼ ବିକଳ ହୋଇ ବାନ୍ତି କରି ପକାଇଲା । ମୀନ ଦୁର୍ଗନ୍ଧରେ ଅନ୍ତ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛି; ବକକୁ ବୋଇଲା ମୋ ପ୍ରାଣ ଗଲା, ଏ ବିକଳ କହି ନୋହିବ । ସେଠାରୁ ବକ କହିଲା, ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଅଇଁଠା ଖାଇଲି, ଏ ବକ କୁଳକୁ ବଡ଼ ଅସୁନ୍ଦର ହେଲା, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଅଇଁଠା ନ ଖାଇଁଲେ କି ରୂପେ ଯାଆନ୍ତ ? ଏବେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରୀତିରୁ ମୋର କିଛି ଫଳ ନାହିଁ । ବକ ଅଇଁଠା କେଡ଼େ ସୁଆଦ ଏହା ତ ଜାଣିଲୁ ! ବକମାନେ ଅଇଲେ ଖୁମ୍ପି ପକାଇବେଟି, ଏଠାରୁ ବେଗେ ପଳା । ଏହା ଶୁଣି ହଂସ କାତର ହୋଇ ପ୍ରାଣଭୟରେ ସେଠାରୁ ପଳାଇଲା ।

ଏରୂପେ ନୀଚ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରୀତି କଲେ ଉତ୍ତମ ଲୋକ ବିପଦରେ ପଡ଼ଇ (*) । ଏ ସକାଶୁଁ ନୀଚ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରୀତି ନ କରିବ । ଏହାକୁ ନୀଚପ୍ରୀତି କହି ।

[ଚତୁର ବିନୋଦରୁ ଗୃହୀତ]

(*) ନୀଚ ହୋଇଯାଇ—ପାଠାନ୍ତର

ଭରତ

[୰ ପଣ୍ଡିତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତର୍କରତ୍ନ]

ରାମାୟଣ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଏକ ଅନବଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି । ରଘୁକୁଳତିଳକ ଲୋକାଭିରାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କବିଗୁରୁ ବାଲ୍ମୀକି କାବ୍ୟ ରଚନା କରି ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟକୁ ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱବାସୀ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ଏହି ରାମାୟଣ କାବ୍ୟର ପ୍ରଭାବରେ ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ରଭାବିତ । ଏହି କାବ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାର ଚରିତ୍ରର ଚିତ୍ରଣ କରିଯାଇଛି । ରାମାୟଣ ରଚୟିତା ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ପରିଣୀତା ଊର୍ମିଳାଙ୍କୁ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଭରତଙ୍କ ପ୍ରତି ବାସ୍ତବିକ ଅବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ପୁଣି ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ହିନ୍ଦି ସାହିତ୍ୟର କବିସମ୍ରାଟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୈଥିଳୀଶରଣ ଗୁପ୍ତ ଊର୍ମିଳାଙ୍କୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଭରତଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ଯଥାର୍ଥ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିନାହାନ୍ତି । (ରାଜସିଂହାସନ ଅଧିକାର ପାଇଁ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ସୁଯୋଗ ପାଇ ମଧ୍ୟ 'ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାଃ ପିତୃସମ' ଆଦର୍ଶରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତ ଭରତ ଯେ ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗର ପରାମର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଯାଇଛନ୍ତି, ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟରେ ଅନୁରୂପ ଚରିତ୍ର ବିରଳ ।)

ରାମାୟଣ କାବ୍ୟରେ ଏକମାତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନିଷ୍କଳଙ୍କ ଭରତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିଡମ୍ବନା ଘଟିଥିଲା ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ରାମାୟଣରେ ସବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନା ନ ଥିବାରୁ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କୁ ଦୁଃଖିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ରାମ ବନବାସ ଆୟୋଜନରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜଭବନରେ ଭରତଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଯେଉଁ ଭୁମୂଳ ବାଦାନୁବାଦ

ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ବାସ୍ତବିକ ଦୁଃଖଦ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବନବାସୀ ହେବା ସମୟରେ "ଭରତେ ସନ୍ନିବଦ୍ଧାଃ ସ୍ମ ଗୌରିକେ ପଶବେ" ଅର୍ଥାତ୍ ଆମେ ଘାତକ ସନ୍ନିକଟରେ ପଶୁ ପରି ଭରତଙ୍କ ନିକଟରେ ନିବଦ୍ଧ ହେଉଛୁ—ପ୍ରଜାମାନେ ଏହିପରି ଆର୍ତ୍ତନାଦ କଲେ, ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହି ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଅନ୍ୟାୟ ଲାଞ୍ଛନାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭରତଙ୍କୁ ଏତେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଯେ "ମମ ପ୍ରାଣୈଃ ପ୍ରିୟତମ" ବୋଲି ବାରମ୍ବାର ଭରତଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଷଣ କରିଛନ୍ତି । ବିଦାୟ କାଳରେ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଥିଲେ, "ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଭରତ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖି ତୁମକୁ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ମୋର ଚିନ୍ତାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ ।" ଅଥଚ ସେଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭରତଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ସନ୍ଦେହବାଣ ନିକ୍ଷେପ କରି ନାହାନ୍ତି ଏପରି ନୁହେଁ । ସେ ସୀତାଙ୍କ ନିକଟରେ କହିଛନ୍ତି, "ଭରତଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋର ପ୍ରଶଂସା କରିବେ ନାହିଁ—(ଲେଭବ୍ୟାଧିଯୁକ୍ତ ପୁରୁଷମାନେ ପରର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ) ।"

ପିତା ଦଶରଥ ରାମାଭିଷେକ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ପୂର୍ବ ସମୟରେ ଭରତଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କହିଥିଲେ, "ଭରତ ମାତୁଳାଳୟରେ ଥାଉ ଥାଉ ତୋର ଅଭିଷେକ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଉ ବୋଲି ମୋର ଇଚ୍ଛା । କାରଣ ଯଦିଓ ଭରତ ଧାର୍ମିକ ଓ ତୋର ଅନୁଗତ, ତଥାପି ମନୁଷ୍ୟ ମନ ବିଚଳିତ ହେବାକୁ କେତେ କ୍ଷଣ ?" ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶର ଚିରାନୁଗତ ପ୍ରଥାନୁସାରେ ରାଜସିଂହାସନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାର ପ୍ରାପ୍ୟ; ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଧାର୍ମିକାଗ୍ରଗଣ୍ୟ ଭରତଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ସନ୍ଦେହରେ ମାର୍ଜନା ନାହିଁ । ରାମ ଭରତଙ୍କର ଚରିତ୍ର-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଏତେ ବୁଝି ମଧ୍ୟ ବନବାସାନ୍ତେ ଭରଦ୍ୱାଜାଶ୍ରମଠାରୁ ହନୁମାନଙ୍କୁ

ଭରତଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ କହିଥିଲେ, "ମୋର ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଭରତର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିରକ୍ତିର ସଙ୍କେତ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି କି ନାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବ ।" ରାମ-ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି ନରରୂପୀ ନାରାୟଣଙ୍କର ଏହିପ୍ରକାର ସନ୍ଦେହୋକ୍ତି ଏକାନ୍ତ ଅଶୋଭନୀୟ, ଅମାର୍ଜନୀୟ । (ଜଗତରେ ନିରପରାଧ ଅନେକ ଥର ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି; ଭରତଙ୍କ ପରି ଆଦର୍ଶ ଧାର୍ମିକ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ଏପରି ଦଣ୍ଡାଦେଶର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ ।)

ଭରତଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କର କଟୁ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରବଣରେ ସୂଚୀବିଦ୍ଧ ହେଲା ପରି ବେଦନା ଭରତଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା । ଦୈବଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭଚରିତ୍ର ଭରତ ବିଶ୍ୱର ସକଳ ସନ୍ଦେହ-ଭାଜନ ହୋଇ ଲାଞ୍ଛିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା ପାଇଁ ବିପୁଳ ବାହିନୀ ସହିତ ଯେଉଁବେଳେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ନିଷାଦ ଅଧିପତି ଗୁହକ ସେତେବେଳେ ଭରତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅନିଷ୍ଟପାଇଁ ଧାବିତ ମନେକରି ଲଗୁଡ଼ ହସ୍ତରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଥିଲା । ଏପରିକି ଭରଦ୍ୱାଜ ଋଷିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଜିଜ୍ଞାସା କରିଥିଲେ, "ଆପଣ ସେହି ନିଷ୍ପାପ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସି ପାପ ଅଭିପ୍ରାୟ ବହନ କରି ଯାତ୍ରା କରୁନାହାନ୍ତି ତ !" ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ନିକଟରେ କୈଫିୟତ ଦେଇ ଭରତଙ୍କ ପ୍ରାଣ କଣ୍ଠାଗତ ।

ସର୍ବପ୍ରଥମେ କିନ୍ତୁ ଭରତଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆଣିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି କବିଗୁରୁ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ—ସେ ମାତୁଳ ଗୃହରେ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ରାଜନର୍ତ୍ତକୀଗଣ ତାଙ୍କ ପ୍ରମୋଦ ବିଧାନପାଇଁ ନୃତ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ବନ୍ଧୁମାନେ କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଛନ୍ତି । ଭରତଙ୍କ ଚିତ୍ତ କିନ୍ତୁ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ; ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଶ୍ରୀହୀନ । ଅଯୋଧ୍ୟାର ବିଷମ ବିପଦର ପୂର୍ବାଭାସ ଯେପରି

ତାଙ୍କର ମନ ଅଧିକାର କରିଛି । ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସୁସ୍ଥ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଏପରି ସମୟରେ ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ଦୂତ ଆସିଛି । ବ୍ୟଗ୍ର କଣ୍ଠରେ ଭରତ ଦୂତଙ୍କୁ ଅଯୋଧ୍ୟାର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର କୁଶଳ ସମାଚାର ଜିଜ୍ଞାସା କରିଛନ୍ତି । ଦୂତଗଣ ଦ୍ୱୈର୍ଥ-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଉତ୍ତର ଦେଲେ 'କୁଶଳାସ୍ତେ ମହାବାହୋ ଯେଷାଂ କୁଶଳ-ମିଚ୍ଛସି' । କିନ୍ତୁ ଗତ ରାତ୍ରିର ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଦୂତମାନଙ୍କର ବ୍ୟଗ୍ରତା ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକ ସମସ୍ୟା ପରି ବୋଧ ହେଲା । ଏହି ଦୁଇ ଘଟଣାକୁ ସେ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାର ସୂତ୍ରରେ ଗୁନ୍ଥି ବିମର୍ଷ ହେଲେ ।

ବହୁ ଦେଶ, ନଦ, ନଦୀ ଓ କାନ୍ତାର ଅତିକ୍ରମ କରି ଭରତ ଦୂରରୁ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଶ୍ୟାମଳ ତରୁରାଜି ଅବଲୋକନ କଲେ । ଆତଙ୍କିତ କଣ୍ଠରେ ସେ ସାରଥିଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନକଲେ, "ଏ ତ ଅଯୋଧ୍ୟା ପରି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ । ନଗରୀର ଚିରଶ୍ରୁତ ତୁମୁଳ ଶବ୍ଦ-ଝଙ୍କାର କାହିଁ ? ବେଦପାଠ-ନିରତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କଣ୍ଠଧ୍ୱନି, କାର୍ଯ୍ୟ-ସ୍ରୋତରେ ପ୍ରବାହିତ ନରନାରୀର ବିପୁଳ ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାର ଏକାନ୍ତଭାବେ ନିସ୍ତବ୍ଧ । ଯେଉଁ ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନସମୂହରେ ନରନାରୀମାନେ ଏକତ୍ର ବିଚରଣ କରନ୍ତି ସେ କଣ ଆଜି ପରିତ୍ୟକ୍ତ ? ରାଜପଥ ଚନ୍ଦନ ଓ ଜଳ ସିଞ୍ଚନରେ ପବିତ୍ର ହୋଇ ନାହିଁ ! ରଥ, ଅଶ୍ୱ, ହସ୍ତୀ ରାଜପଥରେ କିଛି ନାହିଁ । ଅର୍ଗଳିତ କବାଟ ଓ ଶ୍ରୀହୀନ ରାଜପୁରୀ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରୁଛି । ଏ ତ ଅଯୋଧ୍ୟା ନୁହେଁ, ବୋଧହୁଏ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଅରଣ୍ୟାନୀ ।"

ପ୍ରକୃତରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଶ୍ରୀ ଅନ୍ତର୍ହିତା । ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲୋକ ମଳିନ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ତ୍ରିଲୋକବିଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତି ମହାରାଜା ଦଶରଥ ପୁତ୍ରଶୋକରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ଅଭିଷେକ ମଞ୍ଚକୁ ପାଦୋ-ତ୍ତୋଳନୋଦ୍ୟତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାଜକୁମାର ବିଧିଅଭିଶାପରେ ଅଭିଶପ୍ତ

ହୋଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବେଶରେ ବନବାସ କରିଛନ୍ତି; ବିଜୟୁ କଙ୍କଣ, କେୟୁର,ସଖୀମାନଙ୍କୁ ବିତରଣ କରି ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜବଧୂ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ବେଶରେ ସ୍ୱାମୀ-ସଙ୍ଗିନୀ ହୋଇଛନ୍ତି । କନିଷ୍ଠ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରାତା ଓ ଭ୍ରାତୃଜାୟାର ସଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି । ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରୀର ଗୃହେ ଗୃହେ ଏହି ତିନି ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରୁଣ କ୍ରନ୍ଦନର ଉତ୍ସ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଛି । ବିପଣୀ ବନ୍ଦ, ରାଜପଥ ପରିତ୍ୟକ୍ତ । ସୁମନ୍ତ୍ର ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଥିଲେ ଯେ ଅଯୋଧ୍ୟାନଗରୀ ପୁତ୍ରହୀନ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛି ।

ସଦ୍ୟ ବିଧବା କୈକେୟୀ ଆନନ୍ଦରେ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲା ପତିଘାତିନୀ ପୁତ୍ରର ରାଜ୍ୟ ଅଭିଷେକ ବ୍ୟାପାରରେ ଅନେକର ଶତ୍ରୁ ମନେ ମନେ ଆଜି ସୁଖୀ ହେଉଥିଲେ । ଭରତଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଷ୍ଟା ହୋଇଥିଲେ । ଭରତ ପିତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିବାରୁ ସେ କହିଲେ—'ଯା ଗତି ସର୍ବ ଭୂତାନାଂ ତା ଗତିଂ ତେ ପିତା ଗତଃ ।' "ସର୍ବ ଜୀବନର ଯେଉଁ ଗତି, ତୋ ପିତାଙ୍କର ସେଇ ଗତି ହୋଇଅଛି ।" ଏହି ସମ୍ବାଦରେ ପରଶୁଚ୍ଛିନ୍ନ ବଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ପରି ଭରତ ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ।

'ସ୍ୱ କ୍ୱ ସଃ ପାଣିଃ ସୁଖଂ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ପାତସ୍ୟାକ୍ଲିଷ୍ଟକର୍ମଣଃ ।' "ଅକ୍ଲିଷ୍ଟକର୍ମା ପିତୃହସ୍ତର ସୁଖସ୍ପର୍ଶ କେଉଁଠୁ ପାଇବି ?" ବୋଲି କହି ଭରତ କ୍ରନ୍ଦନ କଲେ । ରାଜହୀନ ରାଜପ୍ରାସାଦ ତାଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରହୀନ ଆକାଶ ପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲା । ସେ କୈକେୟୀଙ୍କୁ କହିଲେ, "ରାମ କାହାନ୍ତି ? ପିତାଙ୍କ ଅବର୍ତ୍ତମାନରେ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ପିତା, ବନ୍ଧୁ; ମୁଁ ତାଙ୍କର ଦାସ । ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ମୋ ପ୍ରାଣ ଆକୁଳ ।" ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ସୀତା ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଛନ୍ତି ଶୁଣି ଭରତ କ୍ଷଣକାଳ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇଗଲେ । ପରିଶେଷରେ ଭରତଙ୍କ

ଉନ୍ନତି ଓ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ କାମନାରେ ଯେ ସକଳ କାଣ୍ଡ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ପୁତ୍ରର ପ୍ରୀତି ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ କୈକେୟୀ ତାଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ।

ନିବିଡ଼ ମେଘମଣ୍ଡଳ ଆକାଶକୁ ଯେପରି ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବିଶୁଦ୍ଧ ଭ୍ରାତା ଏହି ଦୁଃସହ ସମ୍ବାଦର ମର୍ମ କ୍ଷଣକାଳ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ ନାହିଁ । ସେ ମାତାଙ୍କୁ ଯେପରି ଭର୍ତ୍ସନା କଲେ, ତାହା ମାତୃହୃଦୟରେ ଚରମ ଦୁର୍ଗତିର ଝଡ଼ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । "ତୁମେ ଧାର୍ମିକପ୍ରବର ଅଶ୍ୱପତିଙ୍କର କନ୍ୟା ନୁହଁ । ସେ ବଂଶରେ ଜାତ ଏକ ରାକ୍ଷସୀ । ତୁମେ ମୋର ଧର୍ମବତ୍ସଳ ପିତାଙ୍କର ବିନାଶର ହେତୁ । ଦେବସମ ଭ୍ରାତାଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ମୋର ପଥର ଭିକାରୀ କରିଚ । ତୁମର ନରକ ବାସ ହେଉ ।"

ଯାତର କଣ୍ଠରେ ଭରତ ଏହିପରି କହୁଥିଲାବେଳେ ଅପର ପ୍ରକୋଷ୍ଠରୁ ତାଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ୱର ଶୁଣି କୌଶଲ୍ୟା ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଭରତର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଶୁଭୁଛି, ସେ ଆସିଲଣି । ତାକୁ ମୋ ନିକଟକୁ ଡାକିଆଣ ।" କୃଶାଙ୍ଗୀ ସୁମିତ୍ରା ଭରତଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣନ୍ତେ କୌଶଲ୍ୟା କହିଲେ, "ତମ ମାତା ତମ ସକାଶେ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କଲେନି । ତମେ ମତେ ରାମଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦିଅ ।" ଏହି କଥାରେ ମର୍ମବିଦ୍ଧ ଭରତ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନେକ ଶପଥ କଲେ । ସେ ଏହି ବ୍ୟାପାରରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସଂପୃକ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ଏହି ଅଶୋଭନୀୟ କାଣ୍ଡ ତାଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତରେ ଘଟିଛି—ଏହି କଥା କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କର ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରିବାର ଚେଷ୍ଟାକରି ନିଦାରୁଣ ଶୋକ ଓ ଲଜ୍ଜାରେ ଅଭିଭୂତ ଭରତ ନିଜ ଅଜସ୍ର ଅଶ୍ରୁସମ୍ପାତ ବୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କହୁ କହୁ ଶୋକରେ ମୂହ୍ୟମାନ ହୋଇ ଭରତ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । କରୁଣାମୟୀ ଅମ୍ବା କୌଶଲ୍ୟା

ଧର୍ମଶ୍ୱରୁ କୁମାର ମନର ଅବସ୍ଥା ବୁଝିପାରିଲେ । ତାଙ୍କୁ କୋଳରେ ବସାଇ କ୍ରନ୍ଦନ କଲେ । ଭରତଙ୍କ ଶୋକ ଓ ଔଦାସୀନ୍ୟ କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶ୍ମଶାନ ଘାଟରେ ମୃତ ପିତାଙ୍କର ଶବ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ସେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ, "ପିତଃ, ଆପଣ ପ୍ରିୟପୁତ୍ର-ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଅରଣ୍ୟାଗ୍ନି ପ୍ରେରଣ କରି ନିଜେ କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ ?" ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ କାତରଦୃଷ୍ଟି ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ତାଡ଼ନା କରି ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ବଶିଷ୍ଠ ପିତାଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ଶୋକବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଭରତ ଚେତାଶୂନ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ।

ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ବନ୍ଦୀଗଣ ଭରତଙ୍କର ଜୟଗାନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପାଗଳଙ୍କ ପରି ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ସେ ନିଷେଧ ଆଦେଶ ଦେଇ କହିଲେ, "ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶର ପ୍ରଥାନୁଯାୟୀ ସିଂହାସନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାଜ-କୁମାରଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ । ତୁମେ କାହାର ବନ୍ଦନା ଗୀତ ଗାଉଛ ?" ରାଜମୃତ୍ୟୁର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦିବସରେ ପ୍ରମୁଖ ସଚିବବୃନ୍ଦ ଭରତଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ ନିମିତ୍ତ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଭରତ କହିଲେ, "ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜା ହେଲେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କରି ଫେରାଇ ଆଣିବି । ନଚେତ୍ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ପାଇଁ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବନବାସୀ ହେବି ।"

ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ମନ୍ଥରାକୁ ମାରିବାକୁ ଗଲେ ଏବଂ କୈକେୟୀଙ୍କୁ ବର୍ଜନ କରି ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । କ୍ଷମାର ଅବତାର ଭରତ ତାଙ୍କୁ ନିଷେଧ କରି କହିଲେ, "ଦୋଷୀମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଦିଅ । ଅନୁତାପରେ ସେମାନେ ନିଜର ତ୍ରୁଟି ସଂଶୋଧନ କରିଦେବେ ।"

ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ ଛୁଟି ଚାଲିଲେ । ଶୃଙ୍ଗବେର ପୁରରେ ଗୁହକ ସହିତ ଭରତଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ତାଙ୍କପ୍ରତି ପ୍ରଥମେ ଗୁହକ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ,

କିନ୍ତୁ ଭରତଙ୍କର ମୁଖଶ୍ରୀରୁ ମନଗହନର ଭାଷା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛତା ଦେଖି ସେ ନିଜର ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ କଲେ । ଇଙ୍ଗୁଦୀ ମୂଳେ ତୃଣଶଯ୍ୟାରେ ରାମ ସାମାନ୍ୟ ଜଳପାନାନ୍ତେ ରାତ୍ରିଯାପନ କରୁଥିଲେ । ସେହି ତୃଣଶଯ୍ୟା ରାମଙ୍କ ବିଶାଳ ବାହୁ ପୀଡ଼ନରେ ନିଷ୍ପେଷିତ ହେଉଥିଲା । ସୀତାଙ୍କ ଉତ୍ତରୀୟ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବିନ୍ଦୁ ତୃଣ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟ । ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦେଖି ଭରତ ମୌନ ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଲେ । ଗୁହକ କଥା କହୁଛନ୍ତି । ଭରତ ଶୁଣିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଭରତଙ୍କୁ ସଂଜ୍ଞାଶୂନ୍ୟ ଦେଖି ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ତାଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କ୍ରନ୍ଦନ କଲେ । ରାଣୀଗଣ ଓ ସଚୀବବୃନ୍ଦ ଶୋକଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇଉଠିଲେ । ବହୁ ଯତ୍ନ ପରେ ଭରତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭକରି ସାଶ୍ରୁଲୋଚନରେ କହିଲେ, "ଏହି କଣ ତାଙ୍କ ଶଯ୍ୟା ! ଯେ ଚିରଦିନ ଗଗନଚୁମ୍ବୀ ରାଜ-ପ୍ରାସାଦରେ ବାସ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ଯାହାର ଗୃହ ପୁଷ୍ପମାଲ୍ୟଚନ୍ଦନ-ଚନ୍ଦନରେ ଚିରାନୁରଞ୍ଜିତ, ଯାହାର ଗୃହଶିଖର ନୃତ୍ୟଶୀଳ ଶୁକ, ମୟୂରର ବିହାର ଭୂମି ଓ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ ଚିର ମୁଖରିତ ଓ ଯାହାର କାଞ୍ଚନ ଭିତ୍ତିସମୂହ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟର ଆଦର୍ଶ, ସେଇ ଗୃହପତି ଧୂଳିଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ଇଙ୍ଗୁଦୀ ମୂଳରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ! ଏକଥା ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ବୋଧ ହେଉଛି । ଏହା ଅବିଶ୍ୱାସ କରି ମୁଁ କେଉଁ ମୁହଁରେ ରାଜପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନ କରିବି ? ଭୋଗବିଳାସ ପଦାର୍ଥରେ ମୋର ଆଉ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ଅଦ୍ୟାବଧି ମୁଁ ଜଟାବଲ୍‌କଲ ପରିଧାନ କରି, ଭୂତଳରେ ଶୟନ କରି ଓ ଫଳମୂଳାହାରରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବି ।"

ଏଥର ଜଟା ବଲ୍‌କଲପରିହିତ ଶୋକବିମୂଢ଼ ରାଜକୁମାର ଭରଦ୍ୱାଜ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ । ଏହି ସର୍ବଜ୍ଞ ଋଷି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମତଃ ସନ୍ଦେହ କରି ଭରତଙ୍କୁ ମନଃପୀଡ଼ା

ପ୍ରଦାନ କରଥିଲେ । ଏକ ରାତି ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ମୁନିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାନୁଯାୟୀ ରାଜକୁମାର ଚିତ୍ରକୂଟ ଅଭି-ମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ଭରଦ୍ୱାଜ ଭରତଙ୍କ ଶିବିରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ରାଣୀମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ଭରତ ମାତାମାନଙ୍କର ଏହିପରି ପରିଚୟ ଦେଲେ—ଶୋକ, ଅନଶନରେ କ୍ଷୀଣଦେହ ଦେବୀକଳ୍ପ ସୌମ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ଏଇ ମୋର ଅଗ୍ରଜ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମାତା । ତାଙ୍କ ବାମ ବାହୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ବିମନା ଅବସ୍ଥାରେ ଯେ ଦଣ୍ଡାୟମାନା, ବନାନ୍ତରରେ ଶୁଷ୍କପୁଷ୍ପ କର୍ଣ୍ଣିକାର ତରୁ ନ୍ୟାୟ କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗ, ଏଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କ ଜନନୀ ସୁମିତ୍ରା । ଆଉ ତାଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଯେ ଉପସ୍ଥିତ ସେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ବିଦାୟ କରି ଆସିଛନ୍ତି; ସେ ପତିଘାତିନୀ ଓ ସମସ୍ତ ଅନର୍ଥର ମୂଳ । ସେହି ବୃଥା ପଣ୍ଡିତମାନିନୀ ଓ ରାଜ୍ୟକାମୁକା ଏହି ଦୁର୍ଭାଗାର ମାତା । ଏହିପରି ମାତାମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଭରତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟ ଅଶ୍ରୁ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଆସିଲା ଏବଂ କ୍ରୁଦ୍ଧ ସର୍ପ ପରି ସେ ଥରେ କ୍ରୋଧପୂର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁରେ ମାତା କୈକେୟୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ।

ଚିତ୍ରକୂଟରେ ପହଞ୍ଚି ଭରତ, ଜନନୀବୃନ୍ଦ ଓ ସଚିବ-ସମୂହ ପରିବୃତ ହୋଇ ରଥ ତ୍ୟାଗକରି ପଦବ୍ରଜରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ଅନଶନ ଓ ଶୋକର ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେବୋପମ ଭରତ ରାମଙ୍କୁ ତୃଣ ଆସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଦେଖି ବାଳକ ପରି ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠରେ କ୍ରନ୍ଦନ କଲେ, "ହେମଛତ୍ର ଯାହାର ମସ୍ତକୋପରି ଶୋଭା ପାଉଥାନ୍ତା ତାଙ୍କ ରାଜଶ୍ରୀଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶିରୋଦେଶରେ ଆଜି ଜଟ-ଭାର କାହିଁକି ? ଅଗ୍ରଜଙ୍କ ଯେଉଁ ଦେହ ଚନ୍ଦନ ଓ ଅଗୁରୁଦ୍ୱାରା ମାର୍ଜିତ ହୁଏ, ଆଜି ସେଇ ଅଙ୍ଗରାଜି ବିରହିତକାନ୍ତି ଧୂଳିଧୂସର । ଯେ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜର ଆରାଧନାର ବସ୍ତୁ, ସେ ବନେ ବନେ ଭିକ୍ଷୁକର ପରି-

ଛନ୍ଦରେ ଗମନାଗମନ କରୁଛନ୍ତି । ମୋ ନିମିତ୍ତ ଆପଣ ଏହି ସକଳ କଷ୍ଟ ବହନ କରୁଛନ୍ତି । ମୋର ଏଇ ଲୋକଗର୍ହିତ ନୃଶଂସ ଜୀବନ ଧିକ୍''—କହି ଭରତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଚରଣ-ପଙ୍କଜରେ ନିପତିତ ହେଲେ । ଏହି ଦୁଇ ତ୍ୟାଗୀ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ମିଳନ-ଦୃଶ୍ୟ ବଡ଼ କରୁଣ । ଭରତଙ୍କ ମୁଖ ଦୁଃଖାଚ୍ଛନ୍ନ ।

ଭରତ ପୁନର୍ବାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାଙ୍କର କର ଧରିବାପାଇଁ ଭୂତଳ-ସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇ କହିଲେ, "ମୋ ଜନ୍ମଦାୟିନୀର ନରକ ପତନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ; ଆପଣ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଭାଇ, ଶିଷ୍ୟ, ଦାସାନୁଦାସ; ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତୁ ଏବଂ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତୁ ; ନଚେତ୍ ମୁଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ବନବାସୀ ହେବି, ଏ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଳନ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।'' କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଆଣି ନ ପାରି, ଭରତ ଅନଶନ ବ୍ରତ ପାଳନ କରି କୁଟୀରର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଭୂ-ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଅନୁଜକୁ ସାଦରେ ଉଠାଇ ସ୍ୱ-ପାଦୁକା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଜଟାଜୂଟ ଶୋଭାନ୍ୱିତ କରି ଭ୍ରାତ ପଦରଜରେ ବିଭୂଷିତ ପାଦୁକା ତାଙ୍କର ରାଜମୁକୁଟ ସ୍ଥାନୀୟ ହେଲା । ସହସ୍ର ଭୂଷଣ ଯେଉଁ ଶୋଭା ପ୍ରଦାନରେ ଅସମର୍ଥ ଏହି ପାଦୁକା ଭରତଙ୍କୁ ସେହି ଅପୂର୍ବ ରାଜଶ୍ରୀ ପ୍ରଦାନ କଲା । ବିଦାୟକାଳରେ ଭରତ କହିଲେ, "ରାଜ୍ୟଭାର ଏହି ପାଦୁକା ନିକଟରେ ନିବେଦନ କରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ରହିବି । ସେହି ସମୟାନ୍ତେ ଆପଣ ନ ଫେରିଲେ, ମୁଁ ଅଗ୍ନିରେ ଜୀବନ ବିସର୍ଜନ କରିବି । ଅଯୋଧ୍ୟା-ସନ୍ନିକଟ ହୋଇ ଭରତ କହିଲେ, "ଅଯୋଧ୍ୟା ଆଜି ଅଯୋଧ୍ୟା-ହୋଇ ନାହିଁ । ମୁଁ ସିଂହାସନ ଗୁହାରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରିବି ନାହିଁ ।'' ତେଣୁ ନନ୍ଦୀଗ୍ରାମରେ ରାଜଧାନୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା; କିନ୍ତୁ ତାହା

ରାଜଧାନୀ ନୁହେଁ—ଋଷିଆଶ୍ରମ। ସଚିବବୃନ୍ଦ ଜଟା ବଲ୍‌କଲ ପରିହିତ ଫଳମୂଳାହାରୀ ରାଜାଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ କେଉଁ ବସ୍ତ୍ରରେ ମହାର୍ଘ ପରିଚ୍ଛଦ ବ୍ୟବହାର କରିବେ ? ସୁତରାଂ ସମସ୍ତେ କଷାୟବସ୍ତ୍ରପରିଧାନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେହି କଷାୟ ବସ୍ତ୍ର ପରିହିତ ସଚିବବୃନ୍ଦ ପରିବୃତ୍ତ ଅନଶନ ବ୍ରତରେ କୃଶାଙ୍ଗ, ତ୍ୟାଗୀ ରାଜକୁମାର ପାଦୁକା ଉପରେ ରାଜଛତ୍ର ଧାରଣ କରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟ ପାଳନ କରିଥିଲେ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହେବାରୁ ଭରତ ସ୍ୱୟଂ ତାଙ୍କର ପଦଯୁଗଳରେ ପାଦୁକା ପିନ୍ଧାଇ କୃତାର୍ଥ ହେଲେ ଏବଂ ରାମ ପଦରେ ପ୍ରଣାମ କରି କହିଲେ, "ଦେବ, ଆପଣ ଏହି ଅଯୋଗ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟଭାର ନ୍ୟସ୍ତକରି ଯାଇଥିଲେ, ତାହା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ରାଜକୋଷରେ ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ଦଶ ଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ।"

ରାମାୟଣରେ ଯଦି କୌଣସି ଚରିତ୍ରକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ, ତାହା ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ଭରତ ଚରିତ୍ର । ସୀତା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପ୍ରତି ଯେଉଁ କଟୂକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ, ତାହା କ୍ଷମାର୍ହ ନୁହେଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାଳିବଧ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମର୍ଥନ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଅନେକ ସମୟରେ ଅତି ରୁଷ୍ଟ ଓ ଦୁର୍ବିନୀତ ହୋଇଛନ୍ତି । (କୌଶଲ୍ୟା ଦଶରଥଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି, "କୌଣସି ଜଳଜନ୍ତୁ ଯେପରି ସ୍ୱୀୟ ସନ୍ତାନ ଭକ୍ଷଣ କରେ ତମେ ସେପରି କରିଛ ପ୍ରିୟତମ)" କିନ୍ତୁ ଭରତ ଚରିତ୍ରରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ନାହିଁ । ପାଦୁକାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶରେ ହେମଛତ୍ରଧର ଜଟା-ବଲ୍‌କଲଧାରୀ ଏହି ରାଜର୍ଷିର ଚରିତ୍ର ରାମାୟଣରେ ଅହିତୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପାତ କରିଛନ୍ତି । ଏପରି ସୁପୁତ୍ର ଯୋଗୁଁ ହିଁ ଗର୍ଭଧାରିଣୀ କୈକେୟୀଙ୍କୁ ଆମେ ସମସ୍ତ କ୍ଷମାର୍ହ ବୋଲି ମନେକରୁ ।

ଦୁଇ ସଙ୍ଗାତ

[୬ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ]

ଏକ ଦେଶରେ ରଜାପୁଅ ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଦ'ସଙ୍ଗାତ ଥାଆନ୍ତି । ଦ'ସଙ୍ଗାତ ଦହନେ ବସ୍ତୁରଲେ ବଦେଶ ଯିବା । ଘୋଡ଼ାଶାଳରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷିରାଜ ଘୋଡ଼ା ବାଛି ପାଗ ପଟୁକା ଗୃର ହତଆର ବାନ୍ଧ ବାହାରଲେ । ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଘର ବଣ ପଡ଼ଲ । ରଜାପୁଅକୁ ଶୋଷ କଲ, ଶୋଷରେ ତୋଟି ଶୁଖିଯାଉଥାଏ; ଏକେ ସୁକୁମାର ଜୀବନ, ତା ଉପରେ ଉଦୁଉଦଆ ଖର; ରଜାପୁଅର ଆଉ ଖୋଜେ ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ । ପାଖରେ ଆଖରେ କେଉଁଠି ପାଣି ନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଗୋଟାଏ ଡେଙ୍ଗା ଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଗୃରଆଡ଼କୁ ଅନେଇଁ କଲ । ଦେଖିଲ, ବହୁତ ଦୂରରେ ଝଲ ବଗ ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଦଗ ବାର ବାର ପକ୍ଷିରାଜ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ିଲ; ରଜାପୁଅକୁ କହିଗଲ, 'ତମେ ଥାଅ, ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ପାଣି ଆଣିଦେବ ।' ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଘୋଡ଼ା ଯାଇଁ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀ କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଲ । ଉତ୍ତମ ସୁନ୍ଦର ପୋଖରୀଟିଏ, ପୋଖରୀରେ ଗୋଟିଏ ଭୁଠ, ଶଙ୍ଖ ମଲମଲ ପାହାଚ, ସେଠେଇଁ ଜନପ୍ରାଣୀର ଚହ୍ନ ନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ପୋଖରୀରୁ ପେଟେ ପାଣି ପିଇଲ, ପାଣି ଦୁଧ ପର ସୁଆଦ ଲଗିଲ । ପୋଖରୀ ପାହାଚ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଦିବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ-ରୂପଟିଏ ପଥରରେ ଲେଖା ହୋଇଛି । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ମନେ ମନେ ବଗୃରଲ,କାଲେ ସଙ୍ଗାତ କହିବେ ଏ ସୁଆଦଆ ପାଣି ଯେଉଁ ପୋଖରୀରୁ ଆଣିଲ, ସେ ପୋଖରୀ ମୁଁ

ଦେଖିବ । ଯୁଆ କହିଲା ଯେବେ ଏ ପୋଖରୀ କୂଳକୁ ଆସନ୍ତି, ଏରୂପକୁ ଦେଖି କାଳେ କହିବେ ଯେ, ଏ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମୁଁ ବାହାହେଲେ ଯିବ । ତା'ହେଲେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ କଥା ହେବ । ଯୁଆ ବୁଢ଼ୀର ସେ ପଥର ରୂପରେ ଆଚ୍ଛାକରି ମେଞ୍ଚାଏ ପଙ୍କ ବୋଳିଦେଲା । ଯେଉଁ ପାଣି ମନ୍ଦାକ ନେଇଥିଲା, ସେଥିରେ ପଙ୍କ ଗୋଳି ରଜାପୁଅ ପାଖକୁ ନେଇଗଲା । ରଜାପୁଅ ପାଣିମନ୍ଦାକ ପିଇଲା, ଘର୍ଷୁଁଆଦିଆ ଲାଗିଲା । ସଙ୍ଗାତକୁ କହିଲା, ଚାଲ ଏ ପୋଖରୀକୂଳକୁ ଯିବା । ସଙ୍ଗାତ କେତେ ବାହାନା ଫାନ୍ଦ ରଜାପୁଅ କଥାକୁ ଖଣ୍ଡିଲା, କିନ୍ତୁ ରଜାପୁଅ ଏକା ଜିଦ୍ ଧରିଲା । ପଛକୁ ଦିହିଙ୍କି ଦହେଁ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ସେ ପୋଖରୀକୂଳକୁ ଗଲେ । ପୋଖରୀକୂଳ କଦମ୍ବଗଛମୂଳେ ଘୋଡ଼ା ଦିହିଙ୍କି ବାନ୍ଧିଲେ । ରଜାପୁଅ ପୋଖରୀତୁଠରୁ ପେଟେ ପାଣି ପିଇଲା, ପିଇସାରି ପାହାଚ ଉପରକୁ ଚାହିଁଲାବେଳକୁ ମେଞ୍ଚାଏ କାଦୁଅ ପଡ଼ିଛି । ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅକୁ ପଚାରିଲା, 'ଏ କଣ ?' ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ କହିଲା, 'ତୁଠରେ ମାଇପେ ଗାଧୋଇ ସାରି ଦୁଷ୍ଟିଆଓଷା ପୂଜା କରିଛନ୍ତି ।' ରଜାପୁଅର ଏକା ଜିଗର, ଚାରି ଅଞ୍ଜୁଳା ପାଣି ଫୋପାଡ଼ି ଧୋଇଲାବେଳକୁ ଉତ୍ତମ ସୁନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପଟିଏ ଦିଶିଲା । ରଜାପୁଅ ସେ ରୂପକୁ ଦେଖି କହିଲା, " ଏ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଆଣି ମୋତେ ବାହାଦେଲେ ମୁଁ ଏଠଉଁ ଯିବ ।" ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅକୁ ବଡ଼ ହଲେଣି ପଡ଼ିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିଲାରୁ ଦି' ଘୋଡ଼ାଙ୍କୁ ସେ କଦମ୍ବଗଛ-ମୂଳେ ବାନ୍ଧି ଦି'ସଙ୍ଗାତଯାକ ଗଛରେ ଚଢ଼ିଲେ । ନିର୍ଜନଥାନ, ନିଶା ଗରଜିଲାବେଳକୁ ସେ ପୋଖରୀରୁ ଏକ ଅହିରାଜ ସାପ ବାହାରିଲା । ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ମଣି ଜଳୁଛି, ଆଡ଼ ପାର୍ଶ୍ୱରେ କୋଶେ ବାଟ ଆଲୁଅ ହେଉଛି । ସାପ ସେ ମଣିଟିକି ପୋଖରୀତୁଠରେ ରଖିଦେଇ ଚରିବାକୁ ଗଲା । ରଜାପୁଅଟି ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅକୁ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ ! ମୁଁ ଯାଉଛି, ସେ ମଣିକି ଆଣିବ । ମଣିଟିକି ଧରିଲାକ୍ଷଣି ସାପ ଯେତେ-

”

ବେଳେ ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇବ, ତୁମେ ସେତିକିବେଳେ ଖଣ୍ଡାରେ ସେ ସାପକୁ ହାଣିଦେବ ।' ଅହିରାଜ ସାପ ଆସି ଆଗକରି ଘୋଡ଼ା ଦୁହିଙ୍କୁ ଗିଳିଲା । ଚରୁ ଚରୁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରକୁ ବାହାରିଗଲା । ରଜାପୁଅ ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ଦୁହେଁ ଗଛରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ । ରଜାପୁଅ ସେ ମଣିଟିକି ଆପଣା ପାଗ ଭିତରେ ଗୁଡେଇଲାବେଳକୁ ସାପ କୁଆଡ଼େ ଥିଲା, ରଜାପୁଅ ଉପରକୁ ଚମକି ଆସିଲା । ସେତିକିବେଳକୁ ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ଖୋଳରୁ ଖଣ୍ଡା ବାହାରକରି ଠିକ୍ କରି ରଖିଥିଲା, ସାପ ବେକରେ ସ୍ଳେଟେ ପକାଇଲା । ସାପ ମଲା । ରଜାପୁଅ ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ସେ ମଣିକି ଧରି ପାଣିରେ ପଶିଲେ । ଯହିଁ ପାଣିରେ ପଶୁଥାଆନ୍ତି, ପାଣି ଆଡ଼େଇ ହୋଇଯାଉଥାଏ । ପୋଖରୀ ଭିତରେ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ଉତ୍ତମ ସୁନ୍ଦର ନଅର ହୋଇଛି, ପଦାରେ କେହି ନାହିଁ । ନଅର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଦିବ୍ୟସୁନ୍ଦର ସ୍ତିରୀ ପଲଙ୍କରେ ଶୋଇଛି । ସେ ଦି' ସଙ୍ଗାତଙ୍କୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି କହିଲା, 'ଆହା,କାହିଁକି ଅଇଲ ? ଏହିକ୍ଷଣି ନାଗରାଜା ଅଇଲେ ଗିଳି ପକେଇବ ।' ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ସବୁ କଥା କହିଲାରୁ ଆପଣା କଥାଯାକ ତାଙ୍କ ଆଗରେ କହିଲା । କହିଲା, ''ଏ ମୁଲକ ନାଗରାଜାଙ୍କର ମୁଲକ । ମୁଁ ନାଗରାଜା ଝିଅ । ନିତି ନାଗରାଜା ଯାହା ଆଣିଦିଏ, ମୁଁ ଖାଏଁ । ଆଉ ପଦାକୁ ବାହାରେ ନାହିଁ । ଏକା ଗାଧୋଇବାବେଳକୁ ମନପବନ ଡଙ୍ଗାରେ ପୋଖରୀ ତୁଠକୁ ଯାଏ । ଗାଧୋଇପାଧୋଇ ସେହି ଡଙ୍ଗାରେ ନଅରକୁ ଫେରି-ଆସେ । ମୁଁ ସେ ରୂପକୁ ତୁଠ ପଥର ଉପରେ ଲେଖିଥିଲି । ସତ୍ୟ କରିଥିଲି, 'ଯେ ଏ ରୂପକୁ ଦେଖି ମୋ ପାଖକୁ ଆସିବ, ମୁଁ ତାକୁ ବାହାହେବି' ।'' ରଜାପୁଅ ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅକୁ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ ଏ ସ୍ତିରୀଟିକୁ ଦିହେଁଯାକ ପାଇଲେ, ୟାକୁ ଦିହେଁଯାକ ବାହା ହେବା ।' ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ହରସ୍ତାପ ନାହିଁ କଲା । ରଜାପୁଅ ବାହା ହେବାର ଠିକ୍ ହେଲା ।

ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ, ତୁମେ ଏଠେଇଁ ଥାଅ । ମୁଁ ଆମ ମୂଲକକୁ ଯାଇ ତୁମ ବାପା ରଜାଙ୍କୁ ଜଣା କରି ଯାନ, ବାହାନ, ଚତୁରଙ୍ଗବଳ ସାଙ୍ଗରେ ଘେନି ଆସିବି, ବାହାଘର ହେବ ।' ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ହାତରେ ମଣିଟିକି ଧରିଲା । ପାଣିରେ ବାଟ ଫିଟିଲା । ଏଣୁ ଉପରକୁ ଆସି ଆପଣା ମୁଲକକୁ ଗଲା । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ସଙ୍ଗରେ ମଣିଟି ଥାଏ ।

ଏଣେ ନିତି ସେ କନ୍ୟାଟି ମନପବନ ଡଙ୍ଗାରେ ଚଢ଼ି ପୋଖରୀ ତୁଠକୁ ଆସେ; ଗାଧୋଇସାରି ଫେରେ ପୋଖରୀ ଭିତରକୁ ଯାଏ । ସେ ଦେଶର ରଜା ଆସିଥିଲେ ପାରୁଧିକି । ଦିନେ ସେ କନ୍ୟାକୁ ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ଦେଖିଲେ । ପାଖକୁ ଗଲାବେଳକୁ କନ୍ୟା ମନପବନ ଡଙ୍ଗାରେ ଚଢ଼ି ପଳେଇଗଲା, ଇମିତି ନିତି ଯାନ୍ତି, ନିତି ସେ କନ୍ୟା ପଳାଏ । ରଜା ତାଙ୍କ ମୂଲକର ୧,୨୦୦ ବଢ଼େଇଙ୍କୁ ଡକାଇଲେ; କହିଲେ, 'ଯେବେ କାଲି ସକାଳକୁ ମନପବନ ଡଙ୍ଗା ତିଆରି କରି ଆଣିଦେବ, ତେବେ ତୁମ ମୁଣ୍ଡ ରହିବ, ନଇଲେ କାଲି ସକାଳୁ ସବଂଶ ମୁଣ୍ଡକାଟ ହେବ ।' ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ା ବଢ଼େଇ ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ କଦମ୍ବଗଛ ମୂଳରେ ଶୋଇଲା । ରାତିଯାକ ନିଦ ମାଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ସେ ଗଛରେ ଫୂଲଶାଗୁଣାଟିଏ ବସା କରିଥାଏ । ରାତିକି ବସାକୁ ଫେରି ଆସିଲାବେଳକୁ ଛୁଆଯାକ କେଁ କଟର ହେଲେ ଖାଇବେ ବୋଲି । ଫୂଲଶାଗୁଣା ପିଲାଙ୍କୁ ବୋଧଦେଇ କହିଲା, 'ଆଜି ଯାହା ଆଣିଛୁ ଖାଇ ଶୁଅ, କାଲିକି ୧୨୦୦ ବଢ଼େଇ ସବଂଶେ ହାଣ ହେବେ; କାଲି ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ମନବୋଧ କରି ଖାଇବ । ସତେ କଣ ବଢ଼େଇ ମନପବନ ଡଙ୍ଗା ତିଆରି କରିବେ ଯେ ହାଣରୁ ବର୍ତ୍ତିବେ ?' ଶାଗୁଣାଛୁଆ ଜଗର କରି କରି ମା'କୁ ପଚାରିଲେ, 'କେଉଁ ଗଛରେ ଭଲ ସେ ଡଙ୍ଗା ତିଆରି ହେବ ?' ମା କହିଲା, 'ଆମେ ଯେଉଁ ଗଛରେ ଅଛୁଁ ସେଇ ଗଛରେ ମନପବନ

ଡଙ୍ଗା ତିଆରି ହୁଅନ୍ତା ।' ବୁଢ଼ା ବଢ଼େଇ ଏହା ଶୁଣି ଭାରି ଖୁସି ହେଲା । ଆଉ ବଢ଼େଇଯାକଙ୍କୁ ଉଠାଇଲା । ସକାଳେ ସେ ଗଛକୁ ହାଣି ମନପବନ ଡଙ୍ଗା ତିଆରିକରି ରାଜାଙ୍କୁ ଭେଟି ଦେଲେ । ରାଜା ସେ ଡଙ୍ଗାରେ ଚଢ଼ି କହିଲେ, 'ମନପବନ ଡଙ୍ଗାରେ ! ସେ କନ୍ୟା ଯେଉଁଠି ଥିବ ମତେ ନେବୁ ।' ମନପବନ ଡଙ୍ଗା ଚଲା-ବେଳକୁ କନ୍ୟା ପୋଖରୀକୂଳରେ ଗାଧୋଉ ଥିଲା । ରାଜା ସେ କନ୍ୟାକୁ ନେଇ ଆସିଲେ । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ତ ଆଗରୁ ମଣି ନେଇଯାଇଛି, ଫେରି ନାହିଁ । କନ୍ୟା ତ ମନପବନ ଡଙ୍ଗାରେ ବସି ଗାଧୋଇବାକୁ ଯାଇଛି । ସେ ରହିଲା ସେଇ ଆଡ଼େ । ରଜାପୁଅ ପୋଖରୀ ଭିତରେ ନଅରରେ ଏକୁଟିଆ ବସିଛି । ମଣି ଥିଲେ ସିନା ପଦାକୁ ଯାଆନ୍ତା ! ନଅରରେ ବଡ଼ ଭାବନାରେ ଥାଏ । ହନାକେତେ ଗଲାରୁ ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଯାନବାହାନ ନେଇ ପୋଖରୀ କୂଳରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ପୋଖରୀ କୂଳରେ ମଣିଷଯାକ ରଖି ମଣିକୁ ଧରି ପାଣିରେ ପଶିଲା । ନଅର ଭିତରେ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ରଜାପୁଅ ଏକୁଟିଆ ଅଛି, କନ୍ୟାଟି ନାହିଁ । କନ୍ୟାକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଆସିଲା । ରଜାପୁଅକୁ କହିଲା, 'ସାଙ୍ଗାତ ! ତୁମେ ଥାଅ, ମୁଁ କନ୍ୟାକୁ ନେଇଆସିବି, ତୁମେ ଭାବନା କରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଫେରି ଆସିବି ।' ଏହା କହି ରଜାପୁଅକୁ ନଅରରେ ଛାଡ଼ି କନ୍ୟାର ଅନେଷାରେ ଗଲା । ପୋଖରୀ କୂଳରେ ଯେତେକ ମଣିଷ ଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଆପଣା ମୂଲକକୁ ବିଦା କରି-ଦେଲା । ସବୁ ଦେଶରେ ବୁଲୁଥାଏ, କେଉଁ ରାଜା ନୂଆ ବାହା ହେଉଛି । ପଛକୁ ଏ କନ୍ୟାକୁ ଯେଉଁ ରାଜା ନେଇଥିଲେ, ସେ ଦେଶରେ ଏକ ମାଲୁଣୀ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ମାଲୁଣୀ କହିଲା, "ଆମ ଦେଶ ରଜା ଏକ ପୋଖରୀରୁ କନ୍ୟାଟିଏ ଆଣିଛନ୍ତି, ସେ କନ୍ୟାର ବାର ବରଷ ତପସ୍ୟା ପୂରିଲେ ତାଙ୍କୁ ବାହା ହେବେ । ତପସ୍ୟା

ଫୁରିବାଯାକେ କନ୍ୟା ରହିବାକୁ ଅଲଗା ନଅର ତୋଳାଦେଇଛନ୍ତି, କନ୍ୟା ସେଠେଇ ଅଛି ।" ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଏହା ଶୁଣି ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ କହିଲା, 'ମୁଁ ରକ୍ଷକର କରିବାକୁ ଆସିଛି ।" ରାଜା ପଚାରିଲେ, 'କ ରକ୍ଷକର କରିବୁ ?' ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ କହିଲା, 'ମଣିମାଙ୍କ ନଅର ରାତିରେ ପହରା କରିବି, ରାତିଯାକ ମୋର ପଲକ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।' ରାଜା ହୁକୁମ ଦେଲେ, ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଯାଇ ନୂଆ ନଅରରେ ପହରା ଦେଲା । ଅଧରାତି ହେଲା, ଯାଇ କନ୍ୟା ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । କନ୍ୟା ମନ୍ତ୍ରିପୁଅକୁ ଚିହ୍ନିଲା । କମିତି ଏଠଉଁ ପଳେଇବେ ଦୁହେଁଯାକ ଏଇ ବିଚାର କଲେ ।

ରଜା ତାଙ୍କ ମନପବନ ଡଙ୍ଗାକୁ ଯେଉଁଠି ରଖିଥିଲେ, ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ତାକୁ ସୂତକର ଖଞ୍ଜରେ ଆଣି କନ୍ୟାକୁ ସେଥିରେ ବସେଇ ଆସି ପୋଖରୀ କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ପାଖରେ ତ ମଣିଟି ଥାଏ । ମଣିଟି ଧରି ଦୁହେଁଯାକ ରଜାପୁଅ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ନଅର ଭିତରେ ଯେଉଁଠି ଯାହା ଧନ ଦରବ ଥିଲା ସବୁ ଲୁଣ୍ଠେଇ ପୁଣ୍ଡେଇ ନେଇ ଆପଣା ଦେଶକୁ ବାହାରିଲେ । ବାଟରେ ଯାଉ ଯାଉ ଗୋଟିଏ ମଠ ପଡ଼ିଲା । ସେ ମଠ ମହନ୍ତ ମରିଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦୁ' ଚେଲା । ଚେଲାଙ୍କ ଭିତରେ କଜିଆ ଲାଗିଛି । ମହନ୍ତଙ୍କ କଠଉ ଝୁଲି ବେତ—ଏହାକୁ କିଏ ନେବ ? ଦୁ' ଚେଲାଯାକ ରଜାପୁଅ ମନ୍ତ୍ରିପୁଅକୁ ଭଲଲୋକ ମାନିଲେ । ଏ ପଚାରିଲେ 'ଏଥିପାଇଁ କିଆଁ ଏତେ କଜିଆ ଲାଗିଛି ?' ଚେଲାଏ କହିଲେ 'ଏ କଠଉକୁ ମାଡ଼ିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଯାକ ଦଣ୍ଡକେ ବୁଲି ଆସିବ, ଏ ଝୁଲିମୁଣିକି ଝାଡ଼ିଦେଲେ ଲକ୍ଷେ ଲୋକଙ୍କର ଖାଇବା ସାମଗ୍ରୀ ଗଳିପଡ଼ିବ, ଏ ବେତର ଗୁରିପିକୁ ଧୋଇ ରଖିଦେଲେ ଏଥିରେ ୩୬ ପାଟକ ଦଣ୍ଡକେ ଜନ୍ମ ହୋଇପାରିବେ ।' ଏହା ଶୁଣି

ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ କହିଲା, 'ତୁମେ ବେହେଯାକ ଦୌଡ଼, ଯେଉଁ ଜଣଙ୍କ ଘୋଡ଼ାକୁ କୋଣେ ବାଟ ଦଉଡ଼ିଯିବ, ସେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସବୁ ନେବ ।' ଦୁହେଁଯାକ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଉଡ଼ିଲେ । ଏଣେ ରଜାପୁଅ ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ସେ କଠଉ, ଝୁଲି, ବେତ ନେଇ ଡିଆଁ ମାରିଦେଲେ । ଏ କଠଉ ହେରିକା ନେଇ ରଜାପୁଅ ବାଟରେ ମନ୍ତ୍ରିପୁଅକୁ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ ! ଆମର ତ ସଙ୍ଗରେ ସବୁ ଅଛି, ଏଇଠି ବସାହୋଇ ଘରକୁ ଯିବା ।' ବେତର ପବକୁ ଧୋଇ ରଖି ଦେଲାରୁ ସେଥିରୁ ୩୬ ପାଟକ ଜନ୍ମହେଲେ । ଝୁଲିମୁଣିକ ଝାଡ଼ିଦେଲାରୁ ୩୬ ପାଟକ ଖାଇକରି ବୋଧ ହେଲେ ।

ସେଠଉଁ ଯାଇଁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀ ଦେଖିଲେ; ତା କୂଳରେ ଦେଉଳଟାଏ ଅଛି, ସେଠେଇ ବେଳ ବୁଡ଼ିଗଲା, ସେଠେଇ ରହିଲେ । ଦୈବଯୋଗକୁ ସେଦିନ ସେହି ପୋଖରୀରେ ବାରୁଣୀ ଯୋଗ ପଡ଼ିଥାଏ । ରାତିରେ ବହୁତ ଲୋକ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ରଜାପୁଅ, କନ୍ୟା ଦୁହେଁଯାକ ଶୋଇପଡ଼ିଲେ । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ବଡ଼ ଚତୁର । ରାତିଯାକ ଚେଇଁଥାଏ; କଡ଼ ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଥାଏ, ଯେ ଯାହା ପୋଖରୀତୁଠରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥାନ୍ତି, ଶୁଣୁଥାଏ । ପହିଲେ ଦେବଲୋକମାନେ ସେ ପୋଖରୀରେ ବୁଡ଼ ପକେଇବାକୁ ଆସିଲେ । ଗାଧୋଇସାରି ଗଲାବେଳେ ଜଣେ କହିଲା, 'ଦେଖିଲଣି ଏଠେଇଁ କି ସୁନ୍ଦର ବରକନ୍ୟା ଯୋଡ଼ିଏ ଶୋଇଛନ୍ତି ।' ଆଉ ଜଣେ କହିଲା, 'ହେଲେ କଣ ହେବ, ଏ ରଜାପୁଅ ନଅରକୁ ଗଲାବେଳେ ତା ଉପରେ ମେଘନାଦ ପାଚେରୀ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବ, ଏ ମରିଯିବ ।' ପହିଲୁ ଜଣକ କହିଲା, 'ଭଲା ଏଥିକୁ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ ?' ଆଉଜଣକ କହିଲା, 'ଯେବେ କେହି ଲୋକ ଆଗରୁ ସେ ପାଚେରୀକି ଭଙ୍ଗେଇ ଦେବ, ତେବେ ଏ ରାଜପୁଅ ବଞ୍ଚିବ । ଏ କଥାକୁ ଯେବେ କିଏ ପ୍ରକଟ କରିବ, ତେବେ ସେ ପଥର ପାଲଟିଯିବ ।' ଫେରି

ଘଡିକ ବାଦ ପିତୃଲୋକ ସେ ଘାଟକୁ ଗାଧୋଇ ଆସିଲେ । ଗଲାବେଳେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଗଲେ,'ରଜାପୁଅ ପକ୍ଷିରାଜ ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ନଅରକୁ ବଜେ କଲାବେଳେ ପକ୍ଷିରାଜ ଘୋଡ଼ା ତାକୁ ନେଇ ସମୁଦ୍ରରେ ମାରିଦେବ । ଯେବେ କିଏ ଆଗରୁ ସେ ଘୋଡ଼ାକୁ ହଣେଇ ଦେବ ତେବେ ରଜାପୁଅ ବଞ୍ଚିବ । ଏ କଥାକୁ କିଏ ଯେବେ ପ୍ରକଟ କରିବ, ତେବେ ପଥର ପାଲଟିଯିବ ।' ଆଉ ପ୍ରହରକୁ ନାଗଲୋକେ ସେଠିକି ଆସିଲେ । ଗଲାବେଳେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ, 'ରଜାପୁଅ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲାରୁ ସାବତ ମା ପହିଲେ ସୁନାଥାଳରେ ଯେଉଁ ଭାତ ଆଣିବ, ସେଥିରେ ବିଷ ଗୋଳାଥିବ । ରଜାପୁଅ ତାକୁ ଖାଇ ମରିବ । ଯେବେ କିଏ ସେ ଭାତ ଥାଳକୁ ପୋତି ପକାଇବ, ତେବେ ରଜାପୁଅ ବଞ୍ଚିବ, ଏକଥାକୁ ଯିଏ ପ୍ରକଟ କରିବ, ତେବେ ପଥର ପାଲଟିଯିବ ।' ରାତି ଶେଷ ପ୍ରହରକୁ ନରଲୋକେ ଗାଧୋଇବାକୁ ଆସିଲେ । ଗଲାବେଳେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ,'ମଧୁଶଯ୍ୟାଦିନ ରାତିରେ ଏ ଦୁହେଁ ପଲଙ୍କରେ ଶୋଇଥିବେ, ଖଟଖୁରାରୁ ଏକ ନାଗସାପ ବାହାରି ରଜାପୁଅକୁ ଦଂଶିବ । ଯେବେ କିଏ ରାତିସାକ ଖଟ ପାଖରେ ପହରା ଦେଇ ସେ ସାପ ବାହାରିଲାବେଳେ ସାପକୁ ହାଣିଦେବ, ତେବେ ରଜାପୁଅ ବଞ୍ଚିବ । ଏ କଥାକୁ ଯେ ପ୍ରକଟ କରିବ, ସେ ପଥର ପାଲଟିଯିବ ।' ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଏ କଥା ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏ । ସକାଳୁ ଉଠି ରଜାପୁଅକୁ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ, ମୁଁ ଆଗରେ ଯାଇ ରଜାଙ୍କୁ ତୁମ ଆସିବା କଥା ଜଣା କରିବି ।' ସେ ଆଗରେ ରଜାଙ୍କ ଛାମୁରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା, କହିଲା 'ମଣିମା ! ତୁମ ପୁଅ ବାହା ହୋଇ ଯାନବାହାନ ଘେନି ଆସୁଛନ୍ତି । ମୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଖବର ଦେଇଛନ୍ତି, ମେଘ-ନାଦ ପାଚେରିଟା ଭଙ୍ଗାଯିବ,ପକ୍ଷିରାଜ ଘୋଡ଼ାର ମୁଣ୍ଡ କାଟ ହେବ ।' ରଜା ବନ୍ଧୁଘର କଥା ଶୁଣି ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ । ରଜାଙ୍କ ହୁକୁମରେ

ଦଣ୍ଡକଭିତରେ ମେଘନାଦପାଚେଣ୍ଡ ଭଙ୍ଗାହେଲା, ପକ୍ଷିରାଜ ଘୋଡ଼ାର ମୁଣ୍ଡ କଟା ହେଲା । ରଜାପୁଅ ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ମା ସୁନାଥାଳୀରେ ଘିଅ ଧେନି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଜାଗିଥାଇ ଥାଏ । ରଜାପୁଅକୁ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ, ମୁଁ ତୁମର ଏତେ କାମ କରିଛି, ମୋର ଗୋଟିଏ କଥା ଆଜି ମାନିବ । ତୁମ ସାବତ ମା ଯେଉଁ ଘିଅ ଥାଳିକ ଆଣି ତୁମକୁ ଭେଟିବେ, ସେ ଘିଅ ଥାଳିକ ତୁମେ ଖାଇବ ନାହିଁ, ପୋତେଇ ପକେଇବ । ମା ପଛକେ ଆଉ ଥାଳିଏ ଘିଅ ଆଣି ଦିଅନ୍ତୁ, ତାକୁ ଖାଇବ ।' ରଜାପୁଅ ଏ କଥାରେ ସନମତ ହେଲାରୁ ଘିଅ ଥାଳିକ ପୋତାହେଲା । ରାତିରେ ଖିଆପିଆ ସରିଲା, ରାଜାପୁଅ ମଧୁଶଯ୍ୟାକୁ ବାହାରିଲା । ରଜାପୁଅ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ, ଏଥରକ ତୁମେ ଘରକୁ ଯାଅ ।' ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ, ମୁଁ ତୁମ ଦୁହିଁଙ୍କପାଇଁ ଏତେ ଦୁଃଖ ସହିଅଛି । ଆଜି ରାତିରେ ତୁମେ ବରକନ୍ୟା ମଧୁଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇବ, ମୁଁ ଆଜି ରାତିକ ଠିଆ ପହରା ଦେବି । ସକାଳେ ମୋ ସୁଖେ ମୁଁ ଘରକୁ ଯିବି ।' ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ କେତେ ଉପକାର କରିଛି, ତା କଥା ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ରଜାପୁଅ କହିଲା ହଉ । ବରକନ୍ୟା ଶୋଇଲେ; ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଗୃହ ହତିଆର ବାନ୍ଧି ସେ ପଲଙ୍କ ପାଖରେ ପହରା ଦେଲା । ବରକନ୍ୟା ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାରିଲେ । ଖଟ ଖୁରାରୁ ଏକ ନାଗସାପ ବାହାରିଲା । ଯେତେବେଳେ ସାପ ଖଟ ବାଡ଼ ଉପରକୁ ଉଠିଲା ସେତିକିବେଳେ ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଖୋଳରୁ ଖଣ୍ଡା ବାହାର କରି ଏକା ଚୋଟରେ ସାପକୁ ଦିଗଡ଼ କରିଦେଲା । ହାଣିଦେଲା ବେଳେ ସାପ ଦେହରୁ ଟୋପାଏ ରକତ ଛିଟିକି କନ୍ୟା ଗାଲରେ ପଡ଼ିଗଲା । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ମଲା ସାପକୁ ନେଇ ଦାଣ୍ଡରେ ପକାଇଦେଲା । ଫେରି ଆସି ମୁଣ୍ଡରୁ ପାଟ ପାଗ ଫିଟେଇ ଖଣ୍ଡାରେ ଗୁଡ଼େଇଲା । ଖଣ୍ଡାକୁ ବଢ଼େଇ ଖଣ୍ଡା ଅଗରେ

କନ୍ୟା ଗାଲରୁ ସେ ରକତ ଟୋପାକ ପୋଛୁଲାବେଳକୁ ଖଣ୍ଡା ମୂଳ ପାଖ ରଜାପୁଅ ବେକରେ ଲଗିଗଲା । ରଜାପୁଅ ଉଠିବସି ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଚୁଟି ଧଇଲା; କହିଲା,'ମୁଁ ତ ବେଳମୁଁ କହିଲି ବେହେ ଯାକ କନ୍ୟାଟି ବଶ ହେବା, ସେତେବେଳେ କିଆଁ ନ ମଲ୍ଲି, ଏତେବେଳେ କିଆଁ ଏ ଖଟ ଉପରେ ହାମୁଡ଼େଇ ପଡ଼ିଥିଲୁ ? ଏକଥା କହିବ ଯେବେ କହ, ନଇଲେ ମୁଁ ଏଇଲାଗେ ତୁମକୁ ହାଣି ଦେବି, ମୁଁ ନିଜେ ହାଣି ହୋଇ ମରିବି ।' ମନ୍ତ୍ରିପୁଅର ପ୍ରାଣଗଲେ ପଛକେ ଯିବ, ସେଥିପାଇଁ କିଛି ହାନି ନ ଥିଲା । କାଳେ ରଜାପୁଅ ଆପେ ହାଣିହୋଇ ମରିବ, ତେବେ ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ଏତେ ଯେ ଶ୍ରମ କରିଛି, ଅକାରଣ ଯିବ । ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ରଜାପୁଅକୁ ଯେତେ ବୁଝାଇଲା ରଜାପୁଅ ବୁଝିଲା ନାହିଁ; ଏକା ଜିଦ୍ ଧଇଲା,ନ କହିଲେ ନ ଚଳେ । ଅନ୍ତ ଜଗର କଲାରୁ ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ, ମୁଁ ଯେବେ ଏ କଥା କହିବି,ତେବେ ପଥର ହୋଇଯିବି । ମତେ କିଆଁ ଏତେ ବଳାଉଛ ?' ରଜାପୁଅ ଏ କଥାକୁ ଅପସନ୍ଦ କଲା, କହିଲା, 'ମଣିଷ କେବେ ପଥର ହେଲାଣି ? ତୁମେ ମତେ ଭଣ୍ଡାଉଛ, ତୁମ ମନରେ ଥିଲା, ମତେ ହାଣି ଏ କନ୍ୟାକୁ ବଶ କରିଅନ୍ତ ।' ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ସ୍ବା ଶୁଣି ମନେ ମନେ ନିଆଁ ହୋଇଗଲା । ପଛକୁ କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ ! ମତେ ପାସୋରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ପଥର ହୋଇଗଲେ ପଥର .ଖଣ୍ଡକୁ ତୁମ ଶୋଇବା ବସିବା ଘରେ ରଖିଦେବ । ଯେତେବେଳେ ହେଲେ ଦୁହେଁଯାକ ମୋ ଉପରେ ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଉଥିବ ।' ସ୍ବା କହି ପୋଖରୀ କୂଳରେ ଦେଉଳ ପାଖରେ ବଡରେ ଯାହା ଶୁଣିଥିଲା, ସବୁ କହିଗଲା । ପହିଲୁ ମେଘନାଦ ପାଚେରି କଥା କହି ସାରିଲାରୁ ଗୋଡ଼ଠୁଁ ଆଣ୍ଠୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଥର ହୋଇଗଲା । ପକ୍ଷିରାଜ ଘୋଡ଼ା କଥା କହିଲାରୁ ଅଣ୍ଟାଯାଏ ପଥର ପାଲଟିଗଲା । ଘିଅଥାଳୀ କଥା

କହିଲା ବେଳକୁ ବେକଯାଏ ପଥର ହେଲା । ସାପ କଥା କହିଲା-ବେଳକୁ ମୁଣ୍ଡଟି ପଥର ହୋଇଗଲା । ଯା ଦେଖି ରଜାପୁଅର ଆଉ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଫୁରିଲା ନାହିଁ । ଯିମିତି ଶୋଇଥିଲା, ସିମିତି ଉଠିଲା । ପଥରକୁ କାନ୍ଧେଇଲା, ବାବାଜିଙ୍କ କଠଉଯୋଡ଼କ ମାଡ଼ିଲା, ଝୁଲିମୁଣିଟି, ବେତ ଖଣ୍ଡିକ ଧରିଲା, ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଖଣ୍ଡାଟି ଥିଲା, ତାକୁ ଧରିଲା, ବାହାରିଲା । କନ୍ୟାକୁ କହିଗଲା— 'ମୁଁ ଯାଉଛି, ଯେବେ ସଙ୍ଗାତକୁ ମଣିଷ କରାଇ ନ ପାରିବି, ତେବେ ସଙ୍ଗାତକୁ ନେଇ ସମୁଦ୍ରରେ ଝାସ ଦେବି ।' କନ୍ୟା କେତେ ବୁଝେଇଲା, ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ପଛକୁ କନ୍ୟା ଆପଣା କର୍ମକୁ ଆଦରି କାନ୍ଦିବୋବେଇ ରହିଲା ।

ରଜାପୁଅ ବିଦେଶ ଗଲା । ସଙ୍ଗାତକୁ ମୁଣ୍ଡେଇ ଏଗାର ବରଷ ବୁଲିଲା । ପଛକୁ ବାର ବରଷ ପୂରି ନ ଥାଏ, ଦିନେ ଯାଇ ଏକ କଦମ୍ବ ଗଛମୂଳେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେ ଗଛରେ ଗୋଟିଏ ଫୁଲଶାଗୁଣା ବସା କରିଥାଏ । ଛୁଆଗୁଡ଼ିକୁ ବସାରେ ଛାଡ଼ି ଶାଗୁଣା ଦିନଯାକ ଅଧାର ଖୋଜି ଯାଏ । ସେଦିନ ରଜାପୁଅ ସେ ଗଛମୂଳେ ଶୋଇଛି, ଗଛ ଉପରେ ଶାଗୁଣାଛୁଆଯାକ କେଁ କାଁ ହେଲେ । ଏ ଉଠି ଦେଖିଲା, ଏକ ଅଜଗର ସାପ ଗଛ ଉପରକୁ ଉଠୁଛି, ସେ ଛୁଆଙ୍କୁ ଖାଇଦେବ । ରଜାପୁଅ ସାପକୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ଖୋଳରୁ ଖଣ୍ଡା ବାହାର କରି ସାପକୁ ଗଡ଼ ଗଡ଼ କରି କାଟିଲା । ଏଣେ ଫୁଲଶାଗୁଣା ଦିନଯାକ ବୁଲି ବୁଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ବସାକୁ ନେଉଟି ଆସିଲା । ଛୁଆଙ୍କୁ ଆଧାର ଦେଲାବେଳକୁ ଛୁଆଯାକ କହିଲେ, "ମା' ଲୋ ମାଆ ! ଆମକୁ କଣ ଖାଇବାକୁ ଦେଉଛୁ, ଆମ ଜୀବନ ଆଜି ଯେ ରଖିଛି, ସେ ବାଟୋଇଟି ଗଛମୂଳେ ଶୋଇଛି, ତା କଥା ବୁଝ ।" ସେଇଠୁ ମା'କୁ ଦିନର ସବୁକଥାତକ କହିଲେ । ମା ଯାଇ ଗଛମୂଳେ ଦେଖେ, ବାଟୋଇଟି ଶୋଇଛି, ଅଜଗର

ସାପ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ବାଟୋଇଙ୍କ ସେ ଉଠେଇଲା, କହିଲା, 'ତୋ ଉପକାର ମୋ ମନରୁ ଯିବ ନାହିଁ । ତୁ କଣ ବର ମାଗୁଛୁ ମାଗ ।' ରଜାପୁଅ ଏ ପଥରକୁ ଦେଖେଇଲା, ସବୁକଥା ଶାଗୁଣାକୁ କହିଲା । ଶାଗୁଣା କହିଲା, 'ଏ ଗଛମୂଳ ମାଟି ଟିକଟି ସେ ପଥର ଦେହରେ ବୋଳି ଦେଇ ପାଣି ଢ଼ ମାଠିଆ ଢାଳି ଦେ ।' ରଜାପୁଅ ସତକୁ ସତ ସେଇଆ କଲାବେଳକୁ ମନ୍ତ୍ରିପୁଅ ମଣିଷ ହୋଇଗଲା । ନିଦରୁ ଉଠିଲା ଭଳି ଆଖି ମଳି କହିଲା, 'ସଙ୍ଗାତ ! ମୁଁ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଶୋଇପଡ଼ିଲି ।' ରଜାପୁଅ ହସି କରି ସବୁ ପୂରୁବ କଥା କହିଲା । ଦୁହେଁଯାକ କୁଣ୍ଢେଇଆକୁଣ୍ଢେଇ ହେଲେ, ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଲେ, ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ବାର ବରଷ ହୋଇଗଲାଣି । ତାଙ୍କୁ ଖୁଣ୍ଡି ହେବାକୁ ଉଦ୍ୟମ ଲାଗିଛି । ଢ଼'ସଙ୍ଗାତ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲାରୁ ସମସ୍ତେ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ । ରଜାପୁଅ କନିଆଁକୁ ନେଇ ଘର ଦୁଆର କଲା । ମୁଁ ଗଲାରୁ କଥା କହିଲା ନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ା ଶଙ୍ଖାରି

[୰ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର]

ପ୍ରାୟ ଫଗୁଣମାସ ଶେଷ ସରିକି, ଉଦୁଉଦିଆ ଖରାବେଳ, ବୁଢ଼ାଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗାଁ ମଝିରେ ଯାଉଥିଲା । ଷାଠିଏ ବରଷର ବୁଢ଼ା, ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ପଡ଼ିଗଲାଣି, ମୁଣ୍ଡବାଳ ଚେଣିକି ଥାଉ, ଗୁନ୍ଦି ବାଳଗୁଡ଼ାକ ପାଚି ଧୋବ ଫରଫର ଦିଶୁଚି । ବୁଢ଼ା ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଟୋକେଇ, ଧୂଳିରେ ଆଣ୍ଠୁ ଯାକେ ବୁଡ଼ିଛି, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଶରୀର ଝାଳବୁଡ଼ ଗୋଡ଼ିବାଟେ ବୋହିଯାଉଛି ।

ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଘର । ପକାପିଣ୍ଡା, ସାତସେଣିଆ ଛପର, ଯାଉଁଳି କବାଟ । ବୁଢ଼ା ସେହି ପିଣ୍ଡାରେ ବୋଝଟି ଥୋଇ-ଦେଇ ନଥକରି ବସିପଡ଼ିଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ଘରୁ ଗୋଟିଏ ଦାସୀ ବାହାରି ଆସିଲା । ଦାସୀ ବୁଢ଼ାକୁ ଚାହିଁ, ପଚାରିଲା, "କିହୋ ଶଙ୍ଖାରିପୁଅ, ଶଙ୍ଖା ଆଣିଛ କି ?" ବୁଢ଼ା ଉତ୍ତର କଲା 'ହଁ'; ପୁଣି କହିଲା "ଝିଅ, ଟୋପାଏ ପାଣି ଦିଅନ୍ତୁ । ବୁଢ଼ା ମଣିଷ ଖରାରେ ଚଣ୍ଟି ଶୁଖିଗଲାଣି ।" ଦାସୀ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଚାଲିଗଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଲୋଟାଏ ପାଣି ନେଇ ଦାସୀ ଫେରିଆସି ବୁଢ଼ା ପାଖରେ ଥୋଇଦେଲା । ବୁଢ଼ା ଉପରକୁ ଆଁ କରିଦେଇ ଢକ ଢକ କରି ଅଧଲୋଟାଏ ପାଣି ଟେକିଦେଲା । ପାଣି ପିଇସାରି ବୁଢ଼ା ଚଉରସ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ମୁହଁବାଟେ ପକାଇ କହିଲା, "ଝିଅ, ତୋର ବଡ଼ଧରମ ହେଲା ।" ଦାସୀ କହିଲା, "ହେଉ ହେଲା ତ ହେଲା ପଛକେ, ଚାଲ ବଡ଼ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଡାକୁଛନ୍ତି, କମିତି କା ଶଙ୍ଖା ଅଛି ଦେଖିବେ ।"

ବୁଢ଼ା ଝୋଟେଇଟି ନେଇ ଉଠିଲା । ସଦର ଦରଜା ପାରହେଲେ ଭିତରେ ପକ୍କା ବାହାର, ସାମନାରେ ଚଉପାଢ଼ୀ, ବାଆଁ ପାଖକୁ ଭିତର ଆଡ଼ ଦୁଆର । ସେ ଦୁଆର ପାଖରେ ଓଢ଼ଣା ଦେଇ ବହୂଟିଏ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ବୁଢ଼ା ଯାଇ ଝୋଟେଇଟି ଥୋଇ ଛିଡ଼ାହେଲା । ବହୂଟି ଧୀରେ ଧୀରେ ଦାସୀକି କହିଲା, "କି ଶଙ୍ଖା ଅଛି ପଚାର ମା ।" ଦାସୀଟି ଟିକିଏ ମୁଖରା; ସେ କହିଲା, "ଛି'କର ବୁଢ଼ା ମିଣିପିଟାକୁ ଏତେ ନାଜ ! ନିଜେ ଝୋଟେଇରୁ ଆସି ଦେଖୁ-ନାହିଁ ?" କଥାଟା ମନକୁ ଆସିଲା । ବହୂଟି ଓଢ଼ଣା ଅଧେ ଟେକି ଦେଇ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି ହସିକା ବାହାର ଆସି ଝୋଟେଇ ପାଖରେ ଛିଡ଼ାହେଲା । ବହୂଟିର ମୁହଁ ଦିଶିଗଲା । ମୁହଁଟି ଚକ-କାଟି ଦେଲାପରି, ଚମ୍ପାଫୁଲପରି ଗୋରା । ଗୁରୁ ଆଙ୍ଗୁଳ ଓସାର ନାଲି ଚହିଁର ମୟୂର-କଣ୍ଠିଆ କପଡ଼ା ଖଣ୍ଡିକ ଗୋଇଠିଯାଏ ଲମ୍ବିଛି । ତା ଭିତର ଦେଇ ବହୂଟିର କଞ୍ଚା ସୁନାପରି ଗୋରା, ଗୋଟିଏ ଗୁଣ୍ଡଲରେ ଗଢ଼ା ଦେହଟି ଫୁଟି ଦିଶୁଛି । ବୁଢ଼ାର ଆଖି ପୂରିଉଠିଲା । ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର, ଏଡ଼େ ନିକ ବହୂଟିଏ ସେ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଆଉ ଆଖି ଫେରାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ବହୂଟିକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ବୁଢ଼ାର ଇଚ୍ଛା କଣ କହିବ ବୋଲି, କିନ୍ତୁ ପାଟିରୁ କଥା ଫୁଟିଲା ନାହିଁ । କେତେବେଳକେ ବୁଢ଼ା ମୁହଁଫିଟାଇ କହିଲା, "ମା, କି ଶଙ୍ଖା ନବୁ ନେ ।" 'ମା' ବୋଲି ଡାକଦେବାକ୍ଷଣି ବୁଢ଼ାର ଛାତି କୁଣ୍ଡେ ହୋଇଗଲା । ବହୂଟି ନାଜ ଗୁଡ଼ଦେଇ କହିଲା, "ଆସମାନତାରା ଶଙ୍ଖା ଅଛି ?" ଓଃ ଏଡ଼େ ମିଠା କଥା ! ଏପରି କଥା ତ କେହି କହେ ନାହିଁ ! ବୁଢ଼ାର କାନରେ ସେ ସ୍ୱରଟା ଥରକୁ ଥର ବାଜିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବୁଢ଼ା କହିଲା, "ନା ମା, ରଙ୍ଗଝିଲିରି, ବଉଳଫୁଲିଆ, ବନ୍ଧୁମାଳିଆ, ଚୂନଟିପି ଏହିସବୁ ଅଛି ।

ଏଇଥିରୁ ଯାହା ନେବୁ ନେ ମା; ମୁଁ ଆସମାନତାରା-ଭିଆଣି ହେଲେ ଆଣିଦେବ ।"

ବହୂଟି ଦେଖି ଦେଖି ମୁଠାଏ ଶଙ୍ଖା ପସନ୍ଦ କଲା । ତେବେ ସେ ମୁଠାକ ହାତକୁ ହେବ କ ନାହିଁ କିଏ କହିବ ? ଏହି ସମୟରେ ବୁଢ଼ା କହିଲା, "ଦେ ମା, ହାତ ଦେ, ମୁଁ ଶଙ୍ଖା କଛି ଦିଏ ।" ବହୂଟି ହଠାତ୍ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଉଛି ବା କପରି ! ଟିକିଏ ଇତସ୍ତତଃ ହେଲା । ବୁଢ଼ା କହିଲା, "ମା ମୋତେ ଲାଜ କରୁଛୁ ? ମୁଁ ପର ତୋ ପୁଅ । ପୁଅକୁ ମା ଲାଜ କରେନା ।"

ଦାସୀ ଏହି ସମୟରେ ଠୋ ଠୋ ହୋଇ ହସିଦେଇ କହିଲା, "ବହୂ ସାଆନ୍ତାଣିଏ, ଆଚ୍ଛା ବୁଢ଼ା ପୁଅଟିଏ ପାଇଲମ ଏକା; କପାଳ ତ !" ବହୂଟି ପୁଣି ହସିଦେଇ କହିଲା, 'ଦୂର୍ ।'

ବହୂଟି ହାତ ବଢ଼ାଇଦେଲା । କେଡ଼େ ଟିକିଏ ନକ ହାତଟି । କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଗୋଲ, ଆଙ୍ଗୁଳିଗୁଡ଼ିକ ଚମ୍ପାକଢ଼ ପରି, ପାପୁଲିଟି ଟୁଲୁ ଟୁଲୁ ହେଉଛି । ଶଙ୍ଖାଗୁଡ଼ିକ କି ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି । ଏ କଣ ମଣିଷର ହାତ ? ନା, କେହି କାରିଗର ଠାକୁର ଗଢ଼ିଛି ? ସେ ହାତକୁ ବୁଢ଼ା ତାର ମଳିଆ, ରୁକ୍ଷ ହାତରେ ଧରିବାକୁ ସାହସ କଲା ନାହିଁ । ତାପରେ ବାଁ ହାତରେ ଥରକରି ହାତଟି ଧରି ପରେ ଶଙ୍ଖା କଛିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏ ହାତ, ଶଙ୍ଖାରେ କାଳେ ବାଜିଯିବ; ରକତ ବାହାରି ପଡ଼ିବ ଯେ, ପୁଣି ଟିକିଏ ରହିଲା । ପୁଣି ଶଙ୍ଖା ପଟିଏ ଆଣି, ଧୀରେ ଧୀରେ, ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ, ଅତି ସାବଧାନତାର ସହିତ ସେ ପଟିକ କଛିନେଲା । ସେ ହାତଟି ଧରିଥିଲାବେଳେ ବୁଢ଼ାର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହୁ ନ ଥାଏ, ଯେପରି ତାର ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୁଖ, ସମସ୍ତ ଆଶାର ସେହିଠାରେ ତୃପ୍ତି । ସେ ହାତକୁ ପୁଣି

ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ହେଲା । ବୁଢ଼ା ଭାବିଲା, ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ଏହିପରି, ଏ ହାତରେ ଶଙ୍ଖା ପିନ୍ଧାନ୍ତି କି !

ଏହି ସମୟରେ ସେ ଘରର ସାଆନ୍ତାଣୀ ସେଠାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଶାଶୁଙ୍କୁ ଦେଖି ବହୂଟି ଓଢ଼ଣା ଟାଣିଦେଇ ପଳାଇଲା । ଶାଶୁ ଦାସୀକୁ ପଚାରିଲେ, "କିଲୋ ଶଙ୍ଖା କିଣୁଥିଲ କି ?"ଦାସୀ କହିଲା, "ହଁ, ବହୂ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏହି ମୁଠାକ ନେବେ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ।"

ଶାଶୁ କହିଲେ—ଦାମ୍ କେତେ ?

ବୁଢ଼ା—ଶଙ୍ଖାମୁଠାକ କି ଦାମ୍ !

ଶାଶୁ—ଫେର୍ ; କେତେ ଦେବ ?

ବୁଢ଼ା—ମା'ଠଉଁ ମୁଁ କଣ ଦାମ୍ ଦେବ ?

ଶାଶୁ ଦାସୀକି ପଚାରିଲେ' "କିଲୋ ! ମା କ'ଣ ଲୋ ?"

ଦାସୀ ହସି କହିଲା,"ସେଇ ପିଲାଟି ବହୂ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପୁଅ ହୋଇଛି ।" ଶାଶୁ ବି ହସିଲେ । କହିଲେ, "ଅଚ୍ଛା; ଏଥର ଦାମ୍ ନେଇଥାଅ; ଆଉ ଥରକୁ ପଛେ ଖାଲି ଦେଇଯିବ । ତମେ ଗରିବ ଲୋକ—"

ବୁଢ଼ା—"ନାଁ, ନାଁ, ମୋ ମା'କୁ ତ ଦେଇଛି; ମୁଁ ଆଉ ଦାମ୍ ନେବି ନାହିଁ । ଶଙ୍ଖା ମୁଠାକଲାଗି ମୁଁ ଗରିବ ହୋଇଯିବି ନାହିଁ ।"

ଏହା କହି ଶଙ୍ଖାରି ଶଙ୍ଖା ମୁଠାକ ରଖିଦେଇ ବୋଝଟି ଧରି ଏକା ବେଳକେ ଚାଲିଗଲା । ଆଉ ଡାକିଲେ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ । ଦାସୀ ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ ଗଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଆଉ ଫେରି ଚାହିଁଲା ନାହିଁ ।

ସେହି ଦିନଠଉଁ ସେ ବୁଢ଼ା ଶଙ୍ଖାରି ଦୁଇଦିନେ ତିନଦିନେ ସେ ଗାଁକୁ ଆସେ । ଶଙ୍ଖାଟା କ'ଣ ଗୋଟାଏ ନିତ୍ୟାନ ଦରବ ଯେ

ଲୋକେ ଢେର କିଣିବେ; ଏକାଳେ ସକାଳେ ପୁନେଇ ପରବରେ ସିନା କିଏ ନୂଆ ଶଙ୍ଖା ଖୋଜେ । ବୁଢ଼ାଟା ଖାଲି ଘର ଘର ବୁଲି ଫେରିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖା ବିକ୍ରୀ ତ ବୁଢ଼ାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ସିଏ ଆସେ ତାର ସେହି ନିଜ ମା'ଟିକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ । ଯେଉଁଦିନ ଆସେ କାହାରିକୁ ନ କହି ଦୁଆରପାଖେ ଚାଲିଆସେ । ବୋଝ ରଖିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଖାଲି ପାଟିକରି ଡାକିଦିଏ, "ନୂଆ ଶଙ୍ଖା ନିବ !" ତା ପାଟି ଶୁଣିଲାକ୍ଷଣି ବହୂଟି କୁଆଡ଼େ ଥାଏ, ଆସି ଦୁଆର ପାଖରେ ଟିକିଏ ଛିଡ଼ାହୁଏ । ବୁଢ଼ାଟି ଟିକିଏ ଅନାଏ ; ଚାହିଁ ଦେଲାକ୍ଷଣି ବୁଢ଼ାର ମନ ଫୁରିଉଠେ । ପଚାରେ, "ମା, ଆଉ ଶଙ୍ଖା ନବୁ ?" ବୁଢ଼ାର ଇଚ୍ଛା କାଳେ ନବାକୁ କହିବ, ତାହାହେଲେ ତା ମା'ର ଚମ୍ପାଫୁଲିଆ ସୁନ୍ଦର ହାତଟିରେ ସେ ଶଙ୍ଖା କଳିଦେବ; କିନ୍ତୁ ବହୂଟି ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇଦିଏ । ବୁଢ଼ା ଫେରି ଚାଲିଯାଏ ।

ଦିନେ ଦିନେ ଯଦି ବହୂଟିର ଆସିବାକୁ ଡେରିହୁଏ, ସେ ଦାସୀଟି ହୁରି କରିଦିଏ—"ବହୂ ସାଆନ୍ତାଣିଏ,ତମପୁଅ ଅଇଲାଣି ।" ବୁଢ଼ା ଦୁଇଥର, ଚାରିଥର, 'ନୂଆ ଶଙ୍ଖା ନିବ' ବୋଲି ଡାକିଲାରୁ ତା ମା'ଟି ଆସି ଛିଡ଼ାହୁଏ । ବୁଢ଼ା ଯେଉଁଦିନ ଆସେ, ପ୍ରାୟ ଏହି କଥା, ଏହି ଅଭିନୟ ନିତି ନିତି । ବୁଢ଼ା ଫେରିଲାବେଳେ ଭାବେ "ମା'ର ଆସ୍‌ମାନ୍‌ତାରା ଶଙ୍ଖା ଉପରକୁ ମନ, କେବେ ସେଥିରୁ ମୁଠାଏ ଆଣିଦେବି ।" ଶେଷରେ ଠିକ କଲା—"ଆସନ୍ତା ରଜ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବେଳକୁ ଯୁଆଡ଼ୁ ହେଲେ ମା'ଲାଗି ଆସ୍‌ମାନ୍‌ତାରା ମୁଠାଏ ଆଣିବି, ମା' ନୂଆ ଶଙ୍ଖା ନାଇବ, ମୋତେ ହାତ ଦେଖାଇବ, ମୁଁ ଶଙ୍ଖା କଳି ଦେବି ।" ଏଇୟା ଭାବିଲାକ୍ଷଣି ବୁଢ଼ାର ମନ ଭାରି ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଯାଏ । ବୁଢ଼ା ରଜସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ରଜସଂକ୍ରାନ୍ତିଟି ଏଥର ତା'ର ଭାରି ଆନନ୍ଦର ଦିନ, ତା ମାଁ' ଲାଗି ସେ ଆସ୍‌ମାନ୍‌ତାରା ଶଙ୍ଖା ଆଣିବ, ମା' କେଡ଼େ ଖୁସି ହେବ !

ବୈଶାଖ ମାସ ହେଲା । ବୁଢ଼ା ଲୋକ; ପୁଣି ଖରାରେ ଖେଳ ଖେଳ ବାଟଚଲା. ପାଣିପିଆ ଦେହରେ ସହିଲା ନାହିଁ । ବୁଢ଼ାକୁ ଜ୍ୱର ହେଲା । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଭାରି ଜ୍ୱର, ଗୋଡ଼ହାତ ଫୁଲିଗଲା । ସମସ୍ତେ କହିଲେ ବୁଢ଼ା ଆଉ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ାର କିନ୍ତୁ ସେ ଆଡ଼କୁ ଭାବନା ନାହିଁ । ସେ ସବୁବେଳେ ଭାବି ହେଉଥାଏ ଯେ, କେଉଁଦିନୁଁ ସେ ମା'କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ମନଟା ଆଉଟି ପାଉଟି ହେଉଥାଏ ।

ଦେଖୁ ଦେଖୁ ରଜସଂକ୍ରାନ୍ତି ଆସି ପାଖ ହୋଇଗଲା । ବୁଢ଼ା ଦୁଇ ମାସ ହେଲା ମା'କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ଚାଲିପାରୁ-ଥିଲେ ଯେମିତି ହେଲେ ଦେଖି ଆସୁଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ରଜକୁ ତ ଆସ୍‌ମାନ୍‌ତାରା ଶଙ୍ଖା ମୁଠାଏ ନିଶ୍ଚୟ ଦେବାକୁ ହେବ । ବୁଢ଼ା ଅନେକ କଷ୍ଟରେ ଉଠି ବସି ନିଜ ହାତରେ ଶଙ୍ଖା ତିଆରି କଲା । ଆଉ କେହି କରିଦେଲେ କାଳେ ମା' ମନକୁ ନ ଆସିବ ! (ଷାଠିଏ ବର୍ଷକାଳ ଶଙ୍ଖା ଗଢ଼ି ଗଢ଼ି ସେ ଯେତେ ହାତ ସଫେଇ ହାସଲ କରିଥିଲା, ସବୁ ସେଥିରେ ଲଗାଇଲା । ଦିନକ କାମ ଚାରିଦିନ ଲାଗୁ ପଛକେ କାମଟି କିମିତି ସରସ ହେଉ ।)

ରଜ ଦୁଇ ଦିନ ଥାଇ କାମ ନିକାଶ ହେଲା । ମନ ଘେନି ଫଳ, ଏପରି ଗଢ଼ଣର ଶଙ୍ଖା ତା ଜୀବନରେ ତା ହାତରେ କେବେ ଉତୁରି ନାହିଁ । ଶଙ୍ଖା ଦେଖି ବୁଢ଼ାର ମନ ଭାରି ଖୁସି, ତା ମା' ହାତକୁ ଶଙ୍ଖା ମୁଠିକ ଖୁବ ମାନିବ ।

ରଜ ଆଗଦିନ ପହିଲି ରଜ । ଆଜି ଝିଅବୋହୂଏ ନୂଆ ଶଙ୍ଖା, ନୂଆ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ରାତି ସାରା ବୁଢ଼ାର ନିଦ ନାହିଁ । ସକାଳୁ ଉଠି ବୁଢ଼ା ଭାବିଲା, "ମୁଁ ତ ଚାଲିପାରୁ ନାହିଁ, କଣ କରିବି, ଆଉ କିଏ ନେଇ ଗଲେ ତ ହେବ ନାହିଁ; ମା'କୁ କେତେ

ଦିନୁ ଦେଖି ନାହିଁ, ସତେ କଣ ଏଥିରୁ ବଞ୍ଚିବ ଯେ—ଥରେ ଦେଖିଆସେ, ଆଉ ମା'ର ସେହି ହାତରେ ଶଙ୍ଖା କଣ୍ଟ ଦେବ ।"
ମା'ର ହାତଟି ମନେ ପଡ଼ିଗଲା କ୍ଷଣି ବୁଢ଼ାର ଗଦାଏ ବଳ ଆସିଲା । ବୁଢ଼ା ସଅଳ ସଅଳ ମୁଠାଏ ଖାଇ ଦେଇ ଶଙ୍ଖାମୁଠିକ ଗାମୁଛରେ ବାନ୍ଧି ବାହାରିଲା । ଅତି କଷ୍ଟରେ ଭଡ଼ାଏ ଭଡ଼ାଏ ପାଦ ପକାଇ ଚାଲୁଥାଏ । ପାଞ୍ଚକୋଶ ବାଟ; ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲାଣି ।

ବୁଢ଼ା ଯାଇ ଯେଉଁଠାରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଡାକୁଥିଲା ସେହିଠାରେ ଛିଡ଼ାହେଲା । ମନରେ କେତେ ଆନନ୍ଦ; କେତେ ଉତ୍ସାହ । ଡାକିଲା, "ଶଙ୍ଖା ନବ ?" କେହି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ପୁଣି ଡାକିଲା, "ମା'ଲୋ ଶଙ୍ଖା ନବୁପରା ।" ତେବେ ବି କେହି ଆସିଲେ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଦୁଇଥର ଡାକ ସାରିଲାଣି, କେହି ଜବାବ୍ ପଦେ ଦେଉ ନାହିଁ । ଥରେ ଡାକିଲେ ତ ମା' ତାର ଆସି ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ପୁଣି ଡାକିଲା, "ମା' ମୁଁ ଆସିଛି । ଶଙ୍ଖା ଆଣିଛି ତୋ ପାଇଁ ।" ଏଇଥର ସାଆନ୍ତାଣୀ ନିଜେ ବାହାରି ଆସିଲେ, ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ସେହି ଦାସୀ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଦେଖି ବୁଢ଼ା କହିଲା, "ମୋ ମା' କାହିଁ, ମୁଁ ତାପାଇଁ ଆସ୍‌ମାନ୍‌ତାରା ଶଙ୍ଖା ଆଣିଛି, ରଜରେ ପିନ୍ଧିବ ।" ଦାସୀ ତ ସେତେବେଳକୁ ହୁରି କମ୍ପାଇ ଦିଅନ୍ତାଣି—ସେ କଣ୍ଟ କହିଲା ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ, "ନା ଶଙ୍ଖା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।" ବୁଢ଼ା କହିଲା, "ନା, ମୁଁ ମୋ ମା' ଲାଗି ବଡ଼ ଶରଧାରେ ଆଣିଛି ।"

ସାଆନ୍ତାଣୀ—ନା, ଶଙ୍ଖା କେହି ନେବେ ନାହିଁ, ଯା—

ବୁଢ଼ା—ହେଉ ଶଙ୍ଖା ନ ନେଲେ ନାହିଁ, ମୋ ମା'କୁ ଥରେ ଡାକ ଦିଅ ମୁଁ ଦେଖିବି । କୋଉ ଦିନରୁ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀ—ଦେଖା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

(ବୁଢ଼ା ମୁଣ୍ଡରେ ବଜ୍ରପଡ଼ିଲା । "ଦେଖାହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ! ମୋ ମା'କୁ ମୁଁ ଥରେ ଦେଖିପାରିବ ନାହିଁ ।" ବୁଢ଼ାର ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇଉଠିଲା । ସେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ କହିଲା, "ଥରୁଟିଏ ଦେଖିବ, ମୁଁ ଆଉ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ ।")

ସାଆନ୍ତାଣୀ ଦାସୀକୁ କହିଲେ, "ଯା ବନ୍ଧୂକୁ ଡାକ ଦେ ।" ଦାସୀ ଚାଲିଗଲା, କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ବନ୍ଧୂ ଆସି ଦୁଆର ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ସେଇଠି ସେ ସବୁଦିନେ ଛିଡ଼ାହୁଏ । ଆସିଲାବେଳକୁ ଝୁମୁରୁ ଝୁମୁରୁ ହୋଇ ଚାଲିଆସେ । ଛିଡ଼ାହୋଇ ବୁଢ଼ାକୁ ଚାହିଁବଏ । ତାର ହସହସ ମୁହଁଟି ଦେଖି ବୁଢ଼ାର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହେ ନାହିଁ । ଆଜ ନିଃଶବ୍ଦରେ ଆସି ଛିଡ଼ାହେଲା । ସେ ଚାରି ଆଙ୍ଗୁଳ ଲେଖାଏଁ ନାଲି ଡହିଁରି ଶାଢ଼ୀ ନାହିଁ କି କୁମ୍ଭ କନାର ଦକ୍ଷିଣୀ ପାଟ ନାହିଁ, ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା ଲଙ୍ଗଳା, ପିନ୍ଧିଛି ଖଣ୍ଡେ ଧଳା ଥାନଲୁଗା । ବୁଢ଼ା ଦେହ ଥରିଉଠିଲା, ମୁଣ୍ଡ ଘୂରିଗଲା । ବୁଢ଼ା ଆଖି ବୁଜି ପକାଇଲା । ପୁଣି ଚାହିଁ ଦେଲା ବେଳକୁ ତାର ସେହି ହାତଟି ଦିଶିଗଲା—ହାତରେ କିଛି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଭେ କରି ରଡ଼ିକରି ଉଠିଲା । ବନ୍ଧୂଟି ଫେରିପଡ଼ି ଚାଲିଗଲା । ବୁଢ଼ା କହିଲା, "ମା'ଲେ, ମୁଁ କ ମରି କାହିଁକି ତୋତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲି ! ଏଇତା ଦେଖିବା ଲାଗି ନା ଲୋ ମା'—ବୁଢ଼ା ଆଉ କହିପାରିଲା ନାହିଁ । ଗାମୁଛାରୁ ତାର ବଡ଼ ଯତ୍ନର ବଡ଼ ଶରଧାର ଶଙ୍ଖାମୂଠିକ ଫିଟାଇ ପକ୍କା ବାହାରେ କଚାଡ଼ି ଦେଲା । ଶଙ୍ଖା ମୂଠାକ ଯାକ ଚୂନା ହୋଇଗଲା । ତହୁଁ ସେ ଏକମୁହାଁ ହୋଇ ଫେରି ଚାଲିଗଲା । ଦାସୀ ଓ ଶାଶୁ ରଡ଼ି କରିଉଠିଲେ ।

ବଡ଼ପୁଅ

[ଡ଼ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର]

ଶୀର୍ଣ୍ଣ ବିଷଣ୍ଣ, ଅବସନ୍ନ, ନଟବର କେତେବେଳେ ବାଟରେ, କେତେବେଳେ ବା ଅଣବାଟେ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବିତ, ଆନ୍ଦୋଳିତ ଏବଂ ବ୍ୟସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଥିବାର ଦେଖି, କୃଷ୍ଣ ସେଦିନ କୌତୂହଳରେ ଅନେକ ଦୂର ପଛେ ପଛେ ଯାଇ, ଶେଷରେ ପଚାରିଲା, "ଆପଣ ଯାଉଛନ୍ତି କେଉଁଆଡ଼େ ?" "ସେପରି କେଉଁଆଡ଼େ ନୁହେଁ, ବାପ" କହି ନଟବର ସେ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଏବଂ ସେହିପରି ବୁଲିବାରେ ଲାଗିଲେ । କୃଷ୍ଣ ପଛେ ପଛେ ଅନୁସରଣ କରି ଗଲା ।

"ଏଣିକି ସେ ବାଟ ଖରାପ ପଡ଼ିବ, ବେଳ ମଧ୍ୟ ବେଶୀ ହେଲାଣି, ଏଠାରୁ ଫେରିବା ଦରକାର ।"

"ମୁଁ ତ ଫେରୁଛି । ତୁ ଏଠାରେ ରହ ବାପା ! ମୁଁ ଯାଏ । ତୁ ଗାଁ ପାଖ ଗୁଡ଼ି ମୋ ସାଙ୍ଗେ କାହିଁକି ଆସୁଛୁ ?"

"ଆପଣ ଯିବେ କେଉଁଠାକୁ ?"

"ଘରକୁ ଯିବି, ବାପା ।"

"ଏ ତ ଘରଠାରୁ ବିପରୀତ ଦିଗରେ, କ୍ରମେ ଦୂରକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ।"

"ହଁ ଶେଷରେ ଯାଇ ତ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବି ପୁଣି ।"

ନଟବରଙ୍କର କୋଷ୍ଠୀ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ବୟସ ଠିକ ଜାଣି ହୁଏ ନାହିଁ । ତେବେ ପାଖ ଜନିଷ ଆଖିକି ଭଲ ଦିଶେ ନାହିଁ ।

ବିନା ପ୍ରଚକ୍ଷୁରେ ପୋଥି କେତାପ ପଢ଼ି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥିରୁ ସ୍ଖଳଣା ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ ହୁଏ । ମୁଣ୍ଡର ପାଚିଲା ବାଳର ପରିମାଣଦ୍ୱାରା ଏ ଅନୁମାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଦୃଢ଼ତା ଲାଭ କରେ । ସେ ବିବାହ କରିବାର ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ହେଲାଣି । ବଳ ବୟସ ଖସିଲେ କିଏ ତାଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କ ଘରଣୀ ବିମଳାଙ୍କର ହାଲଚାଲ ବୁଝିବ, ଖୁଆଇ ପିଆଇ ହେପାଜତରେ ରଖିବ, ତାହାହିଁ ସେ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ, ସେ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଠିକ୍ ନୁହେ । ବିମଳା ବନ୍ଧ୍ୟା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ବରଘରଣୀ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ଦାୟୀ ତାହା ଠିକ୍ ନ ବୁଝି ମଧ୍ୟ ବିମଳା ନିଜ ମୁଣ୍ଡର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରଗଳ୍‌ଭତା ନିରୀହ ପ୍ରତିବାଦଶୂନ୍ୟ ନଟବରଙ୍କ ଉପରେ ସର୍ବଦା ଢାଳିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ବିମଳା ପାଠ ପଢ଼ି ନ ଥିଲେ । କିଛି ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ, ଉପନ୍ୟାସର ଭାବରେ ଅଳ୍ପାଧିକ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଉନ୍ନତ ଭାଷାର ଅଳଙ୍କାର ଆଦିରେ ନିଜର ଜିହ୍ୱାକୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ମଣ୍ଡିତ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇଥିଲେ, ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ବକ୍ତବ୍ୟର ଧ୍ରୁବ ଅଂଶଟି ନିତାନ୍ତ ଗାଉଁଲି କଥାରେ ରୁକ୍ଷ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରି, ଶୁଦ୍ଧ ସରଳ ଭାଷାରେ କହୁଥାନ୍ତେ, "ଏ ଦଗ୍‌ଧ ମୁଖର ପାଣି ଗ୍ରହଣ କରି ମୁଁ ବନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇ ରହିଲି, ବିଧବା ହୋଇ ଉପବେଶନ କରିଥିଲେ କଣ ଭସମାନ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ?"

ଏବେ ବିମଳାଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ଅସନ୍ତୋଷ ଏବଂ ପ୍ରକାଶିତ ଭର୍ତ୍ସନା, ତହିଁରେ ପୁଣି କେତେକ ପରିମାଣରେ ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା, ଏଥିରେ ଘାରି ହୋଇ ନଟବର ସର୍ବଦା ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଭାବନାରେ ଥାନ୍ତି । ପୁଅଟି ପାଇଁ ଝୁରି ଝୁରି ପୁଅ ହେଲା ନାହିଁ । ଏପରି କିଛି ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ଲୋକେ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଦେବେ । ଘର

ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ଭାବି ଭାବି ନଟବର ଗତ କେତେଦିନ ହେଲା ବିମଳାଙ୍କ ବାକ୍ୟ-ଲହରୀର ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଘର ଭିତରୁ ନିତି ସକାଳେ ପଦାକୁ ବାହାରି ଆସନ୍ତି । ରୋଜ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଦେଖା ହୁଏ, କଥାବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ନାନା ବିଷୟରେ ପଡ଼େ । ମାତ୍ର ନଟବର ଭିତରର କଥା କେବେ କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି । ନିତି ନିତି ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ବେଳେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ତା ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାରେ ସେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ କେତେକ ଭୁଲି ତାହା ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ମନରେ ଏକ ଅଦୃଶ୍ୟ, ଅକଥନୀୟ ଆକର୍ଷଣ ଜନ୍ମିଛି । ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସେ ତାକୁ ବାଟରେ ଦେଖିବେ ବୋଲି ଘରୁ ଆସନ୍ତି । ନୋହିଲେ ବିମଳାଙ୍କ ବାକ୍ୟ-ତରଙ୍ଗ ତଳେ ସେ ନୀରବରେ ମୁଣ୍ଡପୋତି ବାହାରର କୌଣସି ଆନ୍ଦୋଳନ ଅନୁଭବ ନ କରି ଘର ଭିତରେ ରହିପାରନ୍ତେ । ବିଳମ୍ବ ହେଲେ କାଳେ ବାଟରେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ନ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ବିମଳାଙ୍କ ବାକ୍ୟସ୍ରୋତ ବହିବା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି, ସୁତରାଂ ନଟବରଙ୍କୁ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ପଡ଼ୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ କରୁଥାନ୍ତା । ତା ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାଦ୍ୱାରା ନଟବରଙ୍କ ଦୁଃଖ ଯେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଊଣା ହୁଏ ତାହା ସେ ବୁଝିପାରିଛି । ସୁତରାଂ ସେ ମଧ୍ୟ ଘରୁ ତରତର ହୋଇ ବାହାରି ଆସେ, ନଟବର ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ଯିବା ବାଟରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବ ବୋଲି ।

କେତେ ଦିନର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଓ ସମ୍ପର୍କରେ କୃଷ୍ଣ ବୁଝିପାରିଛି ଯେ ତାହା ଛଡ଼ା ନଟବରଙ୍କ ସାନ୍ତ୍ୱନାର ବସ୍ତୁ ପୃଥିବୀରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ନଟବର ମଧ୍ୟ ସେକଥା ବୁଝିଥିବାରୁ ନିଜ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ଏକ ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧର ଅଭିନୟ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ବିବେକ ବାରମ୍ବାର କହୁଛି, "ନା, ସେ ଯେ ପରର ପିଲା ।" ତଥାପି ସେ ତାକୁ ଏକାବେଳେକେ ଭୁଲିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତାକୁ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ବଳ ଦେହରେ ରୋଜ ସକାଳୁ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ଘରୁ ପ୍ରାୟ ଦେଡ଼ କୋଶ ବାଟ ଚାଲି ଆସନ୍ତି । ସକାଳ ହେଲେ କପରି ଚନ୍ଦ୍ରପୁର ବାଟେ ଚାଲିଯିବେ, ସେହି ଭାବନାରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶେଷ ରାତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଭଲ ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣକୁ ଦେଖିଲେ ସେ ବେଳେ ବେଳେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପାଗଳ ପରି ହୋଇଯାନ୍ତି, କଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଠିକ ବୁଝି-ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆଜି ସେ ଘରୁ ଅନେକ ସମୟ ହେଲା ଆସିଲେଣି । ଅବଶ୍ୟ ସେ ଅନୁପାତରେ ଚାଲିଅଛନ୍ତି ଅତି ଅଳ୍ପ ବାଟ । ବାଟ ଚାଲିବା ତ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ ଯେ ହିସାବ କରି ଘଣ୍ଟାକେ କୋଶେ ଚାଲିବେ । କାଳିଅନ୍ଧାରରୁ ବିମଳା ଶେଯରୁ ଉଠିବା ପୂର୍ବରୁ ଘରୁ ବାହାରି ଆସିଛନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି କୃଷ୍ଣ ସହିତ ଦେଖା ହୋଇଛି । ଏବେ କୃଷ୍ଣକୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ମନର ତୁଳାଦଣ୍ଡ ଦୋହଲି ଯାଇଛି, ତହିଁରେ ପୁଣି ଭାବୁଛନ୍ତି ଯେ ସବୁଦିନ ପରି ଘରକୁ ଫେରିବେ ଏବଂ ଫେରିଲେ ନଦୀ ମୁହାଣରେ ଜୁଆର ସମୟରେ ଭାସି ଆସିଲା କାଠ ଖଣ୍ଡ ପରି ବିମଳାଙ୍କ ଗାଳି ଭର୍ତ୍ସନା ସ୍ରୋତରେ ପୁଣି ହୁଏତ ପଦାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିବା ହେବ ଏବଂ ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ଭାଜି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଛନ୍ତି ଏବଂ କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବା ତାଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ, ଏ ସବୁ ସେ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନଥିଲେ । କୃଷ୍ଣର ମନର ଭାବ ଗଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠି ଆସିଥିଲା । ଗତ କେତେ ଦିନ ସ୍ନେହ ତାହାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟରେ ମାଡ଼ି ରଖିଥିଲା । ମାତ୍ର ଆଜି ସେ ଭାବ

ଅଧିକ ହୋଇ ଫୁଲଉଠିବାରୁ ସେ ସଙ୍କୋଚ ଓ ସୌଜନ୍ୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବରୋଧ ଅତିକ୍ରମ କରି କହି ପକାଇଲା, "ଆପଣ ମନରୁ ଦୁଃଖ ଛାଡ଼ନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର, ମୋତେ କହନ୍ତୁ, ମୁଁ କଣ କରିପାରେ ?" ସେ ଯେ କଣ କରିପାରେ ସେ ତାହା ଜାଣିଥିଲା । ନଟବର ଠିକ୍‌ରୂପେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅନୁମାନ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର କୃଷ୍ଣର କଥା ଶୁଣି ନଟବର ତୁଣ୍ଡ ଫିଟାଇ ଉତ୍ତରରେ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ କି କୃଷ୍ଣ କାନରେ କିଛି ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ।

ଅନେକ ସମୟ ଗଡ଼ିଗଲା ପରେ ନଟବର ପୁନରାୟ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହିଲେ, "ବାପା ଖରା ହୋଇଗଲାଣି, ଘରକୁ ଯା । ବାପା ମା ରହିଁଥିବେ"—କହି ନଟବର ହାତରେ ନିଜର ଆଖି ପୋଛିଲେ । ଉଭୟ ଆଖି ଲୁହରେ ଛଳ ଛଳ ହେଉଥିଲା । କୃଷ୍ଣ କିଛି କହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ନଟବରଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଧ୍ୱନି ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ତା କାନରେ ବାଜୁଥିଲା । ନଟବର ନିଜ ଘରଆଡ଼କୁ ଫେରୁଛନ୍ତି ଦେଖି ସେ ନୀରବ ଭାବରେ ବିଦାୟ ନେଇ ଚାଲିଲେ ।

କୃଷ୍ଣ ଜଣେ ଖାନଦାନ ଘରର ପିଲା । ବାପ ମା'ଙ୍କର ବଡ଼ ପୁଅ । ବୟସ ଷୋଳ ବର୍ଷ । ତା ତଳେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭାଇ । ପଢ଼ା ଶୁଣା ବେଶ୍ କରନ୍ତି । ତା'ର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଯେ, ବିଦ୍ୟାଳୟର ସହପାଠୀମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଲତାର ଗ୍ରୋଟ ଗ୍ରୋଟ ଡାଳ ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ ଅସଲ ଢେଙ୍ଗରେ ଫୁଲ ନିକଟରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ରହିଲା ପରି ତାକୁ ସମସ୍ତେ ମାନି ଚଳନ୍ତି । ସକଳ ବିଷୟରେ ତାହା ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ତାର କଥା କହିବା, ହସିବା, ଚାଲିବା ଗତି, ପିନ୍ଧିବା ଢଙ୍ଗ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣର ବିଷୟ । ତାର ରୂପ, ଗୁଣ ଓ ବିଭବ ଦେଖି ଏତେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ କେତେ ଲୋକ ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ନେଇ

ଆସିଲେଣି । ବାପା ଟାଳଟୁଳ ନ କରି ମା'ଙ୍କ କଥାରେ ଚଳିଥିଲେ କୃଷ୍ଣ ବର୍ଷେ ହେଲା କୁଞ୍ଜରପୁର ଜମିଦାରଙ୍କ ଘରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ସାରନ୍ତାଣି ।

ନଟବରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କୃଷ୍ଣର ଦେଖାସାକ୍ଷାତ, କଥାବାର୍ତ୍ତା ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଗ୍ରାମର ଛୋଟାରେ, ନଟବରଙ୍କ ବୁଲିଯିବା ବାଟରେ । ନଟବର ନିଜ ଘରୁ ଆସି ଚନ୍ଦ୍ରପୁର ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ କୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗଦିଏ । ଉଭୟେ ବାଟ ଚାଲୁ ଚାଲୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି, ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳେ ଛାଇରେ ବସି ଗଳ୍ପ କରନ୍ତି । ନଟବର ଜଣେ ବେଶ୍ ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି । କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନରେ ମୁଗ୍ଧ ନୁହେଁ । ନଟବରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୁଣ କୃଷ୍ଣର ହୃଦୟରେ ଛାପ ମାରିଲା ପରି ଲାଗି ରହିଛି । ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନୁହେଁ । ଥରେ ଶୀତକାଳରେ ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ଲୋକ ଫୁଙ୍ଗା ହୋଇ ଶୀତରେ ଥରୁ ଥରୁ ହୋଇ ଯାଉଥିବାର ଦେଖି ସେ ନିଜର ଘୋଡ଼େଇହେଲାଟି ତାକୁ ଦେଇଦେଲେ । କୃଷ୍ଣ ତାହା ଦେଖିଲା । ଆଉଥରେ ଦୁଇଟି ବାଳିକା ପଡ଼ିଆରେ ଘାସପତ୍ର ଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ତୋଳୁଥିଲେ । କୃଷ୍ଣ ସେମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲା; "ଏ ପତ୍ର କଣ କରିବ, ପିଲାଏ ?" ସେମାନେ ଉତ୍ତର ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ନଟବର କହିଲେ, "ଖାଇବେ ବୋଲି ନେଉଛନ୍ତି । ଭଗବାନ ଏ ଲୋକଙ୍କୁ କି ଦୁଃଖରେ ରଖିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ମୁଁ କେଡ଼େ ସୁଖରେ ଅଛି !" ଏହା କହି ନଟବର ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଖିରୁ ଲୁହଧାର ଗଡ଼ିପଡ଼ିଲା ।

ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦୟରେ ଯେ ଗୁଣ ଖୋଜେ, କୃଷ୍ଣ ନଟବରଙ୍କଠାରେ ତାହା ପାଇଥିଲା । ସୁତରାଂ ସେ ତାଙ୍କଠାରେ

ନିଜର କୋମଳ ଜୀବନ ମନେ ମନେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ବଡ଼ ଲାଜକୁଳା ପିଲା । ନିଜର ବ୍ୟବହାରରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରଗଲ୍‌ଭତା ଦେଖାଇବା ତାହାର ସ୍ୱଭାବ ବିରୁଦ୍ଧ । ସେଥିପାଇଁ ଏତେଦିନ ନଟବରଙ୍କ ସହିତ ତାହାର ପରିଚୟ ଓ ଘନିଷ୍ଠତା ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସମଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ଚୁମ୍ବକ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପରଠାରୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚିଲା ପରି ସେ ନଟବରଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ ରହୁଥିଲା । ଏତେ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦିନେ ନଟବରଙ୍କ ଘରେ ସେ ପାଦ ପକାଇ ନାହିଁ । ନଟବର ତାକୁ ସାହସ କରି ଦିନେ ଡାକି ମଧ୍ୟ ନାହାନ୍ତି । ଆଜି ସେ ନଟବରଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଘରକୁ ଚାଲିଗଲା ଅବଶ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଘରେ ତା'ର ମନ ମାନିଲା ନାହିଁ । କଲରୁ ଫିରୁଲାପରି ସେ ଗାଧୋଇବା, ଖାଇବା ଆଦି ଦୈନନ୍ଦିନ କ୍ରିୟାମାନ କରିଗଲା । କିନ୍ତୁ ମନରେ ରହିଲା, ନଟବର ଯେ ଏତେଦୁଃଖରେ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ସେ ଘରେ ଯାଇ କଣ କରିଥିବେ, କିପରି ରହିଥିବେ ।

ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ନଟବର ଘର ମଧ୍ୟରେ ଶେଯରେ ପଡ଼ି କଡ଼ପଡ଼ ହେଉଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ଶୁଣିଲେ, ଦାଣ୍ଡରେ କିଏ ପଚାରିଲା, "ନଟବର ବାବୁଙ୍କ ଘରଟା କେଉଁଠି ?" ସେ ସେହି ସ୍ୱର ଅନେକ ଦିନ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେହି ସ୍ଥାନ ସହିତ ସେ ସ୍ୱର ସମ୍ପର୍କ ତାଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଘଟିପାରିଲା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଭୟରେ, ସନ୍ଦେହରେ ସେ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଦେଖିଲେ କୃଷ୍ଣ ଆସି ଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସେଦିନ ପରେ ନଟବର ଆଉ ବୁଲିଗଲେ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଆସି ନଟବରଙ୍କ ଘରେ ରୋଜ୍ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା ଓ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାରେ ଲାଗିଲା ।

କୃଷ୍ଣ ନଟବରଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବା ଆସିବା କଲାଦିନୁ ବିମଳାଙ୍କ ହୃଦୟ-ଧନୁରୁ ଗୁଣ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଖସିଗଲାଣି । ଏକେ ସେ ଜଣେ ପର ଲୋକ, ବିମଳା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ତା ଆଗେ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ନାରୀର ସ୍ୱାଭାବିକ ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା କ୍ଷାନ୍ତ କରି ରଖିଲା । ପୁଣି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନିଜର ସୌଜନ୍ୟ ଓ ସୁଗୁଣମାନ ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର କ୍ରମଶଃ ଆକାଂକ୍ଷା ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲା । ସେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ତାକୁ ଦେଖା ନ ଦେଇ ଲୁଚୁଥିଲେ, ମାତ୍ର କେତେକ ସମୟ ପରେ ବୁଝିଲେ ଯେ, ତାକୁ ଦୂରରେ ରଖିବାଦ୍ୱାରା ସେ ନିଜ ହୃଦୟର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣ ସ୍ନେହ ଉତ୍ସକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ରଖିବାକୁ ନ ଦେଇ ଚାପି ରଖୁଛନ୍ତି ମାତ୍ର । କୃଷ୍ଣ ନଟବରଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରିବାରେ କୌଣସି ଆତ୍ମୀୟତା-ସୂଚକ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବିମଳାଙ୍କୁ କେବେ 'ମା' ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି, ସେକଥା ତାର ମନେ ନାହିଁ । ବିମଳା ମଧ୍ୟ ତାକୁ ମାତୃସୁଲଭ ସ୍ନେହ ଦେଖାଇବାରେ କେବେ ତ୍ରୁଟି କରିନାହାନ୍ତି ।

କୃଷ୍ଣ ବୟସରେ ପିଲା ହେଲେ କ'ଣ ହେବ, ତାର ବିଷୟ-ବୁଦ୍ଧି ମନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଖାନଦାନ ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଘରେ ସେ ବଢ଼ିଛି; ବାପ-ମା'ଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତା ପୈତୃକ ଗୁଣରୂପେ ଯାହା ଜନ୍ମ ସଙ୍ଗେ ପାଇଥିଲା, ତାହା ସଂସାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖି ଶିଖି ଆହୁରି ବଢ଼ାଇଛି । ତା'ର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ନଟବରଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀରର ସମ୍ପଦ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ନଟବରଙ୍କ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ଦୁଇମାଣ ଜମି ଥିଲା । ବିମଳା ପିତାଙ୍କଠାରୁ ଆଠ ମାଣ ଜମି ଯୌତୁକ ଆଣି ନଟବରଙ୍କ ଘରକୁ ଆସିଲାବେଳେ ମନେ କରିଥିଲେ, "ଚବିଶ ଦସ୍ତିରେ ଦଶ ମାଣ ଜମି କିଛି କମ୍ ନୁହେ, ମୋ ପେଟରୁ ଯେ ଧନ ଜନ୍ମ ହେବ

ସେ ନେଇ ଆଣି ଥୋଇ ପାରିଲେ, ମହାଜନ ସାଉକାର ନ ହେଉ ପଛକେ ଖାଇ ପିଇ ବେଶ୍ ସୁଖରେ ରହିବ ।" କିନ୍ତୁ କମଳାଙ୍କ ପେଟରୁ ତାଙ୍କର ସେ କଳ୍ପିତ ଧନ ଜାତ ହେଲା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେ ଦଶ ମାଣ ଜମି ଆଶ୍ରୟ ଲାଭ କରିବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ନ ପାଇ ଅନାଶ୍ରିତ ଓ ଦୈନ୍ୟଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ରହିଲା । ନଟବର ନିଜେ ଟିକିଏ ଭାବୁକ ଲୋକ । ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ୱତଃ ତାଙ୍କଠାରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ନିଜ ପେଡ଼ିରୁ ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଲେଖନୀ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାହା ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମୀ କହିଛନ୍ତି, "ଏ ଲୋକଟା ମୋର ଶତ୍ରୁ ! ସରସ୍ୱତୀର ଆଶ୍ରୟ ନ ଛାଡ଼ିଲା ଯାଏ ମୁଁ ଏହାକୁ ମୋ ପାଦର ଧୂଳିକଣାଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ଦେବି ନାହିଁ ।" ନଟବର ଲେଖା-ପଢ଼ାରେ ଅନେକ ସମୟ କଟାଉଥିଲେ । ଜମିବାଡ଼ି ଉଠିଆ କରିବା ତାଙ୍କୁ ଆଉଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ତା ପରେ ପୁଣି ଭାବୁଥିଲେ ସେ କାହା ପାଇଁ ସମ୍ପତ୍ତି କରିବେ, ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ କିଏ ଭୋଗ କରିବାକୁ ରହିବ ?

କୃଷ୍ଣର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଜମିବାଡ଼ି ଚାଷ ହେଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆୟର ପନ୍ଥା ଫିଟିଲା । କୃଷ୍ଣ କେତେ ଦିନରେ ଖାଇବା ଓ ରାତିରେ ଶୋଇବାକୁ ନିଜ ଘରକୁ ଯିବାଆସିବା କରିବା ବନ୍ଦ କଲାଣି, ତାହା କାହାରି ମନରେ ନାହିଁ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନଟବର ଓ କମଳାଙ୍କ ପୁଅ । ତା'ର ଜନ୍ମିତ ପିତାମାତା ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ତାକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଉଥିଲେ, ମାତ୍ର ଅପତ୍ୟଡୋରି କ୍ରମେ ଏତେ ଲମ୍ବ ହେବାକୁ ଅବାଧରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଯେ ତାହା ପୁଣି ଟାଣିଲା ବେଳକୁ ଛିଣ୍ଡିଯିବାର ଦେଖିଲେ । ସୁତରାଂ ସେ ଦିନେ କୃଷ୍ଣକୁ ଡକାଇ ନେଇ କହିଲେ, "ବାପା, ତୁ ତ ପିଲା ନୋହୁ ଯେ ତୋତେ ମୁଁ ଶାସନ କରିବି, ଘରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବି । ଏ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ତୋର

ଘରେ ଅଛି । ମୁଁ ଆଖି ବୁଜିଲେ, ସମ କରି ତୋତେ ଏଥିରେ ଆଉ ପୂରାଇ ଦେବ ? ମୁଁ ବଞ୍ଚି ଥାଉ ଥାଉ ତୁ ତୋ ଘରକୁ ନେଇ ଯା । କୋଳର ପକ୍ଷୀ ଡେଣା ଲଗିଲେ ତ ଉଡ଼ିଯିବାର କଥା, ମୁଁ କଣ ପଞ୍ଜୁରୀରେ ବନ୍ଦ କରି ରଖିପାରିବ ?''

ନଟବରଙ୍କ ନିଜ ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ଆୟୁରେ କୃଷ୍ଣର ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ମିଶି, ତାଙ୍କ ଘର ଧନ ଦଉଲତରେ ପୂରିଉଠିଲା । ବିମଳାଙ୍କ ହୃଦୟର ଦୁଃଖ ଦୂର ହୋଇଗଲା । ସେ କେତେ ବର୍ଷହେଲା ଶୂଳରୋଗ ଭୋଗୁଥିଲେ । ତାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ନୋହିବାରୁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲା । ନଟବର ସେ ବିଷୟରେ ଉଦାସୀନ ଥିଲେ । ସେ ନିଜର ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବା କଥା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ଖାଇବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଦ୍ୱାରକୁ ଭିକାରୀ ଆସିଲେ ନିଜ ନିମନ୍ତେ ବଢ଼ା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ ତାକୁ ଦେଇ ଉପବାସରେ ରହନ୍ତି । ନିଜର ରୋଗ ବ୍ୟାଧି ହେଲେ, ବିଗଡ଼ି ପଡ଼ିଆର ଘାସ ଖାଇ ଆପଣାର ଚିକିତ୍ସା ଆପେ କଲା ପରି ସେ ଉପବାସଦ୍ୱାରା ତାହାର ଉପଶମ କରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ବିମଳାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କୌଣସି ବିରାଗ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେବଳ ନିଜର ଉଦାସୀନତା ଯୋଗେ ସେ ତାଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ତା ପରେ ଅର୍ଥର ଅଭାବ ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଣ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେ ଅଭାବ ନାହିଁ । ନଟବର ଓ ବିମଳାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନଟବରଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ଉଦାସୀନତା ଓ ବିମଳାଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ବିରାଗର ଯେ ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲା, ତାହାର ସ୍ଥାନ ବର୍ତ୍ତମାନ କୃଷ୍ଣ ଅଧିକାର କରିଛି । ଫଳରେ ବିମଳା ନଟବରଙ୍କ ଉଦାସୀନତା ଅନୁଭବ କରିବାର କାରଣ ଆଉ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ହୃଦୟ-କନ୍ଦରର ଯେ ଅଗ୍ନି କଣାଟି ତାଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ରାଗ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ କୁହୁଳାଉଥିଲା,

ତାହା କୃଷ୍ଣର ମଧୁର ବ୍ୟବହାର ବାଟରେ ନିବଡ଼ିଯାଇଛି । ନଟବର ଓ କମଳା ଯେ ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ପ୍ରେମ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ, କୃଷ୍ଣ ମୋହନରୂପ ସୂତ୍ର ଡୋର ଯୋଗେ ତାହା ସେମାନେ କ୍ରମେ ଅଧିକ ଅଧିକ ଅନୁଭବ କଲେ । ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସାଦ୍ୱାରା କମଳାଙ୍କ ବହୁକାଳର ରୋଗ ଭଲ ହୋଇଗଲା । ମନର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ସହିତ ଶରୀରର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମିଶିବାରୁ କମଳା ପ୍ରୌଢ଼ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ଯୌବନ ସମ୍ପଦରେ ମଣ୍ଡିତ ହେଲେ ।

କୃଷ୍ଣ ନଟବରଙ୍କ ଘରକୁ ଆସିବାର ଛ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲାଣି । ତା ପାଇଁ ପାଣି ଠିକ୍ ହୋଇଛି । ବିବାହ, କେତେ କାଳ ଗଡ଼ ଗଡ଼ ଅତି ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ ହେବ; ଏପରି ସମୟରେ ଫଗୁଦଶମୀ ରାତିରେ କମଳାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ଲାଭକଲା । ସେ ଘଟଣାରେ ଘରେ ଅନେକ ଦିନ ଧରି ଏତେ ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦ ଲାଗିଲା ଯେ, କୃଷ୍ଣର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଉତ୍ସବ ପାଇଁ ଆଉ ଖାଲି ଜାଗା ରହିଲା ନାହିଁ । ଅଶୌଚ ଯୋଗେ ମଧ୍ୟ ତାହା ବନ୍ଦ ରଖିବାକୁ ହେଲା । ସେଠାରୁ ତେର ମାସ ବିବାହ ଯୋଗ ନ ଥିଲା ।

ଧନମଣି କ୍ରମେ ବୟସରେ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କମଳାଙ୍କ ହୃଦୟର ଏତେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିନେଲା ଯେ ସେଠାରେ ତିଷ୍ଠିବା ନିମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ନିଜକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସଙ୍କୁଚିତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏ ସଙ୍କୋଚନ କ୍ରିୟା ଅତି ବେଗରେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେଥିରେ ଏପରି ଦିନ ଆସିଲା, ଯେତେବେଳେ କି କୃଷ୍ଣ ନିଜର ପରି ଅନୁଭବ କରିବା, ତା ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିଲା; ତଥାପି ସେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଃଖ ବା ଈର୍ଷା ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଦେଲା ନାହିଁ । ସେ ଭାବି ସ୍ଥିର କଲା ଯେ କମଳାର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମାତୃହୃଦୟରୁ ସେ ଛୋଟିଆ

ପିଲା ଘରଟି ପାଇଁ ଗୁଡ଼ିଦେଇ ନିଜେ ଘରଗୃହିକର ବସ୍ତୃତ ପରିସର ଅଧିକାର କରି ରହିବ । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ନିର୍ଜ୍ଜୀବ ଜଡ଼ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ବିମଳାଙ୍କର ନୀରବ ଘୃଣା, ଦ୍ୱେଷ ଓ ପରେ ଶବ୍ଦବହୁଳ ତାଡ଼ନା, ଭର୍ତ୍ସନା, ନିନ୍ଦା, ତିରସ୍କାର ଆଦିରେ ଏତେ ପୂରିଆସିଲା ଯେ, କୃଷ୍ଣ ଘର ଭିତରେ ଆଶ୍ରୟ ନ ପାଇ ପଦାରେ ଅପର ଲୋକଙ୍କ ପିଣ୍ଡାରେ, ଗଛମୂଳେ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ବିବାହ ଯୋଗ ନ ଥିବାରୁ ଚେରମାସ ସମୟ କେତେ ଦିନରୁ ଗତ ହୋଇଗଲାଣି । କୃଷ୍ଣର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ନଟବର କେତେ ଥର କଲେ ବିମଳାଙ୍କ ଆପତ୍ତି ଯୋଗେ ଆଜି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ନିର୍ବନ୍ଧ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ନିଜ କନ୍ୟାକୁ ବରପୂର୍ବାକରି ରଖିବାପଛଟକେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ମଣିଲେ, ତଥାପି କୃଷ୍ଣ ସହିତ ବିବାହ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆଜି ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଇଲେ ନାହିଁ । ସେ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଇଥିଲେ ଏବଂ ବିମଳା ନଟବରଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି କରି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଲଙ୍ଘନୀୟ ଅନିଚ୍ଛା ଏବଂ ଆପତ୍ତି କୃଷ୍ଣଆଡ଼ୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାନ୍ତା । ସେ ଚେରମାସ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କୃଷ୍ଣ ସ୍ଥିର କରିଥିଲା ଯେ ସେ ଆଜି ବିବାହ କରିବ ନାହିଁ, ବିଶ୍ୱନାଥପୁର ମକଦ୍ଦମଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ଝିଅ ସୌଦାମିନୀର ମଧୁର ସ୍ମୃତି ହୃଦୟରୁ ପୋଛି ପକାଇ ଦେଇଥିଲା ।

ନଟବର ଦୁଃଖ, ଲଜ୍ଜା ଓ ସନ୍ତାପରେ ମ୍ରିୟମାଣ । କୃଷ୍ଣପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଯେ କେବଳ ଶୁଷ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରହିଛି, ତା ନୁହେଁ । ତା ସହିତ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ସରସ, ମଧୁର ବନ୍ଧନ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବୋଲି ସେ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ବିମଳାଙ୍କ ହୃଦୟରୁ କୃଷ୍ଣ ଯେତେ ଯେତେ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଆସିଛି, ସେ ତା ପାଇଁ ନିଜର

ବିଶାଳ ହୃଦୟ-କନ୍ଦର ସେତିକ ସେତିକ ପ୍ରସାରିତ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗୃହରେ କୃଷ୍ଣର ଦୁର୍ଗତି ଦେଖି, ଏକାନ୍ତରେ ଆଖିରୁ ଦୁଃଖ ଓ ଅନୁତାପର ଜାହ୍ନବୀ ସ୍ରୋତ ଢାଳୁଛନ୍ତି । ମନେ ମନେ କହୁଛନ୍ତି, ("ମୁଁ କାହିଁକି ଜଗତରେ ତାର ବସିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୁଦୃଢ଼ ଆସନର ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ମୋର ସାମାନ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥମୟ ସ୍ନେହ-ରଜ୍ଜୁର ଆକର୍ଷଣରେ ବିଚଳିତ କଲି !") ସେ ନିଜକୁ ଧିକ୍କାର କରୁଛନ୍ତି, ଅଭିଶାପ ଦେଉଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣ ସବୁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ମାତ୍ର ଦିନେ ପଦେ ଦୁଃଖର କଥା ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣୁ ନାହିଁ । କେବଳ ନଟବରଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ସେ ଏକ ପ୍ରବଳ ବହ୍ନିଷ୍ଟୁ ଅଗ୍ନି ଶିଖାକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ରହିଛି । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଜଳି କ୍ଷୟ ପାଉଅଛି । ତଥାପି ତାକୁ ଛାଡ଼ୁ ନାହିଁ କିମ୍ବା ନିଜର କଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ତିଳେ ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରୁ ନାହିଁ ।

କୃଷ୍ଣର ଜନ୍ମିତ ପିତା ଏ ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ବଂଶ ପରମ୍ପରା ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ରାମକୁ ଛନ୍ଦି ସଂସାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହାୟଯୁକ୍ତ କରି ଇହଧାମ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଗଲାବେଳେ ରାମକୁ କହିଥିଲେ, "ବାପା, କୃଷ୍ଣ ପରି ପିଲା ଜଗତରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ତାର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦିନେ ବାଧା ଦେଇ ନାହିଁ । ଦେଖିବୁ, ବିପଦ ଆପଦରେ ତାକୁ ହୃଦୟରୁ ପାଶୋରି ଦେବୁ ନାହିଁ । ସେ ତୋର ବଡ଼ ଭାଇ । ଅତଏବ ପିତୃତୁଲ୍ୟ ।" ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ତିମ କାଳର ପରାମର୍ଶ ଯୋଗେ ହେଉ ବା ନିଜର ସ୍ୱାଭାବିକ ଭ୍ରାତୃପ୍ରେମ ଯୋଗେ ହେଉ, ଆପଣାର ପୈତୃକ ଧନସମ୍ପତ୍ତି ନଟବରଙ୍କ ଘରେ ଛାଡ଼ି ସୁଦ୍ଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ରାମ ସସ୍ତ୍ରୀକ ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ କଲା । ମାତ୍ର "ମୋର ତ ଏଠାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେଉ ନାହିଁ" କହି କୃଷ୍ଣ ରାମର ଅନୁରୋଧ ରଖିଲା ନାହିଁ । ଏକ ଢଙ୍ଗରେ ବିମଳା ଓ

ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ କୃଷ୍ଣ, ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନଟବର ଦିନକୁ ଦିନ କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟମୂଢ଼ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ଦିନେ ବିମଳା ନଟବରଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ, "ଅଚ୍ଛା, ଏ କି ନାଟ ତୁମର ? ପର ପିଲାଟାଏ ଘରେ ଆସି ଏତେ କାଣ୍ଡ କରିବ, ମୁଁ ଯେପରି ଏ ଘରେ କେହି ନୁହେଁ, ମୋ ପାନମଣି କେହି ନୁହେଁ ! ଏ କଥା ମୁଁ ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ବରଦାସ୍ତ କରିବ ନାହିଁ, ଆଜିଠାରୁ କହି ରଖୁଛି ।" ଏହା ଶୁଣି ନଟବର ତାଳୁରୁ ତଳିପା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ଥ କାମୁଡ଼ିଲା ପରି କଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କଲେ । ବିମଳାଙ୍କୁ କେତେକରି ବୁଝାଇଲେ, କେତେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ବିମଳା କିଛି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ; ଶେଷରେ କହିଲେ, "ତେବେ ତୁମେ ତାକୁ ଧରି ଏ ଘରେ ରହ । ମୁଁ ମୋ ପାନକଣିକ ଧରି ଭାଗ୍ୟ ଆଦରି ଗୁଲିବି ।"

ବିମଳା ପାନମଣିକୁ ଧରି କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବେ ବୋଲି ପ୍ରକୃତରେ ଇଚ୍ଛା କରି ଯେ ଏକଥା କହିଥିଲେ, ତାହା ନୁହେଁ । ଅନ୍ତତଃ ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରୁ ତାହାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ମିଳିଲା ନାହିଁ । କ୍ରମେ ନଟବର ଓ କୃଷ୍ଣ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଉପବାସରେ କାଳ କଟାଇବା ପାଇଁ ଘରକୁ ଆସିବାକୁ ବସିଲେ ମଧ୍ୟ ଘରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଉପାୟ ବନ୍ଦ ହେଲା । ଯେଉଁଥିରୁ ବୋଧହେଲା, ନଟବରଙ୍କୁ ବିମଳା ଯେ ଶେଷ କଥା କହିବାର ସାରମର୍ମ ଏହା ହିଁ ଥିଲା ଯେ, ସେ ପାନମଣିକୁ ଧରି ସେହି ଘରେ ରହିବେ ଏବଂ ନଟବର ଯଦି କୃଷ୍ଣକୁ ତା ଆସିବା ବାଟରେ ଏକା ଯିବାକୁ ପୁଣି ଛାଡ଼ି ନ ଦିଅନ୍ତି, ତା' ହେଲେ ସେ ତା ସହିତ ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା ଯାଇପାରନ୍ତି । ସେ ଘର ନଟବରଙ୍କ ପୈତୃକ ବାସସ୍ଥାନ; ତାହା ଛାଡ଼ି ଯିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ

କଷ୍ଟକର ହୋଇପାରେ । କୃଷ୍ଣର କାହା ସହିତ କୌଣସି ବନ୍ଧନ ନାହିଁ, ସମଗ୍ର ଜଗତର କାହାରି ସଙ୍ଗେ ସେ ବନ୍ଧା ନୁହେଁ, କେବଳ ନଟବରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି, ସେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହାର ଫିଟାଇ ଚାଲିଯାଇ ପାରୁନାହିଁ । ବିଶାଳ ବନ ଦେଶର ମୃଗଶିଶୁ ଯେ ପଞ୍ଜୁରୀରେ ପଡ଼ିଛି, ତାହା ହୁଡ଼ିଯିବା ତା ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଛି, କୌଣସି ଲୋଭର ଆଶାରେ ନୁହେଁ, କେବଳ ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ଯୋଗେ ଯେ, ସେ ଚାଲିଗଲେ ପଞ୍ଜୁରିଆର ପଞ୍ଜୁରିଟି କାଳେ ଭାଙ୍ଗିଯିବ ।

କୃଷ୍ଣ ବହୁକାଳ ଭାବି ସ୍ଥିରକଲା ଯେ ସେ ସେହିଠାରେ ପଡ଼ିରହିବ; ସବୁ ଗାଳି, ଅବହେଳା, ଘୃଣା ପିଠିରେ ବହିନେବ; କିନ୍ତୁ ଚାଲିଯାଇ ନଟବରଙ୍କ ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେ ଘରର ଚାକର ପରି ଚଳିଲା, ସବୁ କାମ ଧାମ କଲା; ବାହାରେ ଖାଇଲା, ପଦାରେ ଶୋଇଲା । ନଟବର ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଆପତ୍ତି କରୁଥିଲେ, ମାତ୍ର କ୍ରମେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ଅତଏବ କୃଷ୍ଣର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଯୋଜନାରେ କୌଣସି ବାଧା ପଡ଼ିବାର କାରଣ ରହିଲା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ବିମଳା ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ନାହିଁ । ସେ ଯାନମଣିଙ୍କ କୃଷ୍ଣ ପାଖକୁ ଛାଡ଼ିବାରେ ଘୋର ଆପତ୍ତି ଦେଖାଇଲେ । ତାକୁ ସିନ୍ଦୁକର ଅମୂଲ୍ୟ ମଣିଟିପରି କେତେ ଦିନ ତାଲା ପକାଇ ଘର ଭିତରେ ରଖିଲେ । ସତେ ଅବା କୃଷ୍ଣ ତାକୁ ଘେନିଯାଇ ନେବାକୁ କେବଳ ସେଠାରେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହି ପଡ଼ିରହିଛି । ଶେଷରେ ଦିନେ ବିମଳା କହି ପକାଇଲେ, "କୁସୁନିଆ ଏ ଘରେ ରହିଛି ଖାଲି ମୋ ଦରିଦ୍ର ପସରି ଯାନମଣିର ରିଷ୍ଟ ହେବାକୁ । ଦିନେ ତଣ୍ଟି ଚିପି ମାରିଦେଲେ ତ ମୁଁ ଧନ ପାଞ୍ଜିରୁ ଗଲି ।"

ବିମଳାଙ୍କର ଏକଥା ଶୁଣି, ତାହା ଯେ କି ପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ ଓ ଅସଙ୍ଗତ ବୁଦ୍ଧି, ନଟବର ପତ୍ନୀଙ୍କର ମୂର୍ଖତାରେ ଟିକିଏ ହସିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ତାପରେ କୃଷ୍ଣର ଆଉ ଦେଖା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ନଟବର ଅନେକ ଖୋଜାଇଲେ, କେହି ତାର ପତ୍ତା ପାଇଲେ ନାହିଁ । ସେ ନିରାଶ ହୋଇ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ, ଆଖିର ଲୁହଧାର ବୁହାଇ ଦିନ ବିତାଇଲେ, କେତେଦିନ ଆହାର ନିଦ୍ରାରେ ଅବହେଳା କରି ଶରୀର ଶୀର୍ଣ୍ଣ କଲେ । ସେ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ବିମ ମୃତବତ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା; କିନ୍ତୁ ବିମଳା ନିଜର ଭରାହାନ୍ତ ହୃଦୟ ହାଲୁକା କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିଲେ । ତାଙ୍କର ଧୀନମଣି ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ହେଲା । କୃଷ୍ଣର ସମ୍ପତ୍ତିରେ ନଟବରଙ୍କ ଧନ ଦଉଲତ ଗଢ଼ା ହୋଇଛି । କୃଷ୍ଣ ଥିବାଯାଏ ଧାନମଣି ସେଥିରେ ଶତ ହୀନ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଅତଏବ ବିମଳା କହିଲେ, "ଯାଇଛି ତ ପାପ, ପୁଣି ବାଞ୍ଛିରହି ଫେରି ନ ଆସିଲେ ରକ୍ଷା ।"

କାଳସ୍ରୋତରେ ଦିନ ପରେ ଦିନ ବହି ଚାଲିଗଲା । ନଟବର ପୂର୍ବେ ବିମଳାଙ୍କଠାରୁ ଯେ ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର ପାଉଥିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ଘରେ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ହୋଇଛି, ତାହା ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଜନ୍ମିତ ଉତ୍ତ-ରାଧିକାରୀ ମିଳିଛି । ସୁତରାଂ ବିମଳାଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ, ନଟବର ମଧ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ନୂତନ ବେଷ୍ଟନୀରେ ନିଜକୁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରିନେଲେଣି । କୃଷ୍ଣର ସ୍ମୃତି ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏକ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ହୋଇ ରହିବା ଉପରେ ବସିଲାଣି । ସେ ଘଟଣା ମନେ-ପଡ଼ିଲେ ଅବଶ୍ୟ ଅତର୍କିତ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ନାସିକାରେ ଏକ ଉଷ୍ଣ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସର ଧାର ବହିଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଧାନମଣି ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ କୃଷ୍ଣର ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ସ୍ଥାୟୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ବସିଛି । କେବଳ ଧାନମଣି ଗୋପୀଭିକାର "କୃଷ୍ଣ ଆସିବେ ବୋଲି

ଗଲେ ଭଣ୍ଡ" ପଡ଼ିଲେ ନ୍ତବର ମନେ ମନେ କହନ୍ତି, "କାହିଁ, ବୋଲ ଭଣ୍ଡି ଗଲା କେଉଁଠି ? ନ କହି ନ ପୋଛି ଚାଲିଗଲା । ଯେତେ ହେଲେ ତ ପର, ଯାଉ ।"

ଧନମଣି ପରେ କମଳାଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଲାଭ ହେଲା । ଅନେକ ଦିନ ଚାଲିଗଲା । ଧନମଣିର ବୟସ ଅଠର ବର୍ଷ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଣେ ଅତି ଉଗ୍ର ଯୁବକ । ସଂସାରରେ ଭଲମନ୍ଦ ପ୍ରତି ତା'ର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ବଡ଼ ସାନ ଭେଦ ତା ନିକଟରେ ନାହିଁ । କାହାକୁ ମାନିବାର ଇଚ୍ଛା ତା ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ସେ ଏକ ପ୍ରକାର ନିରଙ୍କୁଶ ହୋଇ ବଢ଼ିଛି । କୁମ୍ଭାରର ମାଟି ପିଣ୍ଡୁଳା ଆକାରରେ ଷଷ୍ଠୀଦେବୀଙ୍କଠାରୁ ତାକୁ ପାଇଲା ପରେ କମଳା ନିଜ ହାତରେ ତାକୁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । ସେ ମାଆଙ୍କୁ ମାରେ, ବାପାଙ୍କ ବୋଲ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣର ସ୍ମୃତି ଉପରେ ପଦାଘାତ କରେ । ଗୋବିନ୍ଦପୁରର ଲୋକେ କୃଷ୍ଣକୁ ଝୁରି ତାର ପ୍ରଶଂସାର କଥା ପଦେ ଅଧେ କହିଲେ ତାର ହୃଦୟ ଈର୍ଷାରେ ଜଳିଉଠେ ।

ଦିନେ ଜଣେ ଭିକାରି ନଟବରଙ୍କ ଦ୍ୱାରକୁ ଭିକ ମାଗି ଆସିଥିଲା । ଧନମଣି ତା ଉପରେ ରାଗି ତାକୁ ମାରୁ ମାରୁ ପ୍ରାଣରେ ମାରିପକାଇଲା । ସବୁଆଡ଼େ ସ୍ୱର ହୋଇଗଲା, ନଟବରଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ନରହତ୍ୟା କରିଛି । ସେ ମରହଟ୍ଟା ଅମଳ । ଆଜିକାଲି ପରି ସେତେବେଳେ ଆଇନ ଅଦାଲତ ନ ଥିଲା । ଭୋନ୍‌ସଲାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରଜାମାନେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରୁଥିଲେ । ରାଜା ନରହତ୍ୟା ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କଲେ—ନଟବରଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ଫାଶୀ ହେବନିି ।

ନଟବର ବର୍ତ୍ତମାନ ଖବ୍ ବୁଢ଼ା, ବିମଳା ବୁଢ଼ୀ । ନଟବର, ବିମଳା ଓ ଧାନମଣି ଧରାହୋଇ ଆସିଲେ । ନଟବର ଓ ବିମଳା କାନ୍ଦରେ ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ଫଟାଉଥାନ୍ତି । ନିଜର ଭାଗ୍ୟକୁ ଦୋଷ ଦେଇ କପାଳରେ ହାତ ପିଟୁଛନ୍ତି । ଧାନମଣିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାଧ ନିକଟରେ ହରିଣୀ ନିଜର ଶିଶୁଶାବକର ପ୍ରାଣ ରଖିବାକୁ ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା କଲାପରି ଦୁହେଁ ନାନା ଉପାୟ କରୁଛନ୍ତି; ତାକୁ କୁଣ୍ଢେଇ ଧରୁଛନ୍ତି; ନୟନର ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ତାର ମୁଣ୍ଡ ତିନ୍ତାଉଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେଥିରେ କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଧାନମଣି ଚୂଲାରେ ଗଢ଼ା ନିଜର ପ୍ରତିମାଟି ପରି ଥରି ଥରି ଫାଶୀଖମ୍ବ ପାଖକୁ ଗଲା ।

ଧାନମଣିକ ଚିରକାଳଲାଗି ବିଦାୟ ହେଲାବେଳେ କୃଷ୍ଣର ଅର୍ଦ୍ଧବିସ୍ମୃତ ସ୍ମୃତି ନଟବରଙ୍କ ମନରେ ଆସି ବିଜୁଳି ଚମକ ପରି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଖେଳିଗଲା । କୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କ ଘରୁ ବିଦାୟ ନେଇଯାଇ ଆପଣାର ପିତୃଗୃହକୁ ନ ଫେରି ବନ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ବୁଲି ଅନେକ ବର୍ଷ କଟାଇ, ଆଜି ଆସି ଦରବୁଢ଼ା ହୋଇଛି । ସୁଖ ଦୁଃଖ, ହସ କାନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ତା ଜୀବନରେ ପ୍ରଭେଦ ସେ ଭୁଲିଯାଇଛି । ଆଖିକୁ ଭଲ ଦିଶୁ ନାହିଁ । କାନକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଣାଯାଉ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ନଟବରଙ୍କ ବଡପୁଅ ଫାଶୀ ହେଉନବା ବିଷୟ ଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଲୋକେ ଗଳ୍ପ କଲେ, ସେ ତାହା ଶୁଣିପାରିଲା । କହିଲା, "ନଟବରଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ! ସେ ତ ମୁ ।" ତାର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱପ୍ନ ହଠାତ୍ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସେ ଚମକିପଡ଼ିଲା ।

ଧାନମଣି ଫାଶୀଖମ୍ବରେ ଚଢିବାକୁ ଯାଉଛି, ହଠାତ୍ ଦୂରରୁ କିଏ ଜଣେ ଧାଇଁଆସି ଡାକ କହିଲା, "ଘତାର କରୁ

ଫାସିଆଲ !" ସମସ୍ତେ ବୁଲି ଚାହିଁଲେ, ସ୍ୱର ପୁନରାୟ ଶୁଣାଗଲା । "ନଟବରଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ମୁଁ, ମୁଁ ଫାଶୀ ଘେନିବ ।" ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟା, ଚିବୁକରେ ଦାଢ଼ି, ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଅଥଚ କୃଷ୍ଣ, କପାଳ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଷାଦର ଭାର ପୂରିରହିଛି । ନବାଗତ ଯାନମଣିକୁ ହଟାଇଦେଇ ନିଜେ ଫାଶୀଖମ୍ବରେ ଚଢ଼ିବାକୁ ବାହାରିଲା । ଫାଶିଆଲ ଦେଖି ଅବାକ୍ । ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକେ କହିଲେ, "ଏ କ'ଣ ପାଗଳ !"

ନଟବର ଚିହ୍ନିଲେ, ସେ ତାଙ୍କର ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳର ସେହି ଅଯାଚିତ ପୁତ୍ର କୃଷ୍ଣମୋହନ । ତାଙ୍କର ସମୁଦାୟ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ମୃତି କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଲା, ତା ପ୍ରତି ପୂର୍ବ ସ୍ନେହର ଉତ୍ସ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବହିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଧାଇଁଯାଇ ଫାଶିଖମ୍ବରୁ କୃଷ୍ଣକୁ ପେଲି ପକାଇଦେଇ କହିଲେ, "କିଏ ତୁ ଧୂର୍ତ୍ତ କହୁଛୁ ମୋର ବଡ଼ପୁଅ ବୋଲି ! ପଳା ଏଠାରୁ, ମୁଁ ଚିହ୍ନେ ନାହିଁ ତୋତେ ।" ମାତ୍ର କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଫାଶିଆଲ ନିଜର ଅଭ୍ୟସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ଶେଷ କରି ଫେରିବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲା । କୃଷ୍ଣମୋହନ ପୁନରାୟ ଫାଶୀଖମ୍ବରେ ଚଢ଼ିବାରୁ, ସେ ତାହାର ଶେଷକୃତ୍ୟ ସମାପନ କଲା । ଘଣ୍ଟା ବାଜିଗଲା । ନଟବର ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ଅପରାହ୍ଣ ବର୍ଷା ସମୟରେ ଝଡ଼ ତୋଫାନ ଓ ଜଳଧାର ପରି ପ୍ରାଣର କୋହ ଗୁଢ଼ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଆହତ ହୋଇ ତଳେ ଲୋଟିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଫାଶିଖମ୍ବରେ ଶବ ମୁହଁରେ କଳକଳା ପଡ଼ିଗଲା ।

ଲଚ୍ଛମନ ଜୀ

(୰ ବାଙ୍କନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ)

"ଖାଇ ପିଇ ଦିନରେ ଥରେ କଚେରୀକୁ ଗଲେ ତମର କାମ ସରିଗଲା । ମୁଁ ପଛେ ଏଣେ ହଟହଟା ହୋଇ ମରୁଥାଏଁ । ତମର ବା ଏତେ ଭାବନା ଚିନ୍ତା କଅଁ ? ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ ସିନା ଜାଣନ୍ତା ?"

ବଳରାମ ବାବୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମୁହଁରୁ ଗୁଡ଼ାଖୁ ନଳଟା ଟିକିଏ କାଢ଼ି ଦେଇ କହିଲେ, "କଣ, କଥା କଣ ?"

"ନାହିଁ; କିଛି ନାହିଁ । ତମେ କି ଦିନ କି ରାତି ବହି ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଆରାମଚୌକିରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଭଡ଼ ଭଡ଼ କରି ଗୁଡ଼ାଖୁ ଟାଣୁଥାଅ, ଏସବୁ ଘରୋଇ କଥାରେ ତମର ଲୋଡ଼ା କ'ଣ ଥାଏ ? ଘରେ କ'ଣ ହେଲା ନ ହେଲା, ଏଥିରେ ତମର ଯାଏ ଆସେ କେତେ ?"

ବଳରାମ ବାବୁ ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, "ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବ ମୁଖବନ୍ଧ ନ ଦେଇ କଥାଟାଏ କହିବାକୁ ସ୍ତ୍ରୀଜାତିକୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମନା ଅଛି ନା କଣ ? ଏଇଟା କେଉଁ ଋଷିଙ୍କ ଅଭିଶାପ ?"

"ହଁ, ଯେତେ ଦୋଷ ସବୁ ତ ସେଇ ମାଇପି ଜାତିର । ପୁରୁଷକୁ ଗଢ଼ିସାରି ଯେତେକ ମଳୁଖ ବଳିଲା ତାକୁ ନେଇ ତ ବିଧାତା ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଗଢ଼ିଦେଲା ଯେ, ସେ ଚିରକାଳ ପୁରୁଷର ଦାସୀ ହୋଇ ରହିବ । ଆଜି ଜୀବନର ଯେତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ, ଗାଳି ଅପମାନ, ନିନ୍ଦା ଅପନିନ୍ଦା, ସବୁ ନିଜର ଭାଗ୍ୟ ବୋଲି ମୁଣ୍ଡ ପତେଇନେବ । ଆଖି ପାଣି ଗୋଡ଼ରେ ମାରି ସେ ଦଶ ମାସ କାଳ ପିଲାଙ୍କୁ ପେଟରେ ଧରିବ, ପୁଣି ପିଲାର ଭଲ ମନ୍ଦରେ ପଦେ ପାଟି

ଫିଟେଇଲେ ତାର ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ଜଉ, ତମେ ବାହାଘର କଲେ କର, ନ କଲେ ନାହିଁ, ମୋର ସେଥିରେ କଣ ଅଛି ? ଘରେ ଯୁବା ଝିଅକୁ ରଖି ବୁଢ଼ୀ କଲା ବୋଲି ମୋତେ ତ ଆଉ କେହି ନିନ୍ଦା କରିବେ ନାହିଁ । ତେବେ ମୋ ମନ ସହିପାରେ ନାହିଁ ବୋଲି ପଦେ କହିଦିଏଁ । ଏଣିକି—"

"କାହାର ? ମାଳୀର ବାହାଘର କଥା କହୁଛ ?"

"ନ ହେଲେ ଆଉ କଣ ତୁମର ଦୁଃଖୀପୁ ବାହା କଥା ?"

"କାହିଁକି ? ହେଲେ ବା ମନ୍ଦ କଣ ହୁଅନ୍ତା ? ମୁଁ ତ ଆଉ ସେପରି ପାକୁଆ ବୁଢ଼ା ହୋଇଯାଇ ନାହିଁ ! ତମେ କଣ କହୁଚ ? ଆଜି ମଧ୍ୟ ବୟସ ସଙ୍ଗେ ମନର ସମ୍ପର୍କ କଣ ?"

ବଳରାମ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସେଦିନ ରସିକତା ଉପଭୋଗ ବା ଉପହାସ କରିବା ମିଜାଜରେ ନ ଥିଲେ; ତେଣୁ ସେ, "ଯା ମଁ, ତମ ଇଚ୍ଛା ଯାହା କର ମୁଁ ଆଉ ଏଥିରେ ପାଟି ଫିଟେଇବି ନାହିଁ"—କହି ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଗରଗର ହୋଇ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ବଳରାମ ବାବୁ ବାହାରେ ଏପରି ଔଦାସୀନ୍ୟ ଦେଖାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେଦିନ ଆଉ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ପୂର୍ବ ବାହାଘର ହୁଡ଼େ ଯେ ଦି ବର୍ଷ ଗଡ଼ିଲା ଏବେ ଦିବର୍ଷ ଡେରି ହେଲେ କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ । ମାଳୀ ଏବେ ଚୌଦ ପାରହୋଇ ପନ୍ଦର ବର୍ଷରେ ଗୋଡ଼ ଦେଲାଣି । ଆଉ ବଡ଼ ଜୋର ବର୍ଷଟାଏ । ତା ଛଡ଼ା ସେ ନିଜ ଘର ପାଖରେ ଥିଲେ ଯୋଗାଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଶୀଘ୍ର ଗୋଟାଏ କିଛି କନାରା କରିଦିଅନ୍ତେ । ଏତେ ଦୂରରେ; ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁ-ବାନ୍ଧବଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଥାଇ ସେ କିପରି ଏ ଗୁଢ଼ ସମସ୍ୟାର ମୀମାଂସା କରିବେ, କିଛି ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ମାଳୀ ତାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅର ଏକମାତ୍ର କୋଡ଼ପୋଛା ଶେଷବୟସର ଝିଅ;

ତାକୁ ବା ସେ କପରି ଘର ବର ସବୁ ଭଲ କରି ନ ଦେଖି ନ ଶୁଣି ନର୍ମମଭାବରେ ଦରିଆକୁ ପେଲଦେବେ ! ଏହିପରି ନାନା ଭାବନାରେ ବାହାରର ଗୁଡ଼ାଖୁ ଧୂଆଁରେ ସେ ଯେପରି ଘର ମଧ୍ୟରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ, ଭିତରର ଚିନ୍ତାଜାଲରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନିଜର ମନକୁ କେଉଁଠାରେ ହରାଇ ବସିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ହଠାତ୍ ଉଠିପଡ଼ି ସେହିଲାଗେ ନିଜର ବନ୍ଧୁ ଓ ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ପତ୍ର ଲେଖି ପଠାଇଲେ ।

ଏହାର କିଛିଦିନ ପରେ ବଳରାମ ବାବୁ କୌଣସି ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷେ ବାଙ୍କିପୁର ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାର ସ୍ନିଗ୍ଧ କିରଣରେ ନଦୀତୀରସ୍ଥ ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ଝଟକୁଛି ଏବଂ ଗଙ୍ଗା ଖରତର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସଲିଳ ବିଭବରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ କଳ କଳ ଡଳଡଳ ହୋଇ ବହିଯାଉଅଛି । ବାଙ୍କିପୁରରେ ବଳରାମବାବୁ ପ୍ରକୃତିର ଏ ରମଣୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦେଖି ଏକାଗ୍ର ମନରେ ନଦୀକୂଳରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି; ଏପରି ଅପରିଚିତ ସ୍ଥଳରେ ହଠାତ୍ ପଦେ ଓଡ଼ିଆ କଥା ଶୁଣି ସେ ଚକିତ ଭାବରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଲେ । ଅହୋ ! କି ମଧୁର ସେ ସ୍ୱର ! କି ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ସେ ଭାଷା ! ସେ ମନେକଲେ, କାହିଁକି ? ଆଜଯାକେ ତ ମୋର ମାତୃଭାଷା ସଙ୍ଗେ ଏପରି ନିଗୂଢ଼ ପରିଚୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା ? ସେ ଯେ ମୋର ହୃଦୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ତାର ସହିତ ଏପରି ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ବନ୍ଧା, ମୁଁ ତ କାହିଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ଧନ୍ୟରେ ସ୍ୱଦେଶ । ତୁ ପୁଣି ଆପଣା ଜନଙ୍କୁ ଏତେ ଆପଣାର କରିଦେଉ ? ପଦେ କଥାର ଏତେ ଶକ୍ତି ? କେଉଁ କବିତାରେ ଏତେ ମାଧୁରୀ

ଅଛି ? କେଉଁ ସଙ୍ଗୀତରେ ଏତେ ମୋହ ଅଛି ? କେଉଁ ଭାଷାରେ ଏତେ ମାଦକତା ଅଛି ?

ବଳରାମ ବାବୁ ପଛକୁ ବୁଲି ଦେଖିଲେ ମୂଲିଆ ଶ୍ରେଣୀର ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ସଙ୍ଗେ କଥାଭାଷା ହେଉଛି । ଭଦ୍ରଲୋକଟି ମଧ୍ୟ ତା ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛନ୍ତି । ବେଶଭୂଷା ଚାଲିଚଳନ ଦେଖିଲେ ତ ଏ ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ, ଅଥଚ ଏପରି ଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ କହୁଅଛି କପରି ? ଦେଖାଯାଉ, ଥରେ ପଚାରି ବୁଝିଲେ କ୍ଷତି କ'ଣ ?

"ଆପଣଙ୍କ ନିବାସ କଅଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ?"

ଭଦ୍ରଲୋକ—"ଆଜ୍ଞା, ଆପଣଙ୍କ ଅନୁମାନ ଠିକ୍ । ଘର ଓଡ଼ିଶାରେ, ଆପଣଙ୍କ ନିବାସ ?"

ବ—"ସେହି ଓଡ଼ିଶାରେ, ଆପଣ ଏଠାରେ କଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ?"

ଭ—"ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଏଠାରେ ସବ୍‌ଡେପୁଟି କାର୍ଯ୍ୟକରେ ।"

ବ—"ଆପଣ ଏଠାରେ କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା କାର୍ଯ୍ୟ କଲେଣି ?"

ଭ—"ନାଁ, ମୁଁ ଏହି ବର୍ଷ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଏଠାରେ ଶିଖିବା ଲୋକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି । ତେବେ ପାଟନାରେ ଆସି ରହିବାର ଅନେକ ବର୍ଷ ହୋଇ ଗଲାଣି ।"

ବ—"ତାହାହେଲେ ଏଥିପୂର୍ବରୁ ଆପଣ ଏଠାରେ କ'ଣ କରୁଥିଲେ ?"

ଭ—"ମୋର ପିତା ଏଠାରେ ଚାକିରି କରୁଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ପଢାଶୁଣା କରୁଥିଲି । ତାଙ୍କର କାଳ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ମାତା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଘରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସି

ପିତାଙ୍କର ତ୍ୟକ୍ତ କେତେକ ସମ୍ପତ୍ତିବାଡ଼ି ବିଷୟ ବୁଝାସୁଝା କରିବା ଲାଗି ମୋତେ ଏଠାରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ଏଠାରେ ରହି ଏହିଠା କଲେଜରୁ ବି. ଏ. ପାସ୍ କଲି ଏବଂ ତା'ପରେ ଏ ଗୃହକରଖଣ୍ଡ ହେବାରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବାକୁ ପଡ଼ୁଅଛି ।

ବ—"ଆପଣଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ କ'ଣ ?"

ଲ—"ଗୋପୀନାଥ ଦାସ ।"

ବ—"ଏଁ ଆପଣଙ୍କ ଘର' ଓଡ଼ିଶାର କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କହିଲେ ?"

ଲ—"ଆମ ଘର କଟକ ଜିଲ୍ଲା କଲ୍ୟାଣପୁର ।"

ବଳରାମ ବାବୁ ବିସ୍ମୟରେ କହିଲେ—"ତମ ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ନା ?"

ଲ—"ଆପଣ କିପରି ମୋ ନାମ ଜାଣିଲେ ?"

ବଳରାମ ବାବୁ ଆନନ୍ଦରେ ଗଦ୍ ଗଦ୍ ହୋଇ କହିଲେ, "ମୁଁ କିପରି ଜାଣିଲି ? ଗୋପୀ ମୋର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଥିଲା । ମାଇନରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କଲେଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ସଙ୍ଗେ ପଢ଼ିବା, ଏକସଙ୍ଗେ ଖେଳିବା ସବୁ କରି ଆସିଅଛୁଁ । ସେ ପାଟନା ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ଆମର ଆଉ ଚେତେ ଚିଠିପତ୍ରର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ନ ଥିଲା । ତମର କଣ ମନେ ନାହିଁ ? ନା, ସେତେବେଳକୁ ନିତାନ୍ତ ପିଲା, କୁଆଡ଼େ ମନେ ଥିବ ? ମୁଁ ତମକୁ କେତେଥର କାଖ କରି ଗେଲ୍ କରିଛି, କେତେଥର ଆମ ଘରି ଆଉ ତମେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଖେଳିଛ ।"

ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଟିକିଏ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଦ୍ଧା ଭଲ କରି ଚିହ୍ନି ପାରିଲି ନାହିଁ ।"

ବ—"କଲ୍ୟାଣପୁର ନିକଟରେ ଖଡପଡ଼ା ଗ୍ରାମର ନାମ ଶୁଣିଛ ? ଆମ ଘର ସେହିଠାରେ । ମୋ ନାମ ବଳରାମ ମହାନ୍ତି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୟାରେ ଥାଏଁ । ଏଠା କୋର୍ଟରେ ଟିକିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିବାରୁ ଆସିଥିଲି ।"

ଭ—"ପିତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଅନେକ ଥର ଆପଣଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଛି । ଖଡପଡ଼ାଟା ଆପଣଙ୍କର ଜମିଦାରୀ ନା ?"

ବ—"ହଁ ।"

ଭ – "ଆପଣ ଗୟାରେ କଣ କରନ୍ତି ?"

ବ—"ମୁଁ ସେଠାକାର ଫାଷ୍ଟ ମୁନ୍‌ସଫ୍ । ଆଚ୍ଛା, ତମେ ତ ଏଠାରେ ଅଛ, ସେଠାରେ ତମର ଇଲାକା ବାଡ଼ି କିଏ ବୁଝାସୁଝା କରେ ?"

ଭ—"ଆମ ମାମୁଁ ସବୁ ବୁଝାବୁଝି କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଘର ଆମ ଗ୍ରାମରେ । ପିତାଙ୍କ କାଳ ହେବା ପରେ ସେ ଆମ ଘରର ମୁରବି । ସେ ନ ଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ମୋତେ ଅନେକ ଦିନୁ ପଢ଼ାପଢ଼ି ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ହୋଇଥାନ୍ତା ଏବଂ ମୁଁ ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ରହିପାରି ନଥାନ୍ତି ।"

ବ—"ତମ ମାମୁଁ କିଏ ?"

ଭ—"ତାଙ୍କ ନାମ ମାୟାଧର ଦାସ । ସେ କଲେକ୍‌ଟରୀର ହେଡ଼ କ୍ଲର୍କ ।"

ବ—"ଓଃ, ମାୟାଧର ବାବୁ ତମ ମାମୁଁ; ସେ ତ ଅତି ଭଲ ଲୋକ, ସେ କାହିଁକି ନ କରନ୍ତେ ? ହୁଁ ।" କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି ପୁନରାୟ କହିଲେ, "ତମ ବିଭାଘର ଆଉ ହୋଇଗଲାଣି ତ ?"

ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି ଟିକିଏ ସଙ୍କୁଚିତ ଭାବରେ କହିଲେ, "ନା ।"

ବ—"କାହିଁକି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ ଯେ ?"

ଭ — "ମୋର ସେଥିରେ କଣ ଅଛି, ମାମୁଁ ଯାହା କରିବେ।"

ଉଭୟ କିଛିକ୍ଷଣ ନିସ୍ତବ୍ଧ ରହିଲ ପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର କହିଲେ, "ଆପଣ ଏଠାରେ କେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି ?"

ବ — "ମୁଁ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କ ବସାରେ ଅଛି।"

ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଟିକିଏ କମ୍ପିତ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, "କାଲି ଆମ ବସାରେ ଆପଣଙ୍କର ଗଣ୍ଡାଏ ପ୍ରସାଦ୍‌ସେବା ହୁଅନ୍ତା। ମୁଁ କାଲି ସକାଳେ ଯାଇ......"

ବ—"ମୁଁ ତ ଆଜି ୯ଟା ଗାଡ଼ିରେ ଚାଲିଯିବି। ହଉ, ସେଥିରେ କଣ ଅଛି ? ତମେ ତ ଆମର ଆପଣାର ଲୋକ। ଏଣିକି ଆସିଲେ ମୁଁ ପଛକେ ତମ ବସାରେ ରହିକରି ଯିବି। ଯାହାହେଉ, ତମ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖୀ ହେଲି। ଭଗବାନ ତମର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ। ହଉ, ତମେ ତେବେ ଯାଅ, ମୋତେ ଶୀଘ୍ର ଷ୍ଟେସନକୁ ଯିବାକୁ ହେବ।"

ବଳରାମ ବାବୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ବସାକୁ ଫେରିଲେ ଏବଂ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ, ପିଲାଟି ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ସ୍ୱଭାବଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ। ଆମ ମାଳୀ ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ ତ ବେଶ୍ ହୁଅନ୍ତା। ଅଦୃଷ୍ଟରେ ଥିଲେ ହୋଇପାରେ, କିଏ କହିବ ? ଦେଖାଯାଉ ଭଗବାନଙ୍କର କି ଇଚ୍ଛା !

ବଳରାମ ବାବୁ ସେଦିନ ରାତି ଗାଡ଼ିରେ ଗୟାକୁ ଫେରି-ଆସିଲେ।

ବଳରାମ ବାବୁଙ୍କ ପତ୍ର ପାଇ ମାୟାଧର ବାବୁ ଭାବିଲେ, ହେଲେ ବା ମନ୍ଦ କଣ ! ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରର ତ ଆସି ବିବାହ ବୟସ ହୋଇଗଲା, ଆଉ ଏଣିକି ବିଳମ୍ବ କରିବା ଅନୁଚିତ। ଏହାଠାରୁ ତ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଭଲ ଘର ମିଳିବ ନାହିଁ। ତାଙ୍କର ଅନେକ ଦିନର

ଗୋଟାଏ ଖାନ୍‌ଦାନ ଘର । ବିଷୟ ଆଶ୍ରୟର ତ କଥା ନାହିଁ, ତା ଛଡ଼ା ବଳରାମ ବାବୁ ନିଜେ ଜଣେ ଓଡ଼ିଶାର ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି । କନ୍ୟାଟି ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ରୂପବତୀ—ଏ ତ ମୋର ନିଜର ଦେଖିବା କଥା; ପୁଣି ଶୁଣିଲି, ଲେଖାପଢ଼ା ବେଶ୍ ଶିଖିଛି ଓ ଆଉ ସବୁ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ । ବିଶେଷତଃ ଭଲ ଜାତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ଦିନରୁ ଗୋଟାଏ ଅଭିମାନ ଥିଲା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହାନି ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ । ନାଁ, ଏ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ିବାର ନୁହେଁ । ବାକି ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର କଥା । ସେ ଯେପରି ଶାନ୍ତ ସୁଶୀଳ, ସେ ଯେ ମୋ କଥାରୁ ବାହାର ହେବ ଏପରି ତ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ତେବେ ଆଜକାଲିକାର ଶିକ୍ଷିତ ବର, ତାର ମତ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଭଲ । ଏହିପରି ନାନା କଥା ଭାବି ମାୟାଧର ବାବୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ନିକଟକୁ ସେଦିନ ଏ ବିଷୟରେ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବା ଯେ ସର୍ବତୋଭାବରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ବାଞ୍ଛନୀୟ ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ।

ବଳରାମ ବାବୁଙ୍କୁ କଣ ଲେଖିବେ କିଛି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ପରିଶେଷରେ ମନେ କଲେ, ଆମର ତ ବରପକ୍ଷ, ଏତେ ଭୟ, ଉଦ୍‌ବେଗର କାରଣ କଣ ? ଏହା କହି ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ । ପତ୍ରର ସାର ମର୍ମ ଏହି—ମୋର ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଆଦୌ ଅମତ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରର ମତାମତ ନ ବୁଝି ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଯଥାସମୟରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବୁଝିପାରିବେ ।

ମାଧୁବାଧର ବାବୁଙ୍କ ପତ୍ର ପାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ କରିବାର ବୋଧ ହେଲାନାହିଁ । ତଥାପି ମାମୁଁଙ୍କ ମନରକ୍ଷା କରିବାଲାଗି ସେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏହିପରି ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଲେଖିଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିଲା ।

ଶ୍ରୀଚରଣକମଳେଷୁ—

ଆପଣଙ୍କର ପତ୍ର ପାଇ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଅବଗତ ହେଲି । ଏସବୁ ବିଷୟରେ ମୋର ମତ ବୁଝିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ଆପଣଙ୍କ କଥା ମୋର ସର୍ବଦା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ । ଆପଣ ଚିରକାଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶୁଭାକାଙ୍‌କ୍ଷୀ ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ଆପଣ ଯେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଭଲକରି ବିବେଚନା କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ଏଥିରେ ମୋର ଲେଶମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଟିକିଏ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାରୁ ବେଶୀ କିଛି ଲେଖିପାରିଲି ନାହିଁ; ପରେ ସବିଶେଷ ଲେଖିବି । ଇତି ।

ନିବେଦକ ସେବକ
ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର

ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରର ପତ୍ର ପାଇ ମାଧୁବାଧର ବାବୁ ଏକପ୍ରକାର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ସେହିଦିନ ଏ ବିଷୟରେ ବଳରାମ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ।

ବିବାହର ଦିନ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥିର ହେବା ପରେ ମାଧୁବାଧର ବାବୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରକୁ ଲେଖିଲେ—

ଆଗାମୀ ମାଘ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ସପ୍ତମୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଜାନୁୟାରୀ ମାସ ୨୩ ତାରିଖରେ ବିବାହର ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ଅନ୍ତତଃ ୧୫ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ତୁମ୍ଭେ ଏଠାକୁ ଆସ, ସେ ବିଷୟରେ

ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ବିବାହ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ସୁଖୀ ଅଛନ୍ତି, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଏ କଥାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦୃଶାକ୍ଷରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନ ଥିଲେ । ସେ ମନେ କରିଥିଲେ ମୁଁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବାଦ ନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ପତ୍ରରେ ଯେଉଁ କ୍ଷୀଣ ଇଙ୍ଗିତ ଦେଇଅଛି, ସେଥିରେ ମୋର ଅନ୍ୟ କିଛି ପତ୍ରାଦି ତ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାମୁଁ କିଛି କରିବେ ନାହିଁ, ଅନ୍ତତଃ ଶେଷ ଜବାବ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ମତେ ସମ୍ବାଦ ଦେବେ; କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍ ଏପରି ପତ୍ର ପାଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ବଡ଼ ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଲେ । କି ଉତ୍ତର ଦେବେ, କିଛି ଠିକ୍ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ନାନା ଚିନ୍ତା ପରେ ସେ ତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟସଖା ବିନୋଦ ନିକଟକୁ ନିଜର ମନୋଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ—

ଭାଇ ବିନୋଦ—

ତମେ ବୋଧହୁଏ ବଳରାମ ବାବୁଙ୍କ କନ୍ୟା ସହିତ ମୋର ବିବାହ ହେଉଥିବା କଥା ଶୁଣିଥିବ । ମୁଁ କାଲି ମାମୁଁଙ୍କ ପତ୍ରରୁ ଏ ଖବର ପାଇ ଆନନ୍ଦିତ ହେବି କି ଦୁଃଖିତ ହେବି, କିଛି ଭାବି-ପାରୁନାହିଁ । ବଳରାମ ବାବୁ ଅବଶ୍ୟ ଆମ ଦେଶରେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ କରିବା ଗୋଟାଏ ଗୌରବ ବିଷୟ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଯାହା ଭାଗ୍ୟ ସହିତ ମୋ ଭାଗ୍ୟ ଚିରଦିନ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନରେ ବନ୍ଧା ହେବ, ତାକୁ ଥରେ ଆଖିରେ ଦେଖିବା କଥା ଦୂରରେ ଥାଉ, ତାର ସ୍ୱଭାବ, ଚରିତ୍ର, ଦୋଷ ଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ ବିନ୍ଦୁ ବିସର୍ଗ ଜାଣେ ନାହିଁ ବା ଜାଣିବାର ସୁବିଧା ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ଏପରି ପର-ଚକ୍ଷୁରେ କନ୍ୟା

ଦେଖି ବିବାହ କରିବା କେତେଦୂର ସମୀଚୀନ, ତାହା ତମେ ବୁଝିପାରୁଥିବ । ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ସାହେବମାନଙ୍କ ପରି କୋର୍ଟସିପ୍ କରି ବିବାହ କରିବାକୁ କହୁନାହିଁ, ତେବେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ପବିତ୍ର ସମ୍ପର୍କକୁ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ପରି କେବଳ ଚୁକ୍ତି ଜବାବରେ ସ୍ଥିର କରିବାର ମୁଁ ପକ୍ଷପାତୀ ନୁହେଁ । କେଜାଣି ଅବା ସେ ରୂପ ଗୁଣରେ ଅସମାନ୍ୟା; କିନ୍ତୁ ସେଇଟା ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ; ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଧରର ସମ୍ଭାବନା ତ କମ୍ ନୁହେଁ ! ତେବେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଗୁରୁତର ବିଷୟକୁ କେବଳ ସୁଟି ଖେଳର ହାରଜିଣ ଉପରେ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ କି ?

ଯାହାହେଉ ତମକୁ ମୋର ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ ଯେ, ତମେ କନ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାବତୀୟ ବିଷୟ ଭଲ କରି ବୁଝି ସରଳ ଭାବରେ ମୋ ନିକଟକୁ ଲେଖିବ । ମୁଁ ତମର ପ୍ରତି- କଥାରେ କେତେଦୂର ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରେ, ତାହା ତମେ ଜାଣ । ଏ ବିଷୟରେ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତର ସୁଖ ଦୁଃଖ ତମ ହାତରେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏସବୁ ବିଷୟ ଘରେ କାହା ନିକଟକୁ ଲେଖିପାରୁ ନାହିଁ । ଅଭିଭାବକମାନେ ଯେ ଆମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ବା ସୁଖ ନ ଖୋଜନ୍ତି, ତାହା ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ; ତେବେ ସେମାନେ ଯଦି ଯୁବକର ହୃଦୟ ଦେଖି ବିଚାର କରୁଥାନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ଅନେକ ଅକଲ୍ୟାଣର ହାତରୁ ରକ୍ଷା ମିଳୁଥାନ୍ତା ।

ମୁଁ ଏତିକି ଲେଖିଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନୁହେଁ । ଯଦି ସୁବିଧା ହୁଏ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଯାଇ ତମ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରିବି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ବିଶଦ ଭାବରେ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାସରୁ ଅଧିକ ସମୟ ଅଛି; ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଭଙ୍ଗା- ଗଢ଼ା ଅକ୍ଳେଶରେ ହୋଇପାରେ ।

ଏ ବିଷୟ ଅନ୍ୟ କାହାର ଆଗରେ ଯେପରି ପ୍ରକାଶ ନ ହୁଏ। ଆଶାକରେ, ତମମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ। ଇତି।

ତମର ସ୍ନେହର
ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର

ପତ୍ରଖଣ୍ଡି ଡାକରେ ପକାଇ ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ମନରେ ଆଉ ଶାନ୍ତି ରହିଲା ନାହିଁ।

ବିଭାଘର ତିଥି ପ୍ରାୟ ମାସକରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଅଛି। ଏତେ ପୂର୍ବରୁ ତ ଆଉ ବଳରାମ ବାବୁଙ୍କୁ ଛୁଟି ମିଳିବ ନାହିଁ। ଏଣୁ ସେ ତାଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ହରିକୁ କହିଲେ, “ତମେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଆଗରୁ ଚାଲି ଯା, ମୁଁ ପଛେ ୧୦।୧୫ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଛୁଟି ନେଇ ଏକା ଚାଲିଯିବି। ଆଉ ବିଳମ୍ବ କଲେ ତ ହେବ ନାହିଁ! ପୂର୍ବରୁ ଯାଇ ସବୁ ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ହେବ। ତା'ଛଡ଼ା ସ୍ତ୍ରୀକାର ସମ୍ମତି ଯିବା ଆସିବା ସମୟ ନିକଟ ହୋଇଗଲା। ତମେମାନେ ନ ଗଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ଏକା କଣ କରିବ?”

ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ଏବଂ ରବିବାର ଦିନ ଯାତ୍ରା କରିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା। ବଳରାମ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀର ପୂର୍ବରୁ ଉଦରାମୟ ପୀଡ଼ା ଥିଲା। ବାହାରିବାର ସବୁ ଠିକ୍ ହେଉଅଛି; ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଉପୂଙ୍କର ବେଦନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା। ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଏତେ ସୁଦୀର୍ଘ ପଥ ରେଳରେ ଯିବାକୁ କେହି ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ନାହିଁ। ଏଣୁ ବାଧ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଯିବା ସ୍ଥଗିତ ରହିଲା। ବଳରାମ ବାବୁ କହିଲେ, “ତମେମାନେ ତେବେ ଯାଅ। ମୁଁ ପରେ ତାଙ୍କୁ ଘେନିକରି ଯିବି। ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ

କଥା ଅଲଗା, ମାଳୀ ତ ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ରହିପାରିବ ନାହିଁ । ତାର ଟିକିଏ ଆଗରୁ ଯିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ତାର ମା ଯାଇ-ଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ ଟିକିଏ ସୁବିଧା ହୋଇଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ କଣ କରିଯିବ ? ହୋଇଯା ଘଟଣା ଉପରେ କାହାର ହାତ ଅଛି ?"

ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମାଳୀ ଓ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ହେମକୁ ଘେନି ହରି ଷ୍ଟେସନ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

କୁଲିହାରା ଜିନିଷପତ୍ର ସବୁ ଗାଡ଼ିକୁ ପଠାଇଦେଇ ହରି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଯାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ କୋଠରୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କୋଠରୀ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଯୁବକ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି ନ ଥିଲେ । ହରି ଜିନିଷପତ୍ର ସବୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ରଖିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଇ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କର ବସିବା ସ୍ଥାନ ଠିକ୍ କରିଦେଇ ଗୋଟିଏ ସିଗାରେଟ ଲଗାଇ ଯୁବକଟି ସହିତ ହିନ୍ଦୀରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁ କରୁ ହଠାତ୍ ସେ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ଯେ ବ୍ୟାଗ ଖଣ୍ଡିକ କାହିଁ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ଜିନିଷପତ୍ର ସବୁ ଲେଉଟ ପାଉଟ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ, ଗାଡ଼ିରେ ବ୍ୟାଗ ନାହିଁ; ନିଶ୍ଚୟ ଓ୍ୱେଟିଙ୍ଗ ରୁମରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଛି ମନେକରି ସେ ତରତର ହୋଇ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଷ୍ଟେସନ ଘର ଆଡ଼କୁ ଦୌଡ଼ିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ପ୍ରଥମ ବେଲ (ଘଣ୍ଟା) ବାଜିଗଲାଣି । ବାକି ପ୍ରାୟ ୨।୩ ମିନିଟରୁ ବେଶୀ ସମୟ ନାହିଁ ।

ଠଙ୍ଗ୍ ଠଙ୍ଗ୍ ଦ୍ୱିତୀୟ ବେଲ ବାଜିଗଲା, ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ଉପରେ ଛୁଟାଛୁଟି ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ ଲାଗିଅଛି, ଲୋକ କୋଳାହଳରେ ପଦେ କଥା ଶୁଣିବାର ଜୋ ନାହିଁ । ମାଳୀ ଓ ହେମ ଝରକାବାଟେ ମୁହଁ ବାହାର କରି ଯେତେ ଦୂରକୁ ଦୃଷ୍ଟିଯାଏ, ଉତ୍କଣ୍ଠାର ସହିତ ଅନାଇ

ରହିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଲୋକ ଗହଳି ତ କ୍ରମେ କମି ଆସିଲାଣି, କାହିଁ କିଏ ତ କେଉଁଠାରେ ଦେଖାଯାଉ ନାହାନ୍ତି । କାଳର ଗତିପରି ରେଲଗାଡ଼ି କାହାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ । ପେଁ କରି ଗୋଟାଏ ବିକଟ ସିଟିମାର ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲା ଏବଂ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଏଭଳି ରମଣୀ-କଣ୍ଠର କ୍ଷୀଣ କ୍ରନ୍ଦନଧ୍ୱନି କେଉଁଆଡ଼େ ମିଶିଗଲା, ତାହା ସେହି-ମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି ଜାଣିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ମାଳୀ ଓ ହେମ କ୍ରମେ ବେଶୀ ଅଧୀର ହୋଇଉଠିଲେ । କଣ କରିବେ କିଛି ଠିକ୍ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯେତିକି ନିଜର ଅବସ୍ଥା ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ସେତିକି ମନରେ କୋହ ଦ୍ୱିଗୁଣ ହୋଇଉଠିଲା । ଏକେ ଅବଳା ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି, ସଂସାରର ଗତିବିଧି ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ; ତହିଁରେ ପୁଣି ବହୁତ ଯତ୍ନରେ ବର୍ଦ୍ଧିତା କୁଣ୍ଡର ସୁକୁମାର ଫୁଲଗଛ ପରି ସେମାନେ ଗୃହର ଚକ୍ଷୁଃସୀମା ଛଡ଼ା କେବେହେଲେ ବାହାରର ଦାରୁଣ ଘାତପ୍ରତିଘାତ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଏକେ ତ ପାଖରେ ଟଙ୍କା ବୋଲେଇ ପିଲାଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ, ତହିଁରେ ଯେଉଁ ଲୋକଟି କୋଠରି ମଧ୍ୟରେ ଅଛି, ତାହାର ନଥିବା ଅପେକ୍ଷା ଥିବାକୁ ସେମାନେ ଆହୁରି ଭୟାବହ ମନେ କରୁଛନ୍ତି । ନିଜର ଅବସ୍ଥା ଭଲ କରି ଟିକିଏ ଭାବିବାକୁ ବା ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ କଥାଭାଷା ହେବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ସେମାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କେବଳ ଅନ୍ଧକାର—ସୂଚୀଭେଦ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମନେ ହେଉଅଛି, ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଯମଦୂତସ୍ୱ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଦୈତ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ରଥରେ ବସାଇ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଅସୁର ରାଜ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଘେନି ଯାଉଅଛି ।

ଏମାନଙ୍କର ଏପରି ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଯୁବକଟି ଆଉ ବେଶୀ କ୍ଷଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ନାନା ଉପାୟରେ

ପ୍ରବୋଧ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା; କିନ୍ତୁ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ଏତିକି ହେଲା ଯେ, ସେମାନେ ତା କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି କ୍ରମେ ଅଧିକ ଅଧୀର ହୋଇଉଠିଲେ । ଯୁବକଟି ମଧ୍ୟ ନିରସ୍ତ ହୋଇ ନିଜର ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ବସିଲା ।

ତାର ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ସମୟରେ ଯୁବକ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଞ୍ଚିତ ଆଭାସ ପାଇଥିଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେବାର ଦେଖି ସେମାନଙ୍କ ଘର, କେଉଁଠାରେ ଥିଲେ, କେଉଁଠାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଅଧା ବଙ୍ଗଳା, ଅଧା ହିନ୍ଦି ଭାଷାରେ ନାନା ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନ କଲା ଏବଂ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଚାଳିତ ପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇଗଲେ; କିନ୍ତୁ ମନେ ମନେ ଯୁବକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେମାନେ ମନେକଲେ କୌଣସି ଦୁରଭିସନ୍ଧି ନ ଥିଲେ ଏ ଏତେ ପଚାରନ୍ତା କାହିଁକି ? ରେଲ-ଗାଡ଼ିରେ ଯେ ନାନା ରକମର ଅତ୍ୟାଚାର ହୁଏ, ଶୁଣାଶୁଣିରେ ସେମାନେ କିଛି ଜାଣିଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ରୁକ୍ଷ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ପୋଷା-କର ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେ କେବେ ମାୟା ମମତାର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଧାରା ବହିପାରେ ଏଇଟା ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣାର ଗୋଚର ନ ଥିଲା । ଫଳତଃ ମନର ସନ୍ଦେହଟିକୁ ସେମାନେ ବହୁ ଯତ୍ନରେ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯେଉଁସବୁ ଘଟଣା ବା ପ୍ରମାଣ ଏହାର ପୋଷକତା କଲା, ସେମାନେ ତାକୁ ଆଦରର ସହିତ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିନେଲେ ଏବଂ ବାକି ଯେ ସବୁ ଏହାର ବିରୋଧାଚରଣ କଲା ସେମାନେ ତାକୁ ମିଥ୍ୟାସାକ୍ଷ୍ୟ ବୋଲି ଇଜଲାସରୁ ବିଦାୟ ଦେଲେ ।

ଟିକିଏ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହେଲା ପରେ ପରିଣାମ କଣ ହେବ, ସେ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା ନ କରି ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ

ତାହା ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରଥମେ ସେମାନେ ନିଜର ଗହଣାପାତି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦେହରୁ କାଢ଼ି କାନିରେ ବାନ୍ଧିଲେ— ଏତେ ଅଳଙ୍କାର ଦେଖିଲେ କାଳେ ସେ ଲୋଭ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରିବ । ଯୁବକଟି ଏସବୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କାହାରିକୁ କିଛି ନ କହି ମନେ ମନେ ଟିକିଏ ନ ହସି ରହିପାରିଲା ନାହିଁ ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ଷ୍ଟେସନ ନିକଟରେ ଯୁବକଟି ଯାଇ ସେମାନଙ୍କର କଣ ଦରକାର, କଣ ଆଣିବାକୁ ହେବ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଶ୍ନ କରେ, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସବୁ କଥାରେ ନିରୁତ୍ତର । ମନେ ମନେ ଭାବନ୍ତି ଶାଠ୍ୟର ମୁଖ ସବୁବେଳେ ମଧୁର ।

ସେମାନଙ୍କ ଆଖିକି ନିଦ ଆସିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ଜଣକଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପକାଶେ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ତର ହେବାକୁ ସାହସ କଲେ ନାହିଁ, କେଜାଣି ଯଦି ଏଥି ମଧ୍ୟରେ କିଛି ବିପଦ ଘଟିଯାଏ ! ସେମାନଙ୍କର ଏପରି ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି ଯୁବକ ଟିକିଏ ଶୋଇବାର ଛଳନା କଲା, କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କ ଲାଗି ତା ଆଖିରେ ମଧ୍ୟ ନିଦ ନାହିଁ ।

ଆସାନସୋଲ ଜଙ୍କସନରେ ଗାଡ଼ି ପହଞ୍ଚିଲା । ଏଠାରୁ ଏ ଗାଡ଼ି ବଦଳାଇ ଅନ୍ୟ ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ଯୁବକ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟଗାଡ଼ିକୁ ଯିବାକୁ ଯେତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲା, ସେମାନେ ମାନିଲେ ନାହିଁ, କେଜାଣି ଏହା ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଚକ୍ରାନ୍ତ ଥାଏ । ଶେଷରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆରୋହୀମାନେ ଓହ୍ଲାଇବାର ଦେଖି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଓହ୍ଲାଇଲେ । ଯୁବକଟି କେତେକ କୁଲିଦ୍ୱାରା ଓ କେତେକ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କର ସବୁ ଜିନିଷ ଅନ୍ୟଗାଡ଼ିକୁ ବୁହାଇ ନେଇଗଲା ।

ପ୍ରଭାତ ହେବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଟିକିଏ ସାହସ ହେଲା ଏବଂ ଯୁବକ ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ କମିଗଲା । ଯୁବକ

ସେମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଳେ ପାଣି ଆଣିଦେବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଜଳଖିଆ ଇତ୍ୟାଦିର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଯାଚିତ ଭାବରେ କରୁଥାଏ—ଯେପରିକି ଏମାନେ ତାର କୌଣସି ଘନିଷ୍ଠ ଆତ୍ମୀୟ ।

ବୋଧହୁଏ ନିଜେ ହରି ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ଏତେ ଯତ୍ନ କରିଥାନ୍ତା କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ ! ଅଥଚ ପ୍ରତିକାର୍ଯ୍ୟ ଭଦ୍ରତା ଓ ଲୌକିକତାର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ରହି ଏପରି ଧୀର ବିନୀତ ଭାବରେ କରିଯାଉଥାଏ, ଯେପରିକି ଏମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ଗୋଟାଏ ବିଶେଷ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁନାହିଁ—ଏସବୁ ତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ସୀମା ଭିତରେ ।

ଏତେ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ସମ୍ମୁଖରେ ସେମାନଙ୍କର ମନର ସଂସ୍କାର ଆଉ ବେଶୀକ୍ଷଣ ତିଷ୍ଠି ପାରିଲା ନାହିଁ । କଠିନ ବରଫ ଯେପରି ଥରେ ଦ୍ରବ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଜଳ ପରି ତରଳ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେମାନେ ସେହିପରି ତା ଉପରେ ଥରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କଲା ଉତ୍ତାରୁ ତା ଆଡ଼କୁ କ୍ରମଶଃ ଆକୃଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ସେମାନେ ଏଣିକି ତାର ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କଥାରେ ମହତ୍ତ୍ୱର ସୂଚନା ଦେଖିପାରିଲେ । ଆହା ! ଏପରି ପର ଉପକାରୀ ଲୋକ ପୁଣି ସଂସାରରେ ଅଛନ୍ତି ? ଚିହ୍ନା ପରିଚୟ କିଛି ନାହିଁ, ଆମର ବିପତ୍ତି ଦେଖି ଏତେ ତରଳିଗଲା ଯେ ନିଜର ସୁଖ ସୁବିଧା ସବୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆମମାନଙ୍କ ପିଛା ବରାବର ଲାଗିଛି । ପ୍ରଭୁ ଏପରି ଲୋକଟାଏ ନ ଜୁଟାଇଥିଲେ ଆମର ଦଶା କଣ ହୋଇଥାନ୍ତା ? ଛି ଛି, ଏପରି ଲୋକକୁ ପୁଣି ଆମେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲୁଁ ? ଏଥିରେ ନିଶ୍ଚୟ ଆମର ପାପ ହୋଇଛି ।

ମାଳୀ କହିଲା, "ତମେ ଯାହା କହ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୋ ମନରେ କାହିଁକି ପ୍ରଥମରୁ ସନ୍ଦେହ ଟିକିଏ ନ ଥିଲା । ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଗଢ଼ଣ, ଏଡ଼େ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ହୁଅନ୍ତା ନା ?"

ହେମ ହସି ହସି କହିଲା, "ତମେ ତ କଣ ତା ରୂପରେ ଏକାବେଳେ ମଜ୍ଜି ଗଲଣି । ତେଣେ ତ ସବୁ ଠିକ୍‌ଠାକ୍ ସରିଲାଣି; ନ ହେଲେ ଅବା ଦେଖାଯାଇଥାନ୍ତା ! ଆଜି ନ ହେଲେ କଣ ! ଦେଖା ନାହିଁ କି ଶୁଣା ନାହିଁ; କୁଆଡ଼ୁ ଗୋଟାଏ ବର ଧରି ଆଣିବେ ଯେ ସେ କାଳଆବୁଆ ହେଉଛି ନା କଣ ହେଉଛି, କେଜାଣି ?"

ମାଳୀ "ଯା' ମ," କହିଦେଇ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ବସିଲା ।

ହେମ କହିଲା, "ମନକଥାଟା ଖୋଲିଦେଲି କି ନା, ସେଥିଲାଗି ହେଲା ମୋର ଦୋଷ ! ଆଜି ସେ ଲୋକଟିର ଆମ ସକାଶେ ଏତେ ଧାଁଆ ଧପଡ଼ ଲାଗିଛି କାହିଁକି ଜାଣିଛ ?"

ମାଳୀ ଟିକିଏ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲା, "ଯା' ମ, ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ମିଛିଟା ଲଗାଅନା ।"

ହେମ କହିଲା, "ମୁଁ କହିଦେବି ? କେବଳ ତମରି ଏହି ଚାନ୍ଦମୁହଁ ଖଣ୍ଡିକ ଲାଗି । ସୁନ୍ଦର ମୁହଁର ସବୁଠାରେ ଜୟ । ଜଞ୍ଜେଇଲା ଖଣ୍ଡା ତ ହାତରୁ ଖସିପଡ଼ିବ, ଏ ଅବା କେଉଁ ଛାର ? ନ ହେଲେ କଣ ଗରଜ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ ସେ ଆମ ପାଇଁ ଏତେ ମିହନତ କରନ୍ତା ? ମଝିରେ ଥାଇ ଲାଭଟା ଏଥିରେ ମୋର ଏକା ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ । 'କୁସୁମ ପରଶେ ପଟ ମସ୍ତକେ' ।"

ମାଳୀ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି କହିଲା, "ତମର କଣ ଭାତ ହଜମ ହେଉ ନାହିଁ କି ?"

ହେମ କହିଲା, "ହେଲାଣି ନାଁ, ଏହିକ୍ଷଣି କାନ୍ଦୁଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେବ ? ମନରେ ରାଗ ଥିଲେ ପେଟ କଥା ପଚାରୁଛ କିଏ ?"

ଖଡ଼ଗପୁରଠାରେ ଯୁବକ ସେମାନଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରୀ ଗୋବନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ଠିକଣାରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ବାଟର ଦୁର୍ଘଟଣା ଲେଖି ଖଣ୍ଡେ ଟେଲଗ୍ରାମ କରଦେଲା ଏବଂ ସେମାନେ ରାତ୍ର ୪ଟା ସମୟରେ କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିବା ସମ୍ବାଦ ମଧ୍ୟ ଦେଇଦେଲା ।

ହେମ ଓ ମାଳୀ ମନେ ମନେ ଭାବଲେ, ଆଉ କଛି ସମୟ ପରେ ତ ଆମେ ଗାଡ଼ରୁ ଓହ୍ଲାଇଯିବା । ଏ ଲୋକଟି ଆମ ସକାଶେ ଏତେ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କଲା, ଅଥଚ ଆମେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଛି ଜାଣିପାରଲେ ନାହିଁ । ଆମେ ଡରଲୁ ବୋଲ ଯେ ଆମର ଏତେ ଉପକାର କଲା, ତାକୁ କଥାରେ ହେଲେ ଟିକଏ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇବାକୁ କଣ ଆମର ଅଧିକାର ନାହିଁ ? ସେ ଯଦ କଟକରେ ଓହ୍ଲାଉଥାନ୍ତା ତାହେଲେ ଅବା ଅନ୍ୟ ବାହାବାହା ସବୁ ବୁଝି ଯାହା କଛି କରନ୍ତେ; କନ୍ତୁ ସେ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି, କେଉଁଠାରେ ଓହ୍ଲାଇବ, କଏ ଜାଣେ ? ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେ ତ ଅଜଣା, ଅଚହ୍ନା ଲୋକ, ତା ଆଗରେ ବା ଏତେ ଲଜ କାହିଁକ ? ଏହିପର ସାତପାଞ୍ଚ ଭାବ ହେମ ପ୍ରଥମରେ ସ୍ତ୍ରୀସୁଲଭ ସଙ୍କୋଚ ସତ୍ତ୍ୱେ, ଯେପର ଅବସ୍ଥାରେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଟିକଏ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇ ପରୋକ୍ଷରେ ତାକୁ ଶୁଣାଇ ଯୁବକର ପରଚୟ ଆଦ ପଚ୍ଚରଲା ।

ଯୁବକ ସଂକ୍ଷେପରେ ତାର ଏତକ ପରଚୟ ଦେଲା ଯେ ତାର ଘର ପଶ୍ଚିମରେ, ତାର ଭାଇ କଟକରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ସେ ତାହା ନକଟକୁ ଯାଉଅଛି । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଯଦ ଭାଇକର ବାକର ଖଣ୍ଡେ ବାଜଯାଏ, ସୁବଧା ଦେଖି ଥକଯିବ ।

ଯୁବକର କଥା ଶୁଣି ହେମ ଓ ମାଳୀ ସ୍ଥିର କଲେ, ଏ ଯେତେବେଳେ ଚାକର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଆସିଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଘରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହି ସେ ଯେପର କୌଣସିଠାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ

ପାଏ, ତାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ସେ ଆମର ଯେଉଁ ଉପକାର କରିଛି ଆମେ ଜୀବନରେ ତ କଦାପି ସେ ଋଣ ଶୁଝିପାରିବା ନାହିଁ । ତେବେ ଆମଦ୍ୱାରା ଯଦି ତାର କିଛି କିହିଲେ ଉପକାର ହୁଏ, ତେବେ ଆମ ମନ ଟିକିଏ ଉଶ୍ୱାସ ହେବ ।

ଏହିପରି ମନେ ମନେ ବିଗୃରି ସେମାନେ ଅତି ସାବଧାନରେ ତାର ନାମ, ଠିକଣା ଆଦି କଥା ଉଠାଇଲେ, ଯେପରିକି ସେମାନଙ୍କ ମନୋଭାବ ସେ କିଛି ଜାଣି ନ ପାରେ । ଉତ୍ତରରେ ଯୁବକ କହିଲା, "ମୁଁ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠାରେ ରହିବି, କଣ କରିବି କିଛି ଠିକ୍ ନାହିଁ । ଘରର ଠିକଣା ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଯଦି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମୁଁ ଟିକିଏ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ରହେ, ତେବେ ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ଜଣାଇପାରେ । ମୋ ଠିକଣା ଜାଣି ଅବା ଆପଣମାନଙ୍କର କଣ ହେବ ? କେବଳ ମୋର ନାମଟା ଜାଣି-ରଖନ୍ତୁ ଯେ 'ଲଛମନ ଜୀ' ।"

ଗାଡ଼ି ଆସି କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଯୁବକଟି କାହାର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଯେପରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ-ପଡ଼ିଲା । ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ପୂର୍ବରୁ ସବାରି ଇତ୍ୟାଦି ନେଇ ବଡ଼ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ସେଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ବ୍ୟସ୍ତଭାବରେ ଅନେକ କୋଠରି ଖୋଜାଖୋଜି କଲାପରେ ଯେତେବେଳେ ମାଳୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଦେଖିପାରିଲେ, ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଦେଇ ସେ ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ ।

ଗୋବିନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାମ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହିତ ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସିଥିଲା । ଗାଡ଼ିରୁ ସମସ୍ତେ ଓହ୍ଲାଇ ସାରିଲା ପରେ ହେମ ରାମଦ୍ୱାରା ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ଖବର ପଠାଇଲା ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ପଶ୍ଚିମା ଯୁବକଟି ଥିଲା, ସେ ବାଟରେ ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ

ଉପକାର କରିଅଛନ୍ତି; ଏପରି କି ସେ ପାଖରେ ନ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ କେହି ଦେଖିଥାନ୍ତେ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ !

ଏ କଥା ଶୁଣି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନବାବୁ ନିଜେ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯୁବକର ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ; କିନ୍ତୁ କୌଣସିଠାରେ ତାଙ୍କୁ ନ ପାଇ ନିରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ହେମ ଓ ମାଳତୀ କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ସେମାନେ ଆଉ ଥରେ ଗୋପନରେ ହେଲା ଚାକରଦ୍ୱାରା ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଅନେକ ଖୋଜାଖୋଜି କଲେ ଓ ଶେଷରେ ହତାଶ ହୋଇ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ମନରେ ଯାଇ ସବାରିରେ ବସିଲେ ।

ଆଜି ମାଳତୀର ବାହାଘର । ବଳରାମବାବୁଙ୍କ ଘର ନିକଟରେ ଲୋକାରଣ୍ୟ । ବାଦ୍ୟ କୋଳାହଳ ଓ ଜନତାର କଳରବରେ କାନ ଅତଡ଼ା ପଡ଼ିଯାଉଛି । ମଝିରେ ମଝିରେ ରମଣୀ କଣ୍ଠ ନିସୃତ ହୁଳହୁଳିର ଢେଉରେ ଗ୍ରାମସାରା ଉଚ୍ଛୁଳିପଡ଼ୁଛି । ସର୍ବୋପରି ମାଳତୀର ବ୍ୟାକୁଳ କ୍ରନ୍ଦନଧ୍ୱନି—ଘର ଭିତରଆଡ଼େ ବୁଲି ବୁଲି ସମସ୍ତଙ୍କ ଚରଣତଳେ ଲୋଟି ସେ ଯେପରି କୃପାଭିକ୍ଷା କରୁଛି ଏବଂ ତା' ସଙ୍ଗେ ମହୁରୀର କରୁଣ ମଧୁର ରାଗିଣୀ ମିଶି ମନକୁ ପଦେ ପଦେ ବିଚଳିତ କରିଦେଉଅଛି । ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଆର୍ଦ୍ର ଓ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖରେ ଗୋଟାଏ ବିଷାଦର ଛାୟା ପଡ଼ି-ଯାଇଅଛି । ବଳରାମବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ତ ଗୋଟାଏ ଘରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ଉଠିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ବଳରାମ ବାବୁ ଏଡ଼େ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଲୋକ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟ ଆଜି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ସେ ଲୁହାକୁ ଲୁହାକୁ ଲୁଗାକାନିରେ ଆଖି ପୋଛୁ ଅଛନ୍ତି । ଏତେ ବଡ଼

ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ, କଣ ହେଲା, କଣ ନ ହେଲା ସେ ଆଡ଼କୁ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । କେହି କିଛି ପଚାରିଲେ କେତେବେଳେ ପଦେ କଣ କହି ଦେଉଅଛନ୍ତି, ନ ହେଲେ କେବଳ ମୂକ ପରି ବସିଅଛନ୍ତି ।

କ୍ରମେ ବେଦିର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ଜୁଆ ଖେଳିବାପାଇଁ ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଘର ଭିତରକୁ ନେଇଗଲେ । ବରକୁ ଦେଖିବା ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଆସି ଯୁଟବାନ୍ଧି ଛିଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ହେମ ବରକୁ ଦେଖି ପ୍ରଥମେ ଥକାମରି ହୋଇ ଛିଡ଼ାହୋଇଗଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ନ ପାରି ପାଟିକରି ଉଠିଲା, "ହଇ ହେ ! ଏ ତ ଆମର ସେହି ଲଛମନ ଜୀ !" ହେମ କଥା ଶୁଣି ମାଳୀ ଓଢ଼ଣା ଭିତରୁ ଚମକି ଉଠିଲା । ସମସ୍ତେ ପରସ୍ପର ଆଡ଼କୁ କେବଳ ଅନାଅନି ହେଲେ । ହେମ ମଧ୍ୟ କିଛିକ୍ଷଣ ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲା । ବର ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡ଼ ଟେକେଇ ମୁଣ୍ଡ଼ ଟେକେଇ ହସି ମୁହଁକୁ ତଳକୁ ପୋତି ଦେବାରୁ ହେମ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ରହିଲା ନାହିଁ । ଯାହା ସହିତ ସେମାନେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଦିନ କାଳ ଏକ ରେଳ କାମରାରେ କଟାଇ ଆସିଛନ୍ତି, ତା' ବିଷୟରେ କଣ ଏତେ ଭ୍ରମ ହୋଇପାରେ ।

ପ୍ରଥମେ ବସ୍ତୁସ୍ଥିତା ନବର୍ତ୍ତି ଯିବାରୁ ହେମ ମନରେ ଟିକିଏ ଆନନ୍ଦ ହେଲା । ସେ ଏ ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ି ନ ପାରି କହିଲା, "ଏ ତ ଆଚ୍ଛା ଭଲ ଲୋକ ! ଗୁପ୍ତ ବେଶରେ ଭଦ୍ରଲୋକ ଘରର ବୋହୂ-ଝିଅଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ଶେଷରେ କ'ଣ ନା ଆସି ଅବରୁ-ଣୀପ୍ସୁ ରଜାପରି ବେଦିରେ ବସିଗଲେ । ମୁଁ ପରା ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହୁଛି, ଏ ବାହାଘର ଠିକ୍ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହା ଭିତରେ ଏତେ କୁଟ କପଟ ଥିଲା ବୋଲି କିଏ ଜାଣିଥିଲା ? ନ ହେଲେ ଜାଣିଶୁଣି କିଏ

ଗୋଟାଏ ପଶ୍ଚିମ ଚପଲଣି ସଙ୍ଗେ ଆମର ଏପରି ଝିଅକୁ ବିଭା ଦେଇଥାନ୍ତା ? ଯେଉଁ ଲୋକ ଘଡ଼ି ଘଡ଼ି ବହୁରୂପୀ ପରି ବେଶ ବଦଳେଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଠକାଏ, ତାଠେଇ ବା ବିଶ୍ୱାସ କଣ ? ପଶ୍ଚିମରୁ ଏତେ ବାଟ ଏଭଳି ଝିଅକର ପାଇବା ଲାଗି ଆସିଥିଲ ପରା ? ହଉ ତେବେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛୁ, ତମେ ଚିରକାଳ ଆମ ମାଳୀଙ୍କର କିଣାଝିକର ହୋଇଥାଅ ।"

ବର ଟିକିଏ ହସି ହସି କହିଲା, "କାହିଁକି ? ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଉନ୍ଦାଣୀଙ୍କଠଉଁ ତ ପରୁଆନା ଖଣ୍ଡି ମିଳିଲା ନାହିଁ । ନ ହେଲେ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ ତ ?"

ବର ମୁହଁରୁ କଥା ଶେଷ ନ ହେଉଣୁ କିଏ ଗୋଟିଏ ଆସି "ହେଇଟି ନିଅ ପରୁଆନା" କହି ବରର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ସୁମିଷ୍ଟ ବିଡ଼ଶପଳଆ ବିଧା ବସେଇଦେଲା ଏବଂ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହାସ୍ୟର କଲ୍ଲୋଳରେ ଘରଟି ଉଚ୍ଛୁଳିଉଠିଲା ।

ବିବାହକାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଯିବା ପରେ ହେମ ମାଳୀକୁ କହିଲା, "କଳିକାଳିଆ ଝିଅଙ୍କୁ ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ପରା ! ମୁଁ ସେ ହିନୁ ଜାଣେ ଯେ ଯୁବା ଭିତରେ ଗୋଟାଏ କିଛି ଗୁମର ଅଛି । ଆଖିରେ ଆଖିରେ ତମର ଏତେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଗଲା, ମୋତେ ଟିକିଏ ଜଣେଇଥିଲେ ମୁଁ କଣ ତମ ବରକୁ କୁଆଡ଼େ ନେଇ ପଳାଉଥିଲି ? ଦମୟନ୍ତୀ ପରି ତମେ କିପରି ତମର ଛଦ୍ମବେଶୀ ନଳକୁ ବରଣ କରିନେଲ, ମୋତେ ପରା ସେଇଟା ଆଚମ୍ବିତ ଲାଗୁଛି ।"

କଥାଟା ଘରଆଡ଼େ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯିବା ପରେ ବିନୋଦ ଆସି ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରକୁ କହିଲା, "କହୋ ଲଛମନଜୀ ! ଏଇଥିଲାଗି ପରରେ

ଏତେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଢେଉ ଖେଳଯାଉଥିଲା ନା ? କାହାରିକୁ ପଶ୍ର ଧର୍ବହୁଆଁ ଦେଉ ନ ଥିଲ, ଶେଷରେ କଣ ନା ନଜେ ଯାଇ ଲୁନ-ଚାନ ହୋଇ ଫାଶରେ ବେକଟି ଗଳାଇଦେଲ ? ମୁଁ ଜାଣେ ସେ ସ୍ରୋତରେ ଦମ୍ଭ ଅଭିମାନ ତୃଣ ପର କୁଆଡ଼େ ଭସିଯିବ । ଭାଗୀରଥୀ ତରଙ୍ଗରେ କେତେ ଐରାବତ ଭସିଯାଇଛନ୍ତି, ଦର୍ଶନ-ବଜ୍ଞାନର ବାଲବନ୍ଧ କ ସେଠାରେ ସମ୍ଭଳା ପଡ଼େ ?"

(ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର କହିଲ, "ଭାଇ, ମୋର ଏଥିରେ କଣ ଅଛି ? ବଧିର ନବନ୍ଧ ନକଟରେ ମନୁଷ୍ୟ କ ସ୍ଥର !")

ଦଶହରା ଭେଟି

[ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର ରାୟ]

ଆଶ୍ୱିନର ନରମ ସକାଳ ।

ନମ୍ର ସବୁଜ ଘାସର ଗାଲିଚା ଉପରେ ସୁନା ସୋରିଷିଆ ଖରାର ଖେଳ; ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଈଗଲ ପକ୍ଷୀର ପକ୍ଷଚ୍ଛାୟା ଭଳି ଅଶୀଣ ଖରା ଉପରେ ଈଶାନ ବାୟୁ ବହମାନ ମେଘଖଣ୍ଡର ସାମୟିକ ସନ୍ତରଣ, ସ୍ୱଚ୍ଛ ଆକାଶ ଓ ଶ୍ୟାମ ଧରଣୀ ଭିତରେ ଅଭିନ୍ନ ଶାନ୍ତ ଭାବରେ ସତନ୍ତ୍ର ଆବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ଏକ ମହା ବିଜନତା, ଯାହାର ଏକ କ୍ଷୀଣ ଧାର ସୁନନ୍ଦାକୁ ବହିର୍ଜଗତଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରାଇ କରିଅଛି କେଉଁ ରାଜପୁରୀ ଅଲଅଲ ଦେଶମା······ମଉଁମା··· ମଉଁନାବତୀ ।

ସୁନନ୍ଦା ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ।

ମୋର ଅପକ୍ୱ ବୟସରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ବିବାହ ହୋଇଯାଇଛି । ତେଣୁ ଉପଯାଚିତ ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଯାହା କିଛି ଭିକ୍ଷା ମୁଁ ଗୃହେଁ—ଧର୍ମର ସନ୍ତାନ ସେ—ତାହା ମୋର ଶୂନ୍ୟ ଥାଳରେ ସେ ଅଜାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ସେଇ ଅଜାଡ଼ିବାରେ ଯେଉଁ ତିଳ ପ୍ରାୟ 'ଅହଂ' ଲୁଚି ରହିଥାଏ, ତାହା ମୁଁ ଶୁଷ୍କ ମୁଖରେ ମରଣ ଅବଧି ସହି ନେଇପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପାରେ ନା, କାରଣ ମୁଁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ।

ସୁନନ୍ଦା କାବ୍ୟ କବିତାରେ ପ୍ରେୟସୀ । ମୁଁ ଖାଣ୍ଟି ବାସ୍ତବବାଦୀ । ମୋ ଆଗରେ ମୃତ୍ୟୁ—ମୃତ୍ୟୁ, ଜୀବନ—ଜୀବନ; ମରଣ ଭିତରେ ମୁଁ ଅମୃତ ହସ୍ତାର ଇଙ୍ଗିତ ଦେଖେନି କି ଜନ୍ମ ବା ସୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ ଚୁଏନି ଆତ୍ମହତ୍ୟା ।

ଆଜ ଯେଉଁ ଅଶିଣ ସକାଳ କଥା ମୁଁ କହୁଛି, ଠିକ୍ ସେହି ସକାଳ କୋଡ଼ିଏ ବରଷ ତଳେ ସୁନନ୍ଦାର ଶ୍ରୀ ଉପରେ ସଙ୍ଗୀତ ଢ଼ାଳିଥିଲି । ସେହି ସଙ୍ଗୀତ' ଆଜ ବି ମୋର ପ୍ରାଣକୁ ମଧୁଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଉଥଲ କରେ, ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ହାସଦୀପ୍ତ ତୃପ୍ତ ମୁଖ ଉପରେ ନେତ୍ରପାତ କରେ । ଏତେ ରୂପ ! ସେ ରୂପରେ ପୁଣି ଏତେ ତନ୍ଦ୍ରା ! ଏତେ ସ୍ୱପ୍ନ ! ଏତେ ବୁଭୁକ୍ଷା !

ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଜାଣନ୍ତି, ଏଇ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ସୁନନ୍ଦା ପାଇଁ ମୁଁ କଅଣ ବା ନ କରିଛି,ନ କରିବି ! କବିତା ସେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଆଣି ଦେଇଛି ସୁନେଲି ରଙ୍ଗର ମରକକୋ ଚମଡ଼ା ବନ୍ଧା ଓମର ଖୈୟାମର ସୁରା ଓ ସାକୀର କବିତା ବହି । ସେ ବହି ସୁନନ୍ଦା ପଢ଼ନ୍ତି । ମଦର ସ୍ରାବ ଝରିପଡ଼େ ତାଙ୍କର ଓଲମ୍ବ ହଓଟି ଆଖିପତାରୁ । କାଚନଳି ଭଳି ସ୍ୱଚ୍ଛ କଣ୍ଠ ଦେଶରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ନୀଳ ଶିରା ଉତ୍ତେଜନାର ଉତ୍ତାପରେ ଲେଲିହାନ ବର୍ତ୍ତି ଧରେ । ତା ହିଁ ମୁଁ ଧୀର ଚକ୍ଷୁରେ ଉପଭୋଗ କରେ । ସେ ଛବି ଭଲ ପାଆନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ଗ୍ରୀସୀୟ ଆର୍ଟର ଚିରନ୍ତନ କଳାକୁଞ୍ଜରୁ ତୋଳି ଆଣିଛି ରୂପବନ୍ତୀ, ଭିନସ୍‌ର ଉଲଗ୍ନ ଛବି; ଟାଙ୍ଗି ଦେଇଛି ବି ତାଙ୍କର ଶୋଇବା ଘରର କାନ୍ଥରେ । ନାରୀ ସେ; କିନ୍ତୁ ହିନେ ହେଲେ ତ ଏଇ ରୂପସୀ ଗ୍ରୀସୀୟ ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତିର ଅନାବୃତ ରୂପ-କାନ୍ତିକୁ ଦେଖି ଶିହରି ଉଠି ନାହାନ୍ତି ? ସେ ଫୁଲ ଭଲ ପାନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ମାଳୀକୁ ମୁଁ ହୁକୁମ ଦେଇଥାଏ ପ୍ରତି ଋତୁରେ ପ୍ରକୃତି

ଯେଉଁ ଫୁଲର ସମ୍ଭାର ନେଇ ମୋର ବଗିଚାରେ ପସରା ମେଲାଏ, ତାହା ଯେପରି ସୁନନ୍ଦାର ଟେବୁଲ ଉପରେ ତାଜା ଆଉ ଜୀଅନ୍ତା ଭାବରେ ରହି ପାରିବ । ତେଣୁ କୃଷ୍ଣଚୂଡ଼ା, ଗୋଲାପ, ରକ୍ତ କରବୀ, ଥରେ ଥରେ ସୁନନ୍ଦାର ଗଭାରେ ମଣ୍ଡିଣି ହୋଇଥିବାର ମୁଁ ଦେଖେ । ମୁଁ ଦିଏ, ଦେଇଛି, ଦେଇ ବି ଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ସେ କଅଣ ଦେଇ ଶିଖି ନାହାନ୍ତି ? ସେ କାହିଁକି ଦେବେ ? ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସେ ଅପୂର୍ଣ୍ଣର କଥା ଭାବିବ କାହିଁକି ?

ଏ ବ୍ୟବଧାନକୁ ଦଳିଦେବା ପାଇଁ ଆମ ଜୀବନରେ କୌଣସି ଆଶ୍ରୟ ନ ଥିଲା । ସୁନନ୍ଦାର ଆଶ୍ରୟ, କାବ୍ୟ କବିତା, ଛବି, ବନ୍ଧୁସଙ୍ଗ, ଫୁର୍ତ୍ତି—ଆଉ ମୋର ଆଶ୍ରୟ ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନରେ ଯାହା ହୋଇଥାଏ—କେବଳ ଭାବନା···ମରୁର ସୀମାହୀନ ସୀମା ଭଳି ଅସୀମ ଭାବନା ।

ସେଦିନ ବିଜୟା ଦଶମୀର ପ୍ରଭାତ, ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଖର ପ୍ରଭାତ; ସୁନନ୍ଦା ସକାଳୁ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୋଇ ତାଙ୍କର କୋଠରୀଟି ସଜାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଗତ ରାତିର ଅଳସ ଭାବ ଧୀରେ କଟି-ଯାଇଛି ତାଙ୍କର ଆଖିପତାରୁ । ଶରତର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କିରଣରେ ଗବାକ୍ଷ ପଥ ହୋଇଛି ରଞ୍ଜିତ ।

ଗୃହ ସଜ୍ଜା ସରିଛି । ମୁଁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ ବସି ରହିଛି କାଉଚ୍ ଉପରେ । ଦୂରରେ ଦଶଭୁଜା ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ନହବତ୍‌ର ତାନ ତରଙ୍ଗାୟିତ ହୋଇ ବହିଆସୁଛି ଧୀରେ···ଅତି ଧୀରେ ।

ସୁନନ୍ଦା ସାବୁନରେ ହାତ ଧୋଇ ଧୋଇ କହିଲେ, "ଏଇ ଯାଃ ଭୁଲିଗଲି, ତୁମ ରୁମ୍‌ଟାରେ ଟିକିଏ ହାତ ମାରି ଆଣିପାରିଲି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଯେଉଁ ଛବିଗୁଡ଼ାକ ଟାଙ୍ଗିଛ ! ଉଃ କି ଭୟଙ୍କର ! ମତେ ବଡ଼ ଭୟ ଲାଗେ । କି ଯେ Taste !"

ନହବତ୍‌ର ସ୍ୱରରେ ମୋର ପ୍ରାଣ ଯେପରି ବଜଙ୍କୃତ ହୋଇ-ଯାଇଥିଲା, ସୁନନ୍ଦାର କଥାରେ ମୋର ଅଭିନବେଶ ଭାଙ୍ଗିଗଲା, କହିଲି –

ସୁନ, ମୁଁ ନିଜେ ଯେତେବେଳେ ତୁମର ରୁଚିକର ହୋଇ-ପାରୁନି, ମୋର ରୁମ୍, ମୋର ଛବି, ମୋର ଚେଷ୍ଟା କିପରି ବା ତୁମର ପ୍ରିୟ ହେବ ?

‘ଏଇ ରାଗିଲ ବୋଧହୁଏ’ କହି ସୁନନ୍ଦା ତାଙ୍କର କେତକୀ ଭ୍ରୂ ନଚାଇ ମୋ ଆଡ଼େ ହାଣିଲେ କଟାକ୍ଷ ।

“ନାଁ ମୁଁ ରାଗି ନାହିଁ । ଯଦି ପାର ମହାତ୍ମାଙ୍କର ସେଇ ଚୀଇନା କ୍ଲେ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ପେଟ୍ରୋଲ ଦେଇ ସଫାକରି ରଖ । ଚାକରକୁ କହିଲେ ଘରଟା ପରିଷ୍କାର କରିଦେବ । ଆଚ୍ଛା, କେଉଁ ଛବିଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର ବୋଲି କହୁଛ ସୁନ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳମଣିଙ୍କର ? ବିଶ୍ୱରେ ଯେଉଁ ଗୋଟାଏ ବୋଲି ଲୋକ ହୃଦୟ ଫଟାଇ କନ୍ଦିବାକୁ କାନ୍ଦି ପାରିଥିଲେ ? ଗୌତମଙ୍କର ? ମାୟାମୁକ୍ତ ହୋଇ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଯାତ୍ରା ? ଯାହାଙ୍କର ଅମୃତବାଣୀ ଶତ ସନ୍ତପ୍ତ ପ୍ରାଣରେ ଜରା ଓ ମୃତ୍ୟୁର ଭୟ ଦୂର କରୁଛି ? ଦୀନବନ୍ଧୁ ? ସାହେବ ହେଲେ ବି ଯେ ମହାଭାରତୀୟ ଅଟନ୍ତି ? ପାରନେଲ ? ଭିଏଜନ୍ ମେରୀ ? ନିଉଟନ୍? ଶିବାଜୀ ? ଫ୍ଲୋରେନ୍‌ସ ନାଇଟିଙ୍ଗେଲ ? କାହାକୁ ଭୟ କରୁଛ ?”

ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଏଇସବୁ ଛବି ମୋର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଅଳଂକୃତ କରୁଛି । ସୁନନ୍ଦା ଦେଖିଛନ୍ତି, ଜାଣିଛନ୍ତି—ତଥାପି ତାଙ୍କର ଭୟ ? ପୁଣି ପଚାରିଲି—‘କେଉଁ ଛବିଗୁଡ଼ାକ ଭୟର କାରଣ, ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ଦୂର କରିଦେବି ? ତୁମର ପରିତୃପ୍ତି ପାଇଁ ମୋର ଏତେ ଦିନର ଦାନ-ବୃକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କାଠ ମୁଁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପାରିବିନି ।’

'ନା ଗୋ, ମେ ସବୁ ଛବି କଥା ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆଠଦିନ ତଳେ ଯେଉଁ ସବୁ ଛବି ଖବର କାଗଜରୁ କାଟି ବଡ଼ବଡ଼ ପେଷ୍ଟବୋର୍ଡ଼ ଲଗାଇ ରଖିଛ, ମେ କଣ ସବୁ ସତ୍ୟ ?'

କାବ୍ୟକବିତାମୋଦୀ ମୋର ନିଜ ଅଙ୍କଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏଇ ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ାକ ଅଳୀକ ବୋଲି ଭାବୁଛନ୍ତି ! କହିଲି 'ସାବୁନ ହାତରେ ସୁଖି ଗଲାଣି, ଧୋଇ ଆସ ।' 'ହଁ, ମନେ ପଡ଼ିଲା; ଆଜି ମେ ଦଶହରା । ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନା, ଆନନ୍ଦ—ତୁମକୁ କିଛି ଉପହାର ଦେବା । ଦେବି, କିନ୍ତୁ କଅଣ ଦେବି ?'

ସୁନନ୍ଦା ଅଭିମାନିନୀ । ଏଇ କଥାଟା ମେ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଠେଇବେ ବୋଲି "ତୁମ ତୁମ୍ଭଟାରେ ହାତ ଦେଇପାରିଲି ନାହିଁ" ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ କଥାର ସ୍ରୋତ ଧରିଲା ଭିନ୍ନ ଆକାର ।

ସୁନନ୍ଦା ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ କହିଲେ—"କାହିଁକି ମନେପଡ଼ିବ ? ଏ ବର୍ଷ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ରେଡ଼ିଓ, ଗୋଟିଏ ସେଟ୍ ଇଭିନିଂ ଇନ୍ ପ୍ୟାରିସ୍, ଆଉ ମୋ ପାଇଁ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଦାମିକିଆ ଶାଢ଼ୀ । ତା'ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନିଶ୍ଚୟ । ସେଥିପାଇଁ ଲେମନ୍ସ୍କ୍ୱାଶ ଦୁଇ ବୋତଲ, ଟର୍କି ଦୁଇଟା, ବାଦାମ, ପେସ୍ତା, ଅଙ୍ଗୁର ସବୁଥିରୁ ଦୁଇ ଦୁଇ ସେର, ଆଉ—'

'ଥାଉ ସୁନ । ଆଚ୍ଛା, କେଉଁମାନେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହେବେ ?'

ସୁନ ହସି ହସି ଆରମ୍ଭ କଲେ – ପ୍ରେମରାଜବାବୁଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା. ସେ ନୂଆ ସବ୍‌ଜଜ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଶୁଦ୍ଧମା, ମୋର ପିଲାଦିନର ସାଥୀ । ଆଉ ପୁପୁ ମିନା ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁଅ ଝିଅ । ତା'ପରେ ବଙ୍କିମବାବୁ ପ୍ଲିଡ଼ର । ଜୋସେଫ ରାଉତ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଇଭା ରାଉତ । ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ଶିହ୍ନ, ସେମାନେ ତୁମର ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ-ସଭାରେ ତୁମର ବକ୍ତୃତା ଅବିକଳ ନକଲ

କରି ତାଙ୍କ କାଗଜରେ ଛପେଇଥିଲେ । ଚରଣଙ୍କଙ୍କର ବାବୁ ଯଦିଓ ଅବିବାହିତ—'

ଏତିକିବେଳେ 'ମାଆ, ଦୁଃଖିଆ ମାଆ ଦୁଆରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି, ତା ପୁଅକୁ ଦୁଧ ଖୁଆଇବ, ଟିକିଏ ଚିନି ମାଗୁଛି' କହି ଚାକର ରମୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଆଦେଶ ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଲା । କଥା କହିଲା ବେଳେ ସୁନନ୍ଦାକୁ କିଏ ବାଧା ଦେଲେ ସେ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଦେଶ ମିଳିଗଲା 'ନା, ଚିନି ନାହିଁ ।' ମୁଁ ପଚାରିଲି - 'ରମୁ , ତାର ପିଲାଟି କେତେ ?'—ରମୁ ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଟିକିଏ ମାଆଙ୍କୁ ଅନେଇ କହିଲା—'ଏଇ ମାସକର ହେବ । ବଡ଼ ଦୁଃଖ ବାବୁ ତାର, ଦୁଧ ଟିକିଏ ମିଳେ ନାହିଁ ସେ ଖାଲି ପାଣିରେ ଚିନି ଦେଇ ସେ କଅଁଳା ଛୁଆଟିକୁ ହାପୁଡ଼େଇ ଦିଏ । ଆପଣ ଥିଲେ ବୋଲି ଲାଜ ମାଡ଼ିଲା ତାକୁ, ସେଥିପାଇଁ ମିଛରେ କହିଲା ଦୁଧ । ମୁଁ ଜାଣେ ଛୁଆଟା ଖାଲି ପାଣି ପିଏ ।'

କାଉଚ ଉପରୁ ମୁଁ ଉଠି ଛିଡ଼ାହେଲି । ଦୁର୍ଗାମଣ୍ଡପ ଉପରୁ ନହବତ୍‌ର ଧ୍ୱନି ଭାସିଆସୁଥାଏ । କହିଲି 'ରମୁ , ସେରେ ଚିନି ତାକୁ ଦେ । ଆଉ ତାକୁ କହ, ତାର ପିଲା ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେବାଯାଏ ନିତି ସକାଳେ ଆସି ସେରେ ଗାଈ ଦୁଧ ଘରୁ ନେଇ ଯାଉଥିବ । କ'ଣ କହୁଛ ସୁନନ୍ଦା ? ପିଲାଟା ବଞ୍ଚିଯାଉ । ସୁନନ୍ଦା କିଛି କହିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ କହି ଚାଲିଲି—'ହଁ, ସବୁ କଣାହେବ, ନିମନ୍ତ୍ରଣ ବି କରାଯିବ, କିନ୍ତୁ ଜିନିଷ ସବୁ କିଣିବାକୁ ତୁମକୁ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ହେବ ବଜାରକୁ । ମାଇପିଙ୍କ ପସନ୍ଦ ଆଗରେ ଆମ ପସନ୍ଦ କଣ ପାସଙ୍ଗରେ ପଡ଼େ ? ଶୀଘ୍ର ତିଆରି ହୋଇଯାଅ । ଆଉ ରମୁ, ତୁ ଡ୍ରାଇଭରକୁ କହ ମଟରଟା ଗ୍ୟାରେଜରେ ରଖି ସେ ଘରକୁ ଯାଉ । ତାର ତ ପିଲାପିଲି ଅଛନ୍ତି । ଆଜି ସେ ଦଶହରା !'

'କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେ ବଜାର ପିଲା କୋଳ କରିଲ ?' ସୁନନ୍ଦା ବ୍ୟଥିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏତକ କହି ମୁହଁ ଫେରାଇ ରହିଲେ ।

ମୁଁ ଆସ୍ତେ କହିଲି--'ଆଜିଠୁଁ ସେ ଭୁଲଦ୍ରୂଆଖୁଣୀ ନ ହେଲେ କ୍ଷତି କଅଣ ? ତୁମେ ପାଦରେ ପିବ ଦେଖିବ, ବୁଝିବ । ଏଥିରେ ତୁମର ଇଞ୍ଜିନିୟର ସ୍ୱାମୀ ଲାଜ ପାଇବେ ନାହିଁ । ତୁମର ଭୟ କଅଣ ?'

•

ସହରର ଛକ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ଜନସମାଗମ ବେଶୀ ହୋଇ ଶାରଦୀୟ ପୂଜାର ସମ୍ଭାର ନଗରର ବୁକୁ ଉପରେ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଶୋଭା ରଚନା କରିଛି । କାହାର ଯେପରି 'ଅବକାଶ ନାହିଁ, ନାହିଁ ଅବସର କିମ୍ବା ଅବସାଦ । ସୁନନ୍ଦାଙ୍କୁ ମୋର ପାଖେ ପାଖେ ଚଳେଇ ମୁଁ ଯାଇଛି ତାଙ୍କ ଲାଗି ପୂଜାର ଉପହାର କିଣିଦେବା ପାଇଁ ।

ହଠାତ୍ କାହିଁକି ସୁନନ୍ଦା ମୋର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରାଇ କହିଲେ—'ଇଃ,···ଇଲେ କେଡ଼େ ଅସନା ପିଲାଟାଏ ମ ?' ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ଆଉ କଣ ଭାବୁଥିଲି । ହିଲ୍ଲୁ ହିଲ୍ଲୁ କହିଲି— 'କେଉଁ ପିଲା ?'

'ମାଗନ୍ତାଟାଏ, ଦେଖ ମ ଦେଖ ମ···କୁକୁର ବାନ୍ତିଗୁଡ଼ାକ ଇମିତି ଗୋଟି ପକାଉଛି । ଇହି, ଇଲେ, ମାଆ ଲେ, ଥୂଃ ଥୂଃ, ମାଆ କି ତାର କଣ ଗାତ ଚୁଲି ହେବ, ଛାଡ଼ିଦେଇ ତାକୁ ଅନେଇଛି ଖାଲି ବାଲୁ ବାଲୁ କରି ! ଇହି···ଗୁଲ ଗୁଲ ମ, ମୋ ମୁଣ୍ଡ କଅଣ ହୋଇଯାଉଛି—ଗୁଲ···।'

ସୁନନ୍ଦାର ବିସ୍ଫାରିତ ନେତ୍ରର ଦୃଷ୍ଟି ଯେଉଁଆଡ଼େ ତାକୁ ଅଭିଭୂତ କରି ଘୃଣା ଭଳି ଛିଡ଼ା କରେଇଛି ସେଇଆଡ଼େ ମୁଁ ଚାହିଁ

ଦେଖିଲି, ଯାହା ଙ୍କ ମଣିଷ କେବେ ସଜ୍ଞାନରେ ଦେଖିଲେ କମ୍ପି ଉଠିବ !

ଅନ୍ଦାଜ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ମଣିଷ ପିଲା । ମୁଣ୍ଡଟା ହାଣ୍ଡି ଭଳି, ଉଦରଟା ଫୁଲିଛି ଅସମ୍ଭବ ଭାବରେ; ଆଖି ନାହିଁ, କେବଳ ଗାଡ଼ ଦୁଇଟା; ଗୋଟାଏ ଧାରେ ପିମ୍ପୁଡି ସେ ଗାଡ଼ ଦ'ଟା ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆଗେଇଛନ୍ତି । ହାତ ଗୋଡ଼ ଚାରିଟା ଚାରିଖଣ୍ଡ କାଉଁରିଆ କାଠି । ହାଡ଼ ତଳକୁ ଚିପି ହୋଇଯାଇଛି ଚମ । ହନୁହାଡ଼ ଦୁଇଟା ମୁଣ୍ଡ ଖପୁରିରୁ ଅଠଅଙ୍ଗୁଳି ଖଣ୍ଡେ ବାହାରିଆସିଛି । କୁକୁରଟାର ସଦ୍ୟ ବାନ୍ତିରୁ ଯେଉଁ କ୍ଷୀଣ ବାଷ୍ପ ବାହାରୁଛି, ଶୁଙ୍ଘି ହତଭାଗା ବାଆଁ ହାତ ପାପୁଲିରେ ପୋଷେ ବାନ୍ତି ଧରି ଡାହାଣ ହାତର ଖଣ୍ଡକାଭଳି ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ସେଇ ବାନ୍ତି ଭିତରୁ ଅଧପଚ୍ଚ ତଣ୍ଡୁଳ କେଇଟା ପାଟିକୁ ପକାଇ ଦେଉଛି ଟପ୍···ଟପ୍ । ତାର ବୁଭୁକ୍ଷା ଯେପରି ଅପ୍ରତିହତ ···ବଗଟ । ତା ପରେ ପରେ ଦେଖିଲି ଟୋକାଟା ଭାତଦାନା ବାନ୍ତି ଭିତରୁ ଆଉ ଘାଣ୍ଟି ନ ପାରି ପୋଷକଯାକ କୁକୁରବାନ୍ତି ଗିଳି-ଦେଲା ପାପୁଲି ଠେଲି !!

ଛାତିଟା ମୋର ଧଡ଼ାକ୍କିନା ହୋଇ ସ୍ପନ୍ଦନହୀନ ହୋଇଗଲା । ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳିନେଇ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅନେଇଲି, ସେ ନାକରେ ପଣତ ଦେଇ ଥୂ ଥୂ କରୁଛନ୍ତି । ହତଭାଗାର ମାଆ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲି, ଏକ ହୃଦୟବିଦାରକ ଦୃଶ୍ୟ । ନର୍ଦ୍ଦମା ଉପରେ ଭାସମାନ ଖଲିଖଣ୍ଡେ । ପଡ଼ି ଉଠି ଦଉଡ଼ି ଅଭାଗୀ ସେ ଖଲିଖଣ୍ଡି ଛାଣିଆଣିଲା ପୂତିଗନ୍ଧମୟ ନର୍ଦ୍ଦମାରୁ । ବୋଧହୁଏ ସେ ଆଶା କରିଥିଲା, ବହୁତ ଭରସା ରଖି-ଥିଲା ଭାଗ୍ୟ ଉପରେ । ଲୋଭୀ ତସ୍କର ଭଳି ଖଲିଟାକୁ ସାଉଁଟି ଆଣି ମେଲେଇ ଦେଖେ ତ ସବୁ ଶୂନ୍ୟ । ତାର ଆଖି ଆଗରେ ଘନ ଅନ୍ଧାର—ଯେପରି ଶତ ସହସ୍ର ଭୂମଣ୍ଡଳ ସେଇ ମହାଶୂନ୍ୟର

ମହାଗ୍ରାସ ଭିତରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଇଁଛନ୍ତି । ଧାଇଁ ଆସିଲା ସେ ରାକ୍ଷସୀ ପରି, ଗୋଟିଏ ନିର୍ଘାତ ନାତରେ 'ମର ବାଡ଼ପଡ଼ା' କହି ପିଲାଟାକୁ ତଳେ ପକାଇ ଦେଲା, ଆଉ ପରକ୍ଷଣରେ ହତଭାଗିନୀ ଶୋଷିଦେଇଗଲା କୁକୁରର କ୍ଲେଦମିଶା ପଚ୍ଚ ଲାଳ···ବାନ୍ତି ! !

ଡ଼ାକିଲି—'ଶୁଣୁଛ ?'

'ଏଁ ।'

'ରେଡ଼ିଓ ଦୋକାନ ଆଉ ଦୂରକୁ ଟିକିଏ ଅଛି ।'

'ରେଡ଼ିଓ ?'

'ହୁଁ ।'

'ଯିବା ଚାଲ !'

ସହରର ରାଜପଥ ଛାଡ଼ି ଗଳି ଭିତରେ ପଶିଥିଲୁ ମୁଁ ଓ ସୁନନ୍ଦା । ସୁନନ୍ଦାର ପଥଚଲା ଅଭ୍ୟାସ ନାହିଁ । ତାକୁ ବାଧିଲାଣି । ହଠାତ୍ ଶୁଣିଲି କିଏ କହୁଛି—ଦୁଇ ମାସର ପିଲା, ମାସେ ହେଲା କ୍ଷୀର ମୁହଁ ଦେଖିନି । ମାଆ ଡାକୁଣି ଯାହା ପେଜ ମଦେ ତାକୁ ପିଆଇଦେଲା, ପିଲାଟା ତା ଆଖି କାନ ଖୋଷି ମାଆ କୋଳରେ ସେଇଠି ଢଳିପଡ଼ିଲା, ହା ଭଗବାନ ! ଆହା !

ମୁଁ ଆଗେଇ ଚାଲିଲି—

ସୁନନ୍ଦା ମୋର ହାତ ଧରି କହିଲେ, 'କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ?'

'କାହିଁକି ଶାଢ଼ୀ, ରେଡ଼ିଓ, ତାପରେ ଅଙ୍ଗୁରି ପେଣ୍ଟା, ଏସବୁ ?'

'ନା ଥାଉ'—ଦେଖିଲି ସୁନନ୍ଦାର ଆଖି ଛଳ ଛଳ, କପାଳରେ ଝାଳ ।

—'ରାମ ନାମ ସତ୍ୟ···ରାମ ନାମ···'

'ହଁ' କହି ସୁନନ୍ଦା ଚିତ୍କାର କରିଉଠିଲେ । ମୁଁ ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଚଳନ୍ତା ଟାକ୍‌ସି ଅଟକାଇ ସୁନନ୍ଦାର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାଙ୍କୁ ବସାଇ ଡ୍ରାଇଭରକୁ କହିଲି, 'ଚାଲ ବଙ୍ଗଳାକୁ ।'

ଠିକ୍ ସେତିକବେଳେ ନିଖିଳ ଶବ ସତ୍କାର ସମିତିର ଜଣେ ସେବକ ମତେ ନମସ୍କାର କରି ମଟର ପାଖେ ଛିଡ଼ାହେଲେ । କାନ୍ଧ ଉପରେ ସମିତିର ହୁଣ୍ଡା ।

'ସାର୍, ବୁଢ଼ା ଆଠ ଦିନ ଭୋକରେ ଏଇକ୍ଷଣି ଟଳିପଡ଼ିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ପିଲା ମଣିଷ ମାଇପି ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଦଶ ପନ୍ଦର ଉଠେଇ-ନେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ବଦାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଖରୁ ଏ ସମିତି କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କରେ । ଦେବେ ସାର୍ କିଛି ?'

ସୁନନ୍ଦାର ବେଗରୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଦେଲି କୋଡ଼ିଏଟି ଟଙ୍କା । ଆଖିର ପାଣିରେ ତାଙ୍କର ଆଖି ଦୁଇଟି ସେତେବେଳକୁ ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଏଭଳି ଭାବପ୍ରବଣ ମାଆଙ୍କୁ ଦେଖି ସେବକଟି ବୋଧହୁଏ ସଙ୍କୁଚିତ ନ ହୋଇ କହିଲା—

"ମାଆ, ଏ ଜାତି ଅଭିଶପ୍ତ । କେବେ ଶୁଣିଛନ୍ତି ନ ଖାଇ ଭୋକ ଉପାସରେ କେଉଁ ଜାତି ମରିଛି ? ମଫସଲର କାହାଣୀ ନ ଶୁଣିବା ହିଁ ଭଲ । ପଟାଳି ପରେ ପଟାଳି, କେବଳ ଅନାହାର ନୁହେଁ, ମହାମାରୀ, ମାଲେରିଆ । ଅଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ପିଣ୍ଡ ରହିବ ତ ମାଆ ? ମୁଁ ଯାଏଁ, ଧନ୍ୟବାଦ···ରାମ ନାମ ସତ୍ୟ ହେ'···

ଲୋକଟି ଚାଲିଗଲା । ମୁଁ ଚାହିଁଛି, ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ କୋକେଇରେ ସେ କାନ୍ଧ ଦେଇଦେଲା ।

'ସୁନନ୍ଦା—' ମୁଁ ଡାକିଲି । ମୋର ଆର୍ଦ୍ର କଣ୍ଠରେ ବୋଧ-ହୁଏ ଡାକଟା ଭୟଙ୍କର ଶୁଭିଥିବ । ସୁନନ୍ଦା ଚମକି ମୋ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ, ମୁଁ କହିଲି—

'ଟାକ୍ସି ଚାଲ—ବଙ୍ଗଳାକୁ ନୁହେଁ । ଶାଢ଼ୀ·····ଶାଢ଼ୀର ଦୋକାନକୁ—ଅଙ୍ଗୁର ଦୋକାନକୁ; ଜଜ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯିବ ଯେ···'

ସୁନନ୍ଦାର ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ କୋହ ସହିବାର ସୀମା ପାର ହୋଇଥିଲା । କହିଲେ, "ମତେ କ୍ଷମା କର । ପୋଡ଼ିଯାଉ ସେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ । ମୋ ରାଣ ଖାଅ, ତୁମ ରୁମ୍‌ରେ ଯେଉଁ ଏଇଭଳି ଦୁଃଖୀ ଭୋକିଲା ଶୋଷୀଙ୍କର ଛବି ରହିଛି, ସେ ସବୁ ଆଜିଠାରୁ ମୋ ଘରେ ରହିବ । ଆଜି ଦେଖ—ରେଡ଼ିଓ, ଶାଢ଼ୀ ଆଉ ସବୁ ଜିନିଷ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସାତଶ ଟଙ୍କା ଆଣିଛ, ତାହାର ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଏଇମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ମୁଠିଏ ମୁଠିଏ ପକାଅ, ଢୋକେ ପାଣି ଦିଅ । ସେତିକ ସରିଗଲେ ମୁଁ ଆଉ ଟଙ୍କା ଯୋଗାଇଦେବି । ଏମାନେ ଦିପହର ବଞ୍ଚନ୍ତୁ ।"

ସେହିଦିନଠୁଁ 'ସୁନନ୍ଦା ଭୋଜନାଳୟ' ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରତି ସଞ୍ଜରେ ସେଠାରେ ପାଞ୍ଚ ଶହରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଭିକାରୀ ଭିକାରୁଣୀ ମୁହଁରେ ଦାନା ଦିଅନ୍ତି । ନିଜେ ସୁନନ୍ଦା ଚୁଲିରେ ବସାନ୍ତି ହାଣ୍ଡି, ସାକ୍ଷାତ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ! ମୋ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ହୋଇଛି । ମିଳେଇ ଯାଇଛି ଦୁଇ ହୃଦୟ ଭିତରେ ତୁଙ୍ଗ ବ୍ୟବଧାନ ।

———

ଘରେ ବାହୁଡ଼ା

[୬ ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ]

ଅନୁବାଦକ—ଶ୍ରୀ ରବିନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର

ବାବୁ ଘରେ ଚାକିରି ଲାଗିଲାବେଳେ ରାଇଚରଣର ବୟସ ହୋଇଥିଲା ବାର ବର୍ଷ । ଯଶୋହର ଜିଲ୍ଲାରେ ତା'ର ଘର । ଲମ୍ବା ବାଳ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି, ଚିକ୍କଣ କଳା ରଙ୍ଗର ବାଳକଟିଏ । ଜାତିରେ କରଣ । ବାବୁ ମଧ୍ୟ କରଣ । ତେଣୁ ବାବୁଙ୍କ ବର୍ଷକର ଛୁଆଟିର ଲାଳନପାଳନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ହିଁ ଥିଲା ରାଇଚରଣର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ସେଇ ଶିଶୁଟି କାଳକ୍ରମେ ରାଇଚରଣର କୋଳ ଛାଡ଼ି ସ୍କୁଲ, ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି କଲେଜ, କଲେଜ ଛାଡ଼ି ମୁନସିଫ ଚାକିରି କଲେଣି । ଏବେ ରାଇଚରଣ ତାଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ । ତାହାର ମଧ୍ୟ ଆଉ ଜଣେ ମୁନିବ ବଢ଼ିଲେଣି । ବଧୂ ଘରକୁ ଆସିଲେଣି । ସୁତରାଂ ମୁନସିଫ୍ ଅନୁକୂଳ ବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ରାଇଚରଣର ପୂର୍ବେ ଯେତେ ଦାବି ଥିଲା, ସେଥିର ଅଧିକାଂଶ ନୂଆ କର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ହାତରେ ରହିଲାଣି ।

କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ ସହରକୁ ଯାଇ ଯେପରି ରାଇଚରଣର ପୂର୍ବ ଅଧିକାର କେତେଟା ଗ୍ରାମ ଅପେକ୍ଷା କମ୍ କରିଦେଇଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଅଧିକାର ଦେଇ ଅନେକଟା ପୂରଣ କରିଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା ଅନୁକୂଳ ବାବୁଙ୍କର ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନଟିଏ ଜନ୍ମଲାଭ ହୋଇଛି, ଆଉ ରାଇଚରଣ କେବଳ ନିଜ ଚେଷ୍ଟା ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ତାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆୟତ୍ତ କରିନେଇଛି ।

ସେ ଅତି ବେଗରେ ସହିତ ତାଙ୍କୁ ଝୁଲାଇ, ଖୁବ୍ କୌଶଳରେ ଦୁଇ ହାତରେ ଉପରକୁ ଟେକିଦିଏ—ତା ମୁହଁ ପାଖରେ ପାଟିକରି ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ । ଉତ୍ତରର କୌଣସି ଆଶା ନ ରଖି ଏଇ ଶିଶୁଟିକୁ ଏମିତି ସବୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥହୀନ ଅସଙ୍ଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରେ ଯେ, ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଶୁଟି ରାଇଚରଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଏକାବେଳେ ପୁଲକିତ ହୋଇଉଠେ ।

ଅତି ସାବଧାନରେ ପିଲାଟି ଦୁଆରବନ୍ଧ ଡେଇଁବାକୁ ଗଲା-ବେଳେ, କେହି ତାଙ୍କୁ ଧରିବାକୁ ଆସିଲେ, ସେ ଖିଲ ଖିଲ ହସି ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ ପଳାଇଯାଇ ନିରାପଦ ସ୍ଥାନରେ ଲୁଚିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ତାହାର ଏଇ ଅସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିଚାର-ଶକ୍ତି ଦେଖି ରାଇଚରଣ ଏପରି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଏ ଯେ ମା'ଙ୍କ ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ିଯାଇ ଗର୍ବରେ କହେ, "ମା ! ତମ ପୁଅ ବଡ଼ ହେଲେ ଜଜ୍ ସାହେବ ହେବ, ମାସକୁ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରିବ ।"

ପୃଥିବୀରେ ଆଉ କେଉଁମାନଙ୍କ ଶିଶୁ ଯେ ଏହି ବୟସରେ ଦୁଆରବନ୍ଧ ଡେଇଁବା ପରି ଅସମ୍ଭବ ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ଦେଇ-ପାରେ, ତାହା ହୁଏତ ରାଇଚରଣ ଧାରଣା କରିପାରୁ ନ ଥିଲା— କେବଳ ଭବିଷ୍ୟତ ଜଜ୍ ସାହେବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଯେପରି ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା । ଅବଶେଷରେ ଶିଶୁଟି ଯେତେବେଳେ ଟଳମଳ ହୋଇ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା, ସେ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ହୋଇପଡ଼ିଲା ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ମା'ଙ୍କୁ ମା, ପିଉସୀଙ୍କୁ ପିଚ, ରାଇଚରଣଙ୍କୁ ଚନ ବୋଲି ଡାକିପାରିଲା, ସେତେବେଳେ ରାଇଚରଣ ଯେଉଁ ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ସମ୍ବାଦ ଚାରିଆଡ଼େ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସବୁଠାରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, 'ମା'ଙ୍କୁ ମା

ଡାକେ, ପିଉସୀଙ୍କୁ ପିଚ, କିନ୍ତୁ ମତେ କହେ ଚନ ।" ବାସ୍ତବରେ ଶିଶୁର ମୁଣ୍ଡକୁ ଏ ବୁଦ୍ଧି କେଉଁଠୁ ଆସିଲା, କହିବା କଷ୍ଟ । ନିଶ୍ଚୟ ବଡ଼ଲୋକେ ଏପରି ଅଲୌକିକତାର ପରିଚୟ ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ, ଆଉ ଦେଇପାରୁଥିଲେ ତାହାର ଜଜ୍ ସାହେବ ହବାର ସମ୍ଭାବନା ସମ୍ପର୍କରେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ । କିଛିଦିନ ପରେ ମୁହଁରେ ଦଉଡ଼ି ବାନ୍ଧି ରାଇଚରଣଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ା ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମାଲ ସାଜ ଶିଶୁଟି ସଙ୍ଗେ ତାକୁ କୁସ୍ତି କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା—ଆଉ ହାରିଯାଇ ତଳେ ପଡ଼ି ନ ଗଲେ କଥା ସରିଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ଅନୁକୂଳ ବାବୁ ପଦ୍ମାବତୀ କୂଳରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଜିଲାକୁ ବଦଳି ହେଲେ । ପୁଅ ପାଇଁ ସେ କଲିକତାରୁ ଗୋଟିଏ ଠେଲାଗାଡ଼ି କିଣି ନେଲେ । ସାଟିନ କନାର ଜାମା, ମୁଣ୍ଡରେ ଜରିଟୋପି ଓ ହାତରେ ସୁନାବଳା ଏବଂ ପାଦରେ ଦୁଇଟି ଗୋଡ଼ଖଡ଼ୁ ପିନ୍ଧାଇ ରାଇଚରଣ ନବକୁମାରଙ୍କୁ ଦୁଇବେଳା ଗାଡ଼ିରେ ବସାଇ ବୁଲାଇନିଏ ।

ବର୍ଷାଦିନ ଆସିଲା । ଗ୍ରହ୍ଣ୍ଡି ଗ୍ରହ୍ଣ୍ଡି କ୍ଷୁଧିତ ପଦ୍ମା ନଦୀ, ଉଦ୍ୟାନ, ଗ୍ରାମର ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରାସରେ ଶେଷ କରିଦେଲା । ପଠାର କାଂଶବଣ, ଝାଉଁ ବଗିଚା ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଗଲା । ଅବିରତ ଟୁପଟାପ୍ ଶବ୍ଦ ଓ ପ୍ରଖର ଜଳ ସ୍ରୋତର ଗର୍ଜନରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠିଲା । ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଧାବମାନ ଫେନରାଶି ଦେଖି ନଦୀର ତୀବ୍ର ଗତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ହେଉଥିଲା ।

ଅପରାହ୍ଣରେ ବାଦଲମାଳା ଖେଳି ବୁଲୁଥାଏ – ବର୍ଷାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥାଏ । ରାଇଚରଣର ଖାମଖିଆଲି କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁନିବଟି କୌଣସି ମତେ ଘରେ ରହିବାକୁ ଚାହିଁଲା ନାହିଁ । ଗାଡ଼ିରେ ଯାଇ ବସି ରହିଲା । ରାଇଚରଣ ଧୀରେ ଧୀରେ ଧାନକ୍ଷେତର ଧାରେ

ଧାରେ ଗାଡ଼ି ଠେଲି ଠେଲି ନଦୀଘାଟରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ନଦୀରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ନାଆ ନାହିଁ । କୂଳସ୍ଥିତ ମଠରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଲୋକ ଦିଶୁ ନାହାଁନ୍ତି । ବାଦଲମାଳାର ଫାଙ୍କ ଭିତର ଦେଇ ଦେଖାଦେଲା ସେପାରିର ଜଳହୀନ ବାଲୁକା ତୀରରେ ନୀରବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସମାରୋହରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ଆୟୋଜନ । ସେହି ନିସ୍ତବ୍ଧତା ମଧ୍ୟରେ ହଠାତ୍ ଶିଶୁଟି ଗୋଟିଏ ଦିଗକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କହିଲା, "ଚନ ଫୁ" । ଅନତିଦୂରରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କଦମ୍ବ ଗଛର ଉଚ୍ଚା ଡ଼ାଳରେ କେତୋଟି କଦମ୍ବ ଫୁଲ ଫୁଟିଥିଲା । ସେଇ ଫୁଲ ପ୍ରତି ଶିଶୁର ଲୁବ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଦୁଇ ଘରି ଦିନ ତଳେ ରାଇଚରଣ କାଠରେ ଗୁନ୍ଥି କଦମ୍ବ ଫୁଲର ଗାଡ଼ିଟିଏ ତିଆରି କରି ଦେଇଥିଲା । ସେଇ ଫୁଲ-ଗାଡ଼ିରେ ଦଉଡ଼ିଟିଏ ବାନ୍ଧି ଟାଣିବାରେ ଶିଶୁଟି ଏତେ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ ସେହିଦିନଠୁଁ ରାଇଚରଣକୁ ଆଉ ଲଗାମ ପିନ୍ଧିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ଘୋଡ଼ା ହଉ ହଉ ସେ ଏକାବେଳକେ ସହିସ ପଦକୁ ଉଠିଗଲା ।

କାଦୁଅ ଭିତରେ ଫୁଲ ତୋଳି ଯିବାକୁ ଚନର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଲା ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଆଙ୍ଗୁଠି ଦେଖାଇ କହି ପକାଇଲା, "ଦେଖ୍ ଦେଖ୍, ଏଇ ପକ୍ଷୀ ଦେଖ, ଆରେ ଉଡ଼ି-ଗଲାରେ, ଆରେ ପକ୍ଷୀ, ଆ, ଆ ।" ଏହିପରି ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ବିଚିତ୍ର କଳରବ କରି ଜୋରରେ ଗାଡ଼ିଟାକୁ ଠେଲିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଶିଶୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜଜ୍ ସାହେବ ହେବ ତାକୁ କି ଏତେ ସହଜରେ ଭୁଲାଇ ହୁଏ ! ବିଶେଷତଃ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା ଭଳି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କିଛି ନ ଥିଲା; ଆଉ ମନଗଢ଼ା ପକ୍ଷୀ କଥା କହି କେତେ ଦଣ୍ଡ ବା ଭୁଲାଇ ହେବ ?

ରାଇଚରଣ କହିଲା, "ତେବେ ତମେ ଗାଡ଼ିରେ ବସିଥା କି ମୁଁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଫୁଲ ତୋଳି ଆଣୁଛି ! ଖବରଦାର ନଈକୂଳକୁ ଯିବ ନାହିଁ ।" ତା ପରେ ସେ ଆଣ୍ଠୁ ଉପରକୁ ଲୁଗା ଟେକି ଫରିକଛ ମାରି କଦମ୍ବ ଗଛ ଆଡ଼କୁ ଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ଏଇ ଯେ ରାଇଚରଣ ପାଣି ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ବାରଣ କରିଗଲା, ସେଥିରେ ଶିଶୁ ମନ କଦମ୍ବ ଫୁଲଠାରୁ ଫେରିଆସି, ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଭିତରେ ପାଣି ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦେଖିଲା, କଳକଳ ନାଦରେ ଛଳଛଳ ହୋଇ ଜଳଧାରା ଛୁଟି ଚାଲିଛି — ସତେ ଯେପରି ଦୁଷ୍ଟାମି କରି କୌଣସି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ରାଇଚରଣର ହାତ ଛାଡ଼ି ଲକ୍ଷେ ଶିଶୁ କଳରବ କରି ବାରଣ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ହଠାତ୍ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଉଛନ୍ତି —

ସେହି ଚପଳ କାର୍ଯ୍ୟଲାଗି ମାନବ ଶିଶୁର ଚିତ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠିଲା, ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ନଦୀକୂଳକୁ ଗଲା । ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଡାଙ୍ଗ ଗୋଟାଇ ନେଇ, ଝୁଙ୍କିପଡ଼ି ସେ ମାଛ ଧରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଭାସିଯାଉଥିବା ଜଳଧାରାର ଅସ୍ଫୁଟ କଳ ଧ୍ୱନି ଶିଶୁକୁ ବାରମ୍ବାର ନିଜର ଖେଳପଡ଼ିଆକୁ ଆହ୍ୱାନ କଲା ।

ଝପ୍‌କରି ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ବର୍ଷାଦିନେ ପଦ୍ମାତୀରରେ ଏହିପରି କେତେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ । ରାଇଚରଣ ଅଣ୍ଟିରେ ଅଣ୍ଟିଏ ହେବ କଦମ୍ବ ଫୁଲ ତୋଳିଲା; ଗଛରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ି ହସ ହସ ମୁହଁରେ ଗାଡ଼ି ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ି ଆସି ଦେଖିଲା, କେହି ନାହିଁ । ଚାରିଆଡ଼େ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା, କେଉଁଠି କାହାରି ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶୁ ନାହିଁ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଭିତରେ ରାଇଚରଣର ରକ୍ତ ବରଫ ପରି ଥଣ୍ଡା ପାଲଟିଗଲା । ସମସ୍ତ ଜଗତ ମଳିନ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଧୂଆଁ ଧୂଆଁର

ଦେଖାଦେଲା । ଫଟା ବୁକୁରେ ଥରେ ପ୍ରାଣ ଖୋଲି ଚିତ୍କାର କରି ଡାକିଲା, "ବାବୁ—ସାନବାବୁ—ମୋ ସୁନା ଚ୍ଛନାବାବୁ !"

କିନ୍ତୁ 'ଚନ' ବୋଲି କେହି ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ, ଦୁଷ୍ଟାମୀ-ଭରା କାହିଁ ଶିଶୁକଣ୍ଠଟିଏ ହସିଉଠିଲା ନାହିଁ, କେବଳ ପଦ୍ମାନଦୀ ପୂର୍ବପରି କଳକଳ, ଛଳଛଳ ହୋଇ ଛୁଟି ଚାଲିଲା—ଯେପରି ସେ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ, ଆଉ ପୃଥିବୀର ଏଇସବୁ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ମନ ଦେବାକୁ ଯେପରି ତାହାର ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବେଳ ନାହିଁ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା । ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ ମାଆ ଚାରିଆଡ଼େ ଲୋକ ପଠାଇଲେ, ଲଣ୍ଠନ ଧରି ନଦୀକୂଳରେ ଲୋକେ ଆସି ଦେଖିଲେ, କଣୀଥର ଝଡ଼ ବତାସପରି ରାଇଚରଣ "ବାବୁ—ଚ୍ଛନାବାବୁ ମୋର" ବୋଲି ଭଗ୍ନ କଣ୍ଠରେ ଚିତ୍କାର କରି ଘୂରିବୁଲୁଚି । ଅବଶେଷରେ ଘରକୁ ଫେରି ରାଇଚରଣ ମା'ଙ୍କ ପାଦତଳେ ଦୁମ୍‌କରି ପଡ଼ିଗଲା । ତାକୁ ଯେତେ ପଚାରିଲେ ସେ କେବଳ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା, "ମା, ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ ।"

ସମସ୍ତେ ହୁଏତ ମନେ ମନେ ବୁଝିପାରିଲେ ଏହା ପଦ୍ମାନଦୀର କାମ; ତଥାପି ଗାଆଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ଦଳେ ଗ୍ରାମବାସୀ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ, ସେଥିପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ତୁଟିଲା ନାହିଁ ଆଉ ମା'ଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ସନ୍ଦେହ ଖେଳିଗଲା—ରାଇଚରଣ ବୋଧହୁଏ ଚୋରି କରିଅଛି । ତେଣୁ ସେ ତାକୁ ଡାକି ନେହୁରା ହୋଇ କେତେ କହିଲେ, "ତୁ ମୋ ପିଲାକୁ ଫେରାଇଦେ —ଯେତେ ଟଙ୍କା ଚାହିଁବୁ, ତତେ ଦେବି ।" ଏକଥା ଶୁଣି ରାଇଚରଣ କେବଳ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ହେଲା । ଘରଅଣୀ ତାକୁ ତଡ଼ିଦେଲେ ।

ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମନରୁ ରାଇଚରଣ ପ୍ରତି ଏହି ସନ୍ଦେହ ଦୂରକରିବା ପାଇଁ ଅନୁକୂଳବାବୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ; ପଚାରିଥିଲେ "କେଉଁ

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବା ରାଇଚରଣ ଏପରି ଜଘନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ?"
ଗୃହିଣୀ କହିଲେ, "କାହିଁକି ? ପିଲାଦେହରେ ସୁନାର ଗହଣାଥିଲା ।"

୨

ରାଇଚରଣ ତା' ଗାଁକୁ ଫେରିଗଲା । ବହୁଦିନ ହେଲା ତା'ର ସନ୍ତାନସନ୍ତତି ହେଉ ନ ଥିଲେ । ଯୋଗକୁ ବର୍ଷେ ନ ପୂରୁଣୁ ଅଧିକ ବୟସରେ ତା ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନଟିଏ ପ୍ରସବ କରି ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ ।

ଏହି ନବଜାତ ଶିଶୁଟି ପ୍ରତି ପ୍ରଥମେ ରାଇଚରଣର ଘୃଣା ହେଲା । ସେ ମନେକଲା, "ଏହି ଶିଶୁଟି ଯେପରି ଛଳକରି ସାନ-ବାବୁର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଆସିଛି ।" ମୁନିବର ଏକମାତ୍ର ଶିଶୁ ସନ୍ତାନକୁ ଜଳରାଶିରେ ଭସାଇଦେଇ ନିଜେ ସେ ପୁତ୍ର ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରିବା ଯେପରି ଏକ ମହାପାପ । ରାଇଚରଣର ବିଧବା ଭଉଣୀଟି ପାଖରେ ନ ଥିଲେ ଏହି ନବଜାତ ଶିଶୁଟି ହୁଏତ ପୃଥିବୀରେ ବେଶୀଦିନ ନ ଥାନ୍ତା—

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା—ଏହି ଶିଶୁଟି କିଛିଦିନ ପରେ ଏରୁଣ୍ଡିବନ୍ଧ ଡେଇଁବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା ଏବଂ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାରଣ ନ ମାନି କୌତୁକ ସହକାରେ ଚତୁରତା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏପରିକି ଏଇ ଶିଶୁର କଣ୍ଠସ୍ୱର, ହାସ୍ୟ, କାନ୍ଦଣାସ୍ୱର ଅନେକ ଅଂଶରେ ସେଇ ଶିଶୁଟିର ଅନୁରୂପ । ଦିନେ ଦିନେ ଏହାର କାନ୍ଦ ଶୁଣି ରାଇଚରଣ ହଠାତ୍ ଥରିଉଠେ । ମନେହୁଏ ସାନବାବୁ ରାଇଚରଣକୁ ନ ପାଇ କୋଉଠି କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ।

ରାଇଚରଣର ଭଉଣୀ ଶିଶୁର ନାମକରଣ କରିଥିଲେ 'ଫେଲନା'— ଫେଲନା ଯଥାସମୟରେ ପିଉସୀକୁ ପିଶ ବୋଲି ଡାକିଲା । ସେଇ ପରିଚିତ ଡାକ ଶୁଣି ଦିନେ ହଠାତ୍ ରାଇଚରଣର

ମନେହେଲା—"ତେବେ ତ ସାନବାବୁ ମୋ ମାମୁଁ ଘୁଡ଼ପାଗ ନାହାନ୍ତି । ସେ ତ ଫେରଆସି ମୋର ଘରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରଛନ୍ତି ।"

ସେତେବେଳେ ମା ଘାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ସେଇ ଦାରୁଣ ସନ୍ଦେହ କଥା ହଠାତ୍ ମନେପଡ଼ଲା—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ମନେ ମନେ ଭାବଲା, 'ଆହା, ସତେ; ସତେ ମା ମନ ସିନା ତାଙ୍କର ଜାଣିପାରଥିଲା ତାଙ୍କ ପିଲାକୁ ଏ ଚୋରକରଛ !' ଏତେଦନ ଶିଶୁକୁ ସେ ଯେ ଅଯତ୍ନ କରଛ—ସେଥିଲାଗି ବହୁତ ଅନୁତାପ କଲା । ଶିଶୁ ପାଖରେ ପୁଣି ସେ ନଜକୁ ଧରାଦେଲା ।

ଫେଲନାକୁ ରାଇଚରଣ ବଡ଼ଘରର ପିଲାପର ମଣିଷ କର ଗଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସାଟିନ୍ କନାର ଜାମା କଣିଦେଲା । ଜରିର ଟୋପି ଆଣିଲା । ମୃତ ସ୍ତ୍ରୀର ଗହଣା ଭାଙ୍ଗି ଚୂଡ଼ି ଓ ବଳା ତିଆର କଲା, ଗାଁର କୌଣସି ପିଲା ସହିତ ତାକୁ ଖେଳବାକୁ ଛାଡ଼ଲା ନାହିଁ —ହନ ରାତ ତାହାର ଏକମାତ୍ର ଖେଳସଙ୍ଗୀ ହେଲା । ଗାଁର ପିଲାମାନେ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ତାକୁ ନବାବ ପୁଅ କହି ଉପହାସ କଲେ ଏବଂ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ରାଇଚରଣର ଏହି ବଡ଼ଲୋକ ବେଭାର ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ।

ପାଠପଢ଼ାର ବୟସ ହେଲାରୁ ରାଇଚରଣ ନଜର ସମସ୍ତ ଜମିଜମା ବକ୍ରୀ କରଦେଇ ଫେଲନାକୁ କଲକତା ନେଇଗଲା । ସେଇଠି ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଚାକରଟିଏ ଯୋଗାଡ଼କର ଫେଲନାକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ପଠାଇଲା । ନଜେ ଏଣୁ ତେଣୁ କର ଚଳଯାଇ ପିଲାର ଭଲ ଖାଇବା, ଭଲ ପିନ୍ଧିବା, ଭଲ ପାଠ ପଢ଼ିବାର ହେଳା କଲା ନାହିଁ । ମନେ ମନେ କହି ହେଉଥାଏ, "ବାବୁ ମୋର, ମତେ ସୁଖ ପାଇ ମୋ ଘରକୁ ଆସିଚୁ ବୋଲି, ତୋର କଛି ଅଯତ୍ନ ହେବ ନାହିଁ ।"

ବାର ବର୍ଷ ବିତିଗଲା । ପିଲାଟି ପଢ଼ାଶୁଣାରେ ଭଲ କଲା । ଦେଖିବାକୁ ବେଶ୍ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ, କେଶବିନ୍ୟାସ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଯତ୍ନ—ସୁଖୀ ମେଜାଜ, ସୌଖୀନ । ବାପକୁ ଠିକ୍ ବାପପରି ମନେକରି ପାରେନା । କାରଣ ବାପର ସ୍ନେହ ଆଉ ଚାକରର ସେବା ଦୁଇଟି ଏକାଧାରରେ ରାଇଚରଣ ଦେଖାଇ-ଥିଲା । ତାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୋଷ ଥିଲା·· ସେ ଫେଲନାର ବାପ, ଏ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରୁ ଗୋପନ କରି ରଖିଥିଲା । ଯେଉଁ ଛାତ୍ର ନିବାସରେ ଫେଲନା ରହୁଥିଲା, ସେଠାରେ ଛାତ୍ରମାନେ ମଫସଲି ରାଇଚରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ସଦାବେଳେ ଥଟ୍ଟା ଉପହାସ କରନ୍ତି । ପିତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଫେଲନା ବି ଯେ ସେଇ ଟାହୁଲି ଟାପରାରେ ଯୋଗଦିଏ ନାହିଁ, କହିହେବ ନାହିଁ; ଅଥଚ ନିରୀହ ବତ୍ସଳ ସ୍ୱଭାବ ଦେଖି ରାଇଚରଣକୁ ଛାତ୍ରମାନେ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ଫେଲନା ମଧ୍ୟ ଭଲପାଏ, କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ବାପକୁ ଭଲ ପାଇଲା ପରି ନୁହେ । ତହିଁରେ କିଛି ଅନୁଗ୍ରହ ମିଶି ରହିଥିଲା ପରି ମନେହୁଏ ।

ରାଇଚରଣ ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲାଣି । ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ମୁନିବ ସର୍ବଦା ଦୋଷ ବାଛି ବସେ । ବାସ୍ତବିକ ତାହାର ଶରୀର ଶିଥିଳ ହୋଇଆସିଲାଣି, କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେପରି ମନ ଦେଇପାରେନା, ବେଳେ ବେଳେ ଭୁଲିଯାଏ । ହେଲେ ଯେଉଁ ମୁନିବ ପୂରା ଦରମା ଦେଇ ରଖିଛି, ସେ ତ ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ଓଜରମାନ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁନା । ରାଇଚରଣ ସମ୍ପତ୍ତିବାଡ଼ି ବିକି ଯାହା ବା ନଗଦ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣିଥିଲା, ସେସବୁ ବି ଶେଷ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ଫେଲନା ଆଜକାଲି ପୋଷାକପତ୍ରର ଅଭାବ ବିଷୟରେ ସବୁବେଳେ ଖିଟ୍ ଖିଟ୍ ହେବା ଆରମ୍ଭ କରିଛି ।

ଏବେ ରାଇଚରଣ ହଠାତ୍ ଚାକିରି ଛାଡ଼ିଦେଲା, ଆଉ ଫେଲ-ନାକୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେଇ କହିଲା, "ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି, ମୁଁ ଦିନକ ପାଇଁ ଗାଁକୁ ଯାଉଛି ।" ଏହା କହି ସେ ବାରଣସୀ ସହରକୁ ଗଲା । ଅନୁକୂଳବାବୁ ସେଠାରେ ମୁନସିଫ୍ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ ।

ଅନୁକୂଳ ବାବୁଙ୍କର ଆଉ ଦ୍ୱିତୀୟ ସନ୍ତାନ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ପୁତ୍ରଶୋକରେ ଗୃହିଣୀଙ୍କର ମନ ଭିତର ଘାଣି ଚକଟି ହେଉଛି ।

ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବାବୁ କଚେରୀରୁ ଫେରି ବିଶ୍ରାମ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଗୃହିଣୀ ସନ୍ତାନ କାମନାରେ ବହୁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କଠାରୁ ଜଡ଼ିବୁଟିଆଟିଏ ଓ ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି, ଏତିକିବେଳେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା, "ଜୟ ହେଉ, ମା' ସାଆନ୍ତାଣୀ ।"

ବାବୁ ପଚାରିଲେ, "କିଏ ରେ ?"

ରାଇଚରଣ ଆସି ପ୍ରଣାମ କରି କହିଲା, "ମୁଁ ରାଇଚରଣ, ବାବୁ !"

ବୃଦ୍ଧକୁ ଦେଖି ଅନୁକୂଳ ବାବୁଙ୍କର ହୃଦୟ କାନ୍ଦିଉଠିଲା । ତାହାର ବର୍ତ୍ତମାନର ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁତ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ପୁଣି ଥରେ ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରଖିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ।

ଫିକା ହସି ହସି ରାଇଚରଣ କହିଲା, "ମୁଁ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଥରେ ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛି ବାବୁ !"

ଅନୁକୂଳ ବାବୁ ତାକୁ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଡାକିନେଲେ । ମା' ସାନ୍ତାଣୀ ସେପରି ଆନନ୍ଦ ମନରେ ରାଇଚରଣକୁ ସମ୍ଭୋଳିଲେ ନାହିଁ—ରାଇଚରଣ ସେଥିକି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ କରି ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା,

"ମା, ତମର ପିଲାକୁ ଚୋରିକରି ନେଇଯାଇଥିଲି । ପଦ୍ମା ନୁହେଁ ଆଉ କେହି ନୁହେଁ— କୃତଘ୍ନ, ଅଧମ ଏଇ ରାଇଚରଣ— ।"

ଅନୁକୂଳବାବୁ କହି ଉଠିଲେ, "କଣ କହିଲୁ ରେ ! କେଉଁଠି ଅଛି ସେ ?" "ମୋ ପାଖରେ ଅଛି ଆଜ୍ଞା । ମୁଁ ନଜେ ଆସି ଫେରାଇ ଦେଇଯିବି ।"

+ + +

ସେ ଦିନ ରବିବାର, କଚେରୀ ବନ୍ଦ, ସକାଳ ପହରୁ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁହେଁ ଆବେଗରେ ବାଟ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି । ଦଶଟା ବେଳକୁ ଫେଲନାକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ରାଇଚରଣ ପହଞ୍ଚିଲା ।

ଅନୁକୂଳ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କିଛି ବାଛ ବିଚାର ନ କରି ତାକୁ କୋଳେଇ କାଖେଇ ଅତୃପ୍ତ ନୟନରେ ତାହାର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ହସି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଉଠିଲେ । ବାସ୍ତବିକ ପିଲାଟି ଦେଖିବାକୁ ତ ବେଶ—ବେଶଭୂଷା, ଆକାର ପ୍ରକାରରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର କିଛି ଲକ୍ଷଣ ନାହିଁ । ଅତି କୋମଳ, ନମ୍ର ଆଉ ଲାଜଭରା ତାର ମୁଖର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଅନୁକୂଳ ବାବୁଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ନେହର ଧାରା ହଠାତ୍ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇଉଠିଲା । ତଥାପି ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ସେ ପଚାରିଲେ, "କିଛି ପ୍ରମାଣ ଅଛି ?"

ରାଇଚରଣ କହିଲା, 'ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରମାଣ କ'ଣ ଥାଏ ? ମୁଁ ତ ପିଲା ଚୋରିକରି ନେଇଥିଲି । ଏକଥା କେବଳ ଭଗବାନ ଜାଣନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଆଉ ତ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ !'

ଅନୁକୂଳ ବାବୁ ଭାବି ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ, ପିଲାଟିକୁ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଯେପରି ଆଗ୍ରହର ସହିତ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ପ୍ରମାଣ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ସୁନ୍ଦର ବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ଯାହାହେଉ ପଛେ, ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ହିଁ

ଭଲ । ତା ଛଡ଼ା ରାଇଚରଣ ଏପରି ପିଲା ବା କେଉଁଠାରୁ ପାଇବ ଏବଂ ନିଜର ଏତେ ବୟସର ବୁଢ଼ା ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ଆକାରରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତାରଣା ବା କରିବ କାହିଁକି ?

ପିଲାଟି ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ଜାଣିଲେ, ସେ ପିଲାଦିନୁ ରାଇଚରଣ ସହିତ ରହିଅଛି ଏବଂ ରାଇଚରଣକୁ ବାପ ବୋଲି ଜାଣେ; ହେଲେ ରାଇଚରଣ କେବେହେଲେ ତା ପ୍ରତି ସାକ୍ଷାତ୍ ପିତାର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଇ ନାହିଁ, ବରଂ ଅନେକାଂଶରେ ଭୃତ୍ୟର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା ।

ମନରୁ ସନ୍ଦେହ ଦୂରକରି ଅନୁକୂଳ ବାବୁ କହିଲେ, "କିନ୍ତୁ ରାଇଚରଣ, ତୁମେ ଆଜି ଆମର ଛାଇ ସୁଦ୍ଧା ମାଡ଼ିପାରିବ ନାହିଁ ।" ହାତ ଯୋଡ଼ି ଗଦ୍ ଗଦ୍ କଣ୍ଠରେ ରାଇଚରଣ କହିଲା, "ଏ ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବି ବାବୁ ?"

ଗୃହପତ୍ନୀ କହିଲେ, "ଆହା ଥାଉ, ଆମ ପିଲାର କଲ୍ୟାଣ ହେବ । ତାହାର ଦୋଷ ମୁଁ ଧରୁ ନାହିଁ ।" ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ଅନୁକୂଳ ବାବୁ କହିଲେ, "ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସେ କରିଛି, ତାହାର କ୍ଷମା ନାହିଁ ।"

ରାଇଚରଣ ଅନୁକୂଳ ବାବୁଙ୍କ ପାଦ ଧରି କହିଲା, "ମୁଁ କରି ନାହିଁ, ଈଶ୍ୱର କରିଛନ୍ତି ଆଜ୍ଞା ।"

ନିଜର କରିଲା ପାପ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାଁରେ ବୋଲି ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ଦେଖି ଅନୁକୂଳବାବୁ ଆହୁରି ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଯେ ଏପରି ବିଶ୍ୱାସଘାତକର କାର୍ଯ୍ୟ ଥରେ କରିଛି ତାକୁ ତ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ଲାଗି ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।"

ରାଇଚରଣ ମୁନିବର ପାଦ ଛାଡ଼ିଦେଇ କହିଲା, "ମୁଁ ନୁହେଁ ଆଜ୍ଞା ।"

"ତେବେ କିଏ ?"

"ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟ ।"

"କିନ୍ତୁ ଏପରି କୈଫିୟତ କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିପାରେ ନାହିଁ, ଜାଣ ?"

ରାଇଚରଣ କହିଲା; "ପୃଥିବୀରେ ମୋର ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।"

ଫେଲନା ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲା ସେ ମୁନସିଫ୍ ସାହେବଙ୍କ ସନ୍ତାନ, ରାଇଚରଣ ଏତେଦିନ ଚୋରିକରି ନେଇ ନିଜର ସନ୍ତାନ ବୋଲି କହି ତାକୁ ଅପମାନିତ କରିଛି, ତାର ମନରେ ରାଗ ହେଲା । ତଥାପି ଉଦାର ଭାବରେ ପିତାଙ୍କୁ କହିଲା, "ବାପା, ତାକୁ କ୍ଷମା କର । ଘରେ ରହିବାକୁ ନ ଦିଅ, ତା' ଲାଗି ମାସକୁ ମାସ କିଛି ଟଙ୍କାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦିଅ ।"

ଏହାପରେ ରାଇଚରଣ କିଛି କଥା ନ କହି ଥରେକପାଇଁ ପୁତ୍ରର ମୁଖ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲା । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିସାରି, ଘରୁ ବାହାରିଯାଇ ପୃଥିବୀର ଅଗଣ୍ୟ ଲୋକସ୍ରୋତ ମଧ୍ୟରେ ମିଶିଗଲା । ମାସ ଶେଷରେ ଅନୁକୂଳ ବାବୁ ରାଇଚରଣ ଗାଁ ଠିକଣାରେ କିଛି ଟଙ୍କା ପଠାଇଲେ । ସେ ଟଙ୍କା ଫେରି ଆସିଲା । ସେଠାରେ ଲୋକର ପତ୍ତା ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ଅନ୍ୱେଷଣ

ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର

—ଏକ—

'ଅବନ୍ତୀ ରାଜକୁମାର !'

'ଅବନ୍ତୀ ?'

'ଆଜ୍ଞା ହଁ, ଅବନ୍ତୀ ।'

'ସ୍ୱୟମ୍ବର କେବେ ?'

'ଫାଲ୍‌ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ।'

'ଆଉ କେତେ ଦିନ ରହିଲା ?'

'ଆଠ ମାସ ଦଶ ଦିନ ଆଜକୁ ।'

'ଉତ୍ତମ ।'

* *

'ଢନୋଟି ?'

'ଢନୋଟି ରତ୍ନ ମଣିମା ।'

'ହୁଁ ।'

'ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ସ୍ୱର୍ଗର ଅପ୍‌ସରା ମାନ—'

'ମାନ—?'

'କନିଷ୍ଠା କନ୍ୟାଟି ସାମାନ୍ୟ—'

'କୁତ୍ସିତ ? ବେଶ୍, ଭଲ କଥା । ସେଥିରେ ମୋର ଯାଏ କେତେ, ଆସେ କେତେ ?'

* * *

'ରାଜକୋଷ ସାହାଯ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୟ କରନ୍ତୁଏ ରାଜକୁମାର, ମାତ୍ର ହୃଦୟ ଜୟ କରନ୍ତୁଏ ନାହିଁ ।'

'ମୁଁ ଜୟ କରିବ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୟ କରିବ—ହୃଦୟ ଜୟ କରିବ । କଳିଙ୍ଗର ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ ଏଥିପାଇଁ ?"

'କଳିଙ୍ଗ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ସହସ୍ରାଂଶ ମୂଲ୍ୟରେ ଶତ ଶତ ଦାସ ଜୟ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ କୁମାର, କିନ୍ତୁ –'

'କିନ୍ତୁ !'

'ସହସ୍ର ଗୁଣ ମୂଲ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ହୃଦୟ ଜୟକରିହୁଏ ନାହିଁ । ହୃଦୟ ଜୟ କରାଯାଏ ନାହିଁ ରାଜକୁମାର, ଜୟ କରାଯାଏ । ଆପଣ ଦାସୀ ଗୃହାନ୍ତି ନା ପ୍ରିୟା ଗୃହାନ୍ତି ଯୁବରାଜ ?'

ଯୁବରାଜ ହସିଲେ ।

❊ ❊ ❊

'ପାଗଳ ।'

'ପାଗଳାମି ନୁହେଁ ଯୁବରାଜ, ସତ୍ୟ ।'

'ତୁମେ କ'ଣ କହିବାକୁ ଗୃହଁ ବିପୁଳ ଯେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ କଳିଙ୍ଗର ଯୁବରାଜ ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନାରୀର ହୃଦୟ ଜୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ?'

'କଳିଙ୍ଗର ଯୁବରାଜ ଅକ୍ଷମ ନୁହଁନ୍ତି କୁମାର, କଳିଙ୍ଗର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଅକ୍ଷମ ।'

'ଭାରତର ଭାବୀ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଯଦି ପଥର ଭିକାରୀ ହୋଇ ବୁଲେ, ତେବେ କ'ଣ ଅବନ୍ତୀର ରୂପଗୁଣାସମ୍ପନ୍ନା କନ୍ୟାଗଣ ତାହାପ୍ରତି ଅଧିକ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବେ ?'

'ମନର ଆସକ୍ତି ଓ ହୃଦୟର ମମତା ଦୁଇଟିକୁ ଏକ କରି-ଦେବେ ନାହିଁ ରାଜକୁମାର ! ମନେ ରଖିବେ, ଆସକ୍ତି କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ କିନ୍ତୁ ମମତା ଚିରନ୍ତନ ।'

* * *

—ଦୁଇ—

ସୁନ୍ଦର, ସୁଗଠିତ ଶରୀର, ବିଶାଳ ବକ୍ଷ, ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ ଭୁଜ, ଆକର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ତୃତ ଚକ୍ଷୁ, ସୁପାର୍ଶ୍ୱ ଲଲାଟ—କିନ୍ତୁ ପରିଧେୟ ଅତିଶୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ମ୍ଳାନ । ରାଜପଥରେ ଯେ ତାହାକୁ ଦେଖେ, ଦୁଃଖ କରେ – 'ହାୟ, ବିଧାତା ଏହାକୁ ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ ନ ଦେଲା କାହିଁକି ?'

ସେ ଥିଲା ଗୋଟିଏ ଭିକାରୀ ।

ଅବନ୍ତୀ ନଗର, ନଭସ୍ପର୍ଶୀ ବିଶାଳ ପ୍ରାସାଦାବଳୀ ଧନଶାଳୀ ଅବନ୍ତୀର ବିଜୟ ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ୱରୂପ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଭିନ୍ନଦେଶୀୟ ଅସଂଖ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟକର ଷୁରୋତ୍‌ଥିତ ଧୂଳିପଟଳରେ ଆକାଶ ଆଚ୍ଛନ୍ନ । ମଦମତ୍ତ ପଦବ୍ରଜରେ ରାଜବଂଶଜ ଯୋଦ୍ଧୃବୃନ୍ଦ ଅବିରତ ପରିଭ୍ରମଣରତ ।

ସେହି ସୁମହାନ୍ ଧନଶାଳୀ ରାଜ୍ୟରେ ଭିକ୍ଷାପ୍ରଥା ସ୍ୱପ୍ନବତ୍ । କାରଣ ଏ ଦେଶର ଭିକ୍ଷାର୍ଥୀ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୁଏ ।

* * *

'ଭିକ୍ଷାର୍ଥୀ !'

'ମହାରାଜ !'

'ଜାଣ, ଏ ଦେଶର ନ୍ୟାୟାନୁଯାୟୀ ତୁମେ ଦଣ୍ଡନୀୟ ।'

'ଜାଣେ ।'

'ତୁମେ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ?'

'ପ୍ରସ୍ତୁତ ମହାରାଜ ।'

'ତୁମର ଅପରାଧ ନିମନ୍ତେ କଠିନ ଦଣ୍ଡର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ।'

'ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି ଜଘନ୍ୟ ଦଣ୍ଡକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ବରଣ କରିପାରେ, ତା ପ୍ରତି ଆଉ କେଉଁ କଠିନତର ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବେ ମହାରାଜ ?'

'ତୁମେ ଭିକ୍ଷାକୁ ଘୃଣା କର ?'

'ନରକଠାରୁ ଅଧିକ ଘୃଣା କରେ ।'

'ଶୁଣି ସୁଖୀ ହେଲି, ବିଧାନାନୁଯାୟୀ ଆଠ ମାସ ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଜନ କାରାଦଣ୍ଡ ବିହିତ ହେଲା; ମାତ୍ର ତୁମେ ଭିକ୍ଷାପ୍ରଥାକୁ ଘୃଣା କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ବିଶେଷ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏ ଘୃଣ୍ୟ ପଥ ବାଛି ନେଇଥିବାରୁ ଏହି କାରାବାସ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତୁମର ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ କାରାଗାରର ଶୃଙ୍ଖଳା ବହିର୍ଭୂତ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା ଉପଭୋଗ ନିମନ୍ତେ ତୁମେ କ୍ଷମ ହେବ ।'

'ମହାରାଜ, ଆପଣଙ୍କର ଏ ଦୟା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞ ରହିଲି । ତତ୍ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ମଙ୍ଗଳକାମନା କରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛି ।'

'ତୁମେ ତୁମର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିପାର ।'

'ମହାରାଜ, ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଥରେ ମାତ୍ର କାରାଗାରର ବାହାରକୁ ଆସି ମୋହର ବଇଁଶୀଟି ଯେପରି ବଜାଇପାରିବି, ସେଥିପାଇଁ ଅନୁମତି ଚାହେଁ ।'

'ଗୋଟିଏ ପରିମିତ ସମୟ ଦେବାକୁ ହେବ ।'

'ଘଡ଼ିଏ ମାତ୍ର ।'

'ତଥାସ୍ତୁ ।'

—ତିନି—

ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ଅନତି ଦୂରରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ଗୃହ; ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଗୃହସମୂହର ପ୍ରାଚୀରଗୁଡ଼ିକ ଲୁପ୍ତ ଅତୀତର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଅବିଚଳିତ ସାକ୍ଷୀ ସ୍ୱରୂପ ଅତି ରୁକ୍ଷ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଗୋଟାଏ ନରରକ୍ତ-ପିପାସୁ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ରାକ୍ଷସର ବିକଟ ଦାନ୍ତ—ଦାନବଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରି ବନ୍ଧିଲୌହ କପାଟଚୟ ଅତି ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ସର୍ଜନା କରୁଥାଆନ୍ତି । ଯଥେଷ୍ଟ ବାତାଲୋକର ଯାତାୟାତ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଛିଦ୍ର ବ୍ୟତିରେକେ କୌଣସି ବାତାୟନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅନ୍ଧକୂପ ଭଳି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଥିଲା । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଗୃହ ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ ସୁଦୃଢ଼ ଲୌହ ଶଳାକା ପରିବେଷ୍ଟିତ ଅନୁର୍ବର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ମୃତ୍ୟୁର କରାଳ ହସ୍ତ ସଦୃଶ ପ୍ରସାରିତ । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ସୁଷ୍ଟୁ କୌଣସି ଏକ ଯୁବକ ଉକ୍ତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣୋତ୍‌ଥିତ ଗୋଟିଏ ଭଗ୍ନ ପ୍ରସ୍ତର ଉପରେ ବସି ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଶୁଷ୍କ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ବଂଶୀଖଣ୍ଡ ଦେହରେ ଅତି ଧୀର ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ନିବିଡ଼ ଚୁମ୍ବନ ଦିଏ······

ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଗୋଟିଏ ଅନାଗତ ସ୍ୱରର ଗୁଞ୍ଜନରେ ଥରିଉଠେ । ଉଦ୍ୟାନସ୍ଥ ସହକାର ଶାଖାରୁ ଅସମୟରେ ଅଜଣା କାରଣରୁ ପିକର ପ୍ରକମ୍ପିତ କୁହୁସ୍ୱର ଶୁଣାଯାଏ । ସ୍ଫଟିକ-ନିର୍ମିତ ସ୍ନାନ-କୁଣ୍ଡର ସ୍ଥିର ଶୀତଳ ନିର୍ଝର ଜଳ ହଠାତ୍ ଉତଳା ହୋଇଉଠେ । ଅନ୍ତଃପୁରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣରେ କ୍ଷଣକ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରବାହ ଖେଳିଯାଏ ।

--ସ୍ୱପ୍ନ—

'ବନ୍ଦୀ !'

'କହନ୍ତୁ ।'

'ତମର ଘର ?'

'କଳିଙ୍ଗ ଦେଶରେ ।'

'ତୁମେ ଏ ବଂଶୀ କେଉଁଠାରୁ ପାଇଲ ?'

'କଳିଙ୍ଗର ରାଜକୁମାରଙ୍କଠାରୁ ।'

'ରାଜକୁମାରଙ୍କଠାରୁ ?'

'ଆଜ୍ଞା ହଁ ।'

'ଶୁଣିଛି, ରାଜକୁମାର ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର, ନୁହେଁ ?'

'କାର୍ତ୍ତିକଙ୍କ ଭଳି ସୁନ୍ଦର ।'

'କହିପାରିବ ବନ୍ଦୀ, ସେ ଏ ଅବନ୍ତୀର ସ୍ୱୟମ୍ବରକୁ ଆସୁଛନ୍ତି କି ?'

'ବୋଧହୁଏ ନା ।'

* * *

'ବନ୍ଦୀ !'

'କହନ୍ତୁ ।'

'ତୁମ ଘର କଳିଙ୍ଗ ଦେଶରେ ?'

'ଆଜ୍ଞା ।'

'ତୁମକୁ ବଂଶୀ ବଜାଇବା ଶିଖାଇଲା କିଏ ?'

'କଳିଙ୍ଗର ରାଜକୁମାର ।'

'କଳିଙ୍ଗର ରାଜକୁମାର ?'

'ଶୁଣିଛୁ । କଳଙ୍ଗାଧିପତି ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରୀ, ନୁହେଁ ?'

'କୁବେର ସଦୃଶ ।'

'କହିପାରିବ, ଅବନ୍ତୀର ସ୍ୱୟମ୍ବରକୁ ରାଜକୁମାର ଆସୁଛନ୍ତି କି ?'

'ବୋଧହୁଏ ନା ।'

* * *

'ବିଦେଶୀ !'

'କିଏ ?'

'ତୁମେ କ'ଣ କଳଙ୍ଗରୁ—?'

'ଆଜ୍ଞା, କଳଙ୍ଗ ଦେଶରେ ମୋର ଘର ।'

'ବିଦେଶୀ !'

'କହନ୍ତୁ ।'

'କହିବ ?'

'କ'ଣ ?'

'ଗୋଟିଏ କଥା ।'

'ପଚାରି ପାରନ୍ତି ।'

'ଏହି ଶୁଷ୍କ ସନ୍ତୁର ଧ୍ୱନିରେ ତୁମର ହୃଦୟର ସ୍ୱର ଏତେ କରୁଣ ଶୁଣାଯାଏ କାହିଁକି ?' ବନ୍ଦୀ ଚମକି ଉଠିଲା—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ରାତ୍ରିର ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ସେ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ କ୍ଷଣେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲା ନାହିଁ ।···

'ବିଦେଶୀ !'

'କହନ୍ତୁ ।'

'କଳିଙ୍ଗର ରାଜକୁମାର କ'ଣ ଏଭଳି କରୁଣ ସ୍ୱରରେ ବଂଶୀ ବଜାନ୍ତି ?'

'କରୁଣତର ସ୍ୱରରେ ।'

'ଶୁଣୁଚ, ସେ ବଡ଼ ଦସ୍ୟାଳୁ, ନୁହେଁ ?'

'ଅତିଶୟ ଦୟାଳୁ ।'

'ବଡ଼ ବିଦ୍ୱାନ ?'

'ଗଣେଶଙ୍କ ଭଳି ।'

'ବୀର ଯୋଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ ?'

'ସାକ୍ଷାତ୍ ଅର୍ଜୁନ ପରି ।'

'ସେ ତେବେ ଅବନ୍ତୀର ସ୍ୱୟମ୍ବରକୁ···।'

ଆସିପାରନ୍ତି ।'

—ପାଞ୍ଚ—

ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ସଂଲଗ୍ନ ସେହି ଶ୍ୟାମ କାରାଗାର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟାଏ ଯୋଡ଼ାଏ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଯେଉଁଠି ମଉଳି ପଡ଼ୁଥାଏ ସେଇଠି ।

ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅନ୍ଧାର ଯେତେବେଳେ ସେହି ନିର୍ମମ ପାଷାଣ ପ୍ରାଚୀରକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରାସ କରିଦିଏ—ଯେତେବେଳେ ବନ୍ଦୀର ବଂଶୀ-ନିସୃତ ଧ୍ୱନି ଆକାଶରେ ପ୍ରଥମ ପୁଲକ ସଞ୍ଚାର କରେ ସେତେବେଳେ···।

ଗୋଟିଏ ନାରୀ ମୂର୍ତ୍ତିର ଆବିର୍ଭାବ ହୁଏ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ପୁଣି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଯାଏ ।

ଏପରି ପ୍ରତିଦିନ ।

ତାହାର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଯେଉଁଠି ରଜନୀଗନ୍ଧାର ମଧୁର ଗନ୍ଧ ପାଗଳ ହୋଇ ବିଚରଣ କରୁଥାଏ, ସେଇଠି···।

ଘନ ଅନ୍ଧକାର ଗର୍ଭ ମଧ୍ୟରେ, ସବୁଜ ପୃଥିବୀ ଓ ପାଷାଣ କାରା ଯେତେବେଳେ ଏକାକାର ହୋଇଥା'ନ୍ତି—ଯେତେବେଳେ ବଂଶୀର କରୁଣ ଧ୍ୱନି ଆକାଶର ସ୍ତର ସ୍ତର ଭେଦକରି କେଉଁ ସୁଦୂର ଅଜଣା ପଥରେ ଧାଇଁ ବୁଲୁଥାଏ ସେତେବେଳେ···

ଆଜି ଗୋଟିଏ ନାରୀମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖାଦିଏ । ଉଚ୍ଚତାରେ ପୂର୍ବ ମୂର୍ତ୍ତିଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର, କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ପୁଣି ଉଭେଇଯାଏ ।

ଏହିପରି ନିତିପ୍ରତି ।

କାରାଗାରର ଅପର ଦିଗରେ, ବାତାଲୋକର ଯାତାୟାତ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଛିଦ୍ରଟି ଅଛି, ସେଇଠି···

ଗଭୀର ନିଶୀଥର ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭେଦକରି ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଚୀର ଛିଦ୍ର ଭିତରେ ପବନର ଶିକାର ବନ୍ଦୀ ପ୍ରାଣରେ ଚମକ ଲଗାଇଦିଏ, ସେତେବେଳେ···

ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣ ନାତିକ୍ଷୁଦ୍ର ନାରୀମୂର୍ତ୍ତି ଆସି ଠିଆ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ପାତ୍ରରେ ସାମାନ୍ୟ କେତୋଟି ଫଳମୂଳ ଭରି ସେଇ ଛିଦ୍ର ପାଖରେ ଥୋଇଦିଏ ।

ବନ୍ଦୀ ପଚାରେ 'କିଏ

ଉତ୍ତର ଆସେ 'ସେଇ ।'

ବନ୍ଦୀ ନିଃଶଙ୍କୋଚରେ ଆହାର କରେ । ଶୂନ୍ୟପାତ୍ର ଘେନି ନାରୀମୂର୍ତ୍ତି ପୁଣ୍ୟା ପରି ଉଭେଇଯାଏ । କେହି କାହାକୁ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ, ଦେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗଭୀର ରଜନୀର ଘନ ଅନ୍ଧାରର ଯଦି ଚକ୍ଷୁ ଥାଏ, ତେବେ ତା ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ଦେଖେ ନାହିଁ— ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁଭରା ।

ଏହିପରି ସବୁଦିନେ—

— ଛଅ —

ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀର ସନ୍ଧ୍ୟା ।

କାଲ ଅବନ୍ତୀର ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କର ସ୍ୱୟମ୍ବର—ଆଜ । କାଲ ବନ୍ଦୀର ଆଠ ମାସ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗ ପରେ ମୁକ୍ତ ହେବାର କଥା – ଆଜ ।

'ବନ୍ଦୀ, ବଂଶୀ ବଜାଅ ।'

'ବଂଶୀ ? ବଂଶୀ ଆଉ ବାଜବ ନାହିଁ ।'

'କାରଣ ?'

'ଆଜକୁ ଦିନେ ଊଣା ଆଠ ମାସ ହେଲା । ମୁଁ ନିୟମିତ ଭାବରେ ବଂଶୀ ବଜାଉଛି । ବହୁ ଲୋକ ଏହି ପଥରେ ତାହାର ସ୍ୱର ଶୁଣିବାପାଇଁ ଯାଆନ୍ତି ଆସନ୍ତି । ମୁଁ ଦେଖେ । କିନ୍ତୁ—କିନ୍ତୁ—'

'କିନ୍ତୁ ?'

'ଯାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁରଲୀ ବାଜେ, ତାହା ହୃଦୟରେ କେବେ ଆଘାତ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେ ଶୁଣେ—ସ୍ୱରର ବଳାସିତାରେ ଆମୋଦ ଉଠାଏ, କିନ୍ତୁ ମୋର ହୃଦୟ ବୁଝେ ନାହିଁ । ମୁଁ ବଂଶୀ ବଜାଏ, ସେ ତୁଏତ ପ୍ରଶଂସା କରେ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେ କାନ୍ଦେ, ସେଥିପାଇଁ ତାହା ଆଖିରୁ କେବେ ଲୁହ ଝରେ ନାହିଁ । କାରଣ ମୁଁ ଭିକ୍ଷୁ—ମୁଁ ବନ୍ଦୀ—ସେ ମୁକ୍ତା—ସେ ରାଜକୁମାରୀ ।'

'କେଉଁ ରାଜକୁମାରୀ ?'

'ଏଇ ଅବନ୍ତୀର କୌଣସି ରାଜକୁମାରୀ ।'

'ଅବନ୍ତୀର !'

'ହଁ ଅବନ୍ତୀର । ଚମକିଉଠିଲେ ଯେ !'

'ତୋର ଏତେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ? ତୁ ଖଦ୍ୟୋତ ହୋଇ ସୁରତରୁ-କୁସୁମକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛୁ ? ଜାଣୁ ? କାଲି ଭାରତର ନାନା ପ୍ରଦେଶରୁ ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀମାନେ ପାଟମଣିଙ୍କର ସ୍ୱୟମ୍ବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିବେ । ଦୁଇଏକ କଣ୍ଟୁଦିନ ପରେ ସେ ଛତ୍ରପତି କଳିଙ୍ଗାଧିପତିଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ହେବାର ଗୌରବ ଲାଭ କରିବ ।'

'ବୁଝିଛି ।'

'ବନ୍ଦୀ, ଜାଣୁ , ଏ ସମ୍ବାଦ ରାଜାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ତୋର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ହୋଇପାରେ ।'

'ମୋର ଆଉ ଜୀବନରେ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ସେ ଭୟ ମତେ ଦେଖାଇବା ଧୃଷ୍ଟତା ।'

'ଉତ୍ତମ, ଜାଣିରଖ ମୁଁ ପାଟମଣି ।' •

* * * *

'ବନ୍ଦୀ, ଆଜ ତୁମର ବଂଶୀ ନୀରବ କାହିଁକି ?'

'ସେ ଆଉ ବାଜିବ ନାହିଁ ।'

'କାରଣ ?'

'ମୁଁ ତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛି ।'

'ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ?'

'ଶହ୍ଲାର ଶ୍ରୋତାର ଅଭାବରେ ।'

'ବହୁ ଲୋକ ତ ତୁମର ବଂଶୀ ଶୁଣନ୍ତି ଓ ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରନ୍ତି ।'

'କନ୍ତୁ କେହି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ ।'

'ବୁଝନ୍ତି କି ନାହିଁ ଜାଣିଲ କପରି ?'

'କଳକୁ କଳେ ପରଖ ।'

'ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ?'

'ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ଯେପରି ବୁଝାଏ, ସେପରି କେହି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ ।'

'କାହାରିକୁ ବୁଝାଇବାକୁ କେବେ—'

'ଯତ୍ନ ? ବହୁ ଯତ୍ନ କରିଛି ।'

'କେତେ ଦିନ ?'

'ଆଠ ମାସରୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦିନ ଊଣା ।'

'କାହାକୁ ?'

'ଯାହାକୁ ଅନ୍ତରରେ ଚାହେଁ ।'

'କିଏ ସେ ?'

'କହିବା ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ।'

'ନା, କହ ।'

'ଗୁପ୍ତ ରଖିବେ ଏ କଥା ?'

'ରଖିବି ।'

'ଅବନ୍ତୀର ରାଜକୁମାରୀ ।'

'ଅବନ୍ତୀର ରାଜକୁମାରୀ ?'

'ହିଁ, ଚମକିଉଠିଲେ ଯେ !'

'ଅର୍ବାଚୀନ ! ତୋର ଏତେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ? ତୁ ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରମା କାମନା କରୁଛୁ ? କାଲି ପ୍ରଭାତରେ କଳିଙ୍ଗର ରାଜସିଂହାସନ ଯେ ଅଳଙ୍କୃତ କରିବ, ତୁ ତାହା ନିକଟରେ ପ୍ରଣୟ ଭିକ୍ଷା କରିବାର ବାସନା ପୋଷିଛୁ ? ଏ ସମ୍ବାଦ ରାଜାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ବାଜଲେ ତୋର କି ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ ହେବ ଜାଣୁ ?'

'ଜାଣେ । ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ । ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ ନାହିଁ ମୋର । ଏ ନିର୍ମମ ସଂସାରରେ ଆଉ ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ ମୁଁ ।'

'ଉତ୍ତମ, ତେବେ ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହ । ଜାଣିରଖ । ମୁଁ ମଧ୍ୟମା ରାଜକୁମାରୀ ।'

❋ ❋ ❋

'ଭିକ୍ଷୁ !'
'କହନ୍ତୁ ।'
'ଆଜ କାହିଁକି ଆହାର ଗ୍ରହଣ କରୁ ନାହଁ ?'
'ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।'
'କାରଣ ?'
'କାରଣ, ଏଥିରେ ମୋର ଅନ୍ତରର କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟେ ନାହିଁ ।'
'ବନ୍ଦୀ ?'
'କଣ ?'
'ତମର ଏ କରୁଣ ମୂରଲୀ କଣ ତେବେ—
'ହଁ, ତାରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।'
'ତମର ଆକୁଳ ଆହ୍ୱାନ କଣ ତା କାନରେ ବାଜେ ନାହିଁ ?'
'ନାଁ ।'
'କପରି ଜାଣିଲ ?'
'ନିଜେ ମନକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କର ।'
'ଭିକ୍ଷୁ, ରାଜକୁମାରୀ ହୃଦୟ କଣ ପଥର ?'
'ହୁଏତ ମୂଲ୍ୟବାନ ପଥର ହୋଇପାରେ ।'
'ସେ କ'ଣ ଗୁଣ ଶଢେ଼ ନାହିଁ ?'
'ରୂପ ଶଢେ଼ ।'
'ସେ କଣ ମନ ବୁଝେ ନାହିଁ ?'

'ଧନ ବୁଝେ ।'

'ସେ କଣ ପରର ଦୁଃଖ ଦେଖେ ନାହିଁ ?'

'ନିଜର ସୁଖ ଦେଖେ ।'

'ଭୁଲ୍—ଭୁଲ୍—ଭୁଲ୍ !!!'

*　　*　　*　　*

—ସାତ—

'ବନ୍ଦୀ—ବନ୍ଦୀ—ବନ୍ଦୀ—

'କିଏ ?'

'ନୃପ ।'

'ଓଃ ମୋର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ହୋଇଛି ପରା । ଚାଲନ୍ତୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।'

'ପାରିବିକର ନାହିଁ ।'

'କାରଣ ?'

'ତୁମେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଚାହଁ ତ ମୋ କଥା କର ।'

'ମୁଁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଚାହେଁନା ।'

'ନା—ନା—ତୁମକୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ ।'

'କାରଣ ?'.

'ଜଣକ ଲାଗି ତୁମକୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ହେବ ।'

'କାହାଲାଗି ?'

'କହିବାର ସମୟ ଏ ନୁହେଁ । କାରାର ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ । ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ସଜ୍ଜିତ ଅଶ୍ୱ ରହିଛି । ତୁମେ ଶୀଘ୍ର ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରସ୍ଥାନ କର ନଚେତ୍ କାଲି ତୁମକୁ ଶୂଳରେ ବସିବାକୁ ହେବ ।'

'କିଏ ତୁମେ ? ଏ କାରାଗୃହକୁ କପରି ଆସିଲ—କାହିଁକି ? କାହା ଆଜ୍ଞାରେ ଆସିଲ ?'

'ବର୍ତ୍ତମାନ କିନ୍ତୁ ନିହ୍ନିବାର ସମୟ ନାହିଁ । ତେବେ ଏତିକି କହିପାରେ ଯେ ଯିଏ ତମର ସୁଖ ଚାହେଁ, ତମର ମନ ବୁଝେ, ତମର ଦୁଃଖ ଦେଖି କାନ୍ଦେ, ତାହାର ଆଜ୍ଞାରେ ଆସିଛି ।'

'ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ନ ଦେଇ ରହିପାରୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋ ପାଇଁ ଯା'ର ଏତେ ମମତା ଜାଣିପାରିବି କି ସେ କିଏ ?'

'ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଭଲକରି ଚିହ୍ନେ ନାହିଁ । ତେବେ ମୁଁ ଏତିକି ଜାଣେ ଯେ ତୁମର କରୁଣ ବଂଶୀଧ୍ୱନିର ଆକୁଳ ଗୁଞ୍ଜରଣ ତାଙ୍କ କାନରେ ବାଜେ । କିନ୍ତୁ ଭିକ୍ଷୁ, ରାଜକୁମାରୀଙ୍କ ପରି ସେ କେବେ ତୁମକୁ ବଜାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରେ ନାହିଁ - କାରଣ ସେ କାନ୍ଦେ, ତୁମକୁ କନ୍ଦାଇବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ ।'

'ମୁଁ ବଡ଼ ବିନୀତ ଭାବରେ ଜଣାଉଛି ଯେ ପ୍ରାଣଭୟରେ ପଳାୟନ କରିବା କଳିଙ୍ଗ ସନ୍ତାନ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ତାର ମୋ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଥାଏ, ତେବେ କହିପାରିବେ କି, ଏହି ଦୀନହୀନ ଭିକ୍ଷାର୍ଥୀ ପ୍ରତି ଏତେ ଦୟା ଯାହାର, ସେ କିଏ ?'

'କହିଲେ କଣ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ଭିକ୍ଷୁ ?'

'କାହିଁକି ନ କରିବି ?'

'କରିବ ତ ?'

'ନିଶ୍ଚୟ କରିବି ।'

'ସେ—ସେ—'

'ରହିଗଲ ଯେ ?'

'କନିଷ୍ଠା ରାଜଜେମା ।'

'ମହାରାଜ !'

'ଆଜ୍ଞା ହେଉ ।'

'ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରଥମା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟା କନ୍ୟା ମୋର ଅନୁପସ୍ଥିତି-ରେ ମୋର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି କଣ୍ଠରେ ବରଣମାଳା ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୋ କଣ୍ଠରେ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାରେ···।'

'ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରିବେ, ଆପଣ ଛଦ୍ମ ବେଶରେ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିପାରି ନାହାନ୍ତି ।'

"'ଆପଣ କଣ କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ଯେ ଆପଣଙ୍କର ତୃତୀୟା କନ୍ୟା ଚିହ୍ନିପାରିଥିଲେ ? ମହାରାଜ କଳିଙ୍ଗର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ରାଜକୁମାର ହେଲେ ହେଁ ମୁଁ କଳିଙ୍ଗର ଦରିଦ୍ରତମ ପ୍ରଜାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ହୀନ । ଯେଉଁ ନିଃସ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିର କଣ୍ଠରେ ଯେ ବରଣମାଳା ଦେଇଛନ୍ତି ସେହି କେବଳ ମୋର ପତ୍ନୀ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଆମ୍ଭ ମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପାଇଁ ଯେପରି ପ୍ରାଣପାତ କରିପାରୁଁ ।"

କଫି ହାଉସ୍

[ଲିଓ ଟଲଷ୍ଟୟ୍]

ଅନୁବାଦକ—ସାମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର

ଭାରତବର୍ଷରେ ସୁରଟ ସହରରେ କଫି ହାଉସଟିଏ ଥିଲା । ସେଠାରେ ବହୁ ପରିବ୍ରାଜକ, ବିଶେଷ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରୁ ଆଗତ ବିଦେଶୀମାନେ ପରସ୍ପର ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ଆଲୋଚନା କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଉଥିଲେ ।

ଥରେ ପାରସ୍ୟର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧର୍ମଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଏହି କଫି-ହାଉସକୁ ଆସିଥିଲେ । ନିଜ ଜୀବନକୁ ସେ ଧର୍ମସମ୍ପର୍କୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର-ଆଲୋଚନାରେ ବିନିଯୋଗ କରିଥିଲେ । ଏକନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଧ୍ୟାନ, ଶାସ୍ତ୍ର ପଠନ ଓ ଲିଖନରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଏତେଦୂର ମଗ୍ନଥିଲେ ଯେ ସେ ନିଜର ସ୍ଥିର ବୁଦ୍ଧି ହରାଇ ବସିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରା ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେଥିଯୋଗୁ ଶେଷରେ ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ସନ୍ଦେହ କରି ବସିଲେ । ଏହା ଶୁଣି ରାଜ୍ୟର ଶାସକ ତାଙ୍କୁ ପାରସ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିଦେଇଥିଲେ ।

ସାରାଜୀବନ ଅଦୃଶ ଶକ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଓ ଆଲୋଚନା କରି କରି ଏହି ହତଭାଗ୍ୟ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ଲୋପ ପାଇଲା । ନିଜର ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ହରାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ବୁଝିପାରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଯେ ବିଶ୍ୱ-ନିୟନ୍ତ୍ରଣକାରୀ କୌଣସି ମହାନ୍ ଶକ୍ତିର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନାହିଁ ।

ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଆଫ୍ରିକା ଦେଶୀୟ କ୍ରୀତଦାସଟିଏ ଥିଲା । ସେ ସବୁବେଳେ ମୁନିବ ସହିତ ଯାତାୟାତ କରୁଥିଲା । ଧର୍ମଜ୍ଞାନୀ

ମହାଶୟ ଯେତେବେଳେ କଫିହାଉସ୍ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ଏହି ଭୃତ୍ୟଟି ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ ଉପରେ ବସି ଗୁଣୁଗୁଣୁ ହୋଇ ସାଲୁସାଲୁ ହେଉଥିବା ମାଛିମାନଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇବାକୁ ଲଗିଲା । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ କଫି ହାଉସ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ଆସନ ଦଖଲ କରିସାରି କପେ ଗୋଲା ଅଫିମ ପାଇଁ ଆଦେଶ କଲେ । ପାନୀୟ ଉପଯୁକ୍ତ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ପରେ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଅଫିମ ତାହାର କ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ସେ କ୍ରୀତଦାସକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ —

"ରେ ହତଭାଗା କ୍ରୀତଦାସ, ଈଶ୍ୱର ଅଛନ୍ତି ନା ନାହାନ୍ତି ? ଏ ବିଷୟରେ ତୁ କ'ଣ ଭାବୁଛୁ କହିଲୁ ?"

କ୍ରୀତଦାସଟି ଉତ୍ତର ଦେଲା; "ନିଶ୍ଚୟ ଅଛନ୍ତି ।" କାଠ ତିଆରି ଗୋଟିଏ ପିତୁଳାଟିଏ ସେ ଅଣ୍ଟାରୁ ବାହାର କରି କହିଲା; "ଦେଖନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା, ଏଇ ଈଶ୍ୱର ଜନ୍ମାବଧି ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଫେଟିସ୍ ଗଛର କାଠରେ ଏହି ଈଶ୍ୱର ନିର୍ମିତ । ତେଣୁ ଆମ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀ ସେହି ଗଛକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି ।"

ଧର୍ମତାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ତାଙ୍କ କ୍ରୀତଦାସଙ୍କର ଏହି କଥାବାର୍ତ୍ତା କଫି ହାଉସର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମବେତ ଅତିଥିମାନେ ବିସ୍ମୟ ସହିତ ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଯେତିକି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଲେ, କ୍ରୀତଦାସର ଉତ୍ତରରେ ସେତିକି ବିସ୍ମିତ ହେଲେ ।

ସମାଗତଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ରୀତଦାସକୁ ପଚାରିଲେ "ତୁମେ ଘୋର ମୂର୍ଖ, ତୁମେ କିପରି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛ ଯେ ମଣିଷର ଅଣ୍ଟାରେ ବିଶ୍ୱର ଭଗବାନ ପରିବାହିତ ହେବେ ? ବିଶ୍ୱର ଭଗବାନ ଏକ-ବ୍ରହ୍ମ, ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱଠାରୁ ସେ ମହତ୍ତର । ସେହି ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା ଶ୍ରେଷ୍ଠଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ସମ୍ମାନ ଓ ପୂଜାପାଇଁ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ମନ୍ଦିର

ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ତାଙ୍କର ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେମାନେ କେବଳ ପ୍ରକୃତ ଈଶ୍ବରଙ୍କୁ ଜାଣନ୍ତି । ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲାଣି, ବିପ୍ଳବ ପରେ ବିପ୍ଳବ ଆସିଛି, ତଥାପି ଏହି ଯାଜକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଗାରିମା ବଜାୟ ରଖି ପାରିଛନ୍ତି । କାରଣ ପ୍ରକୃତ ଈଶ୍ୱର-ବ୍ରହ୍ମ ସେମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି ଆସିଛନ୍ତି ।"

ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାଶୟ ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତାଁକୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରାଇ ପାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କରୁକରୁ ଜଣେକ ଇହୁଦୀ ବ୍ୟବସାୟୀ ତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେବା ଛଳରେ ଆରମ୍ଭ କଲେ—

"କଦାପି ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତ ଈଶ୍ବରଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଭାରତ ବର୍ଷରେ ନାହିଁ । ଈଶ୍ବର କଦାପି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକରି ନାହାନ୍ତି କି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଆପଣାର ନୁହନ୍ତି । ସେ ଆବ୍ରାହମ, ଆଇଜାକ ଓ ଜାକବଙ୍କର । ସେ ତାଙ୍କର ପରୀକ୍ଷିତ ଜାତି ଇସ୍ରାଏଲମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକରନ୍ତି । ଯଦି ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାରା ବିଶ୍ବରେ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ କାଳାତିପାତ କରୁଛୁ ତେବେ ତାହା କେବଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପରୀକ୍ଷାପାଇଁ । ଈଶ୍ବର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ସେ ଦିନେ ଜେରୁଜେଲମରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରିବେ । ପ୍ରାଚୀନ ପୃଥିବୀର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଜେରୁଜେଲମ୍ ମନ୍ଦିରଠାରେ ଲୁପ୍ତ ଅତୀତ ଗୌରବ ଫେରିଆସିବ । ଇସ୍ରାଏଲମାନେ ବିଶ୍ବର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ଶାସକ ଗାଦିରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବେ ।" ଏହା କହି ଇହୁଦୀ ମହାଶୟ କାନ୍ଧ ପକାଇଲେ । ଆହୁରି କହିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଜଣେକ ଇଟାଲୀୟ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ତାଙ୍କୁ ବାଧାଦେଇ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ —

"ଆପଣ ଅସତ୍ୟ ଭାଷଣ କରୁଛନ୍ତି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରଣ କରୁଛନ୍ତି ।" ସେ ଇହୁଦୀ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କୁ ଏପରି ଉତ୍ତର ଦେଇ ପୁଣି କହିଲେ, "ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ସେ ଆପଣଙ୍କ ଜାତିକୁ କଦାପି ଅଧିକ କୃପା କରି ନ ପାରନ୍ତି । ଏହା ହୁଏତ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା କାଳର ଧାରଣା ଯେ ସେ ଇସ୍ରାଏଲମାନଙ୍କୁ କୃପା କରିଥିଲେ । ତଥାପି ସେମାନେ ଊଣେଇଶ ଶହ ବର୍ଷ ହେଲା ତାଙ୍କର ବିରାଗଭାଜନ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଧ୍ୱଂସ କରି ବିଶ୍ୱ ବକ୍ଷରେ ଇତସ୍ତତଃ କରି ଦେଇଛନ୍ତି, ଯେପରି ସେମାନେ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିବେ ନାହିଁ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୃତପ୍ରାୟ ସଙ୍କୁଚିତ । ଈଶ୍ୱର କୌଣସି ଜାତିପ୍ରତି ପକ୍ଷପାତ ବିଚାର କରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ସେ ରୋମ୍‌ର କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଚର୍ଚ୍ଚକୁ ମୁକ୍ତିକାମୀମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଛନ୍ତି । ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମରେ ମୁକ୍ତିର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ ନାହିଁ ।"

ଇଟାଲୀୟଙ୍କ ଏହି ଭାଷଣରେ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ ଜନୈକ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରୀ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାର କରି କହିଲେ—

"ଆପଣ କପରି କହି ପାରୁଛନ୍ତି ଯେ, ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପାଇଁ ମୁକ୍ତି ଅଭିପ୍ରେତ ? ସୁସମାଚାର ଧର୍ମ ଓ ସତ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ଈଶ୍ୱର-ଉପାସକମାନେ ହିଁ କେବଳ ସୁରକ୍ଷିତ ହେବେ ।"

ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ସୁରତ କଷ୍ଟମ୍‌ହାଉସ୍‌ର ଜନୈକ ତୁର୍କୀ କର୍ମଚାରୀ ଧୂଆଁ ଖାଉଥିବା ନଳୀକୁ ରଖିଦେଇ ସ୍ୱୀୟ ଆଭିଜାତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ଉପଦେଶକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦଲେ—

"ଆପଣମାନଙ୍କର ରୋମୀୟ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ବୃଥା । ପ୍ରକୃତରେ ବାର ଶହ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ

ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏହା ପରାଜିତ । ଆପଣମାନେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରନ୍ତୁ, କିପରି ମୁସଲମ୍ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ଇଉରୋପ, ଏସିଆ ଏପରିକି ସୁସଭ୍ୟ ଚୀନ ଦେଶରେ ବ୍ୟାପିଯାଇଛି । ଆପଣମାନେ ତ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ଇହୁଦୀମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରମାଣସ୍ୱରୂପ ଆପଣମାନେ କହୁଛନ୍ତି ଯେ, ଇହୁଦୀମାନେ ଆଜି ଲାଞ୍ଛିତ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସର ବ୍ୟାପ୍ତି ନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ମୁସଲମ୍ ଧର୍ମର ସତ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତୁ । ଏହା ବିଜୟୀ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରସୃରିତ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସର୍ବଶେଷ ଦୂତ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ମୁକ୍ତି ପାଇବେ ନାହିଁ । ଅଲ୍ଲୀଙ୍କର ଅନୁଗାମୀମାନେ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରତି ଛିଦ୍ର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିଥିବାରୁ କେବଳ ଓମାରଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଏହି ସୁଯୋଗର ଅଧିକାରୀ ।"

ଅଲ୍ଲୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପାରସୀ ପଣ୍ଡିତ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ଉପସ୍ଥିତ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀସମ୍ପର୍କୀୟ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭୁମୂଳ ମତଭେଦ ଓ ବାଦାନୁବାଦର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ-ଯାଇଥିଲା । ସେଠାରେ ଆବିସିନିଆର ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ, ତିବ୍ବତର ଲାମା, ଇସ୍‌ମାଇଲ୍ ମତାବଲମ୍ବୀ ଅଗ୍ନିପୂଜକମାନେ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଓ ଉପାସନାର ପଦ୍ଧତି ସମ୍ପର୍କରେ ଯୁକ୍ତିତର୍କ କଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା କେବଳ ତାଙ୍କ ଦେଶରେ ପ୍ରକୃତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନ୍ୟାୟୋଚିତ ଉପାସନା ହୁଏ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପିତ ହେଲା ।

କନ୍‌ଫୁସିଅସ୍‌ଙ୍କ ଗୃହର ଚୀନର ଜଣେ ଯୁବକଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତେ ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଓ ପାଟିଗୋଳରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କେବଳ ସେ କଫି ହାଉସର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ନୀରବ ରହି

ଏ ସନ୍ଦର୍ଭରେ ଯୋଗଦେଇ ନ ଥିଲେ । ସେ ସେଠାରେ ଧୂମ ପାନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ବକ୍ତୃତା କେବଳ ଶୁଣୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପାଟି ଫିଟାଇ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଦେ କହି ନଥିଲେ ।

ତୁର୍କ ଦେଶୀୟ ମହାଶୟଙ୍କର ଏହା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ସେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି କହିଲେ—

"ଚୀନ ଦେଶର ସାଧୁ ମହାଶୟ; ଆପଣ ମୋ ସହିତ ନିଶ୍ଚୟ ଏକମତ ହେବେ । ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଆଶା କରେ ଆପଣ ମୋ ମତକୁ ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ଦେଶର ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ମୋର ସହଯୋଗ ନିମିତ୍ତ ଆସନ୍ତି, ସେମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ଯଦିଓ ଅନେକ ଧର୍ମମତ ଚୀନ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ, ତଥାପି ଆପଣ ଚୈନିକମାନେ ମୁସଲମ୍ ଧର୍ମମତକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆସନ ଦେଇ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଅନୁସରଣ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ମୋ ସହିତ ଏକମତ ହୋଇ ଆମମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଈଶ୍ୱର ଓ ତାଙ୍କ ଦୂତ ସମ୍ପର୍କରେ ଆପଣଙ୍କ ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।"

କନ୍‌ଫୁସିଅସ୍‌ଙ୍କ ଛାତ୍ର ଚୈନିକ ଆଖି ବନ୍ଦକରି ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଚିନ୍ତାକଲେ । ସେ ଆଖି ଖୋଲି ତାଙ୍କ ପ୍ରଶସ୍ତ ଛାତି ଉପରେ ହାତ ରଖି ଧୀର ଶାନ୍ତ ଗଳାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ—

"ମହାଶୟ, ମୋର ଧାରଣା, ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସରେ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦର କାରଣ ଗର୍ବ । ଆପଣ ଯେବେ ମୋ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କାହାଣୀ କହିବି । ଏହି କାହାଣୀ ମୋର ବକ୍ତବ୍ୟର ଏକ ଉଦାହରଣ ମାତ୍ର ।

"ମୁଁ ଚୀନ ଦେଶରୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟିମରରେ ବିଶ୍ୱ ପରିକ୍ରମା କରି ଆସିଲି । ଆମେମାନେ ପାଣି ପାଇଁ ସୁମାତ୍ରା ଉପଦ୍ୱୀପର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳରେ ଓହ୍ଲାଇଲୁ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ ।

ଆମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ସ୍ଥଳଭାଗରେ ସାଗର ତଟାନ୍ତରେ ଜନପଦଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ନଡ଼ିଆଗଛ ବା ତାଳଗଛ ଛାଇରେ ବସିଲୁଁ । ଆମ ଯାତ୍ରୀଦଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଯାତ୍ରୀ ଥିଲେ ।

"ବସିଥିଲା ବେଳେ ଅନ୍ଧଟିଏ ଆମ ନିକଟକୁ ଆସିଲା । ଆମେ ପରେ ବୁଝିଲୁ ଯେ ସେ ଏକାଗ୍ର ମନରେ ବହୁକ୍ଷଣଧରି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ବହୁଦିନ ଧରି ସେ ନିଜର ଗବେଷଣା କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏକମାତ୍ର ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକର ପ୍ରଖରତାରେ ସେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଇଛି । ତା'ପରେ ସେ କହିଗଲା—

'ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ତରଳ ନୁହେଁ । ଯଦି ଏହା ତରଳ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଏକ ପାତ୍ରରୁ ଅନ୍ୟ ପାତ୍ରକୁ ତ ଢାଳିହୁଅନ୍ତା ଏବଂ ପବନରେ ଜଳର ଗତି ପରି ଏହାର ଗତି ଥାଆନ୍ତା । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅଗ୍ନି ହୋଇ ନ ପାରେ । ଅଗ୍ନି ହୋଇଥିଲେ ଜଳଦ୍ୱାରା ତ ନିର୍ବାପିତ ହୋଇପାରନ୍ତା । ଏହା ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଭୌତିକ ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ, କାରଣ ଆଖିକୁ ତ ଦେଖାଯାଉଛି । ଏହା କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ନୁହେଁ, କାରଣ ଏହାର ଗତି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ତରଳ ପଦାର୍ଥ, ଅଗ୍ନି, ଭୌତିକ ବସ୍ତୁ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା କିଛି ନାହିଁ ।'

"ମନରେ ତାର ଏଇ ଯୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେଲା । ଫଳରେ ସର୍ବଦା ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକକୁ ଚାହିଁ ଓ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଗଭୀର ଚିନ୍ତା କରି ସେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଓ ଯୁକ୍ତି ଶକ୍ତି ଉଭୟ ହରାଇଲା । ସେ ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧତ୍ୱ ଲାଭ କଲା, ତାର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟର ସ୍ଥିତି ନାହିଁ ।"

"ଏହି ଅନ୍ଧ ସଙ୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଝୀତଦାସ ଆସିଥିଲା । ସେ ତାର ମୁନିବଙ୍କୁ ନଡ଼ିଆ ଗଛର ଗ୍ରୁଇରେ ବସାଇ ଦେଇ ରାତିରେ ନିଆଁ କରିବାକୁ ଡାଳ ଶୁଖିଲା କାଠ ଗୋଟେଇ ଆଣିଲା । ନଡ଼ିଆ ପାରୁଲୁ ସଳିତା କରି ସଡେଇରେ ନଡ଼ିଆ ତେଲ ପୂରାଇ ଅଗ୍ନିର ଯୋଗାଡ଼ କଲା । ଝୀତଦାସର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମୟରେ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଅନ୍ଧ ଲୋକଟି ତାକୁ କହିଲା, "ମୁଁ ଠିକ୍ କହୁ ନ ଥିଲି କି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଗୋଟାଏ କିଛି ନାହିଁ । ତୁ କଣ ଦେଖିପାରୁନୁ କିପରି ଘନ ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ି ଆସୁଛି । ତଥାପି ଲୋକେ କହନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଛି । ଯଦି ଅଛି ସେଇଟା ତେବେ କିଭଳି ବସ୍ତୁ ?'

ଝୀତଦାସ ଉତ୍ତର କଲା, "ସୂର୍ଯ୍ୟ କଣ ମୁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ମୋର ଜାଣିବାର କିଛି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ହେଲେ ଆଲୁଅ କ'ଣ—ମୁଁ ଜାଣେ । ରାତିରେ ଜାଳିବାଲାଗି ମୁଁ ବତି ତିଆରି କରୁଛି । ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଁ କାମ କରିପାରିବ ।" ନଡ଼ିଆ ସଡେଇକ ହାତରେ ଧରି ଝୀତଦାସଟି କହିଲା, 'ଏଇ ତ ମୋ ସୂର୍ଯ୍ୟ ।'

ଚ୍ଛୋଟା ଲୋକଟିଏ ଅଶାବାଡ଼ିଟିଏ ଧରି ପାଖରେ ବସିଥିଲା । ସେ ଏକଥା ଶୁଣି ହସି କହିଲା, 'ମହାଶୟ ! ଆପଣ ସାରାଜୀବନ ପାଇଁ ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ହରାଇଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ କହିଦେଉଛି ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅଗ୍ନି-କନ୍ଦୁକ । ପ୍ରତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ସାଗର ଗର୍ଭରୁ ଉଦିତ ହୋଇ ଏହି ଉପଦ୍ୱୀପର ପର୍ବତମାଳାରେ ପ୍ରତି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଅସ୍ତ ହୁଏ । ଆମେ ଏହା ସମସ୍ତେ ଦେଖିଆସୁଛୁଁ, ଆପଣଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଥିଲେ ଆପଣ ମଧ୍ୟ ଦେଖିପାରନ୍ତେ ।

ଧୀବର ଜଣେ ଏ କଥୋପକଥନ ଶୁଣି କହିଲା, 'ମହାଶୟ, ସତ କଥା, ଆପଣ କେବେହେଲେ ଏହି ଉପଦ୍ୱୀପ ବାହାରକୁ

ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆପଣ ସ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଏବଂ ଆମମାନଙ୍କ ସହିତ ସମୁଦ୍ର ବିହାର କରିଥିଲେ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣିପାରିଥାନ୍ତେ ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଏହି ଉପଦ୍ୱୀପରେ ଏହି ପର୍ବତମାଳାରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଯେପରି ସାଗର ଗର୍ଭରୁ ଏହାର ଉଦୟ, ପ୍ରତି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସେହିପରି ସାଗରରେ ତାର ଅସ୍ତ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ନିରାଟ ସତ୍ୟ କହୁଛି । ପ୍ରତିଦିନ ନିଜ ଆଖିରେ ଏହା ଦେଖିଆସୁଛି ।'

ଆମ ଯାତ୍ରୀଦଳର ଜଣେ ଭାରତୀୟ କହିଉଠିଲେ, 'ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଯେ, ଜଣେ ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକ ଏପରି ବାଜେ କଥା କହିପାରନ୍ତି । ଅଗ୍ନି-କନ୍ଦୁକ କିପରି ଜଳଗାମୀ ହୁଏ ଓ ତାହାର ପୁଣି ବିନାଶ ନାହିଁ ! ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ନି-କନ୍ଦୁକ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଦେବତା, ଅନନ୍ତକାଳ ପାଇଁ ରଥରେ ସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପର୍ବତ 'ମେରୁ' ପରିକ୍ରମା କରନ୍ତି । ସମୟ ସମୟେ ମନ୍ଦସର୍ପ ରାହୁ ଓ କେତୁ ଏହି ଦେବତାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ତିରସ୍କାର କରନ୍ତି । ପୃଥିବୀ ସେତେ-ବେଳେ ଅମାଚ୍ଛନ୍ନ ହୁଏ । ଆମ ଧର୍ମଯାଜକମାନେ ଦେବତାଙ୍କ ମୁକ୍ତିପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ମୁକ୍ତି ହୁଏ । ଆପଣଙ୍କ ପରି ଅଜ୍ଞ ଲୋକ ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ଉପଦ୍ୱୀପ ବାହାରକୁ ଯାତ୍ରା କରି ନାହାନ୍ତି ସେହିମାନେ ହିଁ କେବଳ କଳ୍ପନା କରିପାରନ୍ତି ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ତାଙ୍କର ଦେଶଲାଗି ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତି ।'

ଗୋଟିଏ ଇଜିପ୍ଟ ଜାହାଜର ଜଣେ ମାଲିକ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସେ କହିଲେ, 'ଆପଣ ମଧ୍ୟ ଭୁଲ କହୁଛନ୍ତି ମହାଶୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ନୁହନ୍ତି । ସେ କେବଳ ଭାରତବର୍ଷ ବା ତାହାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପର୍ବତ ପରିକ୍ରମା କରନ୍ତି ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣ ସାଗର, ଆରବ ମହାଦେଶର ଉପକୂଳ, ମାଡ଼ାଗାସ୍କାର ଏବଂ ଫିଲିପାଇନ୍‌ସ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ମୁଁ ଭ୍ରମଣ କରିଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ଭାରତ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ

ଅନ୍ଲେକ୍ନତ କରେ । ସେ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ ପରିକ୍ରମା କରେ ନାହିଁ ।
ସୁଦୂର ପ୍ରାଚୀ ଦିଗରେ ଜାପାନ ଦେଶର ଅଧିବାସୀମାନେ ନିଜ
ମାତୃଭୂମିକୁ 'ନିପନ୍' ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ତାହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି
'ସୂର୍ଯ୍ୟର ଜନ୍ମ ଦେଶ' । ମୁଁ ତ ନିଜେ ବହୁତ ଦେଖିଛି ଓ
ସମୁଦ୍ରର ସୁଦୂର ଯାତ୍ରୀ ମୋର ପିତାମହ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ
ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ କହିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ଏହା ଭଲ ଭାବରେ
ଜାଣେ ।'

ଆମ ଜାହାଜର ଜଣେକ ଇଂରେଜ ନାବିକ ବାଧା ଦେଇ
କହି ଉଠିଲେ, 'ଇଂଲଣ୍ଡ ଛଡ଼ା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତିବିଧି ସମ୍ପର୍କରେ
ବିଶେଷ ଭାବରେ ଜାଣିଥିବା ଦେଶ ଆଉ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଂରେଜ
ନାଗରିକ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ନାହିଁ ବା ଅସ୍ତ ନାହିଁ ।
ଏହା ସର୍ବଦା ପୃଥିବୀ ପରିକ୍ରମା କରେ । ଆମର ଧାରଣା ନିଶ୍ଚିତ ।
କାରଣ ଆମେ ଏବେ ବିଶ୍ୱ-ପର୍ଯ୍ୟଟନରୁ ଫେରିଛୁ । କୌଣସି
ସ୍ଥାନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଧକ୍କା ହୋଇ ନାହିଁ । ସର୍ବତ୍ର ଆମେ
ଦେଖିଛୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ, ଅସ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ।' ହାତରେ
ବାଡ଼ିଟିଏ ଧରି ବାଲିରେ ବୃତ୍ତ କାଟି ଇଂରେଜ ନାବିକ ଜଣକ
ଆକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତି ସମ୍ପର୍କରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ।
ସେ ଅକ୍ଷମତା ଅନୁଭବ କରି ଜାହାଜର କପ୍ତାନଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗୁଳି
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କହିଲେ, 'ଏହି ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମୋଠାରୁ ଅଧିକ ଜାଣନ୍ତି ।
ସେ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ବୁଝାଇ ପାରିବେ ।'

"ବୁଦ୍ଧିମାନ କପ୍ତାନ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୀରବରେ ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନା
ଶୁଣୁଥିଲେ । ତାଙ୍କଆଡ଼େ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାରୁ ସେ କହିଲେ,
'ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତେ ଭୁଲ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀ

ପରିକ୍ରମା କରେ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ପରିକ୍ରମା କରେ । ଏହି ପରିକ୍ରମା ସମୟରେ କେବଳ ଜାପାନ, ଫିଲିପାଇନ୍‌ସ ବା ସୁମାତ୍ରା ନୁହେଁ, ଆଫ୍ରିକା, ଇଉରୋପ, ଆମେରିକା ମଧ୍ୟ କ୍ରମା-ନ୍ୱୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ କୌଣସି ପର୍ବତ, ଉପଦ୍ୱୀପ, ସମୁଦ୍ର ବା କେବଳ ପୃଥିବୀ ପାଇଁ ଉଦିତ ହୁଏ ନାହିଁ; ପୃଥିବୀ ସମେତ ସମଗ୍ର ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳ ପାଇଁ ତାର ସୃଷ୍ଟି । ଆକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଆପଣମାନେ ଜାଣିପାରିବେ ଯେ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ବା ଦେଶ ପାଇଁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହୁଏ ନାହିଁ ।'

ପ୍ରବୀଣ ବିଶ୍ୱପର୍ଯ୍ୟଟକ ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ ଏହି ବୁଦ୍ଧିମାନ କପ୍ତାନ ମହାଶୟ ଏହିପରି ତାଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ସାଙ୍ଗ କଲେ ।

କନ୍‌ଫୁସିଅସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଚୈନିକ ମହାଶୟ ପୁଣି କହିଲେ, "'ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟାପାରରେ ଗର୍ବ ହିଁ ଭ୍ରମ ଓ ମତ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାର କାରଣ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେପରି, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ପାଇଁ ଓ ମାତୃଭୂମି ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଈଶ୍ୱର ଚାହାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ନିଜ ଉପାସନା ମନ୍ଦିରରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।''

''କୌଣସି ଧର୍ମ ମନ୍ଦିର କଣ କେବେହେଲେ ସମୁଦାୟ ମାନବ ସମାଜପାଇଁ ଏକ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଏକ ଧର୍ମରେ ପରିକଳ୍ପିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଈଶ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି ମନ୍ଦିର ସହିତ ତୁଳନୀୟ ହୋଇପାରେ?''

'ମନୁଷ୍ୟଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନ୍ଦିର ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରୂପୀ ମନ୍ଦିରର ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନ୍ଦିରରେ ମୁଖଶାଳା, ଛାତ, ଦୀପ, ଛବି, ସ୍ତମ୍ଭପନ୍ତି, ଖୋଦିତ ମନ୍ତ୍ର, ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ, ପୂଜାବିଧି, ଧର୍ମବେଦୀ, ଧର୍ମଯାଜକ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କେଉଁ ମନ୍ଦିରର ସାଗର ପରି ମୁଖଶାଳା, ଆକାଶ ପରି ଛାତ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରା ପରି ଦୀପ ଏବଂ

ଜୀବିତ ପ୍ରେମବତ୍ସଳ ପରସ୍ପର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ଶିକ୍ଷ ଅଛି ? ମାନବ ସମାଜର ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ ଏବଂ ନିଖିଳ ସୃଷ୍ଟି ପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଶୀର୍ବାଦର ନମୁନା କେଉଁ ଉପାସନାଳୟରେ ମିଳିବ ? ମନୁଷ୍ୟ-ହୃଦୟ ଓ ଦେବଦତ୍ତ ବିବେକ ପରି କେଉଁ ଧର୍ମ-ଗ୍ରନ୍ଥ ଏତେ ସ୍ୱଚ୍ଛ—ଏତେ ପବିତ୍ର ? ଈଶ୍ୱରପରାୟଣ ନରନାରୀ ପାଇଁ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ସହିତ କେଉଁ ଉତ୍ସବ ତୁଳନୀୟ ? ଈଶ୍ୱର ଭୋଗ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ଉତ୍ତମ ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦୟ ବେଦୀ ସହିତ କେଉଁ ଧର୍ମବେଦୀ ସମାନ ?'

'ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟର ବିଶ୍ୱରଧାରା ଯେତେ ଉଚ୍ଚ, ସେ ସେତିକ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଜାଣିପାରିବ । ଯେତେ ଅଧିକ ସେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବ, ସେତିକ ସେ ତାଙ୍କର ସାଧୁତା, ଦୟା ଓ ମାନବ ପ୍ରେମର ଅନୁକରଣ, ଅନୁସରଣ କରିପାରିବ ।'

'ସୁତରାଂ ବିଶ୍ୱବକ୍ଷକୁ ପ୍ଳାବିତ କରୁଥିବା ସମଗ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେ ଜାଣନ୍ତି, ସେ ପିଲାରେ ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ବା ଏକ ଆଲୋକ ରେଖାର ପ୍ରତିଫଳନ ଦେଖିଥିବା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଘୃଣା ବା ଦୋଷାରୋପ କରିବାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏପରିକି ଆଦୌ ସୂର୍ଯ୍ୟବିମ୍ବ ଦେଖିପାରୁ ନ ଥିବା ଅନ୍ଧ ଓ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଘୃଣା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।'

କନ୍‌ଫ୍ୟୁସିଅସ୍‌ଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଚୈନିକ ଯୁବକ ତାଙ୍କର ଭାଷଣ ଶେଷ କଲେ । କଫି ହାଉସ୍‌ରେ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତେ ନୀରବ ହେଲେ । ସେମାନେ କାହାର ଧର୍ମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଆଉ ଯୁକ୍ତିତର୍କ କଲେ ନାହିଁ ।

ମଣିଷ

[ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା]

ଚଇତର କଅଁଳ ପାହାନ୍ତ। ବାଡ଼ ଆଗରେ ମଲ୍ଲୀ ବୁଦାଟିରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଫୁଲ ଫୁଟି ଲଦି ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଆଉ ତାର ସୁବାସ ଝଲକେ ଝଲକେ ଦକ୍ଷିଣ ପବନ ଖୋଲା ଝରକା ଭିତର ଦେଇ ବୋହିଆଣି ସୁରଭିର ଶେଯ ଉପରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇଛି । ସୁରଭି ଶୋଇଛି ବେଶ ଆରାମରେ, ଅବଶ୍ୟ ନିଦ ତାର ଟିକିଏ ହାଲୁକା ହୋଇ ଆସିଲାଣି; କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇ ନାହିଁ । ତନ୍ଦ୍ରାର ଆବେଶରେ ସୁରଭିର ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ମୁଦିଯାଇଛି, ଆଉ ମନ ତାର ଉଡ଼ି ବୁଲୁଛି କେଉଁ ଅଜାଣିଆ ରାଇଜରେ ସପନର କୁହୁକ କାଠି ସ୍ପର୍ଶରେ ।

ହଠାତ୍ ପଛପଟ ରୋମାନ୍ କାଥଲିକ ଗୀର୍ଜାଟାର ବିଶାଳ ଘଣ୍ଟାଟା ଢଂ ଢଂ କରି ବାଜିଉଠିଲା । ତାପଛକୁ ଲାଗି ଲାଗି ମସଜିଦ୍-ଟାର ମଞ୍ଚା ଉପରୁ ଦାଢ଼ିଆ ମୋଲ୍ଲା ଅତି ବଡ଼ ପାଟିରେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲା—'ଆଲ୍ଲା ହୋ ଆକବର !' ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ; ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଥିବା ରସିକ ରାୟଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରଭାତୀ କୀର୍ତ୍ତନ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ିଲା । ତା ସଙ୍ଗେ ସଂଙ୍ଗ ପଡ଼ୋଶୀ ଘର ବୁଢ଼ା ରାମ ରଥେ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି 'ହରେ ମୁରାରେ ମଧୁକୈଟଭାରେ, ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପାଳ ମୁକୁନ୍ଦ ସୌରେ' ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଭାତୀ ସ୍ତୁତି ଖୁବ୍ ଜୋର ଗଳାରେ ଗାଇଉଠିଲେ । ବାଡ଼ପଟ ଭାଡ଼ି ଭିତରୁ ରୋଡ଼ସ ଆଇଲାଣ୍ଡ ଗଞ୍ଜାଟା ଚିତ୍କାର କରିଉଠିଲା, 'ରକ୍ଷ୍ୟ ଗୋ ଠାକୁର ।'

ସୁରଖିର ନିଦଟା ଝୁଉଁକନା ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ମନରେ ଗୋଟିଏ ବିରକ୍ତି ଭାବ ମଧ୍ୟ ଜାଗିଉଠିଲା । ତାର ମନେ ହେଲା ସତେ ଯେପରି ଦୁନିଆଟା ସାରା ତାର ଏ ସୁଖ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଦେବା ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ମେଣ୍ଟ ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି ।

ଠିକ୍ ଏତିକବେଳେ ଭୋର ଗାଡ଼ିକୁ ନେଇଯିବା ପାଇଁ କଣ୍ଟ ଦେଇଥିବା ରିକ୍ସାବାଲାଟା ଆସି ପଡ଼ୋଶୀ ଘରେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲା—ବାବୁ ଉଠ, ଯିବ ପରା । ବେଳ ହୋଇଗଲା ଯେ । ଦାଣ୍ଡ ଆଗ ସଡ଼କରେ ଟାଉନ ବସ୍‌ଟା ମଧ୍ୟ ପେଁ ପେଁ ହର୍ଣ୍ଣ ବଜାଇ ଧାଇଁଗଲା । ସୁରଖି ଆଜ ଶାନ୍ତିରେ ଶୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡଟେକି ବାହାରକୁ ଚାହିଁଲା—ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ଧାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କଟିଯାଇ ନାହିଁ । ରାସ୍ତାଘାଟ ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ । ଆକାଶର କୁଆଁ ତାରାଟା ଖାଲି ଜକ ଜକ ଜଳୁଛି । ଆଉ ଦାଣ୍ଡ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ବୁଢ଼ା ଶିମିଳି ଗଛଟାରେ ଚଢ଼େଇ କେତେଟା ଚେଁ ଚେଁ କଟର ମଟର ଲଗାଇଛନ୍ତି । ରଥ ବୁଢ଼ା ଇତି ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରିଦେଇ ଦାଣ୍ଡପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଗଗନଭେଦୀ ସ୍ୱରରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେଣି ଶରୀରଭେଦୀ ଭଜନ—'କେତେ ଧନକୁ ମନ ବାନ୍ଧିଛୁ ଆଣ୍ଟ; କି ଘେନିଯିବୁ ତୋର ଛୁଟିଲେ ଘଟ ରେ; ଖଟ ପଲଙ୍କେ ମନ ଶେଯାଇ ଶୋଉ, ଗଳି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହେବ ଏ ତୋର ଦେହ ରେ—'

ରଥ ବୁଢାଙ୍କର ଏ ବୈରାଗ୍ୟବ୍ୟଞ୍ଜକ ଗୀତ ଶୁଣି ସୁରଖିର ଶରୀର ଘୃଣାରେ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇଉଠିଲା । ଯୌବନର ତଟଦେଶରେ ମାତ୍ର ପାଦ ଦେଇଛି ସେ । ଆଗରେ ରଙ୍ଗିନ୍ ଜୀବନର ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନ । ଏତେବେଳକୁ କି ଏସବୁ ବୈରାଗ୍ୟ-ବ୍ୟଞ୍ଜକ କବିତା ଭଲ ଲାଗେ ? ସୁରଖି ମନେ ମନେ ବୁଢ଼ା ଉପରେ

ଖୁବ୍ ରଗିଗଲା । ମନକୁ ମନ କହି ପକାଇଲା—ବାସ୍ତବିକ୍ କେଡ଼େ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଏମାନେ । ନିଜର ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ପାଇଁ ବା ପରମାର୍ଥ ଲାଭ ଆଶାରେ ଏପରି ଉତ୍କଟ ଉପଦ୍ରବ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି, ଅଥଚ ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିବେଶୀର କି ଅସୁବିଧା ହେଉଛି, ତାହା ଟିକିଏ ହେଲେ ଏମାନେ ଭାବୁ ନାହାନ୍ତି ।

ସୁରଭିର ଏ ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି ଶୁଣି ପାଖ ଖଟରେ ଶୋଇଥିବା ସୁରଭିର ସ୍ୱାମୀ ସୁରେଶ ପଚାରିଲେ—'ସୁରଭି, ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଉଠି ପଡ଼ିଲ ଯେ ? ଦେଖୁନାହଁ ସାଢ଼େପାଞ୍ଚ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଫା ହୋଇ ଦିଶି ନାହିଁ, କୁଆଁ ତାରା ଲୁଚି ନାହିଁ ।' ସୁରଭି ବିରକ୍ତିଭରା ସ୍ୱରରେ କହିଲା—'ଏମାନେ କ'ଣ ମଣିଷକୁ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତିରେ ଶୁଆଇ ଦେଉଛନ୍ତି ?'

ସୁରଭି ଗୀର୍ଜା, ମସ୍‌ଜିଦ୍ ଓ ମନ୍ଦିରରେ ହେଉଥିବା ଲୋକଦେଖାଣିଆ କଥା କହିଲା । ସୁରେଶ ସହାନୁଭୂତିସୂଚକ ଗଳାରେ କହିଲେ—ହଁ, ଠିକ୍ କହିଲ ସୁରଭି, ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ଏସବୁ ଆତ୍ମପ୍ରତାରଣାରୁ ମୁକ୍ତ ନ ପାଇଛି ଓ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝି ନ ପାରିଛି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଗତରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆସି ପାରିବ ନାହିଁ । ହେଇ ଦେଖୁନା, ମନ୍ଦିର କହ, ମସଜିଦ୍ କହ ବା ଗୀର୍ଜା କହ, ଏସବୁ ତ ସେଇ ଏକ ପରମାତ୍ମା ପରମେଶ୍ୱର ବା ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ଆରାଧନା ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି । ସମଗ୍ର ମାନବ ସମାଜ ତ ସେଇ ପରମ ପିତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ । ଏ ଭାବ ଯଦି ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଜାଗି ଉଠନ୍ତା, ତେବେ ପୃଥିବୀ ସିନା ସ୍ୱର୍ଗରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଦୁନିଆରେ ଦେଖୁଛ କଣ ? ଧର୍ମ ନାମରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା, ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା, ମନୁଷ୍ୟକୁ ପଶୁସ୍ତରକୁ ଠେଲି ଯାଉଛି । ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମାନ୍ଧ ହେଲେ ନ କରିପାରେ କଣ ? ହେଇ କାଲି ସକାଳେ ପାକିସ୍ଥାନରୁ ପଳାଇ ଆସିଥିବା ସେଇ ବୁଢ଼ୀଟିକୁ

ଦେଖିଲ ତ ? କଣ ପାଇଁ ଆଜ ସେ ସର୍ବହରା ହୋଇ ଭିକ ମାଗି ବୁଲୁଚି ? ମାନବର ଏଇ ଧର୍ମାନ୍ଧତା ଯୋଗୁଁ ନୁହେଁ କି ? ସେଇ ଧର୍ମାନ୍ଧତାର ମୂଳରେ ମାନବର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ପୁଣି ନାହିଁକି ?

ସୁରଖି ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲା—ହଁ, ଠିକ୍ କହିଲ । ଆମ ଦେଶର ମନୁଷ୍ୟ ଯଦି ମନୁଷ୍ୟ ଭାବରେ ବଞ୍ଚି ରହି ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତେ, ତେବେ ଦୁନିଆଟା ସ୍ୱର୍ଗରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରନ୍ତା ସିନା । ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଯଦି ପରସ୍ପରର ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପାଇଁ ସହଯୋଗ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତେ, ତେବେ ଦୁନିଆରେ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ରହନ୍ତା କାହିଁକି ? ସୁରଖିର ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇଉଠିଲା । ଜୀବନରେ ବାଇଶଟି ଚଇତ ଭୋଗ କରିଛି ସେ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତାର ଭାବପ୍ରବଣ ମନ ଦୁନିଆର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ତିକ୍ତ ହୋଇଉଠିଛି । ସେ ଦେଖିଛି ଏଇ ଧର୍ମାନ୍ଧତାର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା କିପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମହାପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଆଜ ସର୍ବହରା ପଥର ଭିକାରୀ କରି ବୁଲାଇଛି, ହଜାର ହଜାର ନିରୀହ ମାନବ ଶିଶୁର କଅଁଳ ଗୁଣ୍ଡିରେ କ୍ରୂର ରାକ୍ଷସର ଶାଣିତ ଛୁରିକା ଭୁଷିଦେଇ—ଅସଂଖ୍ୟ ତରୁଣୀର ନଗ୍ନ ମାଂସ ଉପରେ ହିଂସ୍ର କ୍ଷୁଧିତ ବ୍ୟାଘ୍ର ପରି ଲମ୍ଫ ଦେଇଉଠିଛି । ଏସବୁ ଦେଖି ତା'ର ପ୍ରାଣ ହାହାକାର କରିଉଠିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ କୌଣସି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତାର ଧାର ଧାରିବାପାଇଁ । ସେ ଲୋଡ଼େ ସହଜ ସରଳ ସହାନୁଭୂତିଭରା ମାନବ ଜୀବନ ।

ଗୋଟିଏ ନୈଷ୍ଠିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ସୁରଖି । ପିଲାଦିନୁ ସେ ବାପା ମା'ଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରତି ରବିବାରରେ ଯାଉଥିଲା ଗୀର୍ଜାକୁ । ସେଠାରେ ପାଦ୍ରୀ ସାହେବ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲେ । ସୁରଖି ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ବସି

ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲା, ଗୀତ ଗାଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ତାର ଅର୍ଥ କିଛି ବୁଝି ନ ଥିଲା । ବୟସର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ବୁଝି-ପାରିଲା ଯେ ଯେଉଁମାନେ ଗୀର୍ଜାକୁ ଯା'ନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ଲୋକ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଗୀର୍ଜାକୁ ଯାନ୍ତି ଖୋଲି ଗୋଟିଏ ମିଳାମିଶା ବା ଆସଙ୍ଗଲିପ୍‌ସା ନେଇ ।

ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିବାବେଳେ ସୁରଶ୍ମିର ପରିଚୟ ହେଲା ତାର ପଢ଼ାସାଥି ସୁରେଶ ସଙ୍ଗରେ । ସୁରେଶ ଥିଲା ନୈଷ୍ଠିକ ହିନ୍ଦୁ ପରିବାରର ସନ୍ତାନ । ଉଭୟଙ୍କର ପରିଚୟ କ୍ରମଶଃ ଅନୁ-ରାଗରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଉଭୟେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ପ୍ରଣୟାସକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁଇଟି ପ୍ରେମାସକ୍ତ ପ୍ରାଣର ମଝିରେ ଏକ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ମେଘନାଦ ପ୍ରାଚୀର ସୃଷ୍ଟି କଲା ଧର୍ମଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ।

ସୁରଶ୍ମିର ପିତାମାତା ଯେତେବେଳେ ସୁରଶ୍ମିର ମନୋଭାବ ଜାଣିଲେ, ସେତେବେଳେ ସହାନୁଭୂତିସୂଚକ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ— ମା, ତୋର ପସନ୍ଦରେ ଆମର ଅସମ୍ମତି ନାହିଁ, ତେବେ ସୁରେଶକୁ ଜୀବନ ନେଇ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ପିତାମାତାଙ୍କର ଏ ସର୍ତ୍ତ-ସମ୍ବଳିତ ସମ୍ମତି ସୁରଶ୍ମି କୌଣସିମତେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ଯୁକ୍ତି କରି କହିଲା—ତୁମେ ଯେପରି କହୁଛ, ତାଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାପାଇଁ, ତାଙ୍କର ପିତାମାତା ସେହିପରି ମୋତେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାପାଇଁ କହିବେ ! କାହିଁକି, ଧର୍ମ ତ ହେଲା ମନର ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ୱାସ ? ଯେ ଯେପରି ପାରୁଛି ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିପାରେ । ତା ଉପରେ ଏତେ ଜୋର ଦେବା କଣ ଉଚିତ ?

ସୁରଶ୍ମିର ଏ ଯୁକ୍ତି ସମକ୍ଷରେ ତାର ପିତାମାତା କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ସିନା; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଜନ୍ମଗତ

ସଂସ୍କାର ଧର୍ମାନ୍ତର ଗ୍ରହଣ ବିନା ଏ ବିବାହରେ ସମ୍ମତି ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସୁରେଶର ପିତାମାତା ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଏକବାରେ ଆତଙ୍କି ଉଠିଲେ । ସେମାନେ ଭାବିଥିଲେ, ପୁଅକୁ ବିଭା କରାଇ ଘରକୁ ଆଣିବେ ଗୋଟିଏ ସାଳଙ୍କାରା ସୁନାଖଡ଼ିକା ପରି ବୋହୂ । ବୋହୂ ଆସିଲେ ଘର ପରିଉଠିବ, ବୁଢ଼ୀଙ୍କ ହାତରୁ କାମ ପାଇଟି ଛଡ଼େଇ ନେବ, ଏମିତି କେତେ କଣ । ତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ପୁଅ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲା ଯେ କଲେଜ ପଢ଼ୁଆ ଗୋଟାଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଝିଅକୁ ବିବାହ କରିବ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ଆତଙ୍କି ଉଠିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । କଣ କରିବେ ଆଉ ! ଶେଷରେ କେତେ ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ଯେ କନ୍ୟାକୁ ଶୁଦ୍ଧି କରାଇ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମକୁ ନେଇ ଆସିଲେ ବିବାହ କରିବାରେ ଆଉ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନ ଥିବ । ସୁରେଶ ମନକୁ କିନ୍ତୁ ଏ କଥା ପାଇଲା ନାହିଁ । ସେ ଭାବିଲା ଏ ସବୁ ଶୁଦ୍ଧି ଫୁଦ୍ଧି କେବଳ ଆତ୍ମ-ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ସେ ଯୁକ୍ତି କରି କହିଲା— ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ମନୁଷ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧ, ଏଟା ପ୍ରକୃତିର ଇଙ୍ଗିତ । ଏଥିରେ ଧର୍ମ ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

ବହୁ ବାଧାବିଘ୍ନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀମାନଙ୍କର ଆପତ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରକୃତି ହିଁ ଜିଣିଲା । ସୁରେଶ ଓ ସୁରଭିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ, ମାତ୍ର ଫୁଲମାଳାର ବିନିମୟରେ ବିବାହ ହୋଇଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ସୁରେଶ ଓ ସୁରଭି ଦୁଇଜଣଯାକ ମେଡ଼ିକେଲ ଗ୍ରାଜୁଏଟ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଚାଲି ଆସିଥିଲେ ଏ ସୁଦୂର ସ୍ଥାନକୁ ଆପଣାର କର୍ମଜୀବନ କଟାଇବା ପାଇଁ ।

ସେମାନେ ଆଜି ହିନ୍ଦୁ ନୁହନ୍ତି କି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ନୁହନ୍ତି । ଯୋଡ଼ିଏ ସ୍ୱବିବର୍ଗର ମାନବ, ହୃଦୟର ମିଳନରେ କୌଣସି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ

ବିଭେଦର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ସେମାନେ ସେବାଭାବକୁ ଆପଣାର ଧର୍ମ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଉଭୟେ ମିଳି ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ଏକ ଆଦର୍ଶ ସେବାସଦନ ଯେଉଁଠାରେ କି ଜାତି-ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ଆର୍ତ୍ତ ପୀଡ଼ିତର ଚିକିତ୍ସା କରାହୁଏ ।

ଆଦର୍ଶ ସେବାସଦନର ସୁନାମ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କାରଣ ସେଠାରେ ଯେଉଁ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଏ ତାହା ମାନବିକତା ଓ ଆନ୍ତରିକତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ସୁରେଶ ଦିନେ ଖବର ପାଇଲା ଯେ ତାର ମା କଠିନ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ସେ କାଳବିଳମ୍ବ ନ କରି ଗାଁକୁ ଦୌଡ଼ିଯାଇ ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାରେ ମା'ଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ନେଇ ଆଣିଲା ସେବା ସଦନକୁ । ସୁରେଶର ଚିକିତ୍ସା ଓ ସୁରଖିର ସେବା ଫଳରେ ବୃଦ୍ଧା କ୍ରମଶଃ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇଉଠିଲେ । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନର ସଞ୍ଚାର ହେଲା ସେତେବେଳେ ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଜଣେ ନାରୀ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ସେବା କରୁଛନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧା ପ୍ରଥମେ କିଛି ବୁଝିପାରି ନ ଥିଲେ । ତା' ପରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ସୁରେଶଠାରୁ ବୁଝିଲେ ଯେ ଶୁଶ୍ରୂଷାକାରିଣୀ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ରବଧୂ, ସେତେବେଳେ ଜାଗିଉଠିଲା ତାର ବଦଳରେ ମାତୃହୃଦୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ବାତ୍ସଲ୍ୟ । ସେ ସୁରଖିକୁ କୁଣ୍ଢାଇପକାଇ କହିଲେ – ମା, ତୋ ପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ପାଇ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଙ୍ଗାଳିନୀ ହୋଇ ବସିଥିଲି ।

ତାପରେ ସୁରେଶକୁ ପାଖକୁ ଡାକି କହିଲେ—ବାପା, ମୋର ଭ୍ରମ ଆଜି ତୁଟିଯାଇଛି । ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି, ଭଗବାନ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ ।

— — —

ସୁଅ ମୁହଁର ପତର

[ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ କର]

ଅପର୍ତ୍ତି କ୍ଷେତରେ ହଳ କରୁଚ — ତାର ଚକଣା କଳା ବଳିଷ୍ଠ ଦେହରୁ ଝାଳ ପାଣି ଭଳି ବୋହି ଯାଉଛି — ହଳ କରୁ କରୁ ଅପର୍ତ୍ତି କେତେ କଣ ଭାବି ଯାଉଛି — ଭାବୁ ଭାବୁ ଲଙ୍ଗଳ ଲଣ୍ଡି ଉପରେ ତା ହାତ କୋହଳ ହୋଇଗଲେ ବଳଦ ଦ'ଟା ଧିମେଇ ଚାଲୁଛନ୍ତି — ଅପର୍ତ୍ତି ଡାହାଣ ହାତରେ ପାଞ୍ଚଣଟାରେ ବଳଦ ଦ'ଟାକୁ ପିଟି ପିଟି କହିଉଠେ — 'ଗଣ୍ଡର ବଅଲ — ତଙ୍କୁ ନାହାନ୍ତି ମୋଟେ — '

ବଳଦ ଦ'ଟା ଟିକିଏ ଜୋରରେ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଅପର୍ତ୍ତି ପୁଣି ତା ଭାବନା ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଯାଏ — ତାର ଭାବିବାକୁ ଆଜି ଅନେକ କଥା — ଆଠ-ନ' ବର୍ଷର ଘଟଣା — ଛବି ଭଳି ସେଗୁଡ଼ା ତା ଆଖି ଆଗରେ ଭାସିଯାଉଚ — କାଲି ଭଳି ମନେ ହଉଚ ସେସବୁ କଥା — ଅପର୍ତ୍ତିକୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବି ଲାଗୁଛି — ଏଇ ଆଠ ନଅଟା ବର୍ଷ ଆଗରୁ ସବୁ ଯେମିତି ଭଲ ଥିଲା — ଲୋକେ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ଶାଗପେଜ ଖାଇ ଆରାମରେ ଚଳିଯାଉଥିଲେ —

କୁଆଡ଼ୁ ଆସିଲା ଏ ସ୍ୱନମାନିଆ ଲଢ଼େଇ — ସବୁ ବଦଳେଇ ଦେଇଗଲା — ଇଂରେଜ ସରକାରର ସିଆଡ଼େ କୋଉ ଜରମାନୀ ନା କଅଣ ତା ସାଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଲା — ଆମର କଅଣ ଗଲା ସେଇଠିଁ ?

କହିଲେ କଣ ନା —ଜାପାନୀ ମାଡ଼ି ଆସୁଚି—ଆମ ଦେଶକୁ ନେଇଯିବ –ଲଢ଼େଇକ ବାହାରିପଡ଼—

କହୋ—ଜାପାନୀ ନେଲେ କେତେ—ଇଂରେଜୀ ନେଲେ କେତେ । ଆମର କୋଉ ଦୁଃଖ ଯାଉଚି—ଯିଏ ଆମ ଉପରେ ରଜା ହେବ ସିଏ ତା ଦେଶକୁ ସବୁ ଲୁଟ୍ କରି ବୋହିନେବ—

ଏବେ ଯୁଦ୍ଧ ସରିଲାଣି ତିନି କି ଚାରି ବର୍ଷ ହେଲା—ଜିନିଷ-ପାତିର ଦରଦାମ କମନ୍ତା କଅଣ ନା ଆହୁରି ବଢ଼ୁଚି ।

ଅପର୍ତ୍ତିକୁ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ—ଯୁଦ୍ଧ ହଉଚି କେଉଁଠି, ଜିନିଷ ମହଙ୍ଗା ହଉଚି କେଉଁଠି—

ଆଗ ଆଗ ଅପର୍ତ୍ତି ଆଉ ଅପର୍ତ୍ତି ଭଳି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଚାଷୀ ଇସ୍ୱାର ଭେଦ ପାଇଲେନି –ଲଢ଼େଇ ହବାର କେତେ ମାସ ପରେ ଯେତେବେଳେ ଉଡ଼ାଜାହାଜଗୁଡ଼ାକ ଅପର୍ତ୍ତି ହଳ କଲାବେଳେ ତା ମୁଣ୍ଡ ଉପର ଦେଇ ଉଡ଼ିଯାନ୍ତି ଘଁ ଘଁ କରି, ସେ ହଳ ଛାଡ଼ିଦେଇ ହିଡ଼ ପାଖ ବୁଦାମୂଳେ ଲୁଚିଯାଇ ଭୟାର୍ତ୍ତ ଆଖିରେ ସେଗୁଡ଼ାକ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ରହେ –ବଳଦ ଦି'ଟା ବି କାନ ଠିଆ କରି ଅଚିହ୍ନା ଅମୁହାଁ ଦୌଡ଼ନ୍ତି ହଳ ଜୁଆଳି ସାଥିରେ—

କିଛିଦିନ ପରେ ତା ଭୟ କଟିଗଲା—ଏକସାଙ୍ଗେ ଆଠ ଦଶଟା ଉଡ଼ାଜାହାଜ ତା କ୍ଷେତ ଉପର ଦେଇ ଉଡ଼ିଗଲା ବେଳେ ତାକୁ ଭାରି ଖୁସି ଲାଗେ—ତାର ମନେ ହୁଏ, ଉଡ଼ାଜାହାଜଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କ ଗାଁ ଉପର ଦେଇ ଯେତେବେଳେ ଉଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି, ନିଶ୍ଚୟ ଏଇ ପାଖରେ କେଉଁଠି ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଚି—ଆଉ ସେ ଯୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ଗାଁ, ସେ, ସମସ୍ତେ ଯିମିତି ଭାଗ ନେଇଛନ୍ତି ।

ଯୁଦ୍ଧର ଏଇ କାଳ୍ପନିକ ଅନୁଭୂତି ତା ମନରେ ଖୁବ୍ ଉତ୍ତେଜନା ଆଉ ଆନନ୍ଦ ଖେଳେଇ ଦେଇଚି—

କ୍ରମେ ସେ ଉତ୍ତେଜନା ତାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତିରେ କମି ଆସିଛି—ଦିନେ ନୁହେଁ, ଅଧେ ନୁହେଁ, ବର୍ଷ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଛି, କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧର ଚିହ୍ନ ଅପର୍ତ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ପାଉନି—କେତେ ଦିନ ବା ଆଉ ସେ ଉତ୍ତେଜନା ରହନ୍ତା !

ଲଢ଼େଇ ଯୋଉଠି ଲାଗୁ—ଅପର୍ତ୍ତି ମନରେ ଆସିଛି ବିଷାଦ—ସବୁ ଜିନିଷର ଦାମ୍ ବଢ଼ିଗଲା—କିରାସିନି, ଚାଉଳ, ଲୁଗା ତ ଆଉ ମିଳିବାକୁ ନାହିଁ—ଚାଉଳ ଟଙ୍କାକୁ ତିନି ସେର—ସେ ବି ଘୋଡ଼ାଦାନା—ସେଥିରେ ବି କଳାପୋତେଇ—ତିରିର ଖଣ୍ଡିକରେ ଧୂଳି ଆଙ୍ଗୁଠି ବହଳରେ ଜମିଗଲାଣି—ଟୋପେ କିରାସିନି ବି ତାକୁ ମିଳୁନି—ରାତି ଅନ୍ଧାରରେ ଯିବା ଆସିବା କରିବାକୁ ତ ନିଜର କିଛି କଷ୍ଟ ହେଉନି—କିନ୍ତୁ ତା ବୁଢ଼ୀମା—ଦିନବେଳେ କି ଆଖିକି ଭଲ ଦିଶୁନି—ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା ପରେ କୁଆଡ଼େ ଟିକିଏ ଗୋଡ଼ ବଢ଼େଇଲେ ଝଟକା ଖାଏ । ଅପର୍ତ୍ତି କେତେଥର ବୁଢ଼ୀମାକୁ ଉଠେଇ ଧରିଛି—ଦେହର ପୀଡ଼ା ଖାଇବାକୁ ତେଲ ମାଲିସ କରିଦେଇଛି—

ତା ବୁଢ଼ୀମାର ଏଇ ଦୁଃଖ ସେ ଆଉ ସହିପାରୁନି—ଧନି ସାହୁ ପାଖରେ ଟୋପେ କିରାସିନିପାଇଁ କେତେ ନେହୁରା ହୁଏ—କିନ୍ତୁ ପାଏନି—

ଦିନେ ଅନ୍ଧାରରେ କେମିତି ଗୋଡ଼ ଖସି ତା ବୁଢ଼ୀମା ଆଖି ବୁଜିଲା—

ଅପର୍ତ୍ତିର ଶାନ୍ତ ନିରୀହ ମନ ବିଦ୍ରୋହ କରିଉଠିଲା—ଅବାରିତ ଅଶ୍ରୁବର୍ଷଣ କରି ସେ ତାର ଉଦ୍‌ବେଳିତ ଚିତ୍ତକୁ ଲଘୁ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା—

ଅପର୍ତ୍ତିର ଭାରି କ୍ଷୋଭ—ସେ ଯେଉଁ ଭୂଇଁରେ ଫି ବର୍ଷ ସୁନା ଫଳାଏ, ସେ ଭୂଇଁର ଫସଲ ଖାଏ ତା ସାଉକାର—ତା ଉପାସିଆ ପେଟକୁ କିଛି ଯୋଗାଏନି ।

ସମସ୍ତେ କହିଲେ ଅପର୍ତ୍ତିକୁ 'ବାନ୍ଧା ହ' –

ଅପର୍ତ୍ତି ବି ଭାବୁଥିଲା ସେଇଆ । ବୁଢ଼ୀ ମା ଆଖି ବୁଜିଲାଦିନୁ ଗଣ୍ଡେ ଫୁଟେଇ ଦେବାକୁ କେହି ନାହାନ୍ତି –

କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଶଜପାଣ୍ଡ ମହଙ୍ଗାରେ ତାର ସାହସ ହେଲାନି— କେହି କହିଲେ ଉତ୍ତର ଦିଏ —ଲଢ଼େଇଟା ସରିଯାଉ— ନିଜେ ଖାଇବାକୁ ପାଉନି - ଘରେ ହାଣ୍ଡି ବାନ୍ଧିବ ?

ମୁହଁ ଜୋର୍‌ରେ କହୁଦିନ ଏମିତି ମାରିନେଲା ସିନା—କିନ୍ତୁ ମନର ଗୋଟିଏ ନିଭୃତ କୋଣରେ ଗୁରେଇର ଛବି ମଝିରେ ମଝିରେ ଝଲସିଉଠି ତାକୁ ଅସ୍ଥିର କରିପକାଏ ।

ସବୁଦିନେ ବଡ଼ ଭୋରରୁ ହଳବଳଦ ଧରି ଅପର୍ତ୍ତି ବିଲକୁ ଗଲାବେଳେ ଗୁରେଇ "ସାନ ସାଆନ୍ତ"ଙ୍କ ପୋଖରୀରୁ ଗାଧୋଇ ଫେରୁଥାଏ – ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ପାଣିଭର୍ତ୍ତି ଗରା - କ୍ଷୀଣ କଟି ଓ ବାଁ ହାତର ବେଷ୍ଟନୀ ଭିତରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗରା ଧରି ଗୁରେଇ ତା ପାଖ ଦେଇ ଚାଲିଯାଏ । ଅପର୍ତ୍ତିର ଅବାଧ ଆଖି ଗୁରେଇର ସିକ୍ତ ବସନ ଭେଦ କରିଯାଏ—ଅଣ୍ଟା ପାଖ ଗରାରୁ ପାଣି ଚହଲି ଗୁରେଇର ଲୁଗା ଦେହରେ ଜଡ଼ିଯାଇଥାଏ—ଅପର୍ତ୍ତି ମୁହଁ ଫେରେଇ ଚାହେଁ –

କେତେ ଥର ସେ ଗୁରେଇ ପାଖରେ ଧରା ପଡ଼ିଯାଇଛି – କିନ୍ତୁ ଗୁରେଇ ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା ବଦଳରେ ତାର ସ୍ମିତ ହସଦ୍ୱାରା ତାକୁ ବରଂ ଉତ୍ସାହିତ କରିଛି –

ଅପର୍ତ୍ତି ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ଏକା ଚଳି ପାରିଲା ନାହିଁ— ଦିନେ ଗୁରେଇ ଗାଧୋଇ ଫେରିଲାବେଳେ ସେ ତାକୁ ଅଟକେଇ ପଚାରିଲା—

ଗୁରେଇ କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନକରି ହଁ ଭଣିଲା···ଘମାଘୋଟ ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଅପର୍ତ୍ତି ବାହାହେଲା—ଯେତେବେଳେ ପେଟକୁ ଦାନା କି ପିଠିକୁ କନା ମିଳୁନି—ଜାପାନ ମାଡ଼ି ଆସୁଛି ସିଆଡ଼ୁ—

ବାହାଘରର ପ୍ରଥମ ନିଶା କଟିଯାଏ—ତାଙ୍କର ଦରିଦ୍ର ସଂସାରର ଅଭାବଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମେ ସ୍ପଷ୍ଟତର ହୋଇଉଠେ। କିଛିଦିନ ପରେ ଅପର୍ତ୍ତି ଦେଖିଲା ଗୁରେଇର ଖଦି ଦି'ଖଣ୍ଡି କେତେଠେଇଁ ଚିରି ଚିରି ଗଲାଣି—କେତେ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ଅପର୍ତ୍ତି ଗୁରେଇ ପେଇଁ ଖଣ୍ଡେ ଖଦି କିଣି ପାରେନି—

ଯୁଦ୍ଧ ବଜାରରେ କଳାପୋତେଇ କରି ଧନ ସାହୁ କୋଠା ବାଡ଼େଇବାକୁ ବସିଲାଣି—ପଇସା ଯାଚି ମଧ୍ୟ ଧନ ସାହୁଠୁ ସେ ଖଦି ଖଣ୍ଡେ ପାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, କେତେ ନେହୁରା ହେଲେ ବି—କଳାପୋତେଇ ଦବାକୁ ତାର ବା ପଇସା କାହିଁ ?

ଗୁରେଇ ଚିରା ଶାଢ଼ୀରେ ତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବୟବର ଲଜ୍ଜା ଆଉ ଢ଼ାଙ୍କି ପାରୁନି— ନିଜେ ଅପର୍ତ୍ତି ବି ଚାହିଁ ପାରୁନି ଗୁରେଇ ଆଡ଼େ—

ବେଳେ ବେଳେ ଅପର୍ତ୍ତି ମନରେ ଖୁବ୍ ରାଗ ହୁଏ। ଭାବେ— ଧନ ସାହୁ ଦୋକାନରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଦେବ—କିନ୍ତୁ କଅଣ ଭାବି ପୁଣି ଦବିଯାଏ—

ଦିନେ ଗାଁର ସମସ୍ତେ ଖବର ପାଇଲେ, ସରକାର କଡଚନ୍ତ୍ର—ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ଖବରଟା ଶୁଣେଇ ଦେଇଗଲେ—

ପ୍ରତ୍ୱର ବଖାଗର ଲଜଡ଼୍ ସ୍ତିକର ଗାଁ ଗଣ୍ଡା ଫଟେଇ ପକେଇଲା—

ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ଖୁସି ହେଲେ—ଅପର୍ତ୍ତି ଖୁସି ହୋଇ ଭାବିଲା, ଏଥର ନିଶ୍ଚେ ତା ଦୁଃଖ ଯିବ—ଲୁଗାପଟା ଶସ୍ତା ହବ—ତା

ଗୁରେଇର ଆଉ ସତର ଗଣ୍ଠି ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବାକୁ—ଗୁରେଇ ଶରୀରେ ନଖ ବଦଳରେ ମଇଳା ଜମିଲାଣି—କିନ୍ତୁ କଅଣ କରାଯିବ—ସଫା କରିବାକୁ ବସିଲେ ତ ଖଦିଟି ପୁର୍‌ପୁର୍‌ ହୋଇ ଚିରିଯିବ—

ସରକାର ଜଣିଛନ୍ତି ବୋଲି ଗରିବଗୁରୁବାଙ୍କୁ ଲୁଗା ବଣ୍ଟା ହେବାପାଇଁ ଡେଙ୍ଗୁରା ବଜାହେଲା—ଅପର୍ତ୍ତି ପଚାରିଲା ଗୁରେଇକୁ—

ଗୁରେଇ ନେ, ଯିବୁ ? ଲୁଗା ବଣ୍ଟା ହଉଛି—ଏବେ ଦୁଃଖରେ ବି ଅପର୍ତ୍ତି ଉପରେ ଟିକିଏ ହେଲେ ବିରକ୍ତ ନ ହୋଇ ଗୁରେଇ କହିଲା—ମୁଁ କିମିତି ଯିବି ମ, ଏଇ ଛିଣ୍ଡା ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ? ମୁଣ୍ଡ ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିବ ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ—

ଅପର୍ତ୍ତି ବୁଝିଲା—ତେଣୁ ସେ ଏକା ଗଲା—ଖଣ୍ଡିଏ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ ଧୋତି ମିଳିଲା ତାକୁ—

ଫେରିଆସି ଗୁରେଇକୁ ଧୋତିଟି ଦେଇ କହିଲା—ଯାଇଥିଲେ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା ପାଇଥାନ୍ତୁ—ନେ, ପିନ୍ଧ ଏଇଟାକୁ—ମୋର ଚଳିଯିବ—

ଯୁଦ୍ଧ ସରିଗଲା—ସାଉକାର କ୍ଷେତରେ ହଳ ଗଲାବେଳେ ଅପର୍ତ୍ତି ଆଉ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ଘଁ ଘଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ—ଧନ ଗଡ଼ ଗୃଲିଲା—କିନ୍ତୁ ଚାଉଳ, ଲୁଗା, କିରାସିନ ଦର ଆଉ କମିଲା ନାହିଁ ।

ଅନାହାର, ଅର୍ଦ୍ଧାହାର ଓ ଅଯତ୍ନରେ ଗୁରେଇର ସୁନ୍ଦର-ପଣିଆ କମି ଆସିଲାଣି ।

ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ଆଗରୁ ଯେଉଁ ମିଣିପି ପିନ୍ଧା ଖଦି ଖଣ୍ଡିକ ଅପର୍ତ୍ତି ଦେଇଥିଲା ଗୁରେଇକୁ, ସେ ଖଣ୍ଡିବି ଚିରି ଆସିଲାଣି ।

କେତେଦିନ ପରେ ସିଏ ପଇସା ଧରି ଯାଇ ଧନ ସାହୁ ଦୋକାନ ମୁହଁରେ ଠିଆହେଲା—

ଧନ ସାହୁ କହିଲା—ଯା ଯା,—ଲୁଗା ନାହିଁ । ତିନଟା ଟଙ୍କାରେ ଶାଢ଼ୀ କିଣିବ ।

ଅପର୍ତ୍ତି ନମ୍ର ସ୍ୱରରେ କହିଲା—ସାହୁଏ, କେତେ ଥର ଫେରେଇ ଦେଲଣି - ଘରେ ସିଆଡ଼େ ଉଧୁନଙ୍ଗଳା—ପାଣି ମାଠିଏ ଆଣିବାକୁ ପଦାକୁ ବାହାରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଧନ ସାହୁ ଓଲଟ ଥଟ୍ଟା କରି କହିଲା—ପଠେଇ ଦଉନୁ କାହାଁ ପାଖକୁ - ସେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧେଇ ଘୁଞ୍ଚେଇଦେବ -

ଅପର୍ତ୍ତିର ଶିରା ପ୍ରଶିରାଗୁଡ଼ାକ ରାଗରେ ଫୁଲି ଉଠିଲା—ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ ଜଳି ଉଠିଲା -

ଏଇ ଧନ ସାହୁ—ଯୁଦ୍ଧ ଆଗରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇ, କେଉଟ ସାଇ, ପାଇକ ସାଇ, ଘର ଘର ବୁଲି ପାଟଫୁଲ, କୁଙ୍କୁ, ସୂତା, ଗନ୍ଧକର୍ପୂର ବିକୁଥିଲା । ତାର ପରେ ମୁହଁ ଉପରକୁ ହେଲାଣି । ଦାନ୍ତ ଚିପି ରାଗ ବନ୍ଦ କରି ଫେରି ଆସିଲା ଅପର୍ତ୍ତି—

ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ଦେଶ ସେବକମାନେ ପ୍ରଚାର କଲେ - ସୂତା କାଟି ଲୁଗା ଅଭାବ ଦୂର କର—ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ନିଜେ ଠିଆ ହୁଅ - ତା ନହେଲେ ଦାସତ୍ୱର ବେଡ଼ିରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିପାରିବ ନାହିଁ—

କେତେ କେତେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ମୂଲିଆ ସଭା ହେଲା । କିଏ କହିଲା - ଜମିଦାରକୁ କର ଦିଅନି - କିଏ କହିଲା 'ଧର୍ମଘଟ' କର ।

ଅପର୍ତ୍ତି ସବୁ ଶୁଣେ—କିନ୍ତୁ କେହି ତାର ଖାଦ୍ୟ ପୋଷାକର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମାଧାନର ପନ୍ଥା ଦେଖାନ୍ତି ନାହିଁ । ବରଂ ରାଜନେତାଙ୍କ

ଦଳର ଭିଭିନ୍ନ ମତବାଦ ପ୍ରକୃଶିତ ହୁଏ—ଅପାଠୁଆ ଅଲୁଚ୍ଛାମା ଅପର୍ତ୍ତି ମୁଣ୍ଡରେ ସେ ସବୁ ଢୁକେନ ।

ଗୁରେଇର କଷ୍ଟ ଉଲଗ୍ନ ଦେହ ତାଙ୍କୁ ଅହରହ ପୀଡ଼ା ଦିଏ—ଲୁଚେଇ ରଖେ—ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ସେ ଯାଏ ଗଡ଼ଆକୁ କମ୍ପା କୂଅରୁ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଅତ ସନ୍ତର୍ପଣରେ—

ଅପର୍ତ୍ତି କଲ ଭଲ ତା ସାଂଉକାର ପେଇଁ ହଳକରେ—ପରସ୍ପରରେ ଅପର୍ତ୍ତି ଶୁଣିପାରେ, ତା ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବ—କିଛୁ ବୁଝିପାରେନ—

ସୁାକୁ ତାକୁ ପଗ୍ଗୃର କେବଳ ଏତିକ ବୁଝେ—ଆଉ କେଇଟା ଦିନ ଗଲେ ଗୋରା ଲୋକେ ଆମ ଦେଶରେ ଆଉ ରହିବେନ । ଆମର ଦେଶ ଲୋକେ ଆମ ରାଇଜ ଚଳେଇବେ । କଳାପୋତେଇ ବ୍ଲେକବଜାର ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ – ଲୁଗା, କିରାସିନ, ଚାଉଳ ଶସ୍ତା ହବ—ଲାଞ୍ଚ ମିଛ ଆଉ ଦେଶରେ ରହିବନ—

ଅପର୍ତ୍ତି ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଯାଏ ।

ଆନନ୍ଦରେ ଗୁରେଇକି ଯାଇ କହେ—ଗୁରେଇ ଲୋ, ଆମ ଦୁଃଖ ଏଇଥର ଯିବ –ଆମ ଲୋକମାନେ ଆମକୁ ଚଳେଇବେ ଏଥର—ଗୋରା ଲୋକମାନେ କୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କ ନିଜ ଦେଶକୁ ଗଣ୍ଠିଲ ବୁଜୁଲା ବାନ୍ଧି ପଳେଇବେ···

ଅପର୍ତ୍ତି ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ଗୁହିଁ ରହେ ସେଇ ଦିନକୁ—

ସତଚ୍ଛାଳିଶ ସାଲ ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର–ଉତ୍ସବ ହୁଏ–ଘରେ ଘରେ ତିରଙ୍ଗୀ ଚକ୍ରଚିହ୍ନିତ ପତାକା ଉଡ଼େ ସ୍ୱାଧୀନ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦାମ ପ୍ରବାହର ସଙ୍କେତ ଦେଇ—ସାମ୍ୟ ମୈତ୍ରୀର ସଙ୍କେତ ଦେଇ–

ଅପର୍ତ୍ତି ସ୍କୁଲରେ ବ ଖଣ୍ଡିଏ ତିରଙ୍ଗୀ ପତାକା ଉଡ଼େ । ଅପର୍ତ୍ତି ହସି ହସି ସେଇ ପତାକା ଆଡ଼େ ଷ୍ଟୁହିଁ ରହେ ଅପଲକ ଆଖିରେ—

ସେ ଯେପରି ଦେଖିପାରେ, ସେଇ ପତାକା ଭିତରେ ତା ଗୁରେଇ ଭଲ ଭଲ ଖଦଡମାନ ପିନ୍ଧି ହସି ହସି ତା ଆଡ଼େ ଷ୍ଟୁହିଁଛ··· ପୁଞ୍ଜିପତି ଧନ ସାହୁ ହାତରେ ପଡ଼ିଛ ବେଡ଼ି, କଳାପୋତେଇ କର ଧରାପଡ଼ିବାରୁ—

ହନ ଗଡ଼ି ସ୍କୁଲେ, ଗାନ୍ଧି ବୁଡ଼ାକୁ ଦେଶ ଭୁଲିଯାଏ—ତାର ମହତ୍ ଆଦର୍ଶକୁ ବ ଭୁଲିଯାଏ । ତିରଙ୍ଗୀ ପତାକାଟିର କସ୍ତ ରଙ୍ଗ ବାପୁ ସଙ୍ଘାତରେ ଫିକା ପଡ଼ିଆସେ—

ଅପର୍ତ୍ତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବୁଝିପାରେନ, ଦେଶର କ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲ—ଗାଁଟା ତ ଠିକ୍ ଯିମିତି ଥିଲା ସେମିତି ଅଛି—

ତା ଗୁରେଇ ତ ସେମିତି ଛିଣ୍ଡାକନା ପିନ୍ଧୁଛ—କାନସିର କଇଁବେଣ୍ଟ ସିଝା ଖାଉଛ—ପରିବର୍ତ୍ତନ ତେବେ ହେଲା କେଉଁଠି ?

ହଳ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଅପର୍ତ୍ତି ଆଣ୍ଠୁ ଉପରେ କହୁଣୀ ରଖି ହିଡ଼ ଉପରେ ବସି ଭାବେ—କନ୍ତୁ କାହିଁକ ? ପରିବର୍ତ୍ତନ ତ କେଉଁଠି ଦେଖେନ ? ଧନ ସାହୁର କଳାବଜାର ତ ଠିକ୍ ସେମିତି ଚ୍ଳୁଛ—ତାଙ୍କ ଗାଁ ପୋଖରୀଗୁଡ଼ାକରେ ତ ଦଳ ସେମିତି ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଛ—ମେଲେରିଆ, ହଇଜାରେ ଲୋକ ସେମିତି ତ ମରୁଛନ୍ତି— ଗୁରେଇର ଛିଣ୍ଡା ଖଦଡଟା ତ ସେମିତି ଦେଖାଯାଉଛି ।

କେବଳ ଗୋଟାଏ ବଷୟରେ ଅପର୍ତ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ—ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବା ଆଗରୁ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଏଇ ଗାଁକୁ ମାସ ଭିତରେ ଅନ୍ତତଃ ଦ'ଥର ଆସି ସଭା ସମିତି କର

ସେମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରାମରାଜ୍ୟର କଳ୍ପନାପୁରୀକୁ ଘେନ ଯାଉଥିଲେ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଆଜ ସେମାନେ ଦେଖା ନାହାନ୍ତି—ଯେଉଁ କର୍ମୀ ଜଣକ ଖାଲି ପାଦରେ ଆଣ୍ଠୁ ଉପରକୁ ମୋଟା ଖଦ ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି କାନ୍ଧରେ ଝୁଲମୁଣି ଝୁଲେଇ ଏ ଗାଁରେ କେତେ ଥର ସଭାସମିତି କରି ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ଅହିଂସା ନୀତି, ସରଳ ଜୀବନ ଯାପନର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଚାର କରିଯାଇଛନ୍ତି, ସିଏ କେବଳ ଥରେ ଏଇ ବାଟ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମଟର ଭିତରେ ବସି ଯାଉଥିବାର ଅପର୍ତ୍ତି ଦେଖିଛି—

ବେଦନା ଓ ନୈରାଶ୍ୟରେ ଅପର୍ତ୍ତିର ହୃଦୟତନ୍ତ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଛିଡ଼ିଯିବାର ଉପକ୍ରମ କରନ୍ତି—

ଗୁରେଇର ଅନାହାରକ୍ଳିଷ୍ଟ, ଉଲଗ୍ନ, ଝାଉଁଳା ତନୁ-ଲତାଟିଆଡ଼େ ଚାହିଁ ତା ଆଖି ଜକେଇ ଆସେ—

ଆଦରରେ ଗୁରେଇକି କୋଳ ଭିତରକୁ ଟାଣିଆଣି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅପର୍ତ୍ତି କହେ—ମତେ ବାହା ହେଇ କେତେ ଦୁଃଖ ପାଇଲୁ ଗୁରେଇ—ଉଧୁଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ ଦିନ କଟେଇଲୁ—

ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ମୁହଁ ବୁଲେଇ ପୁଣି କହେ, ତୁ ଯଦି କାହାକୁ ଦୁଷ୍ଟାପୂ ହବାକୁ ଚାହୁଁ ମୋର କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ—

ଅଭିମାନ ଓ ରାଗରେ ଗୁରେଇର ଆଖି ଦୁଇଟା ଦପ୍ କରି ଜଳିଉଠେ—ଅପର୍ତ୍ତି ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଦୃପ୍ତ ଗଳାରେ କହେ—ମତେ ଛାଡ଼ିପର ହବାକୁ ଯଦି ତମର ଇଚ୍ଛା ହଉଚି ଦଉନ ? ମୋର କଅଣ ହେଉଚି ଯେ ମୁଁ ଦୁଷ୍ଟାପୂ ହେବି—ମୁଁ ଲଙ୍ଗଳା ହେଉଚି—ତମେ କେଉଁଠା ହେଉଚ ?

ଗୁରେଇ ଅପର୍ତ୍ତିର ଦୁଇ ବଳିଷ୍ଠ ଜଙ୍ଘ ଭିତରେ ନିଜର ମୁହଁକୁ ମାଡ଼ି ରଖି କାଇଁ କାଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିଉଠେ—ଅପର୍ତ୍ତି ଏଇ ବିରାଟ ନଗ୍ନ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭିତରେ ବି ଏଇ ଯେଉଁ ଗୌରବଟିକି

ଲାଭ କରେ ସେଥିରେ ତାର ମୁଖରେ ଫୁଟେ ପୁଲକର ପଦ୍ମ—ଗୁରେଇର ରୁଖୁରୁ ଘଞ୍ଚ କେଶଗୁଚ୍ଛକୁ ଧରି ସେ ଆଦରରେ ଝିଙ୍କି ଦେଇ କହେ—ଗୁରେଇ, ତୁ କଅଣ ମୋ କଥାକୁ ସତ ଗଲୁ ?—ଗୁରେଇ କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ମୁହଁ ଲୁଚେଇ ବସି ରହେ—

ଅପର୍ତ୍ତି ଭାବ ବସେ—ଏଇ କେତେ ବର୍ଷ ଧରି ସେ ଗୁରେଇକୁ କେତେ ଆଶା ଆଶ୍ୱାସନା ନ ଦେଇଛି ? ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବିଷ୍ୟତର କେତେ ଚିତ୍ର ତା ଆଖି ଆଗରେ ନ ଦେଖେଇଛି—ସରଳ ମନରେ ଗୁରେଇ ସେସବୁକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଛି—

ଅପର୍ତ୍ତି ଭାବେ ତାର ଏ ଦୈନ୍ୟ ପାଇଁ ସେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବ କାହା ଉପରେ ?

ଅପର୍ତ୍ତି ଠିକ୍ କଲା, ନିଜ ଦୁଃଖ ତାକୁ ନିଜେ ଘୁଞ୍ଚେଇବାକୁ ହେବ—

କୈଣ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ସେ ଦିନେ ଖୋଜିଲା ଧନ ସାହୁ ଦୋକାନ ଆଡ଼େ—

ଦିଦ ମଳମଳ ଆଖିରେ ଗୁରେଇ ଉଠି ବସି ଦେଖିଲା, ଅପର୍ତ୍ତି ଦିଖଣ୍ଡି ମାଇପିପିନ୍ଧା ଖଦି ଧରି ତା ପାଖରେ ବସିଛି--କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି ପଚାରିଲା···ଖଦି କେଉଁଠୁ ଆଣିଲୁ ?

ଅପର୍ତ୍ତି ହସି ହସି କହିଲା---ଯୋଉଠୁ ଆଣିଲି---ତୁ ଗାଧୋଇ-ପାଧୋଇ ପିନ୍ଧିବୁଟି ଆଗେ ଖଣ୍ଡେ ଦେଇଗି---ମୁଁ ଆଉ ତୋ ଆଡ଼େ ଅନେଇ ପାରୁନି--- ?

ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୁରେଇ ତା ଆଡ଼େ ଚାହିଁ କହିଲା---ଯୋଉଠୁ ଆଣିଲୁ କଣ ମ ? ରାତି ରାତି କଣ ଚୋରି ବାଟ ଦେଇ ଅଇଲୁ---?

ଅପର୍ତି ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ଶେଷକୁ କହିଲା—ଧନ ସାହୁ ଦୋକାନରୁ ଚୋରି କରିଚି—

ଚମକପଡ଼ ଗୁରେଇ କହିଲା—ଚୋରି ?

ହଁ ଚୋରି···କଅଣ ହୋଇଗଲା ସେଇଠୁ ? କିଏ ନ କରୁଚି ଚୋରି ? ଧନ ସାହୁ କଳାପୋଡ଼େଇ କରି ଠଙ୍କାଏ ଜାଗାରେ ପାଞ୍ଚ ଠଙ୍କା ନଉଚି—ସେଇଟା କଅଣ ଚୋରି ନୁହେଁ ? ପୋଉ ବାବୁମାନେ ଜାଣିଶୁଣି ତାକୁ ଗୁଡ଼ ଦଉଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସବୁ କଅଣ ଭଲ ଲୋକ ? ପୋଉ ସାହୁକାର ଆମକୁ ଖଟେଇ ଆମ ତଣ୍ଟିଚିପି ଖଜଣା ଅସୁଲ କରୁଚି ସିଏ କଅଣ ଚୋର ନୁହେଁ ? ଆଜି ମୁଁ ଖାଇବାକୁ ପାଉନ, ପିନ୍ଧିବାକୁ ପାଉନ—ଚୋରି କଲି ତ କଅଣ ହେଲା ?

ଗୁରେଇ ଉଦ୍ବେଗଭରା ଗଳାରେ କହିଲା—ଯଦି ଧରାପଡ଼ ?

ଅପର୍ତି ନିର୍ଭିକ ଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—ଧରାପଡ଼ିଲେ ପଡ଼ିବା—ତା ଆଗରୁ ତୁ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା ହେଲେ ପିନ୍ଧି ପକେଇଥା—ଛିଣ୍ଡା ଲୁଗାଗୁଡ଼ିକ ଏଇ ଅଗଣାରେ ପକେଇ ଦେ—ଆଉ ଏଇ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡ ପାଉଁଶ ଗଦା ଭିତରେ ଲୁଚେଇ ଦେଇ ଆ—ଯା—ବେଇଗି ସବୁ କରି ପକା—

ଗୁରେଇ ଅପର୍ତି କହିଲା ପ୍ରକାରେ ସବୁ କରିଗଲା ସଙ୍କିତ ଚିତ୍ତରେ—

ବାରଟା ବେଳକୁ ପୁଲିସ ଆସି ଅପର୍ତି ଘର ଖାନ୍ତଲାସ କଲା—

ଗୁରେଇ ନୂଆ ଶାଢ଼ୀଟା ପିନ୍ଧି ଲଜ୍ଜାବନତ ମୁଖରେ ଠିଆ ହେଲା ପୁଲିସ୍ ସାମନାରେ—

ଗୁରେଇ ପିନ୍ଧା 'ଶାଢ଼ୀକୁ ଦେଖେଇ ପୁଲିସ ପଚ୍ଚରିଲା ଅପର୍ତ୍ତିକୁ—ଏ ଶାଢ଼ୀ କେଉଁଠୁ ପାଇଲୁ ?

ଟିକିଏ ବି ଶଙ୍କି ନ ଯାଇ ଅପର୍ତ୍ତି ଉତ୍ତର ଦେଲା—କିଣିଛୁ ।
ପୁଲିସ ପଚ୍ଚରିଲା—କୋଉଠୁ କିଣିଲୁ ?

ହେଇ ଯିଏ ଆପଣଙ୍କ ସାଥିରେ ଆଇଚ—ଧନ ସାହୁ—କିଣିଚି ଏଇ ରବିବାର ଦିନ—

ଧନ ସାହୁ ଆଡେ ଚ୍ଛହିଁ ପୋଲିସ ପଚ୍ଚରିଲା—କଉ ବିକିଚ ?

ଆଖି ଦି'ଟା ବଡ଼ ବଡ଼ କରି ହାତଯୋଡ଼ି ଧନ ସାହୁ କହିଲା—ନାଇଁ ଆଜ୍ଞା ! ଖାତା ଦେଖନ୍ତୁ, ତା ଦସ୍ତଖତ ନ ଥିବ ।

ଅପର୍ତ୍ତି ଶ୍ଳେଷମିଶା ଗଳାରେ କହିଲା—ଦସ୍ତଖତ ଆସିବ କୋଉଠୁ ସାହୁଏ ? ଗତ ବାରଟା ବେଳେ ଚ୍ଛେରଙ୍କ ଭଳି ବାଡ଼ପଟେ ତ ଲୁଗା ବିକିବ କିଳାପୋଚେଇରେ—ଅଢ଼େଇ ଟଙ୍କାର ଖଦି ଖଣ୍ଡିକୁ ତ ମୋଠୁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ସୁକାଏ ନେଲ—ଅନ୍ଧାରିଆ ବେଉସା—ଅଭିକା ମତେ ଚ୍ଛେର କରିବାକୁ ବସିଛ କଅଣ କିଏ ସାହୁ ?

ପୁଲିସ ଆଡେ ଚ୍ଛହିଁ ପଚ୍ଚରିଲା—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ଚ୍ଛେର କି ଲୁହେଁ ପଚ୍ଚରନ୍ତୁ ସବୁ ଗାଁବାଲାଙ୍କୁ—ଆଉ ସେମାନଙ୍କୁ ପଚ୍ଚରନ୍ତୁ ଧନ ସାହୁ କିଳାପୋଚେଇରେ ଲୁଗା ବିକେ କି ନାହିଁ— ତାଙ୍କର ଭିତରୁ ବି କେତେ କିଣିଥିବେ ।

ପୁଲିସ ଧନ ସାହୁକୁ ପଚ୍ଚରିଲା—ତମର କେତେ ଯୋଡ଼ା ଲୁଗା ଚ୍ଛେରି ଯାଇଛି ?

ଧନ ସାହୁ ଥରେଇ ଥରେଇ ମନେ ପକାଇବା ଭଳି ଆଖି ଉପରକୁ କରି କହିଲା—ଆଜ୍ଞା ଦଶ ପନ୍ଦର ଯୋଡ଼ା ।

ଧମକ ଦେଇ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କହିଲେ—ଠିକ୍ କେତେଟା ଜାଣିନ ? କଣ୍ଟ୍ରୋଲ୍ ଦୋକାନ ତମର—ଲୁଗା ହିସାବ ଠିକ୍ ରଖିନ ?

ଧନ ସାହୁ ପାଟି ପାକୁ ପାକୁ କଲା—ପୁଲିସ ଅପର୍ତ୍ତିର ଘରବାଡ଼ି, ସବୁ ଚିକନଖି କରି ଖୋଜ କେଉଁଠି କିଛି ନ ପାଇ ଧନ ସାହୁକୁ ଗୃହିଁ କହିଲେ—ଏଥିଗୁଡ଼େ ଚୋରିଯିବା ବାହାନା ଦେଖେଇ ସିଆଡ଼େ କଳାପୋଚେଇ ଚାଲିଚ, ନାଇଁ ? ଆସ—ତମ ଦୋକାନ ଖାନତଲାସ କରିବ—ତମେ ବଡ଼ ସୁବିଧା ଲୋକ ନୁହଁ ତ ?

ପୁଲିସ ଆଗେଇ ଚାଲିଲା—ପଛେ ପଛେ ଧନ ସାହୁ ଚୋରଙ୍କ ଭଳି ଥରି ଥରି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଚାଲିଲା—

ଅପର୍ତ୍ତି ଗୃହିଁଲା ଗୁରେଇ ଆଡ଼େ ହସି ହସି—

ଗୁରେଇ ପଚାରିଲା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ—ତମେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ. ମିଛ କହିଗଲ ପୁଲିସ ଆଗରେ ? ମୋ ଛାତି ଥରୁଥିଲା ଖାଲି ।

ଅପର୍ତ୍ତି କହିଲା—ନେଇ ଆଣି ଥୋଇ ଜାଇଁଲେ ଚୋରି ବିଦ୍ୟା ଭଲ—

ଗୁରେଇ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ କହି ଉଠିଲା—ନାଇଁ ନାଇଁ—ଆମେ ଶୁଖି ଶୁଖି ନଙ୍ଗଳା ହୋଇ ମରିବା ପଛେ—ତମେ ଏମିତି କୋଉଠୁ ଚୋରି କରନ—ମୋ ଛାତି ଧଡ଼ ଧଡ଼ ହଉଚି—

ଅପର୍ତ୍ତି କିଛି ସମୟ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସି ରହିଲା—ତାପରେ ଆଖି ଛଳ ଛଳ କରି ବ୍ୟଥାତୁର କଣ୍ଠରେ କହିଲା—ଗୁରେଇ—

ସ୍ୱେର କଅଣ ମୁଁ ସଡ଼କରେ କଲି ? ବଡ଼ଲୋକମାନେ ସଡ଼କରେ ହଜାର ହଜାର ସ୍ୱେର କରୁଛନ୍ତି – ଆମେ ନଙ୍ଗଳା ହଉଚେ – ଲୁଗା ବି ଆମେ ସ୍ୱେର କରିପାରିବାନି ଖାଲି ନଜର ମାନ ମହତ ଘୋଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ?

ସମସ୍ତେ କହିଲେ ଆମ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲେ ଆମ ଦୁଃଖ ପାଣି ପରି ବୋହିଯିବ—କନ୍ତୁ କାହିଁ ?

ଗୁରେଇ ଉତ୍ୟକ୍ତ ଅପର୍ତ୍ତି କାନ୍ଧରେ ହାତ ରଖି କହିଲା— ନାଇଁ, ତମେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖାଅ—ଯିଏ ଯାହା କରୁ—ତମେ ସେସବୁ ନଉନ୍ଥୁଣା କାମ ଆଉ କରିବନି । ଦୁଃଖ ଆମର ହିନେ ନା ହିନେ ଦୂରିବ – ସବୁ ହିନ କଣ ଆଉ ଏକା ଯାଉଥିବ ?

ଅପର୍ତ୍ତି ଗୁରେଇ ଅଡ଼େ ଗ୍ନହିଁ କହିଲା – ଗୁରେଇ, ଭଲ ନୋକ ହେଲେ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ହୁଏ –

ଗୁରେଇ କହିଲା – ହଉ ଦୁଃଖ ।

———

ପିତା ଓ ପୁତ୍ର

[ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି]

(ଏକ)

ଶିଖର ଦେଶର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଛିଦ୍ର ପଥରେ ପ୍ରଭାତର ଆଲୋକରେ ଅନ୍ଧକାର କାରାଗାର ସ୍ୱଳ୍ପ ଆଲୋକିତ ହୋଇଛି । ଉପରେ ଶୁଭୁଛି ରାଜଗୃହର ରାଜପଥରେ ଜନତାର ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମମୁଖର କୋଳାହଳ ।

ବନ୍ଦୀ ଥରେ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲେ ଛିଦ୍ର ପଥରେ ସେହି ଆଲୋକ ଆଡ଼େ । ପ୍ରଭାତର ଶାନ୍ତ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଆଲୋକ ରେଖା···ପ୍ରଭୁ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ପରି ।

ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, ଅନଶନ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ବନ୍ଦୀ ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ, ଦିଶୁଛନ୍ତି ପ୍ରେତାତ୍ମା ପରି । ତାଙ୍କର ବିପୁଳ ବକ୍ଷଦେଶ ରୁକ୍ଷ ଧୂସର ଶ୍ମଶ୍ରୁଜାଲରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ । ଦେହରେ ଚର୍ମ ଲୋଳିତ ।

ବନ୍ଦୀ ମଗଧର ରାଜା ବିମ୍ବିସାର ।

ପୁତ୍ର ଅଜାତଶତ୍ରୁର ଆଦେଶରେ କାରାରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଏହି ଜୀବନ୍ତ ସମାଧି ତଳେ ।

ବିମ୍ବିସାରଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କର ପଣ··· ତିଳେ, ତିଳେ, ଅନାହାରରେ ।

କ୍ଳାନ୍ତି ଓ ଅବସାଦରେ ବିମ୍ବିସାରଙ୍କର କୋଟରଗତ ଚକ୍ଷୁର ଦୁଇ ଆଖିପତା ପୁଣି ମୁଦ୍ରି ହୋଇଗଲା । ଅନାହାର ଓ କ୍ଷୁଧାରେ

ତାଙ୍କର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଅବଶ ଜଡ଼ ହୋଇଆସୁଛି । ତୃଷ୍ଣା ସ୍ଫୀତ ଜିହ୍ୱା ଶୁଷ୍କ ଓଷ୍ଠ ଉପରେ ଥରେ ବୁଲାଇଆଣି ରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠରେ ବିମ୍ବିସାର ଆର୍ତ୍ତନାଦ କଲେ ।

ଏଇ ରାଜଗୃହ ଦିନେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ତାଙ୍କର ଆଦେଶରେ । ଆଜ ସେହି ରାଜଗୃହ ଅନ୍ଧକୂପ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକଲୋଚନର ଅଗୋଚରରେ ତିଳେ ତିଳେ ସେ ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁର ଯନ୍ତ୍ରଣା ! କର୍ମଫଳ ! ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର କର୍ମଫଳ !

ପୂର୍ବତନ ରାଜଧାନୀ କୁଶାଗ୍ର ନଗରରେ ବ୍ୟାପିଲା ଥରେ ଭୀଷଣ ଅଗ୍ନିଭୟ । ସମଗ୍ର ରାଜଧାନୀ ଭସ୍ମସ୍ତୂପରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ବସିଲା । ବିମ୍ବିସାର ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯାହାର ଗୃହରେ ଅଗ୍ନିସଞ୍ଚାର ହେବ, ସେ ହେବ ନିର୍ବାସିତ । କିନ୍ତୁ ଅଦୃଷ୍ଟର ବିଧାନ ବିଚିତ୍ର । ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ ପ୍ରାସାଦରେ ହେଲା ଅଗ୍ନିସଞ୍ଚାର । ବିମ୍ବିସାର ଶୀତଳ ବନରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ନିର୍ବାସନ ।

ସର୍ପିଣୀ-ନଦୀ-ସେବିତା ଗ୍ରୁପୁରିଗ୍ରିଧ ବିପୁଳଗିରି, ବୈଭାରଗିରି ଓ ଗୃଧ୍ରକୂଟ ମେଖଳାବେଷ୍ଟିତ ଶୀତଳବନ ବିମ୍ବିସାରଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା । ସେହିଠାରେ ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଆଦେଶରେ ନିର୍ମିତ ହେଲା ମଗଧର ନୂତନ ରାଜଧାନୀ—ରାଜଗୃହ ।

ବିମ୍ବିସାର ସେହି ରାଜଗୃହର ଶେଷ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଯେପରି କି ଦୁଇ କ୍ଳାନ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ପୁନରୁନ୍ମୀଳନ କଲେ—ପ୍ରାଣହୀନ ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ଦୁଇ ଆଖି, ପଥରର ଆଖି ପରି !

ସେଦିନ ଅଜାତଶତ୍ରୁ ବିମ୍ବିସାରଙ୍କୁ କାରାରୁଦ୍ଧ କରିସାରିବା ପରେ ଶୋକାତୁରା, ଆଲୁଳାୟିତକୁନ୍ତଳା, ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ କୋଶଳା ଦେବୀ ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ···

"ପୁତ୍ର, ଅଜାତଶତ୍ରୁ !"

ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଉପହାସ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ, "ଆଦେଶ କରନ୍ତୁ କାଶୀରାଜନନ୍ଦିନୀ !"

"ମାତା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିବା କଣ ଏପରି ଲଜ୍ଜାକର, ପୁତ୍ର ?"

"ପୁତ୍ର ! ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—" ବିକଟ ଅଟ୍ଟହାସ କରିଉଠିଲେ ଅଜାତଶତ୍ରୁ । ତା'ପରେ, ରୁକ୍ଷ ନିର୍ମମ କଣ୍ଠରେ କହିଥିଲେ— "ମାତା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିବାକୁ ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ମୋର, କିନ୍ତୁ କହିପାରିବ ମାତା, ଯେଉଁ ନାରୀ ଗର୍ଭସ୍ଥ ପୁତ୍ର ଭବିଷ୍ୟତ କାଳରେ କେବେ ପିତୃହନ୍ତା ହେବ ଆଶଙ୍କା କରି ଦିନେ ଗୋପନରେ ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଜୀବହତ୍ୟା ପାଇଁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରି ନ ଥିଲା, ସେହି କେବେ ସେ ହତଭାଗ୍ୟ ନିକଟକୁ ଆସି ଯଦି ପୁତ୍ର ସମ୍ବୋଧନ କରେ, ତା ହେଲେ କଣ ଦେବ ସେ ତାର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ?"

କୋଶଳା ଦେବୀ ଅସହାୟ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ, "ଶତବାର କହିଛି ତ ପୁତ୍ର, ଏ କେବଳ ମିଥ୍ୟା ଜନଶ୍ରୁତି ।"

ଅଜାତଶତ୍ରୁ କହିଲେ—"ସତ୍ୟତା ନ ଥିଲେ ଶ୍ରୁତି ନ ଥାଏ କାଶୀରାଜନନ୍ଦିନୀ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆଲୋଚନା କାହିଁକି ? କେବଳ ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ କାରାମୁକ୍ତି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅନୁରୋଧ ବିଚାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ମୁଁ ।"

କୋଶଳା ଦେବୀ ନିରନ୍ତ ଚେଲାଞ୍ଚଳରେ ଅଶ୍ରୁମୋଚନ କରି କହିଲେ—"ବେଶ୍, ପିତୃରକ୍ତରେ ଯଦି ମହାରାଜାଙ୍କର ଅଭିଷେକର ମଙ୍ଗଳଘଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର କାମନା, ତାର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କାହାର ? କିନ୍ତୁ ମୋର କେବଳ ଗୋଟିଏ ଭିକ୍ଷା ଥିଲା,

ମହାରାଜ ! ଏଇ ହତଭାଗିନୀର ସ୍ୱହସ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ ଛଡ଼ା ବିମ୍ବିସାରଙ୍କର ଅନ୍ୟ କୌଣସିଥିରେ ରୁଚି ନ ଥିଲା । ଆଜ ତାଙ୍କୁ କାରାଗାରରେ, ସ୍ୱହସ୍ତରେ ତେଣୁ ଖାଦ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରିବାର ସୁଯୋଗରୁ ମୋତେ ବଞ୍ଚିତ କରିବେ ନାହିଁ ମହାରାଜ !”

ଅଜାତଶତ୍ରୁ କହିଲେ—“ଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲି କାଶୀ-ରାଜନନ୍ଦିନୀ !”

କିନ୍ତୁ କୋଶଳା ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ ପରେ ପରେ କାରାଗାରର ରକ୍ଷୀ ଚଣ୍ଡିକୁ ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ, “କୋଶଳା ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରେରିତ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଯେପରି ବନ୍ଦୀ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନ ପାରେ !”

ଜଳପାତ୍ର ଶୂନ୍ୟ । ବିମ୍ବିସାର ଦୁଇ ଶିଥିଳ କମ୍ପିତ ହସ୍ତରେ ସେହି ଶୂନ୍ୟପାତ୍ର ମୁଖଲଗ୍ନ କରୁ କରୁ ପାତ୍ରଟି ତଳେ ପଡ଼ି ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରଭାତର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆକାଶ ପଥରେ ଅନେକ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲାଣି । ଶିଖରର ଛିଦ୍ରପଥରେ କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକରେଖା କେତେବେଳୁ ମିଳିଗଲାଣି । ପୂତିଗନ୍ଧମୟ କାରାଗାରରେ କେବଳ ଅନ୍ଧକାର, ନିରନ୍ଧ୍ର, ନିରାନନ୍ଦ ଓ ନିଷ୍ଠୁର···

କ୍ଷୁଧାର ଅତ୍ୟାଚାର ଆଉ ନାହିଁ । ଅଛି କେବଳ ଅତୃପ୍ତ ଦେହ ଓ ତୃଷା । ଏହା ପରେ ସେଥିରୁ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତି ମିଳିବ । ତାପରେ ସବୁ ଶୂନ୍ୟ···ବୌଦ୍ଧର ଧ୍ୟାନାଲୋକ ପରି ନିଷ୍ପଲକ, ସ୍ଥିର ଆଖିପତା ଶୂନ୍ୟବୃତ୍ତର ପରିଧି ଧୀରେ ଧୀରେ ଯେପରି ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ ଚକ୍ଷୁପଟେ ନିକଟରୁ ନିକଟତର ହୋଇଆସୁଛି । ମହାଶୂନ୍ୟର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ, ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ କୁହେଳିକାବୃତ ଦୃଷ୍ଟି ପଥରେ ଭାସିଉଠିଲା ଧ୍ୟାନଗମ୍ଭୀର କାୟୋତ୍ସର୍ଗ ମୁଦ୍ରାବଦ୍ଧ ପ୍ରଭୁ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି । ଦୁଇ ଅର୍ଦ୍ଧନିମୀଳିତ ନୟନରେ ତାଙ୍କର ଶାନ୍ତିରେ ସ୍ୱପ୍ନ୍ୟସ୍ୱପ୍ନ ।

ତୃଷାରେ ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ ଜଭ ଓ ଓଠ ଫାଟି ସେଥିରୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କଳା ରକ୍ତ ଝରୁଛି । ସେହି ରକ୍ତରେ ବିମ୍ବିସାରଙ୍କର ଶୁଷ୍କ କଣ୍ଠରେ ଆହତ ପଶୁ ପରି ବିମ୍ବିସାର ଗର୍ଜନ କରି ଉଠିଲେ···

ମହାଶୂନ୍ୟର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ଭାସି ଉଠିଲା ଧାନଗମ୍ଭୀର ଗୃଧ୍ରକୂଟ ଶିଖରର ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ ଗହ୍ବର । ଶାକ୍ୟ ବଂଶୋଦ୍ଭବ ରାଜପୁତ୍ର ଗୌତମ ସଂନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ ଗହ୍ବରରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ପାଳନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଲୋକମୁଖରେ ଏହି ବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ବିମ୍ବିସାର ବିସ୍ମିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ସେଦିନ ମେଘହୀନ ନୀଳ ଆକାଶରେ ଉଦାସ ଗୋଧୂଳି । ବିମ୍ବିସାର ଗୃଧ୍ରକୂଟ ଶିଖରକୁ ପାରିଷଦବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ ଗୌତମଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ । ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀର ଦକ୍ଷିଣ ଅଳିନ୍ଦରେ ଗୌତମ ଅନୁଦାତ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସମବେତ କେତେଜଣ ଭିକ୍ଷୁଙ୍କୁ ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟାସୂତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ । ଗୃଧ୍ରକୂଟର ପାଦଦେଶର ମୋର-ନିବାପ*ରେ ଶିଖରକଳାପଣ୍ଡିତ ନୃତ୍ୟ ଶିଖଣୀର ଆଦେଶରେ ଭଗ୍ନଛନ୍ଦ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଆଉ କେତେବେଳେ ବା ବିହ୍ଵଳ ହୋଇ ଉଠୁଛି କଳାପହୀନାର ଚଞ୍ଚୁଚୁମ୍ବନରେ । ଅଦୂରରେ ମୃଗୋଦ୍ୟାନର ବ୍ୟୋମଘନ ଦୂବ ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ରାଶି ରାଶି ମୃଗ ରୋମନ୍ଥନ କରୁଛନ୍ତି । ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ସୁମାଗଧୀ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ କାକଚକ୍ଷୁ ଜଳରେ ମୁଗ୍ଧା ଏକ ହରିଣୀ ନିଜର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଚାହିଁ ଦେଖୁଛି ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତା ହୋଇ ।

ସାଧନାରେ ଗୌତମଙ୍କର ବରତନୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଅର୍ଦ୍ଧନିମୀଳିତ ନୟନଯୁଗଳରେ ଗୋଧୂଳିର ଉଦାସ ଛାୟା, ମୁଦ୍ରାବଦ୍ଧ କର-

* ମୟୂର ଚରିବା ସ୍ଥାନ ।

ପଲ୍ଲବରେ ଶାନ୍ତିର ଆଶୀର୍ବାଦ । ସାଦର ସମ୍ଭାଷଣାନ୍ତେ ବମ୍ବିସାର ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ---"କେଉଁ ଦୁଃଖରେ କୁମାର ଏ କୃଚ୍ଛ୍ର ସାଧନା ?"

ଗୌତମ ସ୍ମିତ ହସି ଉତ୍ତର ଦେଲେ---"ଦୁଃଖପାଇଁ ନୁହେଁ ମହାରାଜ, ଦୁଃଖର କାରଣ ଓ ନିଦାନର ସନ୍ଧାନପାଇଁ ଏ ସନ୍ନ୍ୟାସ, ଏ କୃଚ୍ଛ୍ର ସାଧନା !"

ବମ୍ବିସାର ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ—"କାରଣ ତ ଅତି ସହଜ । କିନ୍ତୁ ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ ଗହ୍ୱରରେ ତାର ନିଦାନ କାହୁଁ ପାଇବେ କୁମାର ! ଆସନ୍ତୁ ତା' ହେଲେ ରାଜଗୃହର ଉତ୍ସବଶାଳାକୁ । ମେରେକର ଫେନିଳ ମଦ୍ୟ ଓ ମାଗଧୀର ଚଟୁଳ ଲାସ୍ୟରେ ପାଇବେ କୁମାର ସବୁ ଦୁଃଖର ନିଦାନ ।"

ନିର୍ଘୋଷ ଆନନ୍ଦରେ ବମ୍ବିସାର ପୁଣି ଅଟ୍ଟହାସ କରି ଉଠିଲେ । ଗୌତମଙ୍କର ଦୁଇ ଅର୍ଦ୍ଧନିମୀଳିତ ନୟନରେ ଗୋଧୂଳିର ଉଦାସ ଛାୟା, ସନ୍ଧ୍ୟାର ମୌନ ଅନ୍ଧକାର ପରି ଗମ୍ଭୀର ଓ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇଆସିଲା ।

ଆଃ···ତୃଷାରେ ବମ୍ବିସାରଙ୍କ କଣ୍ଠନଳୀ କିଏ ଯେପରି ଟାଣି ଛିଣ୍ଡାଇ ପକାଉଛି ।

କିଛିକ୍ଷଣର ନୀରବତା ପରେ ଗୌତମ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "କାମନାର ବାରିରେ ଏ ତୃଷାର ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ମହାରାଜ !"

ନିଭୃତ କାନ୍ତାର ପ୍ରାଣହୀନ ନୀରବତା ସେହି ବାଣୀରେ ଯେପରି ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହୋଇଉଠିଲା ।

ଲାସ୍ୟରତା ସୁମାଗଧୀର ଅଲକ୍ତକ-ରଞ୍ଜିତ ଶିଞ୍ଜି କ୍ୱଣିତ ଚରଣ ଆଜି ନୀରବ, କଜ୍ଜଳସୀମାୟିତ ନୟନରେ ମରଣର ଭ୍ରୂକୁଟୀ, ମେରେକର ଫେନିଳ ପାନପାତ୍ରରେ ହଳାହଳର ବୁଦ୍‌ବୁଦ । କାହାର ? କାହାର ଏ ନୂପୁର-ଶିଞ୍ଜନ ? କୋଶଳା ଦେବୀ ? ମହାରାଣୀ ?

କାରଗାରରେ ପକ୍ଷ-ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି, ଲୌହ ସାଞ୍ଜୁର ଶବ୍ଦ । ଅସହ୍ୟ ତୃଷାରେ ହମିସାର ଶରାହତ ବନ୍ୟ ପଶୁପରି ନିଜର ଗୋଟିଏ ବାହୁ କାମୁଡ଼ି ପକାଇଲେ ।

❋ ❋ ❋ ❋

(ଦୁଇ)

ଅଜାତଶତ୍ରୁ ନିଷ୍ପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରାସାଦକକ୍ଷର ବାତାୟନ-ପଥରେ ଚାହିଁଥିଲେ ରାଜଗୃହର ଦିଗନ୍ତମେଖଳା ଗିରିମାଳା ଆଡ଼େ । ପଲଙ୍କରେ ସନ୍ତାନସମ୍ଭବା ରାଣୀ ବଜ୍ରା ଦେହ ଢାଳି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ମରୁନଦୀ ପରି । ପାରାବତପାଳିକାରୁ ଦଳ ଦଳ ପାରାବତ ଉଡ଼ି-ଯାଉଛନ୍ତି, ପୁଣି ଫେରିଆସୁଛନ୍ତି । ଉଦ୍ୟାନରେ ତମାଳ ତଳେ ଭବନଶିଖୀ ଉଦ୍ଦାମ ନୃତ୍ୟର ଉଦ୍ୟମରେ ଶିଖା ବିସ୍ତାର କରୁଛି ।

ବଜ୍ରା କ୍ଲାନ୍ତ କଣ୍ଠରେ ଡାକିଲେ···ମହାରାଜ !

ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଶଯ୍ୟା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସି ଧୀରେ ଧୀରେ ବଜ୍ରାଙ୍କର ମଳିନ କପାଳ ଉପରେ କର ସଞ୍ଚାଳନ କରି କହିଲେ—କୁହ, ବଜ୍ର !

ବଜ୍ରା ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ହାତ ଧରି କହିଲେ—କୁହନ୍ତୁ ତ ମହାରାଜ, ଏ ସନ୍ତାନ ପୁତ୍ର ହେବ ନା କନ୍ୟା ?

ଅଜାତଶତ୍ରୁ ବିଚଳିତ ହୋଇଉଠିଲେ ।

ବଜ୍ରାଙ୍କର ପୁଣି ସେହି ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରଶ୍ନ—କୁହନ୍ତୁ ମହାରାଜ, ଏ ସନ୍ତାନ ପୁତ୍ର ହେବ ନା କନ୍ୟା ?

ଅଜାତଶତ୍ରୁ ବଜ୍ରାଙ୍କ ଶଯ୍ୟାପାର୍ଶ୍ୱରୁ ଉଠି ପଳାଇଲେ ନିଜର ନିଭୃତ କକ୍ଷକୁ । କି ଏକ ତୀବ୍ର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ବଜ୍ରା ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ ।

ପୁତ୍ର ! ପୁତ୍ର ! ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କର ବାଷ୍ପାପ୍ଳୁତ ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ଭାସି ଉଠିଲା ରାଜଗୃହର ଅନ୍ଧକାର କାରାଗାର । ହସ୍ତପଦବଦ୍ଧ, ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଅନାହାରରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରୁଛନ୍ତି ।

ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ସେ ଭବିଷ୍ୟତ ବାଣୀ···ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ହେବ ପିତୃହନ୍ତା * । ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କର ମୁଖର ଭଙ୍ଗୀ କଠୋର ହୋଇଉଠିଲା । ସନ୍ତାନସମ୍ଭବା ରାଜ୍ଞୀଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକାର କାରାଗାରରେ ବନ୍ଦୀ କରିବେ ? ନବଜାତ ଶିଶୁକୁ ଅନ୍ଧକୂପ ମଧ୍ୟରେ ହତ୍ୟା କରିବେ ? ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ସବୁ ଦୁଇ ହାତରେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ କରିଦେବେ ? ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏପରି କଣ ବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ? ଅତୀତ ତ ଆଜି କାରାଗାରରେ ଗତାୟୁ । ଆଉ ଭବିଷ୍ୟତ ? କିନ୍ତୁ ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତହୀନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ସ୍ଥିତିହୀନ ।

ରାଜ୍ଞୀଙ୍କର ଆର୍ତ୍ତ ଚିତ୍କାର ଶୁଭୁଛି । ପ୍ରସୂତି ବେଦନାର କରୁଣ ମର୍ମଭେଦୀ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ! ସ୍ରଷ୍ଟାକୁ ଦଳିତ କରି, ମଥିତ କରି ଜରାୟୁ ଛିନ୍ନ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି ସୃଷ୍ଟି ଲୋଡୁଛି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ।

ସେଦିନ କୁଆଡ଼େ ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ ଆଦେଶରେ ରାଜଗୃହର ପଥେ ପଥେ ବିପୁଳ ଉତ୍ସବର ଅଫୁରନ୍ତ ପ୍ରବାହ···ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ଶୈଶବର ଧାତ୍ରୀଠାରୁ ଶୁଣା ନିଜର ଜନ୍ମ କାହାଣୀ ।···ରାଜ୍ଞୀଙ୍କର ଆର୍ତ୍ତନାଦରେ ପ୍ରାସାଦର କୋଣ, ଅନୁକୋଣ କମ୍ପିତ ହୋଇଉଠିଛି । ସୃଷ୍ଟି ନିଷ୍ଠୁର । ନିଜର ସୃଷ୍ଟିରେ

* ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କର ପୁତ୍ର ଉଦାୟୀ ଓ ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ତିନି ଜଣ ବଂଶଧର ପିତୃହନ୍ତା ଥିଲେ । ପ୍ରଜାମାନେ ଏଥିରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କାଶୀରାଜା ଶିଶୁନାଗଙ୍କୁ ମଗଧର ସିଂହାସନରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

ସ୍ରଷ୍ଟା କ୍ରୀତଦାସ । ସୃଷ୍ଟିର କରୁଣା ଭିକ୍ଷା-ଛଡ଼ା ସ୍ରଷ୍ଟାର ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ । ତଥାପି ସୃଷ୍ଟିର କି ବିପୁଳ ଆନନ୍ଦ, କି ଗର୍ବ ! ପିତୃତ୍ୱର ଆନନ୍ଦରେ ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କର ପ୍ରାଣ ନିଜର ଅଲକ୍ଷିତରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇଉଠିଲା ।...

ନିଭୃତ କକ୍ଷରେ କାହାର ପାଦଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଫେରି-ଚାହିଁଲେ । କାରାଗାରର ରକ୍ଷୀ ଚଣ୍ଡ, ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କ ଆଦେଶ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଯେପରି ଠିଆହୋଇ ରହିଛି ।

ଅଜାତଶତ୍ରୁ ପଚାରିଲେ...କି ସମ୍ବାଦ ଚଣ୍ଡ ?

ଚଣ୍ଡ କହିଲା...ଗତ ତିନି ଦିନ ଧରି ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଜଳବିନ୍ଦୁ ସୁଦ୍ଧା ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ ! ଆଜି ଚତୁର୍ଥ ଦିବସ !

ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କର ମୁଖ ଭଙ୍ଗୀ ପୁଣି କଠୋର ହୋଇଉଠିଲା । ଚଣ୍ଡକୁ ରୁକ୍ଷ କଣ୍ଠରେ ପୁଣି ପଚାରିଲେ...ତା'ପରେ ?

ଚଣ୍ଡ କହିଲା...ପ୍ରଥମେ ଶୁଭୁଥିଲା 'ହାୟ ପୁତ୍ର, ହାୟ ରାଜଗୃହ' ବୋଲି ଆର୍ତ୍ତ ଚିତ୍କାର ।

ରାଣୀହଂସପୁର ମଧ୍ୟରୁ ଶୁଭିଲା ଶଙ୍ଖ ଓ ହୁଳହୁଳି ଧ୍ୱନି । ବନ୍ଦୀଙ୍କର ଚିତ୍କାର କେତେବେଳୁ ନୀରବ ହେଲାଣି । ଧାତ୍ରୀ ବସୁମତି ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ପଦରେ ଧାଇଁଆସି ଜଣାଇଲେ...ସୁସମ୍ବାଦ, ମହାରାଜ ! ମହାଦେବୀଙ୍କର ପୁତ୍ରଲାଭ ହୋଇଛି । ମହାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଡାକି ରାଜଗୃହରେ ଉତ୍ସବପାଇଁ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଚଣ୍ଡ କହିଲା...ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତୁ ମହାରାଜ !

ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଥରେ ଚାହିଁଲେ ଧାତ୍ରୀ ବସୁମତୀ ଆଡ଼େ, ଆଉ ଥରେ ଚାହିଁଲେ ଚଣ୍ଡ ଆଡ଼େ ! ତାପରେ ବିହ୍ୱଳ ପରି ଧାଇଁ ଚାଲିଗଲେ ବାହାରକୁ । ଅଙ୍ଗନ ପରେ ଅଙ୍ଗନ, ଅଳିନ୍ଦ ପରେ ଅଳିନ୍ଦ, ସୋପାନ ଶ୍ରେଣୀ ପରେ ସୋପାନ ଶ୍ରେଣୀ ଅଜାତଶତ୍ରୁ

ଧାଇଁ ଚାଲିଛନ୍ତି ଉନ୍ମତ୍ତ ପରି । କାରାଗାରର ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଅଜାତଶତ୍ରୁ ରହିଗଲେ । ରକ୍ଷୀ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଇଲା ।

ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ···ଦ୍ୱାର ଖୋଲ ରକ୍ଷୀ !

ଦୁଇ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଲୌହ କବାଟ ବିକଟ ଶବ୍ଦ କରି ଖୋଲିଗଲା । ଭିତରେ ନିରନ୍ଧ୍ର ଅନ୍ଧକାର । ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଅନ୍ଧକାରାବୃତ ସୋପାନ-ଶ୍ରେଣୀ ଅତିକ୍ରମ କରି ଧାଇଁଗଲେ କାରାଗାର ଭିତରକୁ !

ପିତା, ଆଜି ପାଇଛି ପିତୃତ୍ୱର ସନ୍ଧାନ ।

ସ୍ରଷ୍ଟା ଚିରଦିନ ଉଦାର, କ୍ଷମାସ୍ନିଗ୍ଧ କରୁଣାମୟ । ଅଜାତ-ଶତ୍ରୁ ଅବୋଧ ଶିଶୁ ପରି ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ କୋଳରେ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା କରିବେ !

କିନ୍ତୁ ବହୁତ ବିଳମ୍ବରେ ଆସିଲେ ଅଜାତଶତ୍ରୁ । ବିମ୍ବିସାରଙ୍କ ପ୍ରାଣହୀନ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦେହ ପଡ଼ିଛି କାରାଗାରର ପାଷାଣ ଚତ୍ୱର ଉପରେ । ଗୋଟିଏ ବାହୁ ହିଂସ୍ର କ୍ଷୁଧାରେ କାମୁଡ଼ି ପକାଇଛନ୍ତି, ଜୀବନର ଅନ୍ତିମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟାଧର ଶରାହତ ବନ୍ୟ ପଶୁ ପରି । କ୍ଷତସ୍ଥାନରୁ କେଇ ଧାର ରକ୍ତ ଝରି ପୁଣି ଶୁଖିଯାଇଛି ।

ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ଶୁଭୁଛି ନବଜାତ ସନ୍ତାନର ଜନ୍ମ ଘୋଷଣା କରି ଘନ ଘନ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ।

ବଉଳା

[ଶ୍ରୀମତୀ ଶକୁନ୍ତଳା ଦେବୀ]

ରାତି ପାହେ । ଖୋର ଯାଇ ଖରା ଆସେ । ସନା ମା' ଘର ପଛପଟ ପଦା ଉପରେ ବଉଳା ବେକରୁ ପଘା ଫିଟାଇଦେଇ କହେ, "ସୁନାଟି ପରା, ଯା ବୁଲି ଚରି ଆସିବୁ । କାହା ବାଡ଼ରେ ପଶିବୁ ନାହିଁ । ବୁଝିଲୁ ନାଁ..." ଏତକ କହି ବୁଢ଼ୀ ତା'ର ବେକଟିକୁ ଆଉଁଷି ଦିଏ । ଲମ୍ବ ମୁହଁଟିକୁ ଉପରକୁ ଟେକି ସାଉଁଳେଇ ପୁଣି କହେ, "ଆ–ହା–ସୁକୁମାର ! ତୋର ଟିକିଏ ହେଲେ ମନ ନାହିଁ ଯିବାକୁ–ନୁହେଁ ନା !" ଗାଈ ମଉନ ହୁଏ । କେତେବେଳେ ବା ଅନୁଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ କରେ । ବୁଢ଼ୀ ପୁଣି କହେ, "କଣ କରିବ କହନ ଲୋ ବଉଳା ! ତୁ ନ ଗଲେ ହବ କେମିତି ? ମୁଁ ପରା ଗରିବ ! ଘରେ ମୋର କଣ ଅଛି ଯେ ତତେ ବରାବର ରଖି ଖାଇବାକୁ ଦେବ ?" ଏତକ କହି ସାରିବା ପରେ ଆଉଥରେ ସେ ମୁହଁଟିକୁ ଛୁଇଁ ଆସେ । ବଉଳା ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗେ ଭଲ ଘାସର ସନ୍ଧାନରେ । ବଉଳାର ଯିବା ବାଟକୁ ସନାମା' ଚାହିଁ ରହେ । ବଉଳା ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ଉଡ଼ମୋଡ଼ ହେଉଁ ହେଉଁ କହେ, "ଯାଏଁ ଲୋ ମା–ତେଣେ କେତେ କାମ ପଡ଼ିଛି !"

ଦିନସାରା ସେ ଲାଗେ କାମରେ । ଜମ ମଞ୍ଜି ଯାଉଁଟିବା, ଘସି ଚାଡ଼ିବା, ଜାଳକାଠ ରୁଣ୍ଡେଇବା, ଘାଡଗଣ୍ଡେ ଫୁଟେଇବା କୁଟା କଣ୍ଡା କରିବା, ଶାଗ ମରିଚ ଗଛ ଲଗାଇବା – ଏମିତି ପଛକୁ ପଛ କେତେ କାମ ଜୁଟିଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଏଣ୍ଟିକି ଓ ପ୍ରକୃତ ତାର । ଯେଉଁଠି ସେ

ଥାଉନା କାହିଁକି— ଯାହାହେଲେ କାମ କରୁଥାଉ ନା କାହିଁକି, ବଉଳାର ଭାବନା ତ ମନରୁ ଯାଏ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଆଉ କେଉଁ ଗାଈର ପାଟି ଶୁଣିଲେ କାମଧନ୍ଦା ଛାଡ଼ିଦେଇ ପଦାକୁ ଆସି ଅନେଇଥାଏ ।

ସଞ୍ଜ ଥିବ ଢେର ଡେରି । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କିରଣଟା ନାଲି ପଡ଼ି ଆସୁଥିବ । ଘରେ ଯେତେ କାମ ଥାଉ ପଛେ ସନାମା' ଚାଲି ଆସିବ ପଦାକୁ । ବଉଳା ଆସି ନ ଥିଲେ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ଡାକିବ "ବଉଳା, ଲୋ ବଉଳା—"ବଉଳାର ଉତ୍ତର ନ ପାଇଲେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିବ,"କୁଆଡ଼େ ଗଲା କି ଡ଼ାକୁଣୀଟା ଏତେ ବେଳଯାଏ ! ସଞ୍ଜ ହେଲାଣି ଆସି, ତେବେ ବି ତାର ଚରା ସରୁ ନାହିଁ ।" ପୁଣି ଡାକିବ । ଦିନେ' ଦିନେ ଡାକି ଡାକି ତଣ୍ଟି ପଡ଼ିଯାଏ, ତଥାପି ଡାକେ । ଠିକ୍ ସଞ୍ଜହୋଇ ଆସିଲାବେଳକୁ ଶୁଭିବ ବଉଳାର ପାଟି । ସନାମା' କହିବ "ଚଞ୍ଚଳ ଆ—।" ଚାହିଁ ରହିବ ତାହାର ଆଡ଼କୁ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ । ବଉଳା ଲପର ଧପର ହୋଇ ଧାଇଁ ଆସିବ । ଆସି ପହଞ୍ଚିଲାକ୍ଷଣି ସନାମା' ଦେହରେ ଏପଟ ସେପଟ ଘଷି ହେବ । ବୁଢ଼ୀ ତାର ମୁହଁଟିକୁ ଟିକେ ଟେକିଧରି ସାଉଁଳେଇଦେବ । ତା' ପରେ ତା ପେଟରେ ହାତମାରି କହିବ—"ପେଟ ପୂରିନି, ନାଁ ?" ନିଜେ ନିଜେ ଉତ୍ତର ଦେଇ କହିବ, "ନା ପୂରିନି ତ ! ହଉ ଚାଲ୍ ଚାଲ୍ ଘରେ ପେଜ ତୋରାଣି ଅଛି, ପିଇବୁ ।" ବଉଳା ଚାଲିବ ଆଗେ ଆଗେ, ସନାମା' ଚାଲିବ ପଛରେ । ବରାବର ସେ ଅନେଇଥିବ ବଉଳା ଦେହକୁ । କେଉଁଠି ଧୂଳିଟିକେ ପଡ଼ିଥିଲେ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଦେବ । ଗୋବର ଲାଗି ଶୁଖିଯାଇଛି ତ ନଖରେ ଉଖୁରାଇ ବାହାର କରିଦେବ । ବଉଳା ଘରକୁ ଆସିବା ପରଠୁ ସନାମା' ମନରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ, ଭାରି ଫୁର୍ତ୍ତି ।

ବଉଳ-ଅମାସିଆରେ ଜନମ ବୋଲି ତାର ନାମ ବଉଳା । ଛୁଆଟି ଦିନରୁ ଅନ୍ତ ଗେଲବସରରେ ବଢ଼ି ଆସିଛି । ସନାମା'ର ଘରକୁ ସେ ନଜେ, ଉଣେଇଶି ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ପୁଅ, ଆଉ ଏଇ ବଉଳା । ଆଗରୁ ତା' ଘରେ ଥିଲେ ପାଞ୍ଚୋଟି ଗାଈ । ସେମାନଙ୍କର ଦେଖାଜତ୍ କରିବା ତା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଗରିବ ଘର । ଆଖପାଖରେ ଚର ନାହିଁ । ଖାଉବେ କଣ ? ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବିଦା କରିଦେଇ ରଖିଲା କେବଳ ଏଇ ଗୋଟିକୁ । ବଉଳାକୁ ଯିଏ ଗାଈ ବୋଲି ନ ଜାଣିଛି ସେ ସନାମା'ର କଥା-ବାର୍ତ୍ତାରୁ ବୁଝେ ବଉଳା ତାର ଝିଅ । ତା' କହିବାର ଭଙ୍ଗୀରୁ କେହି କେବେ ଠଉରାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ଯେ, ବଉଳା ଗୋଟିଏ ଗାଈ । ସେ କହିଗଲେ, କିମିତି ତା ଦୁଃଖରେ ବଉଳା କାନ୍ଦେ । ଯାହା ପଚାରିଲେ ସେ କିମିତି ଉତ୍ତର ଦିଏ, ସେ କିପରି ସୁକୁମାରୀ, ଏମିତି ଏମିତି କେତେ କଣ । ଏହିସବୁ କଥା କହୁଁ କହୁଁ ତା' ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ିବାର ବି ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଏହି କାହିବା ଭିତରେ ସେ ଗାଇଗଲେ ବଉଳା ଜୀବନର ଦୁଃଖ । ତାର ଗୋଟିଏ ଛୁଆକୁ ବାଘ ଖାଇଗଲା, ଆଉ ଗୋଟିଏ ବି ଅଜଣା ରୋଗରେ ମରିଗଲା । ଗାଈଟିର ଦୁଃଖକଥା କହିସାରି ସେ ନିଜର ଦୁଃଖକଥା ବଖାଣି ବସେ । ଏମିତି ଉଦାହରଣ ଯୋଡ଼ି କହେ ଯେ, ଗାଈ ଜୀବନର କଥା ସହିତ ସନାମା' ଜୀବନର ଅଭାବ ଅନୁଭୂତି ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଖାପ୍ ଖାଇଯାଏ । ଏହି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟଟା ବୁଢ଼ୀର ଏ ଗାଢ଼ ଭଲ ପାଇବାରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି କି ଏ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟରୁ ଭଲ ପାଇବାଟା ଜନ୍ମିଛି, ଠିକ୍ କରିବା ବଡ଼ କଠିନ ।

ବେଳେ ବେଳେ ବଉଳା ପାଖରେ ଖାଲି ଖାଲିଟାରେ ବସି ସନାମା' ନିଜ ଜୀବନର କାହାଣୀସବୁ ବଖାଣି ଗ୍ଲେଲେ । ସେ କହେ,

ବଉଳା ଶୁଣେ । ମଝିରେ ବଉଳା ଅନୁଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ଶବ୍ଦ କରେ । ସନାମା' ସମର୍ଥନ ପାଇ ମନେ ମନେ ବେଶ୍ ଖୁସି ହୁଏ ।

ବେଳେ ବେଳେ ହୁଏତ ସେଇ ବଉଳାର ଜୀବନ କଥା ତାହାର ପାଖରେ କହିଗଲେ । କହୁ କହୁ ବଉଳା ଯେତେବେଳେ ତା' ମୁହଁଟାକୁ ଆଣି ସନାମା'ର କାନ୍ଧ ଉପରେ ଥୋଇଦିଏ, ସନାମା' ବୁଝେ ବଉଳା ପ୍ରାଣର ବେଦନା । ସବୁ ବୁଝିଲା ପରି କହେ, "ତୋ କପାଳକୁ ମୋ କପାଳ ଲୋ ବଉଳା ! ଦିହେଁଯାକ ହିନମାନି ।"

ଆଉ ଲୋକଙ୍କ ପରି ସନାମା'ର ଗାଁଗଣ୍ଡା ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥାଏ । ନିଜ ଧନ୍ଦାରେ ସେ ଲାଗିଥାଏ ସବୁବେଳେ । ପୁଅଟି ଜଣକର ଅଧା ମୁଲିଆ । ଆଉ ଅଧିକ ନିଜ ଚାଷରେ ଲାଗେ ବା କେଉଁଦିନ ଉପୁରି ଯାଏ । କଷ୍ଟେ ମଷ୍ଟେ ଚଳିଯାନ୍ତି ଦିହେଁ । ପୁରେ ବୋଲି ଘର । କୋଠରୀ ବୋଲି ତହିଁରେ ମୋଟେ ଗୋଟିଏ । ସେହି କୋଠରୀ ଭିତରେ ଶୁଏ ପୁଅଟି । ପିଣ୍ଡାରେ ଗୋଟିଏ କୋଣକୁ ଗାଈ ବନ୍ଧାହୁଏ । ସେଇ ଗାଈ ପାଖକୁ ଶୁଏ ସନାମା' ପିଣ୍ଡାର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ କୋଣରେ । ବାଛୁରୀ ରଖିବାପାଇଁ ସାନ ହୋଇ କୋଠରୀ ଖଣ୍ଡିଏ । ସେଇ ପିଣ୍ଡାରେ ପୁଣି ହାଣ୍ଡିଶାଳ । ପଖାଳ, ଶାଗ ଖାଇ ମାଆପୁଅ ଦୁହେଁ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ କାଳ କଟାଇଦିଅନ୍ତି । ଗାଁଗଣ୍ଡାକୁ ନ ଯିବାର କାରଣ ବିଷୟରେ କେହି ପଚାରିଲେ ସନାମା' କହେ—"ହିଁ—ଆଉ ବଳ ବଅସ ଆସୁଛି ଯେ ଯିବି ସାଇ ବୁଲିବାପାଇଁ ।" ତାର ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ବଉଳା ସହିତ । ବଉଳା ଓ ସନାମା', ସନାମା' ଓ ବଉଳା ଦୁହେଁ ଯେପରି ଦୁହିଙ୍କଠାରୁ ଏକବାରେ ଅଭିନ୍ନ !

ଦିନପରେ ଦିନ ଯାଏ। ହେଲେ ସବୁଦିନ ସମାନ ଯାଏନି—

ବଉଳାର ଲଗିଲା ପୋଷ୍ଟିଲା ପର ଦେହ। ଝୁଲିଲା ଝୁଲିଲା ଚାଲି କେବେ କାହାର ଆଖିରେ ଗଲା ନାହିଁ। ଈର୍ଷାରେ ଜଳର ହୋଇ ଦିନସାରା ସେମାନେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ, କିପରି ଏ ଗାଈ ଯିବ ସନାମା'ଠୁ। ସେଥିପାଇଁ କେତେ ଉପାୟ, କେତେ ବିଚାର ପଡ଼ିଲା, କେତେ ମନ୍ତ୍ରଣା-ସଭା ବସିଲା, କଳନା ନାହିଁ ତାର। କାହିଁକି ଏ ଈର୍ଷା, କାହିଁକି ଏ ଅପକାର ଚିନ୍ତା, କ'ଣ ପାଇଁ ବା ଏସବୁ ମନ୍ତ୍ରଣା ? (ମଣିଷର ପ୍ରକୃତି ଏପରି ବିଚିତ୍ର ଯେ, ଖୋଜି ଖୋଜି ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ମିଳେ ନାହିଁ। କେବଳ ବୈଚିତ୍ର୍ୟର ରହସ୍ୟରେ ବୁଡ଼ି ରହିବା ହିଁ ସାର ହୁଏ।)

ଯୋଗକୁ ପୁଣି ବଦଳିଲା ବଉଳାର ପ୍ରକୃତି। ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇଲେ ସାଧୁ ବି ଅନେକ ସମୟରେ ଅସାଧୁ ହୋଇଯାଏ ବା ସାଧୁତାର ନୂଆ ସଂଜ୍ଞା ବାଢ଼ି ଯାହା ଅସାଧୁତା, ଯାହା ଅକରଣୀୟ ତାହାକୁ ହିଁ କରିବସେ। ଅନାବାଦୀ ଜମିସବୁ ଚାଷଜମି ହୋଇ-ଯିବା ଯୋଗୁଁ ଗାଁରେ ଗୋଚରର ଅଭାବ। ପୁଣି ଯେ ପଡ଼ିଆ ଟିକକ ବା ଅଛି ସେଥିରେ ଘାସର ଅଭାବ । ଏଥିରେ ବଉଳାର ପେଟ ବା ପୂରିବ କିପରି ! ଦେହରେ ଶକ୍ତି ଅଛି। ଦ୍ୱିଧା ନ କରି ସେ ବାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଲା—ଢେର ବାଡ଼ରେ ପଶି ଖାଇଲା ଫସଲ। ଥରେ ଅଧେ କରୁ କରୁଁ ଏ କାମ ତା'ର ନିତିଦିନର ଏକ ଅଭ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହେଲା।

ବେଳ ପଡ଼ିଲେ ଦାଉ ସାଧିବେ ବୋଲି ଚାହିଁ ବସିଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ, ସେହିମାନଙ୍କୁ ସୁଯୋଗ ଜୁଟିଗଲା। ସବୁବେଳେ ଗାଳି, ସବୁବେଳେ ବୋଲଣ; ଏପରିକି ଲୋକେ ସାମନାସାମନି ସନାମା'ଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରିଦେଲେ, କେତେ ଧମକ ଚମକ ଦେଲେ।

ସନାମା' କଳ ଚକଗ୍ଲଳ କଲ୍ଲ—ବଉଳା ଏପର କାମ କରବ ? – ସନାମା' ବଶ୍ୱାସ କରେନା । ପଡ଼ୋଶୀ ଗାଳଦେଲେ ସେ ଗାଳଦଏ । ଅଣ୍ଟାରେ ଲୁଗା ଗୁଡ଼େଇ କଳ କରେ । ଲୋକେ ଧମକ ଦେଲେ କହେ, "ହଁ – ଯା – ଯା – କଣ କରବ କର – "

ଦନକର କଥା –

ସଞ୍ଜ ହୋଇଆସିଲା । ବଉଳାର ଫେରବା ସମସ୍ତ ନକଟେଇ ବସିଲା । ପଦାରେ ଆସି ଠିଆହୋଇ 'ବଉଳା' 'ବଉଳା' ଡାକ ପକାଇଲା ସନାମା' । ବଉଳା କାହିଁ ! ଅନାଇଁ ଅନାଇଁ ବୁଢ଼ୀ ଥକ-ପଡ଼ଲା । ତେବେ ବ ବଉଳା ଆସିଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋରୁ ଫେରଲେ ରାସ୍ତାରେ ଧୂଳ ଉଡ଼ାଇ, ସେମାନଙ୍କ ମେଳରେ କାଳେ ବା ରହଯାଇଥିବ । ଏଥିପାଇଁ ବୁଢ଼ୀ ଆହୁର ଜୋରରେ ଡାକବାକୁ ଲାଗିଲା; ହେଲେ ବଉଳା କ ଆଉ ଆସେ ! ସଞ୍ଜ ହେଲା । ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ ଆସିଲା । ସନାମା' ଡାକ ଡାକ ଥକ ପଡ଼ଲା । ବଉଳା ଫେରଲା ନାହିଁ । କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ପଚ୍ଚରଲା । ଯେଉଁମାନେ ନ ଜାଣନ୍ତ ସେମାନେ ତ ନାହିଁ କଲେ, ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ସେମାନେ ବ କହଲେ, "ଆମେ ତ ଦେଖି ନାହୁଁ ।" କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ସନାମା' ସେଇ ପଦାଟା ଉପରେ ସେମିତ ବସି ପଡ଼ଲା ।

'ବୋଉ ଏତେବେଳ ଯାଏଁ ଗଲା କୁଆଡ଼େ' କହ କହ ପୁଅ ଘର ଭତରୁ ବାହାରଆସିଲା ଖୋଜ ଖୋଜ । ଶେଷରେ ମା'କୁ ପଦାରେ ଦେଖିଲା । ଦଣ୍ଡକ ଭତରେ ସବୁ ହାଲଚାଲ ବୁଝି ନେଇ କହଲା, "ବୋଉ, ତୁ ଘରକୁ ଚାଲ, ମୁଁ ଯାଇଁ ଖୋଜଆଣିବ । ସେ କେଉଁଠି ଶୋଇଥିବ କ କାଞ୍ଜିଆହାଉଦାକୁ ଯାଇଥିବ । ତୁ ଏମିତ

ବ୍ୟସ୍ତ ହଉଚୁ କାହିଁକି !" ସନାମା' କହିଲା, "ସେ କାହିଁକି କେଉଁଠି ଶୋଇବ ! କିଏ କାହିଁକି ତାକୁ ଖୁଆଡ଼ ଘରକୁ ନବ !"—ଏମିତି ବାହୁନି ବାହୁନି ସେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲାବେଳେ ସନା ଏଣେତେଣେ ଖୋଜି ଶେଷରେ ସନ୍ଧାନ ପାଇଲା ଯେ କାଞ୍ଜିଆହାଉଦାରେ ଅଛି ବଉଳା । ସେହିକଥା ଆସି କହିଲାକ୍ଷଣି ବୁଢ଼ୀର ଛାତି ଆନନ୍ଦରେ କୁଣ୍ଡେମୋଟ ହୋଇଗଲା । ସନା ଗୋଟିରୁ ପଇସା ନେଇ ବଉଳାକୁ ମୁକୁଳାଇ ଆଣିଲା । ବଉଳା ପହଞ୍ଚିଲାକ୍ଷଣି ବୁଢ଼ୀ ଆନନ୍ଦରେ ଫାଟିଗଲା । ବଉଳାର ବେକକୁ କୁଣ୍ଡାଇଧରି ମୁହଁଟାକୁ ନିଜ କାନ୍ଧ ଉପରେ ରଖିଦେଇ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିବାକୁ ଲାଗିଲା, "ଆହା, କିଏ ସେ ଏଡ଼େ ପରପଞ୍ଚରେ ! ତୋପରି ଜୀବନକୁ ନେଇ ସେ ଦେଲା ଖୁଆଡ଼ରେ ! ଧରମ କ'ଣ ଏହା ସହିବ !" ଏହାପରେ ବହିଗଲା ପାଟିରୁ ଅଜସ୍ର ଗାଳି ।

ଦିନକୁ ଦିନ କଥା ବଢ଼ିଲା ।

ଗୋଟାଏ ଲୋକ ବିରୋଧରେ ସହସ୍ର ଲୋକ । ସନାମା' ଆଉ ସହିପାରିଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଠିକ୍ କଲା, ଗାଈକୁ ବିକିଦେବ; ଗଞ୍ଜଣାରୁ ହାହି ପାଇବ । ସନା ମନାକଲା, ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀର ଏକ ଜିଦ୍ "ଗାଈର ମୁହଁ ଚାହିଁବ ନାହିଁ—ତାକୁ ବିକିବ—ବିକିବ ।"

ବୁଢ଼ୀ ନିଜେ ଗଲା ହାଟକୁ । ନିଜ ହାତରେ ଠନ୍ ଠନ୍ କରି ପଚାଶଟା ଟଙ୍କା ଗଣିନେଇ ନିଜ ହାତରେ ଦେଲା ଛାଡ଼ି ।

"ଦକ ଯାଉଛି" କହିଲା ସନାମା' ।

ଗାଁବାଲା ଖୁସି ହେଲେ, ବଗୁଲିଆ ଟୋକାଏ ତାଳି ମାରିଲେ ।

କାହାରିକି କିଛି ନ କହି ସନାମା' ଫେରିଲା ଘରକୁ । ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା ମନ, ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା ଦେହ, ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା ସବୁ କିଛି,ତଥାପି ଜୀଇ ରହିଲା ସେ ।

ଗାଁବାଲା ଆଜ ସନାମା'କୁ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ କି ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ବଉଳାକୁ ।

ମା' ବୁଢ଼ୀକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା ସନା ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିଲା । କଣ କରିବ ସେ, କିଛି ଠିକ୍ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଏହା ଉପରକୁ ପୁଣି ନିଜର ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା—ପେଟକୁ ଗଣ୍ଡାଏ ଖାଇବ—ଜୀବନକୁ ସରସ ସୁନ୍ଦର କରିବ—ବଞ୍ଚିବ ସେ । ଭାବି ଭାବି ଥଳକୂଳ ପାଇଲା ନାହିଁ—

ଏଇମିତି ବିତିଗଲା ଆଠ ଦିନ ।

ନଅ ଦିନ ରାତି ।

ପାହାନ୍ତାକୁ ସନା ଚମକି ଉଠିଲା, ଯେତେବେଳେ ସନାମା' ଧଡ଼ପଡ଼ ଉଠିପଡି ଡାକିଲା, "ବଉଳା, ଲୋ ବଉଳା···" ସନା ଉଠିପଡ଼ିବା ବେଳକୁ ମା' ଡାକି ଡାକି ଦୁଆର ମୁହଁରେ ହାଜର ।

ସନା କହିଲା, "ବୋଉ ଲୋ, ବଉଳା ବଉଳା କାହିଁକି ହଉଚୁ ! ବଉଳାକୁ ପରା ସେ ଦିନ ଯାଇ ବିକିଦେଇ ଆସିଲୁ ହାଟରେ ?"

ପୁଅର କଥା କାନକୁ ନ ନେଇ ସନାମା' ପୁଣି ଡାକିବାକୁ ଲାଗିଲା···"ବଉଳା, ଲୋ ବଉ···"

ଜହ୍ନ ପଡ଼ିଥାଏ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଦୂରରେ—ଖୁବ୍ ଦୂରରେ ଘୁସୁଥାଏ ଖଣ୍ଡେ କଳା ବାଦଲ—

ସନାମା' ଗ୍ଭଲଥାଏ ଡାକ ଡାକି "ବଉଲା, ଲୋ ବଉଲା, ବଉଲା—" ମଣିଷର ଡ଼ାକ ଜହ୍ନର ଜୋଛନା ଭିତରେ ଯେପରି ଆଶ୍ରୟ ନ ପାଇ ମିଶିମିଶିକା ସେଇ କଳା ବଉଦ ସାଙ୍ଗରେ ଗ୍ଭଲି-ଯାଉଥାଏ –

ଗ୍ଭଲଥାଏ ସନାମା' – ଏକମୁହାଁ ହୋଇ – ଏକା ନିଶ୍ୱାସରେ ଆଉ ପଛେ ପଛେ ତାର ଗ୍ଭଲଥାଏ ସନା ।

ଯେଉଁଠି ନଇଁଭ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଡାକେ ସେଇଠି ସେ ଡାକ ଛୁଡ଼ିଲା, "ବଉଲା, ଲୋ ବଉଲା···ବଉଲା ଲୋ···"

ପଡ଼ିଆ ସେପାଖରୁ ଭାସିଆସିଲା ବଉଳାର ଶବ୍ଦ ।

ସନା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ।

"ଆ ଆ — ଆ – ବଉଲା ଲୋ ବଉଲା —" ସନାମା ଡାକି ଗ୍ଭଲିଲା···

ସନାତନ ଦେଖିଲା, ବଉଳା ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସୁଛି ।

ବଉଲା ପାଖ ହୋଇ ଆସିଲା ।

ସନାମା' ଡାକିଲା, "ବଉଳା ଲୋ, ବଉଳା ।" ଆଗକୁ ଧାଇଁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଗଛ କାଟିଲା ପରି ଭୁସ୍‌କରି ଲେଉଟି ପଡ଼ିଲା ତଳେ । ମଉଳା କଣ୍ଠରେ ଶୁଭିଲା—"ବଉଲା—ଲୋ"

ବଉଳା ଆସି ବୁଢ଼ୀର ଦେହ ମୁଣ୍ଡରେ ସେଇ ଲମ୍ବା ମୁହଁଟାକୁ ଘଷିବାକୁ ଲାଗିଲା । ହେଲେ ବଉଳାର ବେକକୁ ନିଜ ଛାତି ଉପରେ ଆଉଜେଇ ନେବା ଲାଗି ସନାମା'ର ହାତ ଉଠି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଆକାଶଦୀପ

[ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ମିଶ୍ର]

ଧୀରେ ଧୀରେ ଚକୋଲେଟ ରଙ୍ଗର ମଟରଟି ବଙ୍ଗଳା ଫାଟକ ପାର ହୋଇଗଲା । ସୁରଭି ଦୁଆର ମୁହଁରୁ ଫେରି ଆସିଲା । ସୋଫା ଉପରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ ବସି ପଡିଲା ସୁରଭି । ଆଗରେ ଟଙ୍ଗା ହୋଇଛି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଫଟୋ । ତା ବାହାଘର-ବେଳେ ଏ ଫଟୋଟି ଉଠିଥିଲା । ସେଇ କେତେ ବର୍ଷ ତଳର ସୁରଭି ଆଜି ହୋଇଯାଇଛି ବୋହୂ । ତାର ଜୀବନଧାରା ଆଜି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଜୀବନଧାରା ସହିତ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ଗଡିକରି ଚାଲିଛି ।

କାଲି ପରି ଲାଗୁଛି । ଏଇ ସତେ ଯେମିତି କାଲି ତାଙ୍କ ବାପାଙ୍କ କୋଠାରେ ବାହାଘର ମହୋତ୍ସବ ବଡିଥିଲା । ସେ ଏଇ ବଙ୍ଗଳାକୁ ଆସିଥିଲା ଜିଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ହୋଇ ।

ଚାକରାଣୀ ପଶିଆସିଲା ଘର ଭିତରକୁ, ସୁରଭିର ଚିନ୍ତା-ଧାରାରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲା । ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ କହିଲା,"ମା, ବାବୁ ଯେଉଁ ଲଞ୍ଚରେ ଚଢ଼ି ବନ୍ୟା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ, ସେ ଲଞ୍ଚର ଡ୍ରାଇଭର ତୁମକୁ କାହିଁକି ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁଁଛି ମା, ସେ ବାହାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି ।"

ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲା ସୁରଭି । ପ୍ରତିଦିନ ଟେପରାଣୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି କଚେରିର ବଡ଼ ବଡ଼ ହାକିମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଦିନେ ତାର ସରଳତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ବଙ୍ଗଳାକୁ ଦଉଡ଼ ଆସନ୍ତି । ଅଉ ପାଇଥିବା ଦଣ୍ଡରୁ ଟିକିଏ ରିଆତି ପାଇବାକୁ ତା' ପାଖରେ କେତେ ଅନୁନୟ ବିନୟ କରନ୍ତି । ସୁରଭିର ସରଳ ହୃଦୟଟି ଦୟାରେ ତରଳିଯାଏ । ସେ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ଏମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା-କରେ । ଗୋଟିଏ ଅଧେ ହେଲେ ଅଲଗା କଥା, ପ୍ରତିଦିନ ଏଇଥିରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ରଫା କରି ସୁରଭି ବିରକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲାଣି । ଗସ୍ତରେ ଯାଇଥିଲାବେଳେ ବୋଧହୁଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅବହେଳା କରିଥିବ, ଆଉ ତାର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ସ୍ୱାମୀ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିଥିବେ । ସେଇଥିରୁ ଟିକିଏ ରିଆତି ପାଇବା ପାଇଁ ସେ ଦଉଡ଼ି ଆସିଥିବ । ଚିଡ଼ିଉଠି ସୁରଭି କହିଦେଲା "ଯା କହିଦେବୁ, ମୋର ଏବ୍‌କ୍ଷଣି ଶୁଣିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ ।"

ଫେରିଗଲା ଟୁକରାଣୀ, ସୁରଭି ଟିକିଏ ଶାନ୍ତିରେ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିଲା । ଅଳସ ଆଖି ତାର ମୁଦିହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ତାକୁ ଭୀଷଣ ଆଘାତ ଦିଏ—ଏଇ ଅଫିସ ବେଳଟା ଭିତରେ ।

—"ମା !"

"କିଏ ?"

ଚମକିପଡ଼ି ଚାହିଁଲା ସୁରଭି । ସେଇ ଟୁକରାଣୀ ଆସିଛି । କ'ଣ ଗୋଟାଏ କହିବାପାଇଁ ଆସିଥିଲେ ହେଁ ଭୟରେ ତା' ପାଟି ଫିଟୁନାହିଁ । ସୁରଭି ଟିକିଏ ନରମିଗଲା । ପଚାରିଲା, "କ'ଣ କହୁଛୁ !"—"ସେଇ ଲଞ୍ଚ ଡ୍ରାଇଭର ମା, ମୁଁ ତାକୁ ମନାକଲିରୁ

ସେ କହୁଛୁ ଯେ, ତାର କଛୁ ଦରକାର ନାହିଁ; କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଚିଠି ଆଣିଛୁ ମା'ଙ୍କୁ ଦେଇ ସେ ଚାଲିଯିବ ।"

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ତବ୍ଧ ରହିଲା ସୁରଭି । ଲଞ୍ଚ ଡ୍ରାଇଭର ତା' ପାଖକୁ କ ଚିଠି ଆଣିଛୁ ! ଚାକରାଣୀକୁ 'ଚାଲ୍' କହି ସୁରଭି ତା ପଛେ ପଛେ ଗଲା । ବଙ୍ଗଳା ପାହାଚ ଉପରେ ବୁଢ଼ା ଡ୍ରାଇଭର ବସିଥିଲା । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଉଠିପଡ଼ ମୁଣ୍ଡିଆଟିଏ ପକାଇ ଛିଣ୍ଡା ଜାମାର ପକେଟ ଭିତରୁ ସେ ଚିଠିଟି ବାହାରିଗଲା ।

"—ମା, ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଧୋଇଆ ଜାଗାକୁ ବଢ଼ି ତଦନ୍ତରେ ଯାଇଥିଲି । ହରିପୁର ଗାଁରେ ବାବୁ କ୍ୟାମ୍ପ ପକାଇଥିବା ବେଳେ ମତେ ଜଣେ ଗାଁବାଲା ଡାକନେଲା ଗୋଟାଏ ଘରକୁ । ଘରର ଛପର କାନ୍ଥ ପଡ଼ିଯାଇଥାଏ । ବଢ଼ି ପାଣିରେ ଘର ତଳ ସନ୍ତେଇ ଯାଇଥାଏ । ସେଇ ଘରୁ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ମତେ ଏ ଚିଠି ଦେଲା ଆପଣଙ୍କୁ ଦେବାପାଇଁ ।"

—"ମତେ ଦେବାପାଇଁ ଦେଲା ?"

—"ହଁ ମା, ମତେ ପଚାରିଲା, 'ତୁ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଘର ଦେଖିଛୁ ?' ମୁଁ ହଁ କହିବାରୁ ସେ ମତେ ଏ ଚିଠିଟି ବଢ଼େଇଦେଇ କହିଲା, 'ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁରଭିକୁ ଏ ଚିଠିଟି ଦେଇଦେବୁ'। "

—"ସେ ମତେ ଖୁବ ଜିଦ୍ଧମ ଦେଇ କହିଥିଲା—ଏ ଚିଠି ଆପଣଙ୍କ ହାତକୁ ଦେବାପାଇଁ, ତେଣୁ ଧେନ ଆସିଥିଲି । ରାଗିବେନ ମା, ମୋତେ ମାଫ୍ କରିବେ ।"

ଓଲଟିହୋଇ ବୁଢା ଡ୍ରାଇଭର ଚାଲିଗଲା । ସନ୍ଦେହ ଜାଲରେ ଘୂରି ବୁଲିଲା ସୁରଭିର ମନ । ତରତର ହୋଇ ଖୋଲିବା

ଘରକୁ ପଶିଆସିଲା ସୁରଭି । ଚିଠିଟାର ଶେଷକୁ ଗୁହିଁଲା, "ରେଣୁ" ଲେଖାଅଛି । ସନ୍ଦେହର ଗ୍ରୁଇ ଉଭେଇଗଲା । ସ୍କୁଲ ସଙ୍ଗିନୀ ରେଣୁ ତାହାହେଲେ ଏ ଚିଠି ଦେଇଛି । ରେଣୁ ସେଠାକୁ କମିତ ଗଲା ! ଚିଠିଟିକୁ ପଢ଼ିଗଲା ସୁରଭି ।

'ସୁରୁ ଲୋ,

ମୋର ସ୍ନେହ ନେବୁ । ମୋ କଥା ତୋର ଆଉ ମନେ ଥିବ କି ନାହିଁ ଜାଣିପାରୁ ନାହିଁ । ହେଲେ ଏ ଚିଠିଟି ଟିକଏ ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏ ପଢ଼ିବୁ । ତେବେ ଯାଇ ସବୁ ଜାଣି ପାରିବୁ ।

ସ୍କୁଲ କଥା ତୋର ପୂରା ମନେ ନ ଥିଲେ ବି ଝାପ୍‌ସା ହୋଇ ମନେଥିବ । ମନ ଗହନରୁ ପୂରା ପୋଛି ହୋଇଯାଇ ନ ଥିବ । ମନେ ଥିବ, କ୍ଲାସରେ ଯେଉଁ ରେଣୁକୁ ତୁ ଦିନେ ନ ଦେଖିଲେ ପାଗଳମି ହୋଇଯାଉଥିଲୁ, ମୁଁ ସେ ରେଣୁ । ଯାହାକୁ ତୋର ପାଖରେ ବସିବାକୁ ଦେଇ କେତେ ବଡ଼ଲୋକ ଝିଅଙ୍କ ମରମଜ୍ୱାଳା ଟାହୁଲିଟାପରୁ ରକ୍ଷା କରୁଥିଲୁ, ମୁଁ ସେଇ ତୋର ରେଣୁ । ମନେଥିବ ତୋର— ସେଦିନ ଯେତେବେଳେ ଶୁଭ୍ରା ହାତରୁ ମୁଦିଟିକୁ ମୋ ହାତର କେଉଁ ଆଙ୍ଗୁଠିକୁ ହେଇଛି ଦେଖିବା ବୋଲି କହି ମୁଁ ନେଇ ଆସିଥିଲି, ଆଉ ଶୁଭ୍ରା ସେତେବେଳେ କହିଲା, "ପର ମୁଦି ପରଖିଲେ ମନର ସାଧ ମେଣ୍ଟିଯାଏନି, ପର ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ହାଟକୁ ଗଲେ ଶୋଭା ପାଏନି । ତୋର ତ ନିଜର ମୁଦିଟିଏ ପିନ୍ଧିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ରେଣୁ, ପରମୁଦି ପରଖି ଦେଖିବୁ କଅଁ ?" ତୁ ସେତେବେଳେ ଚୂପ୍ ହେଲୁନାହିଁ । ତାର ମୁହଁରେ ତୁ ଜବାବ ଦେଲୁ, "ଶୁଭ୍ରା, ରେଣୁ ଗରିବ ବୋଲି ତୁ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା କଟାଘା'ରେ ଚୂନ ଦେଉଛୁ ? ମୁଦିଟିଏ ପିନ୍ଧିଲେ ହୃଦୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ । ରେଣୁର ହୃଦୟ ଅଛି । ତୋ'ଭଳି ପଥର-

ବସା ମୁଦ ନ ଥାଇପାରେ । ମାତ୍ର ତୁ ହୃଦୟହୀନା ।" ସେହିଦିନୁ ସ୍କୁଲରେ ତା ସାଙ୍ଗରେ ତୋର ମନର ମେଳ ରହିଲା ନାହିଁ । ଶୁଭ୍ରା ଆଉ ତା ଭଳି କେତେ ଝିଅଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେଇ ମୋ ମୁହଁରେ ହସ ଖେଳାଇବାକୁ ତା' ଆରଦିନ ତୁ ମୋ ହାତରେ ଠିକ୍ ସେମିତିଆ ଗୋଟାଏ ନାଲି ପଥରବସା ମୁଦ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇଥିଲୁ । ସାରା ଜୀବନପାଇଁ ତା ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ତୁଟାଇଦେଲୁ । କେବଳ ମୋରପାଇଁ ସିନା ତୁ ଶୁଭ୍ରା ଭଳି କେତେ ଝିଅଙ୍କ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ-ପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ସୁରୁ, ତୋର ମନେଥିବ । ତୋପାଇଁ ଯାହା ତୁମ ବାପା ଆଣନ୍ତି, ତୁ ମୋ'ପାଇଁ ବି ଅଲଗାକରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନେଇଆସୁ । ଖେଳକୁଦି ବେଳେ ତୋପାଇଁ ଆସିଥିବା ଜଳଖିଆ ବି ସମାନ ଦି'ଭାଗ ହୁଏ । ମୁଁ ଯେତେ ମନାକଲେ ବି ତୁ ତୋର ଦରଦୀ କଣ୍ଠରେ କହୁ, 'ରେଣୁ, ତୁ ମତେ କ'ଣ ନିଜର ବୋଲି ଭାବୁନୁ ? ମୁଁ କଣ ତୋର କେହି ନୁହେଁ ?' ତୋ ଆଖିରେ ଲୁହ ମୁଁ ସହିପାରେ ନାହିଁ । ତୋ ଇଚ୍ଛାରେ ବାଧା ଦିଏନି । ତୋରପାଇଁ ମୁଣ୍ଡକଣ୍ଟାଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶାଢ଼ୀପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର କେଉଁଥିରେ ବି ଅଭାବ ନ ଥାଏ । ମୋଟରେ କହିଲେ ତୁ ଯେମିତି, ମତେ ଠିକ୍ ସେମିତି କରି ସବୁରି ଆଗରେ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲୁ ତୁ—

ସ୍କୁଲଦିନଗୁଡ଼ିକ କୌଣସିମତେ ଗଡ଼ିଗଲା । ତା'ପରେ କଲେଜ ଗଲୁ ତୁ । ଆଉ ତୋର ପ୍ରାଣର ନିରିମାଖୀ ରେଣୁ ବାହାହେଲା ଏଇ ହରିପୁର ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତଙ୍କୁ । କଲେଜ ଜୀବନରେ ଧନୀପୁଅ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତଙ୍କ ଗୃହପତ୍ନୀ ହୋଇଗଲୁ ତୁ । ସେଦିନ ତୁମ ଦୁହିଁଙ୍କ ଫଟୋ ଖବରକାଗଜରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥିଲି ସୁରୁ । ସେଦିନ ତୋ ଫଟୋ ଦେଖି ମନେମନେ କେତେ

ଯେ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି, ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ – ଫଟୋରେ ତୋ ମୁହଁରେ ହସ ଜକୁଟି ଉଠୁଥିଲେ ବି ଭୁ ତାକୁ କୌଣସିମତେ ଲୁଚେଇ ଦେଇଥିଲୁ । ନୁହେଁ ଲେ ?

ବିବାହର ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ କୋଳରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ସନ୍ତାନ ଲଭ କଲି, ମାତ୍ର ଭାଗ୍ୟଚକ୍ର ଆଉ ସମତଳ ପଥ ଉପରେ ଗଡ଼ିଗଲା ନାହିଁ । ଦୁଃଖର ପଥର ଭାଗ୍ୟଚକ୍ରକୁ ମୋର ଦୋହଲାଇ ଦେଲା । ତିନି ବରଷ ନ ପୂରୁଣୁ ସେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲେ । ମଣିଷ ଜୀବନର ଦୁଇଟି ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ତାଙ୍କର ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ଘରୋଇ ସ୍କୁଲରୁ ତାଙ୍କୁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ହେଲା । ଗୁରୋଟି ମାସରେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟର ସଂସାର ଟଳିପଡ଼ିଲା । ମୋ ଜୀବନର- ଆଉ ଏକ ଆଶ୍ରୟ ବାପା ଆଉ ଦୁଇ ଭାଇ ନିୟତିର ଚକ ତଳେ ଚପି ହୋଇଗଲେ । ସେ ମୋ ଅଜ୍ଞାତରେ କଟକ ଚାଲିଗଲେ ଆଖି ଭଲକରିବା ପାଇଁ । ଦିନେ ସକାଳେ ତାଙ୍କ ଚିଠିରୁ ଜାଣିଲି, ସେ ଘରଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ଲେଖାଅଛି, 'ରେଣୁ ଲୋ, ଆଖି ଦୁଇଟି ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି କାମରେ ଲାଗିପାରିବ ନାହିଁ । ଆଖି ଭଲ କରିବାକୁ ମୁଁ ଯାଉଛି । ଭଲ ହେଲେ ପୁଣି ଫେରିଆସିବି ।'

ସୁରୁ, ମୋ କପାଳର ସିନ୍ଦୂରଗାର ମଉଳିପଡ଼ିଲା, କେଉଁ ଏକ ଧନୀ ଯୁବକଙ୍କ ମଟର ଚକ ତଳେ ଚାପିହୋଇ ତାଙ୍କ ଜୀବନ-ଦୀପ ଲିଭିଗଲା, ଆଉ ତୋର ଆଦରର ରେଣୁ ହାତରୁ ପତିବ୍ରତାର ସନ୍ତକ ସ୍ୱରୂପ କାଚଗୁଡ଼ିକ କାଢ଼ି ହିଆଗଲା । ଆଉ ତା'ର ସାଥିରେ ତୋ ଦେଇଥିବା କଙ୍କଣ ବି କଡ଼ା ହୋଇଗଲା ।

ଏତିକରେ ବି ଭାଗ୍ୟର ଖେଳ ସରିଲା ନାହିଁ—ମା ଆଉ ପୁଅ କୌଣସିମତେ ଗୁଜରାଣ ମେଣ୍ଟାଉଥିଲୁ, ତାଙ୍କ ବାପାଙ୍କର

ଦୁଇ ମାଣ ନଈକୂଳ ଜମିଥୁ । ଆଜକୁ ଚାରିବର୍ଷ ହେବ ପର ଘରେ କାମ କରି ତୋରି ସ୍ନେହର ରେଣୁ ତାର ପାଞ୍ଚ ବରଷର ପର ଲଗି ନ ଥିବା ଚଢ଼େଇ ଛୁଆକୁ ନେଇ ସଂସାର ଚଳାଉଥିଲି ।

ଏବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ବଢ଼ିରେ ଆମ ଜମିସବୁ ଧୋଇହୋଇଗଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ବଢ଼ିରେ ଆମର ସମ୍ବଳ ଦୁଇ ମାଣ ଜମି ଉପରେ ବାଲିଚର ମାଡ଼ିଗଲା । ସୁରୁ ! ଯାହା ଘରେ କାମକରି ପେଟ ପୋଷୁଥିଲି, ସେ ବି କଏ କୁଆଡ଼େ ଭାସିଗଲେ । ଗାଁରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଘର ନାହିଁ । ମୋ କୁଡ଼ିଆର ଛଣୋଟି କାହିଁ ବ ପଡ଼ିଯାଇଛି ।

କାଲି ମୋ ଧନ ଦଉଡ଼ି ଆସି କହିଲା, "ବୋଉ ଚାହିଁଲୁ !" ଛିଣ୍ଡାକନା ବଦଳରେ ତା ଦେହରେ ଦାମିକା କନାର ପୋଷାକ ଥିଲା । ମୋ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଦୁଃଖୀଧନ କହିଲା, "କଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟର ଦେଇଛନ୍ତି—ବୋଉ, ଭାରି ଭଲଲୋକ । ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଯେମିତି କହିଲେ ମୋର ବାପା ନାହିଁ, ଜମି ବାଲିଚର ମାଡ଼ିଯାଇଛି ବୋଲି, ସେମିତି ମୋତେ ଧରି କୁଣ୍ଢେଇ ପକାଇଲେ, ଆଉ ଏ ଜାମା ପିନ୍ଧେଇ ଦେଲେ । ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଭଲ ପଢ଼ୁଛି ଶୁଣି ମତେ ଏ ବହି ଦେଲେ ।" ବହି ଉପରେ ଗୁଡ଼ାହୋଇଥିବା ଫିତା ଉପରେ ଥିବା କାଗଜରୁ ଜାଣିଲି, ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ଆଜ କଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ । ମୋ ମନ କୁଣ୍ଢେମୋଟ ହୋଇଗଲା ।

ଦେଖିବାକୁ ମନ ମୋର ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲେ ବି, ଏ ଛିଣ୍ଡା ପିନ୍ଧି ଅଲାଜୁକା ଭାବରେ ଯାଇପାରିଲିନି । ତାଙ୍କର ବି ବେଳ ନ ଥିବ ଏ ଦୁଃଖିନୀର ଦୁଃଖ ଶୁଣିବାକୁ । ହେଲେ ସୁରୁ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୋର ତତେ ଦେଖିବାକୁ ଭାରି ମନହେଉଛି । ତୁ କ'ଣ ସତେ ମତେ ଛାଡ଼ିପାରିବୁ ? ନା... ତୁ ଭୁଲିଯିବୁଣି; ମାତ୍ର ତୋର ପ୍ରାଣର ରେଣୁ

ଆଜି ଘିନମାଣି, ମୁଖୁଷ୍ଟ ବାଳ, ଛିଣ୍ଡା କନା, ଆଉ ଅମଙ୍ଗଳ ହାତ ନେଇ ତୋ ପାଖକୁ ଯାଇପାରୁନି । ହେଲେ ତତେ ଆଜି ହାତ ପାତୁଛି ସୁରୁ, ଦୁଇ ବରଷ ହେଲା ପାଳି ଆସୁଥିବା କାର୍ତ୍ତିକ ହବିଷ ଯେମିତି ଏ ବର୍ଷ ବନ୍ଦ ହୋଇ ନ ଯାଏ । ମୋ ଆକାଶଦୀପ ଯେମିତି ଚନ୍ଦନର ଉପରେ ଏ ବର୍ଷ ଜଳେ । ସୁରୁ ଲୋ, ତୋ ପାଖରେ ତୋର ପ୍ରାଣର ରେଣୁର ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା—ମୋ ପାଳନା ଯେମିତି ଏ ବରଷ ବନ୍ଦ ହୋଇ ନ ଯାଏ । ତାଙ୍କ ଆତ୍ମା ଯେମିତି ଶାନ୍ତି ପାଏ । ଇତି ।

—ତୋର
'ରେଣୁ'.

ଲୁହ ପଡ଼ି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଚିଠିଟି ସୁରଭିର ଲୁହରେ ଆହୁରି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିଲା । ଲୁହଧାର ଗଡ଼ି ଆସୁଥିଲା ତାର ତବୁକ ଦେଇ । ନିଜକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇପାରୁ ନ ଥିଲା ସେ ।

"ସୁରୁ, ସୁରୁ, ଆଜି ମୋର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦିନ ସୁରୁ", ପଶି ଆସିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ।

ସୁରୁ ଲୁହବୋଳା ମୁହଁଟି ପୋଛିଦେଇ ତାଙ୍କୁ ଉହ୍ମିଁରହିଲା । ହାତରୁ ଚିଠିଟି କେତେବେଳେ ଖସିପଡ଼ିଲା ତାହାର ଖିଆଲ ନାହିଁ । ସୁରୁର ଏ ଅବସ୍ଥା ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତଙ୍କୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିଦେଲା । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ପଚାରିଲେ, "ତୁମେ ଏତେ ଶୁଖିଲା ଦିଶୁଛ କାହିଁକି ? କ'ଣ ହେଲା ?"

—"ନା, କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ । କ'ଣ କହୁଥିଲ, କହୁନା ?" ପଚାରିଲା ସୁରୁ ।

"ଆଜି ମୋର ଡିଗ୍ରୀ ହେଲା ମକଦ୍ଦମାରେ ।"

—"କୋଉ ମକଦ୍ଦମା ?"

"ଯେଉଁ ମକଦ୍ଦମା ଉପରେ ମୋର ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ପଦର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା, ମୋର ସେଇ ମକଦ୍ଦମାରେ ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଛି ସୁରୁ, ଆଜ ବଡ଼ ସୁଦିନ ସୁରୁ ! ଆଜ ମୋର ସୁଦିନ ।"

"କେଉଁ ମକଦ୍ଦମା, ତୁମ ନାଁରେ ମକଦ୍ଦମା ?"

—"ହଁ ସୁରୁ ! ମୋ ନାଁରେ ମକଦ୍ଦମା । ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ସାତ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । କଲେଜକୁ ବାପାଙ୍କ ଗାଡ଼ି ନେଇ ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ଯାଉଥିଲି । ଅଗ୍ନମନସ୍କ ଭାବରେ ମଙ୍ଗଳାବାଗ ଛକରେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିଲା । ଜଣେ ଲୋକ ମୋ ମଟରଚକ ତଳେ ଚପିହୋଇଗଲା । ଖବର ନେବାରେ ଜାଣିଲି, ସେ ଲୋକଟା ଅନ୍ଧ, ହରିପୁର ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ । ପୋଲିସ ତା' ପକ୍ଷରୁ ମୋ ନାରେ ମକଦ୍ଦମା କରିଥିଲା । ଯାହାହେଉ ଆଜ ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଗଲା ସେ ମକଦ୍ଦମାରେ ।"

ସୁରଭିର ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିବା ଲୁହଧାର ପୁଣି ବହିବାରେ ଲାଗିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ କିଛି ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାରମ୍ବାର ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରୁ ସୁରଭି ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଖଟ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ଚିଠିଟିକୁ ଠାରି ଦେଖାଇଦେଲା ।

ଚିଠିଟିକୁ ଉଠାଇନେଇ ପଢ଼ିଗଲେ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ । ପଢ଼ିସାରି ଲୁହ ଛଳଛଳ ଆଖିରେ ଡାକ ପକାଇଲେ ଅଫିସ ଷ୍ଟେନୋ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବାବୁଙ୍କୁ ।

ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶୋଇବା ଘରକୁ ପଶିଆସିଲେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବାବୁ । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ତୁମେ ଚଞ୍ଚଳ ଯାଅ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ-ବାବୁ, ଏଇ ଠିକଣାରେ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ମନିଅର୍ଡ଼ର କରିଦେବ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତଙ୍କ ହାତରୁ ଧୀର ଭାବରେ ଟଙ୍କା ନେଇ ଠିକଣାଟି ଦେଖି ଦେଖି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲବାବୁ କହିଲେ, "ସରକାର ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଆମକୁ ପାଞ୍ଚ ଶହ ଟଙ୍କା ମକଦ୍ଦମା ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେବାପାଇଁ ପତ୍ର ଦେଇ ହୋଇଛୁ ?"

—"ତୁମର ସେସବୁରେ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଇବା ଦରକାର ନାହିଁ ।" ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ।

ଉପୁଖିତ ହୋଇ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲବାବୁ ଫେରିପଡ଼ିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ପଛରୁ ଡାକିଲେ, "ହଁ, ଶୁଣ, ମନିଅର୍ଡ଼ର ମୋ ନାଆଁରେ ନ ପଠାଇ ସୁରଭି ଦେବୀଙ୍କ ନାଆଁରେ ପଠାଇବ । ଆଉ କୁପନରେ ଲେଖିଦେବ 'କାର୍ତ୍ତିକ ହବିଷ ଓ ଆକାଶଦୀପ ଖରଚ' । ହଁ ଚଞ୍ଚଳ ଯାଅ । ଡେରିକଲେ ଡାକଘର ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ।"

— — —

ନୂତନର ସନ୍ଧାନରେ

[ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର]

ନୂତନ ଦେଶର ସନ୍ଧାନ ନେବାକୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ କୌତୂହଳୀ ମାନବ କେତେ ଶ୍ରମ, କେତେ ସାଧନା କରିଛି, ତା'ର ହିସାବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଦିନେ ଜେନୋଆ ବନ୍ଦର ନିକଟରେ କ୍ରିଷ୍ଟୋଫର କଲମ୍ବସ ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତାରି ସାଗର ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ନୂତନ ଦେଶ ଆବିଷ୍କାର କରିବାଲାଗି ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇଉଠିଥିଲେ । ଇଟାଲୀର ଜେନୋଆ ସହରରେ ତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟଜୀବନ କଟିଥିଲା । ସେହି ସମୟରୁ ନାବିକମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂର ଦେଶର ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ ଶୁଣିବାରେ ସେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ପାରାବାରର ସୈକତ-ବେଳାଭୂମିରେ ଶିଶୁ କଲମ୍ବସ ବିଶାଳ ସମୁଦ୍ରର ନୀଳ ଜଳରାଶିକୁ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଚାହିଁ ରହୁଥିଲେ । କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ, କେତେ କଳ୍ପନା, ମନ ଭିତରେ କେତେ ଅସୁମାରି ପ୍ରଶ୍ନ—"କେଉଁ ସୁଦୂର ରାଜ୍ୟକୁ ଏହି ସମୁଦ୍ର ଜୁଆରସବୁ ପଠାଇଦିଏ !" କଲମ୍ବସ ଆନନ୍ଦ ଓ ଆବେଗରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇଉଠିଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ପିତା ଜଣେ ବୁଣାଳୀ । କଠିନ ଶ୍ରମ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଫଳରେ ସେ ପ୍ରଭୂତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ଦେଖି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଉତ୍ତମ ଶିକ୍ଷାଦାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ କଲମ୍ବସ ପାଡୁଆ ଯାତ୍ରା କଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଜ୍ୟାମିତି, ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟା, ଭୂଗୋଳ ଓ ସାମୁଦ୍ରିକ ବିଜ୍ଞାନ ପାଠକଲେ ।

ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ସେ କିପରି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନାବିକ ହୋଇ ଦୂର ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଯାତ୍ରା କରିପାରିବେ, ଏହି ଭାବନାରେ କଲମ୍ବସ ସ୍ୱପ୍ନବିଭୋର ହୋଇପଡ଼ୁଥିଲେ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଘରକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ଜେନୋଆକୁ ଫେରିଆସିବାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ତାଙ୍କୁ ଜନୈକ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଜାହାଜରେ ଚାକିରି ମିଳିଗଲା । ସେ ଅବକାଶରେ ସେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗରରେ ଯାତ୍ରା କରି ବହୁ ବନ୍ଦର ଦେଖିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ଆଂଶିକ ସାର୍ଥକ ହେଲା । ଜାହାଜ ଚଳାଚଳ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ବାସ୍ତବ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ । ଅବସର ସମୟରେ ପୃଥିବୀ ଓ ଆକାଶ ବିଷୟକର ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ସେହି ସମ୍ପର୍କୀୟ ନକ୍‌ସା ଓ ମାନଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ । ତାଙ୍କର ମନ ସର୍ବଦା ସାଗର ଓ ତାରକା ଶ୍ରେଣୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ଥିଲା । ମନେ ମନେ ସେ ହିବାନିଶି ହିଗ୍‌ବଳୟର ପରପାରକୁ ଜାହାଜରେ ଯାତ୍ରା କରିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ ।

ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ ଉପକୂଳକୁ ଥରେ ସେ ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲେ, ଲିସ୍‌ବନ୍ ନିକଟରେ ଜାହାଜରେ ନିଆଁ ଲାଗିଗଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅନନ୍ତ ଜଳରାଶି – ନାନାପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ ଭୟଙ୍କର, କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ବୃହତ୍ ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବଜନ୍ତୁରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କୌଣସିଠାରେ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବାର ଉପାୟ ସେତେବେଳେ ନ ଥିଲା । ନାବିକମାନେ ଜୀବନର ଆଶା ତ୍ୟାଗ କଲେ । ମାତ୍ର କଲମ୍ବସ ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ସେହି ବିପଦସଙ୍କୁଳ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭକୁ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବହୁଦୂର ସନ୍ତରଣପୂର୍ବକ ଅବଶେଷରେ ସେ ଉପକୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ।

ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ସାହସିକ ଜୀବନର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳେ ଏବଂ ଏହି ଦୁର୍ଘଟଣା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏକ ଶୁଭ ସୂଚନା ।

ତଦାନୀନ୍ତନ ପୃଥିବୀରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନେ ନୌ-ବିଦ୍ୟାରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଯୁବରାଜ ହେନେରୀଙ୍କ ଉତ୍ସାହରେ ଦୁଃସାହସୀ ନୂତନ-ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ-ଅଭିଳାଷୀ ନାବିକମାନଙ୍କୁ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରାଯାଉଥିଲା । ଚାରିଆଡ଼େ ଉତ୍ତେଜନା ଖେଳିଯାଇଥିଲା । ତୁର୍କୀମାନେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବସ୍‌ଫୋରସ ଅତିକ୍ରମ କରି କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲର ସୁନ୍ଦର ନଗରୀ ଅଧିକାର କରି ନେଇଥିଲେ । ଏହି ନଗରୀ ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ଏକ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ଥିଲା । ତୁର୍କୀମାନଙ୍କ ଭୟରେ ମୂଲ୍ୟବାନ ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଧରି ୟୁରୋପୀୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସେଠାରୁ ଏଣେତେଣେ ପଳାୟନ କଲେ ଓ ବଣିକମାନେ ପେଣ୍ଠ ହରାଇବସିଲେ । ତାଛଡ଼ା ପ୍ରାଚ୍ୟ-ଭୂଖଣ୍ଡରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ସ୍ଥଳମାର୍ଗରେ ସମସ୍ତ ପଥ ରୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଚିର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଗନ୍ତାଘର ପ୍ରାଚ୍ୟର ଭାରତକୁ ପଥ ଦେଖାଇବ କିଏ ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶର ବହୁମୂଲ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ଓ ସୁଗନ୍ଧ ମସଲା ଲାଗି ୟୁରୋପୀୟମାନେ ସମୁଦ୍ର ପଥ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହେଲେ ।

ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଦୀର୍ଘ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ କାଳ ଯୁବରାଜ ହେନେରୀ ପୋତ ନିର୍ମାଣ ଓ ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରାର ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଥାନ୍ତି । ବହୁଦିନର ଶ୍ରମ ଓ ସାଧନା ଫଳରେ ତାଙ୍କର ନାବିକମାନେ ଆଫ୍ରିକା ଉପକୂଳ ଆବିଷ୍କାର କରିସାରିଥାନ୍ତି । ହେଲେ ସୁଦୂର ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶକୁ ଅଜ୍ଞାତ ପଥର ସନ୍ଧାନ ଦେବାଲାଗି କେହି ଆଗଭର ହୋଇ ବାହାରୁ ନ ଥାନ୍ତି । ସେହି ସମୟକୁ କଲମ୍ବସ ଲିସ୍‌ବନରେ ବସବାସ କରି ଜଣେ ନିର୍ଭୁଲ ମାନଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ

ହିସାବରେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରି ସାରିଥାନ୍ତି । ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଶିଶୁପୁତ୍ର ଡିଗୋ ସହିତ କେତୋଟି ମଧୁର ବର୍ଷ ମଧ ସେ ଅତିବାହିତ କରିସାରିଥାନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଜଣା ଆଫ୍ରିକା ମହାସାଗରରେ ଯାତ୍ରାକରି ସେହି ସୁଦୂର ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡ ପଥ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ କଲମ୍ବସ୍ ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ବହୁ ବର୍ଷର ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରାର ସ୍ୱପ୍ନ ସାର୍ଥକ ହେବ—କଲମ୍ବସ ଆନନ୍ଦରେ ବିଭୋର ହୋଇଉଠିଲେ । ମାତ୍ର ମନ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା, ଲିସ୍‌ବନ୍‌ରେ ସେ ତ ବିଦେଶୀ! ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଅପରିଚିତ, ଅଜଣା ଅଶୁଣା; କିଏ ବା ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଏହି ପରିକଳ୍ପିତ ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ପୋତଟିଏ ଦେବ ? ମନ ତାଙ୍କର ସ୍ଥିର ହେଉ ନ ଥାଏ ।

ଅଜଣା ଦରିଆ ଯାତ୍ରାର ସ୍ୱପ୍ନ ତଥାପି ତାଙ୍କୁ ବିଚଳିତ କଲା । ସେ ମାନଚିତ୍ରଟିଏ ଧରି କଳ୍ପନାରେ ଅଜ୍ଞାତ ଜଳରାଶି ସମ୍ପର୍କରେ ଚିନ୍ତା କଲେ । ସେ ସ୍ଥିର କଲେ, ପୃଥିବୀ ଗୋଲାକାର ହୋଇଥିବାରୁ ଆଟଲାଣ୍ଟିକରେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଜଳଯାତ୍ରା କଲେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାରତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିପାରିବେ । ଏହି ଯୋଜନା ପ୍ରତି ସେ ସେହି ଦେଶର ରାଜାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କଲେ, କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରକାଶ କଲେ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀ ଗୋଲାକାର ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାର ନିମ୍ନଦେଶରେ ଜଳରାଶିର ଗତି ଭୀଷଣ ହୋଇଥିବ ଏବଂ ସେଠାରେ ଜାହାଜ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ—ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ କଲମ୍ବସଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସେତେବେଳେ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲର କେହି ସମର୍ଥନ କଲେ ନାହିଁ ।

ନିରୁପାୟ କଲମ୍ବସ ଦେଖିଲେ ଯେ, ପର୍ତ୍ତୁଗାଲରୁ ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତିର ଆଉ ଆଶା ନାହିଁ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଇହଲୋକ

ତ୍ୟାଗ କରିଥାନ୍ତି । ସ୍ପେନର ରାଜା ଫର୍ଡିନାଣ୍ଡ ଓ ରାଣୀ ଇସାବେଲା-ଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ପାଇବା ଆଶାରେ ଶିଶୁପୁତ୍ର ଡ଼ିଗୋ ସହିତ ସେ ସ୍ପେନ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ସୁବିଶାଳ ବପୁ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ କଲମ୍ବସ ତାଙ୍କର ନ' ଦଶ ବର୍ଷର ପୁତ୍ର ସହିତ ଅଣ୍ଡାଲୁସିଆର ରାଜପଥରେ ଗତି କରୁଥାନ୍ତି । ମନରେ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାର ପ୍ରବଳ ଆଗ୍ରହ । ବୁଲି ବୁଲି ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ମଠରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ସାଧୁ-ମାନେ ତାଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ସମ୍ମାନିତ କଲେ । ସନ୍ଥ ଜୁଆନ୍ ଫେରଜ୍ ଡ଼ିଗୋର ଲାଳନ ପାଳନର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲେ । ସେ ସ୍ପେନ୍‌ର ରାଜଦରବାରକୁ କଲମ୍ବସଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ପରିଚୟପତ୍ର ଦେଇ; ପାଥେୟ ସ୍ୱରୂପ କିଛି ଅର୍ଥ ଓ ଜଣେ ପଥ-ପ୍ରଦର୍ଶକ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ।

ସେତେବେଳେ ସ୍ପେନ୍‌ରୁ ମୁରମାନଙ୍କୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିବାକୁ ରାଜାରାଣୀ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି । ଅତଳ ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭରେ ନୂତନ ଦେଶ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜଳପଥର ସନ୍ଧାନ ନେବାଭଳି ଅସମ୍ଭବ ପ୍ରସ୍ତାବ ସମ୍ପର୍କରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ସମୟ ବା କାହିଁ ! ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଯୋଗ ଓ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଏଡ଼ିଦେଇ ସେ ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ ପାଇଁ ପୂର୍ବବତ ସେଠାରେ ମାନଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସ୍ପେନର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ସେମାନେ ମାନଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀଙ୍କର ଅଗାଧ ଜ୍ଞାନ ଓ ସାଧୁତାରେ ମୁଗ୍‌ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କର ପରମ ବନ୍ଧୁ ହେଲେ ।

କେତେ ବର୍ଷ ବିତିଗଲା । ସ୍ପେନର ରାଜଦମ୍ପତି କଲମ୍ବସଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ରାଜଦରବାରକୁ ଡକାଇଲେ । ଏଥର କଲମ୍ବସ

ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରି ଦାବୀ କଲେ ଯେ, ତାଙ୍କୁ ସେନାପତି ଉପାଧି ଦିଆଯାଉ ଏବଂ ଯେଉଁ ନୂତନ ଦେଶ ସେ ଆବିଷ୍କାର କରିବେ, ସେଠାରେ ପ୍ରଥମେ ଅଧସ୍ତନ ରାଜ୍ୟପାଳ ରୂପେ ତାଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାହେଉ । ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ପରିଷଦ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବର ଘୋର ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ଆଉ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଫରାସୀ ଦରବାରର ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭକରିବା ନିମନ୍ତେ କଲମ୍ବସ ଫ୍ରାନ୍ସ ଯିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ।

ରାଣୀ ଇସାବେଲା ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଦୁଃସାହସୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ପଳାୟନ ଖବରରେ ମର୍ମାହତ ହେଲେ ! ସେ ରାଜାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ରାଜା ଏ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଅସମ୍ମତ ହେବାରୁ ରାଣୀ ନିଜର ଅଳଙ୍କାର ବିକ୍ରୟ କରି ଏ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିବାପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ପଳାତକ କଲମ୍ବସଙ୍କ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଦୂତ ପଠାଗଲା । କଲମ୍ବସ ଇସାବେଲାଙ୍କ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାପାଇଁ ଆନନ୍ଦରେ ଫେରିଆସିଲେ । ରାଜାଦେଶ ସତ୍ତ୍ୱେ, ପୋତ ମାଲିକ-ମାନେ ଏହି ସର୍ବନାଶୀ ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଜାହାଜ ଦେବାକୁ ଏବଂ ନାବିକମାନେ ଏପରି ପ୍ରାଣହାନିକର ଯାତ୍ରାରେ କୌଣସି ସହଯୋଗ କରିବାକୁ ଏକାବେଳକେ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହେଲେ ।

ଏହି ଉଦ୍ଭଟ ସମୟରେ ଆଶା ନିରାଶାର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ କଲମ୍ବସ ନିଜର ଗତି ନିରୂପଣ କରିପାରୁ ନ ଥାନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏତିକି ବେଳେ ପୁଣି ତାଙ୍କର ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ ଛିଡ଼ାହେଲେ ଜୁଆନ ପେରିଜ୍ । ପେରିଜ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ତାଙ୍କର ବିଭବଶାଳୀ ତିନି ଜଣ ନାବିକ-ବନ୍ଧୁ ଜାହାଜ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ସେମାନେ ଏତେ ଦୂର ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ ଜଣ ଏହି ଉଦ୍ୟମର ଯାତ୍ରାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ ।

ଦୁଃସାହସୀ ନାବିକ କଲମ୍ବସ୍‌ଙ୍କର ବହୁଦିନର ଆଶା ସାର୍ଥକ ହେବ ! ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷର ଅଗଣିତ ଲହରୀ ଦେଖି ସେ ଆନନ୍ଦରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇଉଠିବେ ! ୧୪୯୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଅଗଷ୍ଟମାସର ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସ୍ଥଳଭାଗ ଛାଡ଼ି ବିଶାଳ ସାଗର ବକ୍ଷକୁ ଆଗପଛ ହୋଇ ଚାଲିଲେ 'ସାନ୍ତାମେରିଆ' 'ପିନ୍ତା' ଆଉ 'ନିନା' । ତିନୋଟି ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ବାଣିଜ୍ୟପୋତ; ତଥାପି ସାଗର ବକ୍ଷ ଚିରି ଚାଲିପିବାର ସ୍ୱପ୍ନରେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ବିଭୋର ହୋଇଥିଲେ ।

କାନାରି ଉପକୂଳରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ 'ପିନ୍ତା' ଜାହାଜର ହାଲ୍‌ଟି ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଓ ପାଣି ପଶିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତିନୋଟି ସପ୍ତାହ ଏହାର ମରାମତି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ କଟିଗଲା । ପୁନର୍ବାର ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯାତ୍ରୀମାନେ ପୁରାତନ ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ଚାଲିଲେ । କି ଦୁଃଖ, କି ହତାଶାର ଅନୁଭୂତି ଏହି ପୁରାତନ ଭୂଖଣ୍ଡର ଶେଷ ଦର୍ଶନରେ ! ଯାତ୍ରୀଦଳର ସେନାପତି ନିଜ ଉତ୍ସାହିତ ପ୍ରାଣର କର୍ମପ୍ରବଣତା ଓ ବିଶ୍ୱାସର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ବାଣୀ ସହଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ଅନୁକୂଳ ପବନରେ ଜାହାଜ୍ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଗତି କଲା ।

କିଛିଦିନ ପରେ କଲମ୍ବସଙ୍କ ଯାତ୍ରା-ପଥରେ ଏକମାତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ କମ୍ପାସ ଅତଳ ଦରିଆ ଭିତରେ ଆଉ ନିର୍ଭୁଲ ଭାବରେ ଦିଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଅଧିନାୟକ କଲମ୍ବସଙ୍କ ସହିତ ସମସ୍ତ ଯାତ୍ରୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହତାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଅତଳ ବାରିଧି— ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉ ନାହିଁ—ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ସ୍ଥଳଭାଗର ସୂଚନା ନାହିଁ - ଗଭୀର ନୈରାଶ୍ୟ ଓ ଦୁଃଖରେ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୋଇ-ପଡ଼ିଲେ ଯାତ୍ରୀମାନେ । କିନ୍ତୁ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ପରିଶ୍ରମର ଫଳ ପାଇଲେ ।

ଜାହାଜ ଉପରେ ବିଦ୍ରୋହର ଦର୍ଶନ ମିଳିଲା । ବିଳଜାଣ୍ଡାପୂ ତଣ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା । ଯାତ୍ରୀମାନେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ କରି ଗତ କଲେ । ହେଲେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ଶେଷ କାହିଁ ! ଏ ଯେ ଗମ୍ଭୀର ସମୁଦ୍ର, କେବଳ ଶୈବାଳର ଘନ ଆସ୍ତରଣ । ଜାହାଜ ହୁଏତ ଏଇଠି ଅଟକିଯିବ ! ବାୟୁ ଚଳାଚଳ ସ୍ଥିର, କେବଳ ସମୁଦ୍ର ସ୍ରୋତର ସାହାଯ୍ୟରେ ଜାହାଜ ଖସି ଚାଲିଛି । ବିରାଟ ବିରାଟ ତିମି, ମଗର ପ୍ରଭୃତି ଭୀଷଣାକାର ଜଳଜନ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି, ସୁଯୋଗ ମିଳିଲେ ନରମାଂସ ଗ୍ରାସ କରି ପକାଇବେ । ଜାହାଜରୁ ଖାଦ୍ୟ ଓ ପାନୀୟ ଶେଷପ୍ରାୟ । ମନ ଭିତରେ ବିରକ୍ତିର ବହ୍ନି ଜଳିଉଠିଲା । କଲମ୍ବସଙ୍କୁ ଯାତ୍ରା ବନ୍ଦ କରି ଫେରିଯିବା ଲାଗି ସଙ୍ଗୀମାନେ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ମନ ଭିତରେ ଉଠିଲା ସେମାନଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହ—କାହିଁକି ଗୋଟାଏ ଲୋକର ଖିଆଲରେ ସେମାନେ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଯିବେ ? ମୃତ୍ୟୁ ପଥର ଯାତ୍ରାରେ ବାଧ କରି ଟାଣି ନେଉଥିବା ଏଇ ପାଗଳକୁ କାହିଁକି ସେମାନେ ସଲିଳ ସମାଧି ନ ଦେବେ ? କାହିଁକି ଫିଙ୍ଗି ନ ଦେବେ ଏଇ ନିର୍ବୋଧକୁ ସାଗର ବକ୍ଷରେ ? ଶାନ୍ତ ଚିତ୍ତରେ ଧୀର ମଧୁର କଣ୍ଠରେ କଲମ୍ବସ ସେମାନଙ୍କର ସେହି ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନି ପ୍ରଶମିତ କଲେ ।

ସ୍ଥଳଭାଗର ସୀମାରେଖା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର ହେଲା । କି ଉଲ୍ଲାସ ! କି ଚିତ୍କାର ! ନୂତନ ଦେଶର ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟର ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ କି ଉତ୍କଣ୍ଠା ! ସାରାରାତି ଉଜାଗର ହୋଇ ନୂତନ ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟକୁ ସେମାନେ ସ୍ୱାଗତ କଲେ । ସମ୍ମୁଖରେ ସୁନୀଳ ପର୍ବତ ଓ ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ସୁଶୋଭିତ ବୃହତ୍ ଭୂଖଣ୍ଡ । କ୍ରମେ ଦୃଷ୍ଟି ପଥରେ ପଡିଲେ ଗଛପତ୍ର, ବୃକ୍ଷଲତା, ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି କୁଡ଼ିଆଘର ଆଉ ରକ୍ତମାଂସର ମଣିଷ—ଲୋହିତକାୟ ଆଦିବାସୀ—ଜାହାଜ ଦର୍ଶନରେ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ହୋଇ ସେହି ମଣିଷମାନେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ରାଜକୀୟ ପୋଷାକରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇ କଲମ୍ବସ୍ ପ୍ରଥମେ ସ୍ଥଳଭାଗରେ ଅବତରଣ କଲେ । ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଆନନ୍ଦ ନିବେଦନ କଲେ । ସ୍ପେନ ଦେଶର ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ ନାମରେ ଏହି ନୂତନ ଭୂଖଣ୍ଡ ଅଧିକାର କଲେ ଓ ତାହାର ନାମ ଦେଲେ ସାନ୍‌ସାଲ୍‌ଭାଡ଼ର । ସେ ସେଠାର ଆଦି-ବାସୀମାନଙ୍କୁ ସାଧୁ ଓ ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ଭାରତୀୟ ବୋଲି ସମ୍ଭାଷଣ କଲେ । ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଲା ଯେ, ସେ ଭାରତବର୍ଷର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥଳ ଭାଗରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଛନ୍ତି—

ମାତ୍ର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ ପ୍ରସ୍ତରମଣ୍ଡିତ ସ୍ଥଳଭାଗରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଅଧୀର ହୋଇ ସାହସୀ ପରିବ୍ରାଜକମାନେ ସେହି ଉପଦ୍ୱୀପ ଅଞ୍ଚଳ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ଓ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କରି କ୍ୟୁବାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସୁନ୍ଦର ଦେଶ ଏଇ କ୍ୟୁବା—କିନ୍ତୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାହିଁ ! ପରେ ସେମାନେ ଆଉ ଏକ ବିଶାଳ ଉପଦ୍ୱୀପ ଆବିଷ୍କାର କଲେ । କଲମ୍ବସ ତାହାର ନାମକରଣ କଲେ 'ହିସ୍-ପାନିଓଲା' (ବର୍ତ୍ତମାନ ସାନ୍ ଡୋମିନ୍‌ଗୋ) । ଏହିଠାରେ ଅକଳ ଦରିଆରେ ଦୁଃସାହସିକ ଯାତ୍ରା କରିଥିବା ଜାହାଜ 'ସାନ୍ତାମେରିଆ' ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଚଳ ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ସେଠାର ସରଳ ଆଦିବାସୀ-ମାନଙ୍କର ଉତ୍ତମ ଓ ମଧୁର ବ୍ୟବହାରରେ ଏହି ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଉପଶମ ହେଲା । ନୂତନ ବନ୍ଧୁ ଗ୍ରହଣ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ଏହି ସରଳ ଓ ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀଗଣ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୂଲ୍ୟବାନ ଦ୍ରବ୍ୟସମୂହ ଜାହାଜରୁ ଆଣି ଉପକୂଳରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହେଲା । କଲମ୍ବସ ସେଠାରେ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କଲେ ।

ଆଦିବାସୀମାନେ ସ୍ପେନୀୟମାନଙ୍କୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ଉପହାର ଦେଲେ । ମାତ୍ର ସ୍ପେନୀୟମାନେ ଅଧିକ ସୁବର୍ଣ୍ଣପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଲୋଭୀ ଓ ହିଂସ୍ର ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଆଦିବାସୀମାନେ ବିରକ୍ତ ହେଲେ । କଲମ୍ବସଙ୍କର ସହଯାତ୍ରୀଗଣ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ସନ୍ଧାନ କଲାବେଳେ, ସେ ନୂତନ ଦେଶର ଆବିଷ୍କାରରେ ଉଲ୍ଲସିତ । ତାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ସଫଳ ହୋଇଛି । ସେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଚ୍ୟର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଭୂଖଣ୍ଡ ଭାରତର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ଦେଶକୁ ଫେରିଯାଇ ଏହି ସମ୍ବାଦ ଦେବାକୁ ହେବ । ବନ୍ଧୁଭାବାପନ୍ନ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ତିଆରି କରିଥିବା ସେଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୁର୍ଗରେ ସହଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଉପହାରଗୁଡ଼ିକରୁ କେତେକ ଧରି କଲମ୍ବସ ପୁଣି ତାଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ବିଦାୟ କାଳରେ ସେ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଗଲେ ।

ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରାର ଅନୁଭୂତି ଅତି ଭୟଙ୍କର ହେଲା । ପ୍ରତିକୂଳ ବାୟୁରେ ଯାତ୍ରା ମନ୍ଥର ହେଲା । ସମୁଦ୍ରର ଉତ୍ତାଳ ଲହରୀମାଳାରେ ଯାତ୍ରୀଗଣ ଭୀତତ୍ରସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଭୀଷଣ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ଓ ବତାସ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ବଳ କରିପକାଇଲା । ଜାହାଜ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର-ଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଗଲେ । ଗୋଟିକର ଯାତ୍ରୀ ଅନ୍ୟଟିର ସଳିଳ-ସମାଧି ହୋଇଛି ବୋଲି ଚିନ୍ତା କଲେ ।

କଲମ୍ବସ ମଧ୍ୟ ହତାଶ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଶଙ୍କା । ଧ୍ୱଂସର ଓ ମୃତ୍ୟୁର ସଙ୍ଗୀତ ସତେ ଯେପରି ଅସ୍ପଷ୍ଟରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ—ଆହୁରି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠୁଛି— ନିଜର ଜୀବନ ପ୍ରତି ମାୟା ନାହିଁ, ମମତା ନାହିଁ । ନୂଆ କରି ଲାଭ କରିଥିବା ଅଭିଜ୍ଞତା ସବୁ ବା ତାଙ୍କର ନିମିଷକେ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଯିବ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଝଡ଼ର ତାଣ୍ଡବଲୀଳା । ଯାତ୍ରୀମାନେ ଭୟଭୀତ, କିନ୍ତୁ କଲମ୍ବସ

ସ୍ୱ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଯାତ୍ରାର ବିବରଣୀ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ମହମ ଓ ସୋଲ୍ଡାର୍ ବାକ୍ସରେ ସେହି ବିବରଣୀକୁ ବନ୍ଦକରି, ସମୁଦ୍ରରେ ଭସାଇଦେବେ । ଆଶା, ବୁଏତ ସେହି ବାକ୍ସ ଭସି ଭସି ଦିନେ ଉପକୂଳରେ ପହଞ୍ଚିପାରେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଓ ଆବିଷ୍କାରର ବିଜୟ କାହାଣୀ ପୃଥିବୀସାରା ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇପାରେ ।

'ନିନା' ଜାହାଜଟି ଆଉ ସମ୍ଭାଳିପାରିବ ନାହିଁ । ଦିନକ ଭିତରେ ବୋଧହୁଏ ଶେଷ ପାଇଯିବ । ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଶିହରି ଉଠୁଥିବାବେଳେ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ ଉପକୂଳରେ ଜାହାଜଟି ଲାଗିଲା । ସେଇଠି କଲମ୍ବସ ଜାହାଜଟିକୁ ମରାମତି କରାଇନେଇ, ଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଯାତ୍ରାର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । 'ପାଲୋସ' ବନ୍ଦର 'ସନ୍ନିକଟ । ବହୁଦିନ ତଳର ବିଦାୟକାଳୀନ ଛବି ମନ-ରାଜ୍ୟରେ ନାଚିଉଠିଲା—କି ଆଶାଙ୍କିତ କାହାଣୀ, କି ଉପହାସ, କି ବ୍ୟଙ୍ଗ ସେଦିନ ! କିନ୍ତୁ ଆଜି ଆନନ୍ଦୋଲ୍ଲସିତ ଜନତାର ଜୟ ଧ୍ୱନି ! ପାଣି ଭିତରୁ କଲମ୍ବସଙ୍କୁ ବିଜୟୀର ସମ୍ମାନ ଦେଇ ନେଇ ଯିବାର କି ଗର୍ବ ! ତଥାପି ନଗ୍ନ ପଦରେ କଲମ୍ବସ ପୁରାତନ ବନ୍ଧୁ ଜୁଆନ ପେରିଜ୍‌ଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଉପାସନା କଲେ ।

ଆରାଧନା ପରେ ଆବିଷ୍କାରକ ରାଜ ପ୍ରାସାଦକୁ ଗମନ କରି ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ ଚରଣରେ ଆବିଷ୍କାରର ସୁଫଳ ନିବେଦନ କଲେ । କି ଅପୂର୍ବ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ଉପହାସିତ, ଦରିଦ୍ର, ମାନରହିତ ଅଙ୍କନକାରୀ କଲମ୍ବସଙ୍କ ପ୍ରତି ରାଜକୀୟ ସମ୍ମାନର କି ବିପୁଳ ଆୟୋଜନ ! ରାଜ-ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପରି ତାଙ୍କୁ ନଗରୀରେ ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ଭାଷଣ ଓ ସମ୍ମାନ ଜ୍ଞାପନ କରାଗଲା । ରାଜା ଫର୍ଡିନାଣ୍ଡ ଏବଂ ରାଣୀ ଇସାବେଲା ଆସନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି, ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ

ସ୍ୱାନୁରୂପ ଆସନ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଇଉରୋପ ଦେଶର ଦରବାର-ମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କର ଗୌରବ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ସ୍ପେନ ରାଜାଙ୍କ ତରଫରୁ ଦୂତ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ସ୍ପେନରେ ଅଳ୍ପ କେତେ କାଳ ଅତିବାହିତ କରିବା ପରେ କଲମ୍ବସ ପୁନର୍ବାର ନୂତନ ଦେଶର ଅନ୍ୱେଷଣରେ କାଳବିଳମ୍ବ ନ କରି ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସାଙ୍ଗରେ ଏଥର ସତରଟି ଜାହାଜ । ସହଯାତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବାପାଇଁ ଆଉ କିଛି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ । ଯାଜକ, ରାଜପୁରୁଷ, ଶ୍ରମିକ, ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରର ନାଗରିକମାନେ ସହଯାତ୍ରୀ ହେବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିଏ ବିଦେଶରେ ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରିବ ତ କିଏ ସୁନାମ ବା ବିତ୍ତ ଅର୍ଜନ କରିବ ।

ଏଥର ଯାତ୍ରା ଶୁଭ ବୋଲି ମନେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ ଆବିଷ୍କୃତ ଦ୍ୱୀପ 'ହିସ୍ପାନିଓଲା' ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ଆବିଷ୍କାରକ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ସେଠାରେ ସମ୍ମାନସୂଚକ ବନ୍ଧୁକ ଫୁଟାଗଲା, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଗର ଅଧିବାସୀ ସ୍ପେନୀୟମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର କାହିଁ ? ଉପକୂଳରେ ଦୁର୍ଗ ଧ୍ୱସ୍ତ । ଗୋଲାବାରୁଦ ଅକାମୀ । ସ୍ପେନୀୟମାନଙ୍କର ଚିହ୍ନ ବର୍ତ୍ତି ନାହିଁ । ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କଲମ୍ବସଙ୍କ ନିକଟରେ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କଲେ—ସ୍ପେନୀୟମାନେ ଦସ୍ୟୁଶୀଳ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଯାତିତ କରି, ସେମାନଙ୍କ ବାସଭବନରେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ରୀତଦାସ ପରି ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଏଥିରେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ସରଳ ପ୍ରାଣରେ ଅସନ୍ତୋଷ ସୃଷ୍ଟିହେଲା । ସେମାନେ ଉନ୍ମତ୍ତପ୍ରାୟ ହୋଇ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧ ସଂଘର୍ଷ କଲେ । ଫଳରେ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ମୃତ ହେଲେ ।

ଏ ସମ୍ବାଦରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ମଧ୍ୟ କଲମ୍ବସ ଯାତ୍ରା ସ୍ଥଗିତ ରଖିଲେ ନାହିଁ । ସେ ଇସାବେଲା ସହର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ସବସ ସହଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ଅତିଶୟ ଲୋଭ । ସେମାନେ ତ ଶାନ୍ତିରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ବା ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ସହିତ ସୁସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଆସି ନ ଥିଲେ, ତେଣୁ ସେମାନେ ସେଠାର ଅଧିବାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ନୃଶଂସ ଆଚରଣ ଦେଖାଇଲେ । କଲମ୍ବସ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଅନୁପସ୍ଥିତ ହେଲେ ପୁଣି ସଂଘର୍ଷର ପୁନରା-ବୃତ୍ତି ହେଲା । ସ୍ପେନୀୟମାନଙ୍କୁ ଭଲ ବାଟକୁ ଆଣିବାକୁ କଲମ୍ବସ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ପରିଣାମରେ ସହଯାତ୍ରୀମାନେ ବିଦ୍ରୋହ ଘୋଷଣା କରି ସ୍ପେନକୁ ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଚିଠିମାନ ଲେଖି ପଠାଇଲେ । ଏପରି ଆଚରଣର କୈଫିୟତ୍ ଦେବାପାଇଁ ଆବିଷ୍କାରକ କଲମ୍ବସଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀବେଶରେ ଇଉରୋପ ଫେରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଇଉରୋପରେ କଲମ୍ବସ ବହୁ ଅପମାନ, ବହୁ ଅପବାଦ ସହିଲେ ମଧ୍ୟ ରାଣୀ ଇସାବେଲାଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ଥିବାଯୋଗୁଁ ଅବିଳମ୍ବେ ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଆଦେଶ ମିଳିଲା । ଆଉଥରେ ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଜାହାଜ ଯୋଗାଇ ଦିଆଗଲା । ସେ ଏଥର ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବପରି ପଶ୍ଚିମକୁ ଗତିକରି ଓରିନୋକୋ ମୁହାଣ ନିକଟରେ ଜିନିଦାଦ ଆବିଷ୍କାର କଲେ । ଏହା ପରେ ସେ ପୁନରାୟ ହିସ୍ପାନି-ଓଲା ଯାତ୍ରା କଲେ । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ସ୍ପେନୀୟ ଓ ଲୋକଙ୍କ ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ସମସ୍ୟା ଜଟିଳ ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା । ସେ ଏଥି ସ୍ପେନୀୟମାନଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ ହେବାରୁ ପୂର୍ବାବାର ସେମାନେ ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଅଭିଯୋଗ କଲେ ଓ ସେ ବନ୍ଦୀପୂର୍ବକ ସ୍ପେନକୁ ପୁନରାୟ ଆନୀତ ହେଲେ । 'କାଡ଼ଜ୍' ବନ୍ଦରରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଗରିକ ସ୍ପେନଦେଶକୁ ନୂତନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଉପହାର

ଦେଇଥିବା ଏହି ସାଧୁବୃଦ୍ଧଙ୍କ ପ୍ରତି ଏପରି ବ୍ୟବହାର ହେବାର ଦେଖି ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ । ରାଣୀ ଇସାବେଲା ମଧ୍ୟ ଏପରି ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିବାଦ କରି କଲମ୍ବସଙ୍କର ମୁକ୍ତି ଆଦେଶ କରାଇଲେ ।

ପ୍ରାୟ ସତୁରୀ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ଏହି ବୃଦ୍ଧ ତଥାପି ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ୧୫୦୨ ମେ ମାସରେ ସେ ଚତୁର୍ଥ ଓ ଶେଷଥର ପାଇଁ ତାଙ୍କ କଳ୍ପିତ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଆବିଷ୍କାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୁନର୍ବାର ହିସ୍ପାନିଓଲା ଯାତ୍ରା କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଠାର ରାଜ୍ୟପାଳ ତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେଲେ ନାହିଁ । ଭାଗ୍ୟର କି ପରିହାସ ! ସ୍ୱ ଆବିଷ୍କୃତ ବନ୍ଦରରେ ବୃଦ୍ଧ ଆବିଷ୍କାରକ ପ୍ରବେଶ କରିବାଲାଗି ଅନୁମତି ପାଇଲେ ନାହିଁ ! ସମୁଦ୍ରର ଅଶାନ୍ତ ଝଡ଼ । ସେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ଘଟିଲା ନାହିଁ ।

ଯାତ୍ରାପାଗଳ କଲମ୍ବସ ଆର ପଟ୍ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ହଣ୍ଡୁରାସରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ ଲୋହିତଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂଘର୍ଷ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସେ 'ବନଜର୍' ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ଜାହାଜ ଅଚଳ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଦୀର୍ଘ ଷୋଳ ମାସ କାଳ ସେ ଅର୍ଦ୍ଧାଶନ ଓ ପୀଡ଼ିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଦିନ ଯାପନ କଲେ । ଏହି ଖବର ପାଇ ହିସ୍ପାନିଓଲାର ରାଜ୍ୟପାଳ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ସାହାଯ୍ୟ ପଠାଇଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ସେ ଇଉରୋପ ଅଭିମୁଖେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ପିତୃବ୍ୟ ଭ୍ରାତା ଓ ପୁତ୍ର ସହିତ ସେ ଶେଷରେ ସ୍ପେନ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ସେତେବେଳକୁ ସେ ଏକାନ୍ତ ନିଃସ୍ୱ ହୋଇସାରିଥିଲେ । ଏପରି କି ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ବାସଗୃହ ମଧ୍ୟ କ୍ରୟ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ସେ ସମୟକୁ ତାଙ୍କର ପୁରାତନ

ବନ୍ଧୁ ଗଣୀ ଇସାବେଲା ମୃତ୍ୟୁ ଶଯ୍ୟାରେ । ରାଜା ନିଜର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା କଲେ ନାହିଁ । ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ବୃଦ୍ଧ ଏକାକୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଓ ସମସ୍ତ ଅଭାବ ଏବଂ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ । ଭାରତ ବଦଳରେ ଏକ ନୂତନ ମହାଦେଶ ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଆଦୌ ଜାଣିପାରି ନ ଥିଲେ ।

କଲମ୍ବସ ଥିଲେ ଏକାଧାରରେ ପରିଶ୍ରମୀ, ଉଦ୍ୟମୀ ଓ ସାହସୀ । ଅଜ୍ଞାନ ଦେଶରେ ଘନୀଭୂତ ଅନ୍ଧକାର ତାଙ୍କୁ ହାତ ଠାରି ଆହ୍ୱାନ କରୁଥିଲା । ଦେଶ ଆବିଷ୍କାରର ଉତ୍ସାହରେ ସେ ଜୀବନକୁ ପାଣି ଛଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଧନ୍ୟ ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରାର ଅଦମ୍ୟ ଲାଳସା ! ଦିଗ୍-ବଳୟର ପରପାରିର ସନ୍ଧାନ ନେବା ଲାଗି ଧନ୍ୟ ସେଇ ମନୁଷ୍ୟର ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରମ ଆଉ ସାଧନା ! ବାସ୍ତବିକ୍ ଏହି ବୀର ପୁରୁଷ କ୍ରିଷ୍ଟୋଫର କଲମ୍ବସ ସଭ୍ୟତାର ଅଗ୍ରଦୂତ ରୂପେ ଯେଉଁ ମହନୀୟ ଜୀବନ ଯାପନ କରିଯାଇଛନ୍ତି—ଆବିଷ୍କାର ଇତିହାସରେ ତାହା ଏକ ରୋମାଞ୍ଚକର କାହାଣୀ ।

———